מועד, כי מי זה לידנו יתקע אם לא יאגדו שונאינו אגודה להפריע אותנו מהפצנו זה אם לא נמהר לעשות אותו. כעת עוד הדבר בידכם, כי השולטן ושריו יהפצו מאד כי אך יהודים יתישבו בארץ ויתן גם משפטים טובים לאלה אשר יבאו שמה, אך אם תעבור העת באפס מעשה אז תהי בכיה לדורות. שימו נא זאת אל לבכם כי כבר באה העת לעשות ולא לשבת דומם בעת מעשה למען בכות וספוד אחרי כן על זאת שנים רבות. אמנם לא דבר ריק הוא דברי הצומות וזעקתם אשר ישָמעו כיום בכל בתי התפלה ברוסיא, כי המה ישיבו לב הבנים אל האבות ולב האבות אל בניהם ויעמידו שלום אחים, ובכן יהיו כאופני המכונה להביא תנועה רבה בקרב כל העם אשר כמת שכב עד הנה, אבל אל נא תהי התנועה הזאת כתנועת הסוס על אופן הרחים, אשר כל היום ילך וממקומו לא ימיש, אל יהיו הצומות האלה כהצומות אשר צמו אבותינו בכל שנה ושנה וירבו תפלה ויורידו כנחל דמעות ויחשבו כי בזה כבר עשו את אשר להם לעשות, כי אם כטל תחיה תהיינה הדמעות להחיות. לב נדכאים כי יקומו ויעזרו לנפשם. ואם אתם אשר בידכם להושיע לנפשכם תקומו ותעלו אל הארץ, אז תהיו אתם גם הגואלים את יתר אחיכם בגאולת-משנה, אתם תגאלו את אחיכם העשוקים מידי אויביהם מהעמים, ואף ליושבים בארץ ישראל הנאנחים ונאנקים תחת ידי ראשים אכזרים אחדים המושלים על כל העם בשבט החלוקה תביאו ישועה ונחמה. עשו זאת למענכם ולמען בניכם ולמען עמכם וכלם יענו ויאמרו לכם בעוד שנים אחדות: הגדלתם לעשות! לא להמית עצמכם ועמכם תהיה התורה הזאת כי אם ל ה ח י ו ת אתכם למענכם ותהיו גם לעמכם לפליטה גדולה.

תחכו לעזרה מאשכנז וצרפת כי היא לא תבא. אף על העשירים והגדולים בארצותיכם אל תבטחו, כי הרבים בהם ימכרו עמם בלא מחיר, ובעד דבר טוב או חנופה אשר ישמעו מפי איזה שר וגדול בעיניהם נכונים המה להביא את עמם לקרבן; אל תאבו ואל תשמעו לדבריהם הנחומים, אל תאמינו בדברי השלום אשר יבטיחו אתכם בו, כי עתק יצא מפיהם ולהם אך נתכנו עלילות לא להושיע כי אם להרבות כושל. גם חלילה לכם מחכות עד אשר תוסד חברה גדולה, חברה כללית, לדבר הזה ויאסף כסף רב במקום אחר, כי הדבר הזה אולי יהיה אחרי כן למחתה; כי אם חברה כללית תוסד אז תתבונן הממשלה מאד אל כל דבר אשר תעשה ואל כל עצה אשר תשמיע, ובלי ספק תפקוד גם פקידים מגבחריה אשר על פיהם יצא דבר החברה, ואז פן יתנהג הדבר בכבדות, ואם איש אחד בהחברה יוציא מפיו דבר אשר לא כן אז אולי תבטל החברה והכסף יֻתַּר למשמרת בידי הממשלה עדי תוסד חברה חדשה כרצונה, ומי יודע כמה זמן יעבור עד אשר יוכלו לעשות בהכסף הנאסף כחפץ הנותנים אותו? וראוי הוא כי לדבר הזה ישיתו לב כל המחכים ליום אשר תוסד החברה והממשלה תתן רשות לאסוף כסף בגלוי — גם לזאת ישימו לבם כי הדבר הזה נחוץ אך להעניים המרודים אשר אין להם כל, אבל למה תחשו אתם אשר בידכם לעזור לנפשכם? עד מתי אתם יושבים במקום אשר יצר לכם לשבת? עד מתי לא תשימו על לב להחיש מפלט לכם בעוד עת, בטרם כלתה פרוטה מן הכיס ועם יתר העניים תספו. אמת היא כי רע ומר מאד לראות גורל העניים המרודים אם לא תתעורר יד עוזרת להם, אך באין מושיע להאביונים הנה למצער יתעוררו אלה אשר עוד לא רוששו ויבקשו מפלט להם בטרם עבר המועד, ואז כאשר יכינו ביתם אז יהיו גם למשגב להדלים האחרים. אך ארץ אחת תמצא, אשר בה עוד תקוה נשקפה למצוא ארחות חיים, והיא ארץ ישראל וסוריא, לא רק בעבודת האדמה, כי אם גם במסחר ומלאכת מחשבת. דרכים הרבה שמה לראות לא רק שכר טוב כי אם גם לעשות עשר לכל אלה אשר יביאו צרור כספם בידם. כלכם יחד כל אלה אשר תבינו את מצבכם תנו איש לרעהו יד ועלו אל הארץ. אך מהרו לעשות בעוד

ושם תהי קבורתם לבל ישובו ויהיו למכשול ליתר אחיהם. ובעלי האניות יוסיפו להסית אנשים רקים ופוחזים בעד בצע כסף לשלוח דבריהם עד למרחוק לפתות את העם האמלל, אשר לא ידע עד מה, כי ירד שאול חיים. ובכן ימיתו את הקהל הגדול הזה מיתה חמרית ומיתה רוחנית... הנה עת רצון היא העת הזאת; מכל עברים נשמע אך קול אחד, רגש אהוה ואחדות קם כמו חי מעפר הנשיה, וגם מבני הנעורים נשמע אך דברי אהבה ואחוה לעמם כאשר לא הסכינו באלה; כל לב ידרוש להרים לעמו קרן, הבו איפוא קומו ועשו! חדלו לכם מהמורים אשר עלימו אבד כלח בשנאת שם עם ישראל, מאלה אשר בכל ימי חייהם נזורו אך אחור מעמם וכל חפצם היה להפילו למשואות, הן לא מידי מרצח נבקש רפואות תעלה, וכמרצחים לעם ישראל היו כל אלה אשר עמלו להסיר את תקות הגאולה ולהשלות את העם בדברי כזב ותרמית כי שלום להם. אלה אשר עד היום כגדולים נחשבו קטנים המה כיום, כי עתה יחזה כל איש כי המה לא ידעו דרך עמם ואף משפט ארחות התבל נעלמו מהם, ואם באמת תחפצו לתת ניר לעמכם הסירו את אלהי הנכר האלה מקרבכם. כאשר לא מאשכנז תצא לכם תורה כן לא מצרפת תבא לכם תשועה, כי אם אתם בעצמכם אשר תחושו את המכאובים התעוררו התעוררו ובחרו לכם אנשים, לא מרגלים אשר יבקשו רק ערות הארץ וכל חפצם הוא להניא את לבבכם מאחרי הארץ הטובה, כי אם אנשים אשר יורו אתכם תורת חיים בארץ, חיים לכל העם ולא מות ומשכלת לרוחו ואחרי כן גם לגויתו. חדלו לכם מהאלילים אשר פה להם ולא ידברו נכוחות, עינים להם ולא יראו בעני עמם, ידים להם ולא תעשינה תושיה, רגלים להם לדרוך ברגל גאוה על עניי הצאן ולא לצאת ולבא לפניהם. הזהרו מפני אבות נזיקין אלה אשר דרכם אך לילך ולהזיק, ושימו לבבכם לשמוע אך בקול אלה אשר רוח חיים בהם והמה יפיחו חיים גם בהעצמות היבשות ותשובנה ותחיינה.

הנה רבים אתם אשר תבינו את מצבכם הנורא וידכם תמצא לבנות לכם בית ולקנות אחוזת שדה וכרם ומדוע תשבו ותחכו? ועל מה אתם מחכים? רק העת היקרה אתם מאבדים בשתי ידים, אל

וייראו פן ישובו האומללים ויהיו עליהם למשא כאשר תמוט ידם. לא כן אם לאמעריקא ילכו, אז ילכו ולא ישובו, ואף אם ימותו כלם ברעב לא יודע דבר באיירופא ושלום יהיה לכל אחינו באשכנז ובאויסטריא ובפאריז הנושאים ונותנים בשאלת אחיהם. אולם כאשר קמו והוכיחו להם את משוגתם וחטאתם על פניהם, כי גם מאמעריקא גם מאיירופא התעוררו כל אלה, אשר לא להמית את כל הקהל הזה ברעב חפצם, וידברו משפטים את השולחים את אחיהם בדרך המות למען יוסיפו המה לשבת ספונים באהליהם, אז עשו פשרה טובה ונאמנה, והפשרה הזאת היא כי לא יוסיפו לשלוח את האמללים לאמעריקא, אך גם לא לבקש להם מנוחה אחרת, וישתקע הדבר ולא יאמר עוד. זה כשנה נשאו ונתנו בדבר ויביאו רעה רבה בפעלם ועוד שנה ישאו ויתנו מבלי לעשות מאומה, ואז ינוח רוחם ויאמרו: אנחנו עשינו ככל אשר מצאה ידנו, וגורל כל העשוקים יהיה כגורל אחינו העשוקים ברומעניא, כי ינתנו למרמס כטיט חוצות ואין אומר השב.

מי יודע אם לא כבר בקשו וימצאו העשוקים להם דרך נכון לפניהם, מי יודע אם לא כבר הכינו להם מקום נאמן לשבת, לולא התעוררו אלה מכשילי עמנו מני אז, אשר שמו לחק להם להמית את כל העם על תורת השכלתם?! אבל הטובים והמיטיבים האלה לא ישקטו ולא ידמו ויתעוררו בכל עת לא לעשות כי אם להשבית את העם מעבודה... אשר על כן החובה והמצוה על כל רואה נכוחות לפקוח עיני כל העורים לבל יוסיפו להשען במשענת קנה רצוץ ולבל יוסיפו תת יד למנהלים מתעים אשר אל בור שחת יובילום. ידוע תדעו כי כל אלה אשר יסיתו ללכת לאמעריקא יעשו זאת בזדון לבב כי רק הות נפשם להם לקו. המה נועצו לב יחדו להרחיק את האמללים מאיירופא מיראה פן יבאו בגבולם ויחלקו אתם בטוב הארץ. אחינו באשכנז וגם בצרפת יראים מאד מאד פן ירבה מספר אחינו בהארצות האלה ואז גם עליהם תנוח יד, ועל כן המה שולחים אותם לאמעריקא, כי משם לא ישובו עוד, כי הים מפריד ביניהם. ובני אמעריקא אף המה חכמים המה ויראו את הנולד ועל כן ייעצו עצת רע לשלוח את האמללים לדרום אמעריקא, לארצות לא דרכה בהן רגל אנוש ולא עבדו עד הנה

ומצטמקים ונזהרים מאד מאד לבלתי השמיע בחוץ קולם מיראה פן יאמרו להם: מה תצעקו! והיראה הזאת גדלה כל כך עד כי יפחדו ויבהלו גם בבוא עד אזניהם קול ממרחקים, ועל כן יחשבו כל היום מחשבות מה לעשות לאחיהם העשוקים, לא להושיע להם ולחלץ מצרה נפשם, כי אם להשביח קולם ולסגור בעדם גבולות ארץ אשכנז פן חלילה יבאו העשוקים להארץ ההיא [1]) ועד היום הזה הנם יושבים ונדונים אלה בכה ואלה בכה, ויצא פתגם אמעריקא לראשונה. ובאמת אין ארץ טובה לפני העשוקים כאמעריקא, אך לא למען ישבו שם ויחיו, כי אם יען כי דרך רחוקה היא לשוב משם, ואם יאמרו להושיב את העשוקים בארץ קרובה, אז הלא יראו אחינו השקטים במכונם חתת

1) מכת"ע אחד לישראל בשפת אשכנז, אשר מאז הוא לוחם נגד הרעיון להושיב את אחינו בארץ ישראל, השמיע זה לא כביר בדברים ברורים, כי על בני ישראל באשכנז לעשות ככל אשר תמצא ידם להניא את העשוקים מפרוץ באשכנז פן ירע לבני ישראל באשכנז בעבורם. ועל כן הוא יועץ להעשוקים כי ישבו תחתם, ולבני ישראל היושבים באשכנז יתן עצה, לא כי ירימו תרומה ויאספו כסף מאת כל אשר ידו תמצא לתת למען ימציאו רוח והצלה להעשוקים במקום אחר! כי מה להיהודים באשכנז ולצרת יתר אחיהם? כי אם זאת היא העצה היעוצה כי ישימו עין פקוחה כשומרי הגבול לבל תבא המגפה הזאת אל ארצם! אך היושר ידבר מגרון אלה היועצים, האין זאת?! אבל גם החכמה אשר ישמיעו גדולה היא כהיושר! ולמה זה לא ישימו אל לבם כי פן יבא יום וגם המה יבקשו מפלט ואחיהם ינעלו בפניהם את השער? ולמה זה לא ישאלו את נפשם: ומה יהיה אם העשוקים יפרצו אל הארץ מבלי שאול הורמנא ורשותא מאת האחים האהובים האלה? האם ידאגו האחים האלה לשלום העשוקים כי העשוקים יזכרו אותם ויפחדו פן לא תנעם להם חברתם? אבל באמת העצה האחת הנאמנה היא כי כל אלה אשר אין בידם להושיע לנפשם, כי יפרצו ויבאו בגבולות אשכנז כאשר אך תמצא ידם למען יהיו למשא על יתר היהודים ולמען יתנו מורא ומורך בלבם, ואז אולי יתנערו ויעשו דבר מה למען אחיהם הנרדפים אם לא מאהבה לכל הפחות מיראה. להעשוקים אחת היא, הן לא ירעו לנפשם יותר מאשר כיום, וכל אשר עוד יעבור עליהם לא רע יהיה ככל אשר עבר עליהם, ואם כן ינסו אולי ייטיבו לנפשם, ואם לא תצלח בידם להושיע לנפשם, ידעו למצער אחיהם האכזרים כי עליהם לעשות דבר מה להם אם לא יחפצו כי תבא גם עליהם שואה לרגלם.

ימותו חצינו לא ישים לב גם אל החצי השני אשר עודנו חי. הן בפה מלא ובצדק השמיע ביסמארק דבר לאמר: אני שלום אענה לכל דובר שלום אלי, ומדוע לא נסו גם אחינו לעשות כזאת? אולי ענה אף להם שלום והיה הדבר הזה להם לכסות עינים. אבל מארת השכלת ברלין רובצת עלינו, ההשכלה הזאת אשר עוד לא למדה את העושקים כי ישובו מעשק ידיהם, כי אם כל תורתה היא לשום מתג בפי העשוקים לבל ירימו במרום קולם, כי לא נאה הוא לצעוק בקול גדול. כל תורת משכילינו היא לחריש ולהתאפק ולבל נראה שאון, כי נשב דומם ונחכה לימים טובים מאלה אשר בהם יכלה זעם. כתורה הזאת השמיעו זה כיובל שנים ויצלח בידם להוליך שולל את כל העם במשואות שוא ומדוחים ולהשלות אותו בתקות טובות, וגם עתה אחרי אשר כל עין תחזה שקרותם ופחזותם לא ישובו אחור מדבריהם, ויוסיפו לנבא לשלום בעת אשר החרב נגעה עד הנפש. מיטיבינו היושבים באשכנז ורבים מהם גם בצרפת אשר בדרכיהם יבחרו, מתכוצים

בלתי אם כי שבק חיים לכל חי, גם זה די הוא בעיניהם להצילו מכף כל שופט. אולם התאפק לא יכלתי עוד בראותי כי מכת"ע בשפת עבר יציב לזכרון האיש הזה מצבת זכרון טוב, ובזה יתנו יד לפושעים בעמם. בהמגיד נמצא כתוב עליו כי לחם מלחמת ההשכלה כל ימי חייו ולא אהב בצע ושנא חנף וכאלה דברים אשר לא עלו על לבו ועל לב כל יודעיו כי ירננו זאת אחרי מטתו, ובכן יחשבו הרחוקים כי אמנם אך אמת אמת וצדק צדק רדף האיש הזה, והיה כאשר יבא לידם בבקרה עלה ממכתב עתו ויראו מה אמר האיש השונא בצע וחנף הזה ויראו תורה חדשה, וכותבי דברי ימי ישראל בימים הבאים אשר יבקשו ולא ימצאו עוד עלה ממכת"ע „העת החדשה" יחשבו באמת כי איש אשר הטוב עשה בעמיו היה האיש הזה. ועל כן חשבתי לי עתה לחובה ולמצוה, אני אשר ידעתי אותו ואת דרכיו ואיך גדלה אהבתו להאמת ושנאתו להבצע, לא לקרוא מלחמה על המגיד, אשר בלי ספק לא ידע ואשם וגם יתר מכתה"ע אשר כמהו עשו אך העלם ידיעה הוליכתם בתהו, כי אם להשמיע לכל מה פעל האיש הזה לישראל, וגם אם אעלה בדבר הזה אף רבים עלי, זאת אדע מראש, לא אשוב אחור, לבל תכשל ברחוב אמת, וידעו גם החנפים כי יש שופטים בארץ, ומיתתם לבד לא תהא כפרתם, כי אם גם המה יובאו במשפט אם בקרוב או לאחר זמן.

אלה לא יחזו נכוחות ויוסיפו להכבד בכבוד אחיהם אשר זכו לגדולה ועוד יוסיפו לשאת עיניהם אל אלה אשר לא להם המה עוד, והדבר הזה הוא המכשול היותר גדול על דרכם אשר בו יכשלו ויפלו ולא יוכלו קום. הן לולא טחו עיני אחינו באשכנז מראות נכוחה, כי אז מהרו לפני שנים אחדות להגיש דבריהם עד ביסמארק להודות לו על כל דבריו הטובים ולהשמיעהו כי דבר אין לנו עם לאסקער ומרעיו, כי לא באמונה ולא בכל דרכי העם ילכו אתנו, ואף דבר אין בהם אשר בעבורו יחשבו עוד על קהל ישראל, והנם בעינינו כמו נספחו כבר על אמונה אחרת. לו כזאת השמיעו אז וכפעם בפעם, כי אז אולי לא נשאנו גם עון לאסקער, כי אז לא חשב ביסמארק את כל קהל ישראל לשוכחי טובה ושונאי לאסקער לא שפטו משפטנו לרעה רק להרעימו ולהכעיסו, כי אז ידעו כי לבו לא יפול עלינו ואם

עם נכבדי הקהלה ובעת ההיא נבחר לשבת גם בין ראשי עדת ישראל, אם איש כזה ישמיע כאלה קבל עם ולא יתעוררו כאיש אחד חברים להביאו במשפט מי זה יספוק עוד בדבריו. הוא אשר אמרתי לאשרנו היו קוראי המכת"ע הזה מעטים מאד ועל הרוב רק אלה אשר פחדו מהמכת"ע פן יפקוד עליהם אפו המה המכו בימינו, ואלה הפוחדים הן אך בני ישראל המה, ובכל זאת מי יודע כמה וכמה לקחו מדבריו צוררינו ושמו בכליהם. ואם איש כזה ישב במנוחה בקרב עדה בישראל, ואם איש כזה נפקד למשגיח על בית הספר אשר לעדת ישראל, ואם איש כזה קבל עזרה מקהל ישראל ומחברת כל ישראל חברים בוויען, ואם איש כזה נתקבל בכבוד מאלה אשר יתימרו כי יהודים המה, הנה נבין מה הוא הרגש אשר ירחש לב האנשים האלה לעמם! אך אחרי כל אלה אמרתי כבר עשיתי חובתי כאשר פרסמתי את האיש הזה בהשחר ולא אוסיף וגם זה לא כביר כאשר שלח לשונו נגד כל אלה אשר יאמרו להקים הריסות ציון, כדרכו מבלי כל טעם ודעת רק בחרפות הבל, לא שמתי לבי אליו, כי לענות על דברי מכתב עתי כזה היה בעיני די חרפה לנפשי, לא יען כי יראתי מרעל לשונו, זאת הראיתי כבר כי אני הגרתי דרכו על פניו בעת אשר הוא בקש קרבתי, ולא חסתי על האהבה הרבה אשר הבטיח לאהוב אותי אם אשוב מדברי, אך מאסתי להשיב על דבריו, ומה גם אחרי אשר ימים אחדים אחרי כן עזב את ארץ החיים ואבדה עמו גם שנאתו גם קנאתו, אחרי כן חשבתי כי החובה עלי לחריש ולבלתי העלות עוד את שמו, כי ידעתי את דרך רב בני עמנו, אשר יקר בעיניהם המות מאד, וגם באיש אשר לא נמצא כל טוב בו

אשכנז תפארת הוא בדרכו ברוחו ובמדותיו הישרות, איש אשר אף שונאיו לא ימצאו עולתה בו ויתרון בכל לו — והוא כחדק לעמו, ואף כי אלה אשר רק כקופים יתחקו על שרשי רגליו. ורבים המה מהם אשר גם שם אין להם על פני חוץ, וכל מלאכתם היא רק להרע ולהשחית לעמם, ובכל זאת על רעתם ישישו ועל פני כל העם יכבדו [1]. ולא רק אלה אשר גם להם בא רוח מלא מִאלה המתעים וישק אותם כוס שכרון, כי גם רבים המה בתמִימים האוהבים עמם, אשר אחרי כל

1) כאשר מבני הבעלה מהאבות נזיקין קראתי רק בשם אחד והוא יהיה למופת לכל אחיו כן גם מהתולדות אשר להזיק בפעל קצרה ידם כי אם בורך הלוכם הלכו והזיקו, אכנה בשם אחד והוא גם הוא יהיה למופת לכל הבוחרים בדרכיו. האיש הזה הוא בעל „העת החדשה" (די גייצייט) אשר תצא בוויען, ואשר לאשרנו לא היו מאז קוראים לה בלתי אם מתי מספר. בתחלה אמותי לבלהי העלות עוד את שם האיש הזה על השחר. כבר השמיע השחר את דרכו בשנה השלישית בהמאמר „הציגו בשער משפט" ששם התעורר כותב המאמר על המו"ל את מכתה"ע „העת החדשה" אשר אמר בפומבי בדברים ברורים כי „כל היהודים החיים על פי השלחן הערוך המה עלולים לגזול ולחמוס ולשלוח את הבערה ולהונות את עם הארץ ולהשבע בשם ה׳ לשקר", ואת הדברים האלה שנה ושלש פעמים רבות כי שפיכת דמים ושבועת שוא כאין הנה בעיני היהודים המתנהגים על פי התלמוד והשלחן הערוך, ואם כן רוב היהודים המה זרע מרעים בנים משחיתים את הארץ ועל הממשלה להביט עליהם תמיד בעין פקוחה לבל ירעו וישחיתו להארץ. ועל אלה התעורר אז כותב המאמר בהשחר ויגד לכל כי צורר ישראל הוא מאין כמהו, ויספוק אם נמצא שונא לכל אשר בשם ישראל יכונה בכל צוררי ישראל כאשר היה האיש הזה. אך אז בעת אשר נכתב המאמר ההוא נאלץ הכותב לבקש דוגמתו בדורות החולפים ולא מצא אח ורע לו בלתי אם באייזענמענגער ופפעפערקאָרן, כי אז לא נשמעו עוד דברי שטנה ודבות שוא מפי בני העמים ורק הצוררים מישראל המה הרבו להשמיע דבות ועלילות נוראות, ולו גם שקט היה ישראל ושאנן מנעוריו ועד היום ולא נמצא כל אויב ושונא לו, הנה די כח היה בהמכה"ע „עת החדשה" לברוא משחיתים לחבל כאלה, כי אם איש אשר עוד לא נפרד מקהל ישראל, אשר אך בנדבת עדת ישראל בוויען היה חי, כתב בראש גלי כי כל היהודים המחזיקים בהשלחן הערוך עלולים המה לגזול, לרצות, לשלוח את הבערה ולהשבע לשקר (כל אלה הדברים בהוייתן נאמרו ונשנו בהמכה"ע ההוא כפעם בפעם), אם איש כזה אשר דבר לו

אין, וכל קהלות ישראל הנן כיום כצאן בלא רועה. וזאת עשה להם לאסקער אחיהם, אשר גם עליו נוכל לשאת המשל אשר יְסֻפר: אב שומר תורה ראה את בנו מחלל את השבת ויקרא בשממון: בני, השכחת כי שבת היום? לא!—ענה הבן.—האם שכחת כי יהודי אתה?— קרא האב בחלחלה. אולי יהי כדבריך – השיב הבן. והמענה הזה יספוק לכל אלה אבות הנזיקין המועדים ללכת ולהזיק לעמם. אך בעת אשר לאסקער שכח ולא העלה את עמו על לבו, הנה ביסמארק חשב אחרת, הוא, האוהב את עמו בכל לבו, לא יוכל לשער בנפשו כי ימָצא איש אשר יתכחש לצור מחצבתו וצרת עמו לא תגע עד לבו, כי על כן חשב ביסמארק אשר בהסירו פניו מבני ישראל ויתן את הזאבים להתגרות בהם אז ייסר את לאסקער על פי פעלו ואז יחוש כי לא טוב עשה בעמו ויעזוב דרכו. אבל ביסמארק אף על פי שפקח הוא בכל זאת לא ידע נפש איש ישראל הנולד על ברכי השכלת ברלין. הוא טעה בלאסקער בחשבו כי גם לו רגשות אנוש וגם לבו ירך בראותו כי על אחיו באה צרה בגללו, כי אמנם לא איש משכיל בהשכלת ברלין יתנחם וישוב מדרכו בראותו כי פעל און ועמל לעמו, ואם גם על ימינו יפלו אלפים ועל שמאלו רבבות מאחיו יאמר: כזה וכזה תאכל החרב אם אך ידי תמצא להראות לכל כי נאמן הנני לרעי ואת דרכי לא אעזוב. מה ללאסקער ולצרות אחיו? מה לו להרבות מחשבות אולי תהיה התבערה אשר בער ללהב ותצא ותאכל נפשות אמללים בלי עוֺן, אם הוא ירים קולו ויריע בתרועת מלחמה על ביסמארק אויבו ורעיו עליו יגילו ויהללו מדברותיו?

זאת באה לישראל על ידי אחד מנבחרי בניו באשכנז כי הפיח מדנים בכל הארץ וירבה חללי עמו על ימין ועל שמאל, וכמהו כן המה רוב אחינו שעלו לגדולה אם אך בדרך השכלת ברלין הסכינו ללכת, המה כלם לא רק כי לא יזכרו את ישראל ולא יעלוהו על שפתם לריב ריבו, כי אם יפחדו ויגורו מאד פן יאמרו להם כי יזכרו את עמם ואת אחיהם, ולרגלם תבוא שואה על האמללים אשר לא ידעו דבר ויתפארו בכבוד אחיהם אלה הקרובים למלכות. ואני די לי לכנות בשם לאסקער אשר הוא הטוב בהם, כי אמנם כשהוא לעצמו ויחוסו לארצו ועם

יקום איש לחרף מערכות בני עם או אמונה אחרת אז ישא עונו. והמשפט נתקבל כפי חפץ לאסקער, ושונאי היהודים ראו ששו וישחקו לו, כי אמרו: עוד מעט יבא היום אשר נורה הלכה למעשה על פי החק הזה, וכן היה, כי הפיחו קריה בדבות ועלילות ושטנות נוראות ויד השוטרים קצרה מעשות דבר בטרם הניפו השוטנים יד. זאת היתה פעולת לאסקער! זאת ועוד אחרת: אחדות היתה לקהלות ישראל באשכנז, היינו המשפט היה להקהלות להרים מס מבני ישראל לצרכי העדה ובידה היה להכביד אכפה על הנפרד מהקהלה ובונה במה לעצמו, כל עוד שלא קבל דת אחרת, כי ישלם את המס. ובאמת רק אם עוד הדבר הזה בידי קהלות ישראל אז תוכלנה עמוד. הן חפץ החנינה והחסד כבר פס מקרב אחינו ואם לא ביד חזקה יקחו מהם דבר מה להוצאות העדה אז לא יתנו מאומה, אבל איכה תכון עדה מבלי מס? איפה תקח לשלם לרבנים שוחטים ומורים וכאלה אם לא יהיה הכח בידה להרים מס? והמס הזה הוא למשגב עז לכל קהלות בני ישראל במקומות אשר הרבנים ומשמשי הקהלה לא יקחו פרס מקופת הממשלה. אמנם החובה היתה על הממשלה לשלם בעד כל אלה כמו שתשלם בעד יתר בני האמונות, אחרי כי בכל מס ומשא הארץ ישאו בני ישראל ככל העמים לא נגרע דבר, אך אחרי כי הממשלה לא תעשה זאת וגם כסף וקרקעות אין לעדת ישראל כמו ליתר קהלות האמונות השונות, מאין יקחו לכלכלת העדה? ואם לא יורם מס אז הלא יאבד אף שריד מישראל בחיי דור אחד או שנים. כן יחשוב כל איש אשר יזכור את ישראל, אך לא כן לאסקער; הוא קם להכות את בית ישראל לרסיסים, בכל עזוז מדברותיו קם לבטל כח הקהלות להרים מס או תרומה, והחק נִתַּן כי אין קהלה ואין עדה לישראל בפרוסיא ואיש איש כישר בעיניו יעשה, ובכן לא רק בטל כח הקהלות להרים מס, כי אם גם אין כל משפט להם לבחר בחירים וראשים לכל העדה, וראשי העדה אשר נבחרו לא כראשים הנם בעיני הממשלה, ואם יגע איש לרעה בכל קהלת יעקב אין איש אשר יקום בעדם, כי עד הנה היה המשפט לראש העדה לדבר בשם כל העדה, ולהקריב גם עצומותיו עד השופטים בשם כל העדה, ועתה אם אין עדה הלא גם ראש ומנהיג

עליו, וכי כל אחיו ערבים בעד מעשיו, ובדבר הזה לא חטא ברב או במעט גם לעם אשכנז, — או אם כלה ונחרצה היתה בלבו כי לא יוכל ללכת בעצת ביסמארק, כי הוא נגד ישר לבו וצדקתו לדבר דבר ולא רוחו, כי אז אך דרך שני היה לו והוא — להשמיע קבל עם כי לא יוסיפו לבחר בו, כי הוא לא יוכל לדין עם ביסמארק בדעתו כי עליו ישאו אחיו מכאובים, ואף להמשך אחרי ביסמארק ולא לבו געלה נפשו, ועל כן טוב לו כי יתן בעפר פיו וידום, – לו כזאת עשה כי אז מלא את חובתו לישר לבו ואף בעמו לא פשע. אך כל אלה המה דברים אשר יעלו על לב איש ישראל ולא על לב איש אשר על דרכי השכלת ברלין גֻדל, אשר מוריו ורבותיו הורוהו התורה הנעלה, כי אין ישראל בארץ, יעקב מת ואבד שמו, ומי זה יפנה אל המתים ויזכור דבר אשר כבר עבר ובטל מן העולם. הן אף לאסקער יספח על קהל אלה שיאמרו כי בני ישראל רק בני אמונה אחת המה, ולו שאל איש את לאסקער: אם כן הלא לא לישראל אתה כי לא תשים לבך אף לדבר אחד מחקי האמונה והדת? כי או השיב כדברי כל אלה בעלי התהפוכות אשר ישובו ויאמרו כי תעודת ישראל היא להיות לאור עמים: היינו כי יעלו על המוקד והמה יחד אבות ובנים יגדילו המדורה למען יאירו נר לעמים ההולכים בחשך! — ולא רק זאת בלבד עשה לאסקער כי החריד את הארי מרבצו, כי אם רעות גדולות מאלה עשה גם בפעל לעמו, ביסמארק בקש לשום משפט בארץ אשר כל הנוגע בכבוד איזה עם או אמונה בארץ ענוש יענש כמחרחר ריב ומשלח מדנים בין אחים, ולמי ייטב משפט כזה יותר מאשר לבני ישראל? הפולנים והצרפתים באשכנז לא ייראו מפני חמת האשכנזים פן יטפלו עליהם חטאות ויסכסכו בהם ההמון, כי כחם אתם, אך לבני ישראל יהיה משפט כזה צנה וסוחרה לבל תגע בהם לשון אפעה, כי לו ידעו המשטינים כי על הדבר הזה יובאו בפלילים (ובארץ אשכנז יוחקו חקים לא רק להגדיל תורה כי אם לשמור ולעשות, זאת ידעו כלם), כי אז לא נועזו לאסוף אספות להרבות נאצות ונבלות על ישראל, אך לאסקער היהודי, אשר כבר קבר את עמו, נצב כצר נגד החק הזה והוא הוסיף עליו כי רק אם בפעל כפים (דורך טהאֶטליכקייט)

היתה זאת להם לאות ולעדה כי אף הוא מקרב ישראל יצא, והדבר הזה אם גם הבל הוא בכל זאת אך טוב היה לישראל כי האמינו רבים בההבל הזה, כי לא ערב לבם לדבר דבר נגד בני ישראל, אחרי כי ביסמארק מגן להם. אך לא כגמולו השיבו לו בני ישראל; בני ישראל אשר יכירו טובה לכל חָנף ומרע, אשר בחנף ותרמית יתעם לאמר כי אוהבם הוא, המה לא הראו עד היום אף אות אחד כי יכירו טובה להאיש גדל-כח הזה הסוכך עליהם. בני ישראל יזכירו באהבה שם נאפוליון השלישי הנודע לשונא ישראל ואת שם אוהבם זה נתנו לשמצה. ולאסקער, איש ישראל, מה עשה? האם חשב לביסמארק את אהבתו לישראל ושאתו הרפה עליהם לצדקה? והוא הלא ידע כי לב ביסמארק טוב לישראל. לא! הוא קם עליו עם מרעיו והפילו אור פניו בכל עת מצוא וישליכו עליו שקוצים כאהבם למען העלות אפו. אמנם אין לנו עסק במלחמה שבינם לבינו, המה יאמרו כי המה לוחמים בעד החפש והוא יחפוץ לבער אותו מן הארץ, למי הצדקה לא פה המקום לדבר דבר, אבל לו זכר לאסקער אך רגע כי יהודי הוא, היינו לו הסכין מעודו להשוב כי עוד בדד ישראל בלאומים, כי עוד כגר נחשב בארץ, כי עוד חבלים נכונו לו לכל עת מצוא, כי עוד רבים רודפיו ואוהביו אך בדבר שפתים ישמיעו לפעמים צדקתו, ולא אחד מהם יקום להגן עליו בזרוע כאשר רודפיו יקומו להשמידו בזרוע, לו זכר ולא שכח כי ככדור בידי המקרה בני ישראל המה, ויש אשר יבא בידי המשחק אשר ימצא חפץ בו ובנחת זרועו יוליכוהו, ויש אשר יבא בידי איש אשר באיבה יהדפנו כי בזה ימצא חפץ, לו השיב אל לבו אשר אם בצדקת לאסקער יתפארו בני אשכנז אז לא יזכירו לו עון אבותיו, היינו אז ינָשא לאסקער האשכנזי על שפתים, ובהעותו אז יפקדו בנגעים עונו על כל עדת ישראל, לו זכר כל אלה כי אז לא נצב כצר נגד ביסמארק, כי אז השיב אל לבו: יש ויש לאל ידי להיטיב לארצי מבלי אשר אגור מלחמות בכפיר אריות זה למען עשות נחת רוח לחברי, אשר ישישו על מדברותי, ואם גם לא אלך אחריו בכל הדבר הנה לכל הפחות אהיה נזהר בכבודו לבל יהפך לאויב לי ואם כן גם לעמי. כזאת חשב וכזאת עשה לאסקער לו יהודי היה, היינו לו זכר אך רגע כי שם יהודי נקרא

הזה אשר כל הרעות אשר באו באשכנז על ישראל ואשר משם נתפשטו גם לארצות אחרות ועוד יתפשטו, לרגלו באו — לאסקער שמו!

אל תבהלו ואל תחפזו הקוראים, בראותכם כי גם באיש הזה אשר לכבוד ולתפארת הוא לרבים, נגעה ידי. כי אמנם גם הפעם לא בו אשלח יד, כי אם באלה המתימרים בכבודו, ואשר בכל עת מצוא עליו יגילו כי לנו הוא, ואני על פני כל העם אגיד ולא אכחד, כי טוב טוב היה לנו לו נחשב הוא ורעיו העושים כמהו לא על קהלנו ולא שבענו רעות רבות כיום הזה.—כל דברי השטנה והשנאה אשר נשמעו באשכנז על ישראל, אך באשמת לאסקער ומרעיו נשמעו. אמת הדבר כי לא הרבה חטא לעם אשכנז, אף לא לביסמארק אם לא הודה לכל דבריו ולא אמר אמן על כל הברכה אשר ברך את בני מפלגתו בבית הנבחרים. אמת היא כי לאסקער מאת בני אשכנז נבחר ולא מבני ישראל, ועליו היתה החובה לעשות רצון שולחיו ולא רצון אחיו היהודים. אמת היא כי אולי פקדו עליו עון אם מאהבתו לעמו לא הוסיף עוד מלחמה כמו לפנים, אבל לו עלתה רגע מחשבה על לב לאסקער כי יהודי הוא, ואם גם לא עליו החובה יען כי הוא יהודי לעמוד על המשמר תמיד לבל תאֻנה אליהם רעה, אך בכל זאת עליו החובה להזהר לבל ישאו המה את עונו, לבל יֻכו המה שוק על ירך בעונותיו, ולבל יביא בכיה לדורות לאחיו האמללים רק יען כי שמם נקרא גם עליו, לו עשה כזאת כי אז לא באנו עד כה.

נשים נא עין על הדבר הזה בלי גאוה. וגאון על כי אח לנו בבית הנבחרים, לא אח בצרה כי אם אח לצרה, ונבקש משפט המעשים שנעשו באשכנז ונראה במי תלוי הקולר בצואר ביסמארק או לאסקער. אבן חן היתה בידינו והיא אהבת ביסמארק. כפעם בפעם השמיע את דברו וילחם בעד בני ישראל; הוא היה האחד אשר לא כרת אמנה עם רומעניא יען לא נתנה משפטים צדיקים לישראל; הוא נשא מדברותיו למען בני ישראל בהאסף צירי הממלכות לברלין, וכל בני אשכנז ידעו שנים אחדות לפנים כי לב ביסמארק טוב מאד לישראל, ועל כן מררוהו ורבו אותו שונאי ישראל ויכנוהו אף המה בשם בן ישראל, ויבדו עליו כל הבל, ואחרי כי גיסו ממקור ישראל הוא לכן

בארצות איירופא אז נֻכּח כרגע כי לו אך חפצו כי אז מצאה ידם להעלות ארוכה לשבר עמם על נקלה. רב כה ידם ואוצרותיהם להחל ולכלות כל אשר יחפצו לעשות, ובכל זאת נשמע שועת העשוקים מכל עבר ופנה ואין מושיע. „היהודים לקחו את כל חיל הארץ וימלאו אוצרותיהם כסף!" זאת היא האשמה הנוראה בכל האשמות אשר יטפלו על בני ישראל, אשמה אשר עליה יתעוררו כל שונאיהם כקטן כגדול, כבני אמונים כאלה אשר לא אמון בם, אבל איה איפו הוא הכסף? האם בידי ההמון הרב אשר לחמו לנפשו יביא בנפשו ובדמו? לא! כי אם ביד העשירים האצילים והחורים, ומדוע לא ישתערו עליהם לקחת כספם מידם ולהרפות מהעניים והאביונים? יען כי העשירים גברו בארץ, ואם כן אם לכח אמיצים הנם, ובכל זאת לא יחישו לעזרת אחיהם, אף כי אחיהם הנרדפים אך עונם ישאו, ומי הסב בכל אלה אם לא ההשכלה מברלין אשר הפרה כל אהוה מקרב העם הזה? לו היו העשירים האלה אוהבים את עמם, לו כבדו את יודעי התורה וישמעו לקולם כאשר היה לפנים, כי אז כבר קמו לעזרת אחיהם, אך עתה הנה העשוקים נתונים למשסה ואין מתעורר, ואם גם יקראו נדבות נראה כי העשירים, אשר יפזרו כספם כאפר בכל עת מצוא, ישליכו שקלים אחדים לעזרת רבבות אחיהם או לא יתנו כל מאומה. ואחרי כל אלה הנה עוד עיני העניים אל העשירים האלה נשואות וישישו על הכבוד אשר ינחל אחד ויחלו לעצתם — עדי יהיו עדי אובד!

אם נשקיף ונרא על השערוריות באשכנז האחזנו שַׁמה! הן בשלמי היו כל הרעות אשר באו עלינו באשכנז, כל השטנות והעלילות אשר טפלו על קהל ישראל, כל המרורות אשר שפכו האנטיסעמיטים בזעם אפם עלינו, למה זה תעמיקו חקור בהסבות אשר הסבו כל אלה? למה תרבו דרוש ופלפול להימין או להשמאיל? הידעתם מי היה אביהם? יהודי מאחינו! לא יהודי שונא אחיו אשר נפרד מקהלם, לא יהודי אשר קם ברצח על אחיו האמללים לעיני השמש, כי אם יהודי אשר לא הפר ברית עמו ולא נהפך לבו לשנוא אותו, יהודי אשר יבכר ב מ ו פ י ו את שומרי משמרת הדת על פני אחיהם המפירים חק, אף כי גם הוא לא ישמר אף חק אחד מחקות ישראל, היהודי

ראש אגודת בני ישראל באשכנז[1], וכל אלה השלשה נשאו נשים נכריות ועד היום הזה הנה נכריות! ולדבר הזה לא מצאתי מענה כי אסנם צדק בדבריו. ובכל זאת לא רע היה גורלנו לו היו כל המנהלים בישראל כמוהם, כי המה הראו אהבתם לעמם ויעבדו עבודתם למענו, בעת אשר הרבים בהם ירעו וישחיתו לנו מאד בדעת ובבלי דעת, רק יען כי שם ישראל חדל מהיות בלבם לדבר חפץ אשר ראוי לשום אליו לב. בעיניהם חדל ישראל מהיות גוי ואף חברה ואגודה ועל כן לא ישימו אליו לבם, אך רק המה יחשבו כזאת ובעת פקודה הנה יפקדו על כל בני ישראל את חטאתם ולא לעתים רחוקות תהיה כל עדת ישראל השעיר לעזאזל רק באשמת האחד אשר התברך בלבו כי טוב עשה ולאור כבודו ילכו כל בני עמו.

רוב עשירי בני ישראל, אשר בדרכי ההשכלה אחזו, וכל השרים והאצילים מקרבם היו לאחיהם למכשול ולפוקה. אם נעביר לאחד אחד תחת השבט את כל השרים והחורים ובני המעלה אשר המה גם העשירים מבני ישראל, נראה כרגע כי המה לא יעשו בעד אחיהם מאומה ועל הרוב גם להוָתם יועילו. הנה אם נביא חשבון כל עשירינו

והספר הזה מלא אהבה לעמו, אך הסופר לא ידע עד מה בקורות ישראל ותורתו, ועל כן ידבר לפעמים הבלים על אדות חכמי ישראל וגדוליו, אשר גם שמם לא ידע כראוי, וגם על כן אך ההפוכות נראה בו. וגם דבריו לא יכנסו לאזן אחרי כי כל מבין עד מה יראה כי הוא ידבר בדברים אשר לא ידע אף שמץ מנהם. ובדבר הזה יראו הקוראים מה רבה עזות מצח של בעל הבקר אור, אשר לא ידע בשת להוסיף השמיע שקריו קבל עם, כי עם עולם העתקה מספר רומא וירושלים הנהו. ואני חשבתי זאת לי להרפה להעלות את השקר הזה על הגליון ולדבר בו עוד דבר, אך בזכרי כעת את הספר הזה חשבתי זאת לי לחובה לעשות זאת לבל יאמרו בירא דשתית מיניה וכולי, כי באמת לא לקחתי אף דעת אחת או פסוק אחד מהספר ההוא, כאשר כל קורא יראה גם בדברי המשקר, אשר התהפך בדברו ולא מצא אף מאמר אחד אשר לקחתי ממנו אף אחרי אשר הרבה לכזב בשם „עם עולם" ולאמר בשמו דברים אשר לא אמר.

1) אשת האיש הזה היתה נוצרית ובכל זאת הלכה גם לבית התפלה לבני ישראל ביום הכפורים לבקש תחנה על המאות אישה, כי הוא לא הלך לבית התפלה אף ביום הכפורים.

משונאינו, והם המה אשר יתנו חרב בידי שונאינו להכותנו חרם, ואחרי אשר הכו אותנו בלי חמלה אז יתעוררו כמו נפשם תחמול על המֻכּים והמעֻנים, אך לא אליהם נשא מדברותינו כי המה לא ישמעו שפתנו ואם ישמעו לא ישימו לבם. כי אם עליהם — להזהיר את המאמינים בהם ונמשכים אחריהם לבל יוסיפו ללכת בדרך אשר לא ישובו ממנה.

בדברי פעם אחת את הסופר המהולל בערטהאלד אויערבאך[1], אשר אף כי נמשך אחרי המתקנים בכל זאת היה לבו מלא אהבה לעמו, ויתפאר תמיד באבותיו אשר היו יראים ושלמים, וגם הוא בעצמו למד תורה הרבה בימי נעוריו, על אדות הפרעות בישראל, ענני: ומה תוחיל מאלה אשר יאמרו להקים את הריסותו? ראה הנה שלשה רועים לו כעת, הלא המה: כרמיע בפאריז ראש חברת כל כל ישראל חברים; מ. העסס בעל הספר רומא וירושלים[2]) ומ. קאָהנער

1) אחרי אשר כתבתי את המאמר הזה באה השמועה כי האיש המצוין הזה עזב אדמות. הוא היה איש נפלא מאד ברוחו, ואף כי גדול היה שמו וכבודו כאחד מהסופרים המצוינים אשר בתבל, בכל זאת היה איש ישראל ברוחו. הוא התימר מאד בכבוד אבותיו אשר היו תופשי תורה והזכיר כפעם בפעם כי אם הוא למד התלמוד בימי נעוריו ובאהבה רבה העלה על שפתיו דברי מוסר מהתלמוד ומדרשים, וגם בימי זקנה לא שכח שפת עבר מכל וכל. ובכל עת אשר דברתי עמו השתוממתי תמיד, כי אף כי ארח לחברה את המתקנים (או המקלקלים) בדת, בכל זאת היה בלבו יהודי נאמן עם עמו, אותו לא אחז השבץ גם בשמעו מפי כי אקוה ואיחל בכל לבב אשר עוד יבא יום וקרן ישראל תעלה מעלה. ועל דבר אחד ידאב לבי כיום: הוא בקש ממני כי אעיר אותו במכתב אליו ואז ישיב לי במכתב ארוך למען אדפיסנו בהשחר ויוציא בו כל רוחו וכל אשר יהגה לבו על ארות ישראל. ואני לא עשיתי זאת, כי ידעתי כי בדברים רבים לא אסכים לדעתו, ואם אני אעיר אותו ואבקשנו לכתוב הנה אחוה בזה דעתי כי למשפטו איחל, ולא כדרך הארץ היא לבא אז אחרי דבריו ולסתור אותם, ולקבלם כמו שהם לא חפצתי גם כן, ובכן חדלתי מעשות זאת. ובכל זאת ידוה לבי עתה על הדבר הזה, כי אמנם לו היו כל חכמי ישראל באשכנז או למצער רבם כמהו כי אז אולי לא ירד רוח ישראל אחורנית בהארצות האלה כמו שהוא עתה, ואז אולי היתה ההשכלה הברלינית לא למכשול ברדכנו.

2) הספר הזה הוא כעין ספור במכתבים אשר כתב אל אשה ידועה,

לא פקח עיניו לראות אשר רק באחדות הלאום כלו יגדל כחו, והעם הזה לא שם לבו מאז לאחדות הלאום, וגם כיום הזה עוד רק מתי מספר בקרבו אשר יבינו זאת, והיותר המה מחדשים, מבקשי חפש, דורשי משפט כל העמים, אך לאחדותם וכחם לא ישימו לב, וכן יֵעשה להם, כי כל ננס יתן רגלו בין ברכי הענק הזה ויפילהו ארצה ויהי לשחוק לרואיו.

ואבות השכלת ישראל תלמידים נאמנים היו למוריהם האשכנזים, אף המה כמוהם עשו בקרב בית ישראל, אך תחת כי האשכנזים אשר רִפו ידי עמם מהיות עם נורא על כל סביביו בקשו להחזיק רוחו ודעתו וספרותו, הנה תלמידיהם מבני ישראל לא מצאו בעמם במה לשלוח ידם בלתי אם בתורתם ורוחם, לכן היו אלה למטרה להצי זעמם.

אשר על כן אם נקום נגד השכלת ברלין לא נגד ההשכלה ולא נגד הדעת נלך, כי אם נגד ההשכלה הזאת אשר לא השכלה ולא דעת בה כי אם זדון לב ורעה רבה. אמת הדבר כי גם בלעדי ההשכלה הזאת נאלצו בני ישראל בכלל ללמד את בניהם חכמה ולשון ולהניח ידם מהתורה, אך אז עשו זאת לא באיבה ושאט בנפש, כי אם בהכרח, והלומדים היו מביאים טובה רבם לנפשם ולעמם, אשר לא כן הוא עתה, אשר רק את התורה ואחדות הלאום הפרו ואף דעת והשכלה לא נתנו במחירם, ואם יבקש איש חשבון ומשפט אז יראה ויוכח על נקלה כי כן הוא. כי בעת אשר בין היהודים היושבים ברוסיא גאליציא ורומעניא רבים המה מאד בעלי המלאכה ועובדי האדמה, הנם בארצות אשכנז רֻבם ככלם, מלבד האחדים אשר דעתם היא מלאכתם, אך באי בית הבאֻרזע ועושים מקנה וקנין בשטרות. אולם בכל אלה החרשנו לולא עשו שתים רעות לכל בית ישראל, לולא הקימו ראשים לנהל את כל בית ישראל אנשים אשר רוחם זרה לכל העם, ולולא בקשו גדולה לעצמם לנהל בדרכם גם בני ישראל יושבי יתר הארצות ואשר בזה יביאו שבר על כל אחיהם.

והנה לא על אבות ההשכלה נדבר כעת, כי המה כבר הלכו למנוחות, ועתה גם קנאתם גם שנאתם להתורה והיהדות אבדה, אך על אלה החיים עמנו כיום והמה מוסיפים להכותנו חרם הרבה יתר מהעמים

לא העז איש רשע לשלוח ידו בשלום אחים להפר את האחוה ולנתק האגודה בזדון לב, ולגזול ממנו תקותו האחת וחפצו האחד לשוב ולהרים ראשו בעת קץ, כי כל אלה לא תבקשנה הדעות החדשות ממנו, אף אין כל הכרח לדבר הזה, וכל טובה לא תצמח לגויתנו כאשר נניף הגרזן הזה על רוחנו.

אך לא זה הדרך להשכלת ברלין. ההשכלה הזאת יצאה לא כמורה הלכה למעשה, היינו לא למדה שאלה אשר עת לעשות להם לביתם ולארצם יוכלו גם להפר התורה, כי אם עוד בטרם מצאה יד איש ישראל להציב לו יד בחכמתו, בטרם עוד נתנוהו לעבוד עבודתו לארצו, בעוד הרחיקוהו בשאט בנפש ובמקום בני אדם לא נתנו לו לעמוד, יצאה ללמד כי אך בהסיר ישראל כל מוסרות דתו ותורתו, אך בהפרו התורה ובבערו אהריה כליל אז ישוב ורפא לו. ותהי אבן פנת ביתה אשר בנהה לה לא הדעת אשר תחיה את בעליה או המלאכה, כי אם רק הריסת הלאום והשלום והאחוה, וזאת נחשבה לחכמה מאין כמוה. ואחרי כי קטן הדבר ונקל להשיגו לכן אחזו בו ידים לאין ספורות.

ההשכלה הזאת היא אמנם ראי מְלֻטש להשכלת עם אשכנז. העם הזה בכלל הרבה ללחום נגד מושלים עריצים וכהני אמונה ותורה ממנו יצאה לעמים רבים ובכל זאת כשהוא לעצמו לא ינחל כבוד הראוי לו, אף לא יעצם בכחו, אם כי גדל-כח הוא. הן כל איש ישתאה וישתומם בהתבוננו אל העם הזה רב המספר ורב הכח, והוא היה נתון שנים רבות למשסה למושלים קטנים וכל אשר פשט ידו קרע ממנו רב. וגם עתה אחרי אשר פתאם לפתע הראה כחו הגדול וַיֵרְד לפניו הממלכה העצומה באירופא, האם עתה ימצא די און לו לנהול הכבוד הראוי לו? ולא רק הכבוד הראוי לו כי אם גם את הבטחון לנפשו לבל יפלו עליו פתאם? אך לא! הן אך כשחוק הוא אם נראה ננס אוחז בערף ענק ויפילהו ארצה ויכה בהרפה להיו והענק ההוא תחת לשלוח אצבע אחת ולמולל את לוהמו, הנה למכהו יתחנן ויבכה תמרורים כי יחוס עליו ויסיר מעליו כפו. ואם לא כמחזה הזה נחזה כיום בבאֶהמען? ואם לא כמחזה הזה נראה בכל הארצות אשר שם מספר אשכנזים יגורו? חלקם באשר הם ישם כמעט כחלק היהודים, גם אותם יכו בהרפה ויגדילו עליהם עקב. ויען מה? יען כי העם הזה עוד

לעזוב כפעם בפעם את התורה מפני חק הארץ או דרכי העם היושב בה ולזנוח תורה מפני הדעת הדרושה להארץ. ולוּ התפשטה הדעת רק בדרך הזאת, היינו לוּ אחזו בה בני ישראל אחרי אשר מצאו חפץ בה, היינו אחרי אשר כבר נכונו דרכיהם לפניהם והיו מוכרחים לעזוב דרכם אשר הסכינו בו מפני הדרך אשר עליהם היתה החובה והמצוה להחזיק בו, יען כי תושבים המה בארץ ועליהם לשאת במשא מלכה ושריה ולעזור ליתר יושבי הארץ, כי אז צמח להם מהדבר הזה תשועה המרית ולרוחם לא כרו בדבר הזה קבר, כי כאשר לא נפקוד על האיש אשר ילמד את בניו מלאכה ולא ילמדם תורה על עשותו זאת, יען כי עליו לתת בידם משען לחם ולהורות להם דרך חיים, כן לא עלה על לב איש מבין ויודע לפקוד עון על האבות אשר למדו את בניהם חכמה אשר תחַיֶם, אם גם נטל עליהם לזנוח תורה, אשר לא יחיו בה בעולם הזה. וכן היה בהארצות האלה, וכן היה אחרי כן בלי כל ספק בכל הארצות, כאשר שֻׁנו דרכי הייהם כן גם שֻׁנו דרכי למודם, ולא יעלה על לב איש לאמר לרופא או ליודע דבר חק ומשפט וכאלה: למה עוזבת תורה בעת אשר בקשת חכמה? ובלי ספק כן היה לאט לאט בכל הארצות. אולם בדבר הזה אך שגב העם חיל בחמרו ורוחו לא נדכא בעבור זאת, כי אחרי אשר אלה שפנו ערף להתורה לא משנאה עשו זאת, אף לא נחשב להם הדבר לכבוד, לכן לא רמסו עליה אחרי כן ברגל גאוה ולא התפארו בחסרון דעתם, ותהי להפך, כי אלה אשר חכמתם עמדה להם החזיקו בזאת וגם מזאת לא הניחו ידם וכלם ידעו אם מעט או הרבה בתורת אבותיהם ודרכיהם, ובהם נמצאו אז גם רבים בלי כל ספק אשר הקדישו את כל ימיהם רק לתורה, כי במקום אשר רבים המה הסוחרים ובעלי המלאכה והחכמים, אשר יעשו עֹשר בכשרונם וחכמתם, לא יחסר גם לחם תופשי התורה, וההבילה לא נתפרדה והאחוה לא הופרה, ובן ישראל לא נשא חרפה על אבותיו ותורתו ודרכיו, ולא הצליח כל נבוב לבב, כל שוטה רשע וגס רוח להיות נשיא ומתקן ומטיף בישראל, ולא נִתנה המשרה בנוגע לדת ותורה בלתי אם בידי יודעיה ושלום היה על ישראל מבית ואז היה שלום גם בחוץ, כי נחשבו עד היום הזה כאחים, ואף כי אז

והעדות. ומה זה איפוא יפלא אם מוט התמוטטו עמודי הבית עד לאין מעמד?! הלא שער יאחזונו בהביטנו על ימין ועל שמאל ברוב הארצות אשר השכלת ברלין מצאה משכנות לה בהן, בראותנו כי בראשי העדה אין גם אחד אשר יבין עברית, אשר ידע את תורת אבותיו, או אף אשר ישים לבו לדעת ולהבין מה הוא ישראל. והנה אנשים כאלה אשר לא ידעו עד מה אף לא ישמרו אף אחת מחקות ישראל והנם נכרים גמורים לכל דבריהם, המה ימשלו בהקהלות ויעשו הכל כחפצם, המה יסירו תפלות אשר לא ישרו בעיניהם, היינו תפלות אשר לא יבינו את הכתוב בהן ובכל ימי חייהם לא נשאו אותן על שפתותיהם, את התפלות האלה יסירו מסדר התפלות לבל יתפללו אלה אשר יבינו מה הנה ואשר בכל לבם יבקשו להתפלל את התפלות ההנה! הנשמעה שערוריה כזאת בכל הארצות ובכל העמים! הן לו גם ידעו הראשים האלה מה המה עושים אך המה בעצמם כבר השליכו את התפלות אחרי גום גם אז הן עזות מצח ורשע כסל היה להם לשלוח יד בתפלת רעיהם, ואף כי אחרי אשר המה לא יבינו גם את הדבר אשר אותו ידינו בגניזה. וכן עשו הראשים והמנהלים האלה בכל בית ישראל ובכל מנהגיו ודרכיו והפילו לאחד אחד אבן מעל אבן בבית ישראל עד אשר שמוהו למעי מפלה. כמשחיתים נוראים באו והשחיתו כל חלקה טובה, וכל אשר לא מצאה יד צוררי ישראל מהעמים לעשות במשך אלפים שנה אותו זממו אף בצעו במשך המשים שנה בכה השכלת ברלין. רק בכה השכלת ברלין עשו כל אלה, ולא כאשר נואלו אחדים להשוב כי רוח העת והשנוים בדעות ובדרכי החיים בכלל עשו זאת, כי אם אמנם די כח השנוים הכלליים לשנות גם דרכי בני ישראל, אך לא בדרך אשר עשתה השכלת ברלין כי אם בדרך אשר עשתה ההשכלה בכל דור ודור בהורות הפילוסופיאה במצרים ובספרד וכאלה, בדרך אשר עשתה בהולאנד, אבל לא בדרך אשר בהרה באשכנז והארצות הנמשכות אחריה, כי רב הדרך ביניהן במאד מאד. ביתר הארצות אשר בהן פקחו אחינו את עיניהם בתחלה לראות ולהתבונן אל החיים ומה המה מבקשים מכנו, שם כבר ראו את החיים והיו בשלום ובמשפט בארצות ההנה, ועל כן נטל עליהם

למקום אשר בו יוכל להציב לו יד, פן לא יוסיף להיות גודר בגוים... ועל כן לא עת לחשות היא, וגם אם הרבינו כחול מלים נגד ההשכלה הזאת עוד עלינו החובה והמצוה לקחת עמנו דברים ולשלוח את כל חצינו אל לבה עד יבא קצה, ומי יודע כמה יארכו עוד הימים?...

אם גם בפי בעלי התורה, אשר המה חשבו תמיד להמית את עצמם, היינו איש איש ישליך נפשו מנגד למען החיות את הכלל, כי בעיניהם היתה התורה כמים לדגים אשר בלעדה לא יחיה העם כלו, נהפך הפתגם להמית את עצמו על התורה ברבות הימים לרעה, אף כי בפי בעלי ההשכלה אשר קמו כלוחמים בשצף קצף נגד התורה והמה דרשו להמית את עצמו לא על נפשו כי אם על הכלל, היינו להמית את כלל ישראל למען יחיו אחדים. וכן היה. כל עמל השכלת ברלין היה להמית את ישראל כלאום וחברה אחת ולהפריהו בגוים ולהשבית זכרו בארצות השונות. ובדבר הזה עמלו רבים, אשר היו כאבות נזיקין, הלא המה הגדולים ונשואי הפנים בארצם ועדתם בכספם או ביחש משפחתם, ויצא כל שור נגח לנגוח בקרניו וכל כורה בור הפיל בו חללים והמושכים עמם בשניהם והשולחים את הבערה רבו כמו רבו בכל קהלה וקהלה, ואחריהם נמשכו תולדותיהם ותולדות תולדותיהם, אשר לא בגאון וגובה יצאו לפעלם קבל עם ומעל הבמה בבית התפלה השמיעו במרום קולם להשחית ולחבל, כי אם איש איש במחבואו יצא להזיק על ימין ועל שמאל, פה בתמונת מורה ומלמד אשר שחת את לב הבנים ואבותיהם והסירם על נקלה מאחרי עמם, ופה בתור כותבי כתבי און, וכולם יחד התמלאו על בית יעקב לתתו לחרם וגדופים; כי מני קום השכלת ברלין כל המיצר לישראל נעשה ראש וכל אשר נעשה ראש היה מיצר לישראל, כי לא עוד אלה אשר ידעו את ישראל והורתו וקורות ימיו, לא עוד אלה אשר אהבו את עמם בכל לב ורק טובו היה להם לעינים, לא עוד אלה אשר בקשו להעמיד ספינת ישראל הנופלת היו לראשים ומנהלים לו, כי אם אלה אשר לא ידעו עד מה בתורת ישראל ודרכיו והויו, אלה אשר לא חפצו בקיום בית ישראל ותכלית שנאה שנאו את עמם בכלל, המה היו הראשים, המה היו המנהלים ועל פיהם נהלו את הקהלות

משפחות מישראל ועוד ימיתו ועוד יכריתו כל עוד אשר זרועם תהי מושלה להם, היינו כל עוד אשר ימצאו תמימים אשר יאמינו בדבריהם ובעלי פשרה אשר יבקשו לעשות שלום בינם ובין מנגדיהם. כי על כן החובה והמצוה על כל אלה, אשר לא כפתאים תמימים יאמינו בדבריהם ולא כמפחדים ממלחמה יבקשו פשרות, לקום כפעם בפעם ולקרוא בקול ולהזהיר את העורים לבל יוסיפו לכת בדרכים עקלקלות, בדרכים אשר אל בור שחת יובילום ולא ישובו ממנה.

פעמים רבות היתה השכלת ברלין בפי למלה, דברתי בה רבות, הרבה יתר מאשר נעים היה לקוראים רבים לשמוע, ובכל זאת עוד לא באה העת להחריש ממנה, כי עוד לא נשכחה כמת מלב, ועוד בידה להפליא מכות העם הזה. ואם כי רבים רבים המה אשר עיניהם נפקחו בשנים האחרונות האלה לראות כי משחתה בה, בכל זאת עוד רבים מהם יחזיקו בה מרפיון כחם לעזוב דבר אשר הסכינו בו, או מקֹצר דעתם להבין משפט, ועוד רבים המה אשר ילחמו בשמה, ומלאכי החבלה אשר נולדו על ברכיה עודם חיים וקימים ועוד יפרו וירבו כדמותם בצלמם, כי על כן עוד דברים רבים לדבר בה, ואם עד הֵנה היה נחוץ מאד לערוך מלחמה גלויה נגד המגפה הזאת, מלחמה גדולה ונאמנה מבלי שוב אחור ומבלי שמוע בקול מבקשי הפשרה, על אחת כמה וכמה כי עתה היא נחוצה במאד מאד; כי עד הנה היתה המלחמה רק מלחמת סופרים, מלחמת הדעות, ורק להגדיל תורה היתה המצוה לקום נגדה לבל יהי רוח ישראל מבלי משים עדי אובד, אבל עתה היא הלכה למעשה ונפקא מינה לענין החיים, כי מלמדי ההשכלה הזאת יתיצבו כצר לנגדנו כיום הזה לא רק לרוחנו כי אם גם לחיינו בבקשנו מפלט לגויתנו ובהביטנו אל כל עבר ופנה בלב נשבר ופיק ברכים למצוא לנו מקום מנוס ומפלט, אשר בו נסָתר מפני חמת אויב ומתנקם, והנה הגבורים האלה המלֻמדים מאז לתת מכשול בדרך עמם יקומו ויסבבו את העם בכחש גם בדרכי החיים כאשר עשו עד הנה בדרכי האמונה ואהבת הלאום, וכל ישעם וכל חפצם הוא להגות את העם האמלל מן המסלה, מן הדרך אשר יקוה לבא בו אל מקום שקט ובטחה, וכל אלה אך למען הקים השכלה בישראל, לבל ילך חלילה

לבו אם לא בשלומו יביא שואה על כל אלה אשר הוא בעצמו פקח להם עינים והמה נסמכו בו. ובכל זאת היה הפתגם הזה לכלי משחית בידי אלה אשר לא הבינו אותו או בזדון הפכוהו. הפתגם הזה שם דברו בפי אלה אשר דעתם קצרה, לחשוב כי באמת אך זאת תורת התורה, אשר היא היתה מקור חיים לכל העם, להמית את אוהביה, ואך זאת היא העודת כל דורשי שלומה למות על יד על יד באהל. אוהב כי יאמר לאהובתו: נכון הנני גם להקריב נפשי בעבורך, או אז נבין עוזו אהבהו ונחשוב לו זאת לצדקה ולייֹשר לב אם ישליך נפשו מנגד בבוא צרה על אהובתו זאת אשר לה אמר כי חייו לה המה, אך מה דמות נערוך לאוהב אשר לא בעת צרה לאהובתו ובעת שלום לה ימית את עצמו מבלי הביא תועלת לה? הלא אך משוגע לו יֵאמר! ומה נאמר לאהובה אשר תאמר למאהבה: המית את עצמך רק למען הראותני כי מישרים תאהבני ותעשה ככל היוצא מפי? לאהובה כזאת נצורת לב ופתיות ולאוהב העושה כזאת סכל ואין לב נאמר. ובכל זאת רבו כמו רבו בנו אוהבי התורה כאלה אשר המיתו את עצמם באהבתם לתורה מבלי הביא כל תועלת לתורתם, ואשר חשבו כי אהובתם, היא התורה, אך זאת תבקש מהם, לא כי יחיו ויגברו חיל ויתימרו בכבודה וידגלו בשמה, כי אם כי יכרעו כצאן לטבח עליה מבלי פצות פה ועשות דבר. והדבר הזה אשר היה לרוח רעה ליושבים לפני ה׳ לרפה רוחם ורוח העם כלו, לבחר בצום ועַנוּת נפש ובכי והתפלש בעפר מִקום והתעורר ועשות חיל, הדבר הזה היה אחרי כן לכלי משחית בידי מרעים חנפים וזדונים אשר למדו את הדבר הזה לאחרים ולא לנפשם, והמה דרשו: זאת התורה, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית אחרים עליה, והמורים האלה התמימים עם החנפים גם יחד היו לנו למכשול עון מאז ועד היום.

אמנם לא רק בתורה ודת החזיקו בהפתגם הזה: התמימים להמית את נפשם והחנפים להמית אחרים, כי אם בכל דרכי הייהם, ובעת האחרונה כאשר קמה השכלת ברלין לנחול בישראל מקום התורה, אף בשמה דברו אוהביה כאוהבי התורה מלפנים, ואף במחזיקיה המיתו התמימים עצמם עליה והחנפים בקשו להמית אחרים עליה וגם המיתו והכריתו משפחות

כידם, אז לא לפלא הוא, כי אלה אשר על עצלות הרעיון והמחשבה יתענגו, ששו על הפשרה, אשר תצילם מעבודת המחשבה, אבל עתה כאשר באנו עד המשבר וכח אין להוָשע, עתה כאשר החרב החדה מונחת על צוארנו, עתה כאשר גם באלה אשר עד הנה טחו עיניהם מראות נכוחה ויבטחו בשקר ונלוז ויאמרו בלבם ירשנו ארץ ואין מי יָחת עלינו, גם בהם נגעה יד ותעירם ותעוררם, ודי כה בההנועה הזאת לפקוח שמורות העינים העצומות לראות כי עת רעה היא, כי עת לקום ולעשות ולא לשבת בחבוק ידים, ואם עד הנה אטמו אזניהם משמוע בקול אלה אשר הביטו למרחוק ויראו את העתיד לבא, הנה עתה בבוא השואה למצער יקומו ויתנערו ותאחז במפעל ומעשה גם ידם, לנו היתה הצדקה לחכות כי כן יהי, אבל לדאבון לבנו גם היום עוד כמשפטיהם הראשונים המה עושים, המה עושים פשרה בין אלה הרואים את הצרה ואת הנולד ובין אלה אשר הוסיפו גם כיום הזה לעצום עיניהם מראות נכוחה וישובו על דרכי אבותיהם הראשונים לבלתי עשות בעת לעשות או לעשות מעשה תעתועים ויוסיפו להמית עצמם לא באהל כי אם בראש חוצות, ולא על התורה, כי אם למען הפר תורה והתר אגודת אחים.

הפתגם אין התורה מתקימת אלא במי שממית עצמו עליה, נעלה ונשגב הוא, והאיש אשר הוציאו מפיו הוא הלא ידע את אשר דִבר כי לולא הבינהו כמו כי אז לא עלה על רוחו, הפתגם הזה הוא יסוד מוסד לכל בעל דעה אשר האמת נר לרגלו, ואשר לא לחייו ולא לכבודו ילמוד וילַמד, יעשה ויָקרב גם אחרים אל המעשה, כי אמנם אך האיש אשר נכון הנהו לעת מצוא גם להקריב נפשו בעד רעיון לבו, רק זה אשר מחשבת לבו גברה על כל תאותיו וכל חמדות התבל כאין בעיניו נגדה, רק הוא ימצא און לו לפלס לדעותיו נתיב אל לב שומעיהן, ורק הוא יוכל להשכיל להיטיב באמת, כי לא יפנה אל זעקת מנגדיו ואף לתחנוני קצרי הדעת אשר לא יבינו טובם לא יטה אזניו; לא כן המבקש גם טובו ושלומו ברעיון לבו, אשר ידאג לחייו ולכבודו, הוא לא יחזה נכוחות, כי אך מבשרו יחזה חזיונו וכאשר יקומו נגדו מנגדיו להלחם עמו אז יבקש את השלום עד מהרה למען יהי שלו בנפשו ולא ישיג

כי ההמון אשר לבו נהה אחריה לא ישוב ממנה וגם לא יחל פתאם לחשוב אהרת אחרי אשר נבאר לו תורת הדעה ההיא, כי הוא בדרכו יוסיף ללכת כל עוד אשר לא הצליח בידינו לשרשה כליל מלבו. כזאת יעשו כל ישרי לב העובדים עבודתם לטובת הכלל ולא יבקשו רק להכבד על פני כל העם, ואם גם ידוה לבם על זאת ובחֻבּם ידעו כי לא בהדעה הרעה האשמה כי אם באלה אשר שִׁנו פניה, בכל זאת לא ישובו אחור מִקום גם נגד הדעה, אשר בנפלה בידי מרעים היתה כחרס הנשבר ואין לה תקנה. אבל על העושים זאת לדעת מראש כי מלחמה גדולה ערוכה להם מפנים ומאחור וגם על ימינם ועל שמאלם. מחזיקי הדעה יתעוררו בשצף קצף ובעלי הפשרה, אשר המה הרבים בבני האדם, ומה גם בישראל, אף המה יקומו לסכסך דעה בדעה וירבו המבוכה. כל איש אשר לא ידע משפט או אשר אין די אמץ בלבו לדבר משפט הוא הוא יבקש לעשות פשרה, ופשרות כאלה יוסיפו על הרוב בוגדים באדם, כי האיש אשר ידע בנפשו כי בעוֶל יבקש את אשר לא לו ובמשפט לא יעמוד, הוא הלא ידע כי מיד הפשרה יקח חלק כחפצו. וכן גם בדעה ורעיון ירבו בעלי הפשרה, הלא המה אלה אשר לא יבינו משפט וכאשר יראו שנים נצים על דבר דעה יבאו ויעשו פשרה ויקבלו גם מזה גם מזה, ובזה יזרעו את הדעה כלאים ותפשיט כל צורה ותלביש צורה אחרת באין תאר והדר. אולם לא בהעושים את הפשרה תלויה האשמה כי על ידיהם תאבדנה שתי הדעות יחד, כי אם באלה בעלי הדעה קלי הדעת הששים על הפשרה ברעתם כי בה ימצאו חלק ויפחדו פן יקחו מהם הכל כאשר יעמדו על דעתם, המה בעצמם יאַבדו טובה הרבה. ועל כל איש נאמן לרוחו ולדעתו להזהר מפני הפשרה בדעות, כי היא תוסיף להרע יותר מהדעה הרעה אשר נגדה כונן חציו, כי הדעה הרעה אחרי אשר עליה אבד כלח יסור צלה מעליה ואולי תפול גם באפס יד, לא כן הדעה החדשה אשר תולד על ברכי הפשרה, לה תאר-נער וכח עלומים ותאריך ברעתה. ופשרות כאלה הועילו מאז ועד היום להותנו. אולם כל עוד לא נגעה החרב עד הנפש, כל עוד אשר לעתים רחוקות נבאו החוזים לרעה ועיני שומעי דבריהם בעיניהם לא ראו

אל תזרעו אל קֹוצים!

שאו נס ציונה העיזו אל תעמדו כי
רעה אנכי מביא מצפון ושבר גדול.
(ירמיהו ד׳ ו׳)

כמה חללים הפיל בישראל המאמר האחד „אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה״; אם נביא ספרי דברי ימי ישראל ונחזה יגָלה לעינינו מחזה נורא ומרגיז רוח. נראה עם כלו חי לפנים בחיי עם וגם אחרי כן כאשר נִתק פתיל חיתו בארצו; גוי איתן מלפנים סוכך על גבולות ארצו ומפיל חתיתו על כל סביביו גם אחרי אשר גר היה; לאום בעל דעה וכשרון ועָצם בכח ולא בכחו כי אם ברוחו, והעם הכביר הזה אשר חיי עולם נֻפחו באפו ימית את עצמו ויכחיד עָצמו יום יום, ובעת אשר מכל עברים אחריו יקראו: אוכל הכסף עם הנפיש אתה בכל מקום אשר בו תמצא מקום לשבת! ובעת אשר היה טורפת אשר אך למלא טרף חוריה בפי כל נקרא, הנה כשהוא לעצמו אך תורה אחת וחקה אחת היתה לו והיא להמית את עצמו באהל; ולא רק איש איש ולא רק בעלי התורה כי אם הגוי כלו לא בקש מחשבות אף רגע למצוא חיים וישע, כי אם מות וכליון. המאמר הזה היה בכל אלה!—האין זאת?! אמנם כן הוא נאמר אם נבחר בלשון חוזים המפיחים חיים באף אשר רוח חיים אין בו והנותנים כח ועצמה לדומם ממקומו לא ימיש בלתי אם כגעת בו יד. הפטיש יפוצץ והחרב משַכלת אך ביד משחית ומחבל, כן הוא גם כל דבר אשר ישָמע בחוץ ויהיה אחרי כן למפיץ בידי היודעים להשחית. כן הוא בכל דעה ובכל שטה, ובאמרנו כי דעה או שטה אחת הרָעה, הנה על השומע להבין כי אך בידי אלה אשר שמו אותה לחרב גאותם או למסוה על פניהם עשתה את אשר עשתה. והנותן את הדעה ההיא לפני תלמידים שאינם מהוגנים אשר יעשוה לכלי משחית הוא עונו ישא רק כמוכר כלי זין לשודד. ובכל זאת נטל עלינו אחרי כן ברבות הימים, כאשר תשָחת הדעה ההיא בידי משחית, לבער אחריה כליל,

אך אולי יש את לבבכם דבר לאמר כי אך דבר אחדים יצא מפינו ולא חפץ העם, לכן אין דרך אחרת בלתי אם תעשו כאשר אמרתי כבר זה ירחים אחדים: אספו אספה אל מקום אחד וקראו שמה נבחרים מקרב בני ישראל מהארצות ששם ירדפום וגם מגאליציא ושמעו דבר מה בפיהם והועצו אתם כחק וכמשפט ואז יצא דבר אמת לאור, ואתם תדעו כי עשיתם את אשר לכם לעשות. קראו אספה, אבל מהרו ועשו בטרם יעבור המועד, כי המון החברות אשר נוסדו מחכים לתשובה, והנה תבטלנה אם תראינה כי אין שומע להן מאת חברת כי״ח ואז חבל על דאבדין, או יתאחדו ויעשו חברה גדולה, חברה ראשית, ואז תהיה כצרה להברת כי״ח וגם זאת רעה רבה. אך אם תקרא חברת כי״ה אספה וגם שליחי החברות לישוב ארץ ישראל, וכל אלה היודעים משפט עמם יבאו שמה, אז יצא דבר אמת לאור במשפט ולב מתנה ורוח נכון לטוב כל בני ישראל ולאשר בנין לדור יבא, כי אך זאת היתה בזוכרי חכי״ח כי לא שמעה עד הנה קול העם. ובדבר הזה לבדו יורם כל מכשול מדרכה ותתחדש נעוריה לאשר הגוי כלו.

את הקריאה הזאת אקרא באזני חברת כי״ח ודבר מה יענוני אענה אף אני לכל החברות אשר נוסדו למטרת ישוב ארץ ישראל בגלוי ובסתר. ואם לא יענוני, נדע כי אין נפשה לחפץ העם וננסה בחנו אולי תמצא ידנו אף אנו לעשות דבר מה. נחכה איפוא לתשובה!

גדולה לאחיכם כי חפצכם לקנות אחוזה בארצנו, לא ליסד ממלכה או ממשלה, כי אם להאכיל לחם לעובדים האובדים והנדחים בארצות אויביהם. שימו לבכם לקריאה הזאת! אך אם חלילה יקומו מסיתים וידיחו לבכם מאחרי הדבר הגדול הזה אשר בו תלוי עתה שלום ישראל ואחדותו, אם חלילה תוסיפו לאטום את אזניכם משמוע את חפץ העם ותלכו אחרי חפץ האחדים, ידוע תדעו כי אתם הסבותם בנפש אחיכם, ואתם הסבותם גם בנפש החברה כל ישראל חברים. אל תשכחו כי נקל להרוס מלבנות, ואם לא תתעוררו לעשות את אשר עליכם, רק עליכם החובה לעשות, אז הלא תכבידו אכפכם על אוהבי עמם לקום לקראתכם, ואל תבטחו בדברי ההבל אשר יביעו לכם חנפים כי אשיות החברה חזקות וכל כלי יוצר עליה לא יצלח. שקר המה דוברים! — לא נוכל לבטוח כי תמצא ידנו להקים חברה אחרת אשר תתפשט בכל העולם, אך זאת נדע נאמנה כי גם החברה כי"ח לא תקום אם תמאן לשמוע בקול העם ועשות את אשר עליה החובה לעשות. ואם גם כסלע איתן תהי החברה וכל יד לא תניעה, אך למען מי תהיה? האם למען בני פאריז? הן האובדים והנדחים הראו כלם לדעת כי רק אחרי ארץ ישראל לבם הולך ועדים המה דברי הכותבים ועדים המה חברי החברות אשר נוסדו לדבר הזה, ואם כן אם גם תקום החברה ולא תמוט גם אז תהי כלא היתה, אחרי כי לא תעשה את אשר נטל עליה, אולם גם זאת לא תהי, כי החברה לא תעמוד ונפול תפול, כי אחד מהדברים הצריכים שמירה יתרה היא חברה, ואם לא שומרים כי אם לוחמים יעטרוה ירפה כחה. ואם אמנם מלחמה כזאת לא תֵראה לעין, כי לא על שדה קטל יערכו מערכה מול מערכה, אשר הגבורים ישאו ראשם והנחשלים ינוסו מנוסת חרב, או יהיו למשסה — מלחמה כזאת ילחמו לאט לאט וגבורים מנצחים לא יצאו מהמלחמה כי אם נחשלים ונכשלים בשתי המערכות, אך כח החברה ירפה לאט לאט, ואז יראו ויבינו כי הדבר הטוב הגדול והאחד אשר נעשה בישראל למען הכלל ואשר בידו היה להיות הומה בצורה לכל העם, גם הוא עלה בתהו, מחטאת מנהליו ועון נביאיו אשר לא ידעו משפט עמם...

לחפץ הזה (ונכון הנני להשמיע את הדרך הזה להחברה אם תאות לנו) ובשמה נעשה ונצליח עד מהרה, כי עתה היא העת הרצויה, עתה רבים המה החפצים בדבר הזה ורבים המה הנכונים להביא קרבן רב בכסף, עתה עוד פתח פתוח לנו לצאת לרוחה כל עוד לא עֻממה גחלת המשפט והישר באיירופא, עוד קרנים מידי החפש לנו, אך נספוק מאד אם לארך ימים יהיה. רואים אנחנו בעינינו כי ברוב הארצות ירד שמש החפש והמשפט מטה מטה, ואין שם לנו בטוחות אם לא תגבר יד הכהנים ותעשה חיל עוד אחת מעט ואז נחפוץ בישוב ארץ ישראל ולא יתנו לנו. כיום יאַיְמו אותנו שונאינו בזכרון ארץ ישראל, וכאשר יראו כי נחפוץ אז ישובו מדרכיהם ויהפכו פני המלחמה לבלתי תת לנו חפצנו. ועל כן אם נמהר ונוציא הדבר למענהו, היינו אם נצליח להושיב רק אלף או אלפים משפחות בארץ ישראל על פי משפטים חזקים ונאמנים כאשר יעשו כעת חוזה עם ממלכת תוגרמא, אז נדע כי יסדנו מקום מקלט לכל הנרדפים מאחינו. זכרו ואל תשכחו כי כל עובדי האדמה האשכנזים מצאו חפץ בהארץ, ואם יארכו הימים אז לא תותר עוד אחוזה לנו. זכרו כי רוח בני שם לורא הוא ליושבי איירופא ועל כל העונות יגדל עון רוח בני שם, ישובו איפוא אלה אשר רוח בני שם להם אל ארץ בני שם. הן בזאת נבטח כי אף אם לא ניטיב לנו בארץ ישראל, בכל זאת לא ירע גורל הבאים שמה מגורל אחינו בארצות רומעניא ודומיה. ואם העת הזאת תעבור באין מעשה אז תהי לנו בכיה לדורות, ואת כל אלה זכרו אתם מנהלי החברה כי״ח והתבוננו מאד כי בידכם לעשות הרבה ואל תאמרו: קצרה ידנו, כי לא כן הוא! אם אך תתנו ידכם אל הדבר אז תעשו ותוכלו וכל אוהבי עמם הישרים בלבותם אחריכם ילכו לא במחיר ולא בשוחד. אל תחשו ואל תשקוטו, כי אם אתם תחשו לעת כזאת מי יודע אם לא יצלח בידי אחרים לעשות, בידי אלה אשר לא לנו המה, והארץ הזאת תהיה בידם לאבן חן למשוך אליהם את העשוקים והנרדפים ויעבירום על דת? לשלוח את אחינו לאמעריקא הוא כמו להעבירם על דתם, ולבלתי עזור לקנות אחוזה בארץ ישראל הוא להעבירם על דתם בפעל. כל אלה השיבו אל לבכם וקראו קריאה

הנעשה לאחיהם ולא יבינו כי פן ירעו יותר מאשר ייטיבו.

ובכל זאת רע ומר לכל אוהב עכו לנגוע בהחברה, לערער יסודותיה ולהשחית את אשר כבר עשו ואשר נשרש בקרב לב העם זה יותר מעשרים שנה. בנפשי נשבעתי כי כרצח בעצמותי הי׳ הדברים אשר הטחתי כלפי ההברה במאמרי בהשחר, נגד החברה, אשר בכל נפשי עבדתי לה, וכל לבי היה מלא מאהבתה, וכל אשר עשיתי אם גם מעט הוא אך לא כשכיר המקבל שכר כי אם חנם, וגם מכספי שחדתי לעבודתי זאת, ובכל עת מצוא נשאתי שם החברה על דל עטי באהבה וכבוד, וכדבר שבקדושה היה שמה בעיני [1]), ובלי ספק כמוני כן יחושו גם כל אלה אשר יתקוממו כיום נגד החברה, וכמוני כן יחפצו גם המה לא לשום מכשולים בדרכה כי אם להגדילה ולהאדירה ולרומם קרנה למען תהי עטרת תפארת לכל העם ויסוד מוסד לו לבל ימוט. ועוד לא עבר המועד, עוד בידה להיטיב את אשר עותה, עוד בידה למצוא מסלול ודרך להושיע לעמה תשועת עולמים, ואם הי׳א אך תחפוץ אז תעשה וגם תוכל, כי עוד גדול כבודה בעיני העם, ועוד לא נגעו בה שְׁני המשפט עד להשחית, ועוד ביד אוהבי עמם אשר קולם נשמע להרים כבודה עד למרחוק ולהביא לה כל בעלי העזרה כי יתנו ידם לה ויחד יעשו כאשר תמצא ידם למען עמם האמלל — יודעים אנחנו בנפשנו, כי לא על נקלה ולא בימים מעטים תוָסד ותכונן חברה כחברת כל ישראל חברים, יודעים אנחנו כי אחינו יוקירו ויכבדו את כל אשר נתישַׁן, יודעים אנחנו את רוח אחינו כי ישימו מבטחם הרבה יותר באנשי השם מאנשי המעשה, כי על כן מה טוב יהיה אם החברה תפנה לבקשתנו. בתפלה ותחנה ובקשה נבקש מאת החברה בפאריז (כי אם היא תגמר אֹמר אז אחריה גם רעותיה תמשכנה) כי תשים לבה אל חפצנו בדבר ישוב ארץ ישראל, כי אם היא תעשה זאת אז תספחנה אליה כל החברות אשר נוסדו למטרה זאת, ועוד יש דרך נאמן ובטוח להשיג אלפים ורבבות

1) עוד חזון למועד כאשר אדבר דבר ברור על אדות מסעי ברומעניא, שָׁשם אדבר דברים הראוים להשמע גם על דבַר החברה ופעֻולותיה בדבר הזה.

מהדובר לפניו כי חלילה לא לבטל דבריו כונתו, ויחתום דברו באחרית דבר כי רק דעתו הקלושה השמיע, ובכן יתמו הדברים בהקדמה ובאחרית דבר והאספה תמה והנאספים ימלאו ידי הראש לעשות כישר בעיניו, והראש לא יקח גדולה לעצמו כי אם יתן דבר בפי המזכיר אשר שכור הוא והוא יעשה כחפצו. ובכן תהיה על הרוב פעולת החברה לא פעולת חבריה החכמים אנשי השם אשר אליהם ישאו עיניהם כל אחיהם בארצות הקרובות והרחוקות, כי אם פעולת המזכיר, אם איש לב הוא ויחפוץ לעבוד בשכרו, ואם עצל הוא אז יקבל שכרו משלם ולא יעשה מאומה, ועיני המצפים בצפיתם תכלינה עיניהם ומאומה לא יֵעשה, וכעבור שבועות וירחים תאסף אספה שנית וכמשפט הראשונה יֵעשה. המלאכה הזאת אמנם דיה לכל חברה, אשר תכליתה לעשות דבר טוב למען חבריה: לתקן תקנות ולבחר בדרכים טובים למען החברה אשר כל הבריה שלוים ושקטים במכונם ומטרת האגודה היא האגודה ולא יותר. אבל אם דמע ודם ישטפו בחוצות, אם צעקת עשוקים ורצוצים תעלה עד לשמים, אם נשים ועוללים יתגוללו בחוצות כי השמו נויהם והמה עטופים בזלעפות רעב, אם קול קורע לב ומרגיז רוח יתפרץ מגרון אלפים ורבבות אשר יפערו פיהם ויחכו לעזרה כדגים שנאחזים במצודה עת יעלו אל היבשה, אם בעת כזאת, אשר המות יקצור קצירו בהקרבנות האלה, וראשינו ומנהלינו יושבים ומאריכים בהקדמות והסכמות, או לא ישבו כל עיקר, כי בעת הקיץ ישאפו ללין בכרמים ולא יבאו העירה ששם חום בוער, ובהֹרף גדול הקור ויפחדו פן יבֻלע להם, וכאשר ישמיע איש דבר באזניהם יאמרו לו כי יחכה ליום האספה, וביום האספה לא יגמרו אֹמר ולא יחליטו מאומה כי אם יעזבו הדבר בצריך עיון, ואם יתעוררו לעשות אז ינתן הדבר בידי המזכיר והוא יעשה בשם החברה, אם כזאת יֵעשה, או אוי אוי להם להמצפים לעזרה! ושבעים ושבעה אוי ואבוי להם כי בטחו במשענת כזאת ולא עשו בעצמם מאומה, אשר אולי מצאה ידם להושיע לנפשם לולא בושו כי בטחו בעזרת החברה...

הוא הדבר אשר אמרתי, לא מנהלי החברה אשמים בדבר כי אם רִחֹק המקום והמצב ובאשר המה אינם יודעים עד מה מכל

אין חפץ בהם, כן היתה עזרת חברים כ״י בוויען לבני רומעניא, וכן תהי עתה בעד כלל ישראל.

גם חברה עוזרת אשר תוסד במקום אשר שמה דרושה העזרה תשגה כפעם בפעם, יען כי ראשיה יִבָּחרו לא מאלה המבקשים עזרה כי אם מאלה אשר יתנו עזרה, והעשיר לא ידע לב העני ולא יוכל לדון אותו עד שיגיע למקומו, וכיון שיגיע למקומו אז הלא גם הוא בין הנכשלים ואז גם קולו לא נשמע, כי על כן לפנים בישראל בכל דבר צדקה היו העשירים רק הנותנים והחכמים הוו דעתם איך לעשות מעשה הצדקה, גם כיום הזה בכל הארצות אשר בהן דבר העם נשמע בבית המחוקקים יבחרו על הרוב חכמים ולא עשירים, ועשירים יבחרו רק כאשר יד ושם להם גם בחכמת המדינה והאוצרות וכאלה, והנבחרים ידעו היטיב את רוח הבוחרים בהם, ואחרי כל אלה יצא כפעם בפעם גם משפט מְעֻקל, ומעשה הצדקה לא בצדקה יֵעשה, כי כל איש ישגה אם מעט או הרבה ואף כי אם תוסד חברה בארץ נכריה, הרחק מהמקום אשר שם יושבים המצפים לעזרה, אשר לא ידעו אף לא יבינו את מצב האמללים, וגם בנפשם לא יוכלו לשער אף שמץ מכל הצרות אשר יאפפום, ואיכה יהיו המה המושיעים להמצפים לחסדם? עזרת עושי חסד כאלה היא כעזרת רופא אשר ישלח דבר רפואתו במכתב מבלי אשר ראה את החולה וגם לא שמע ולא הקשיב מה יחסר לו. המנהלים בפאריז וויען וברלין חכמים המה אך לא לישראל, כי רֻבם לא ידעו עד מה מישראל ודרכיו; והמה יושבים באהליהם ספונים, כבודם חדש עמהם בצאתם שער אלי קרת ומהם רבים אשר על שכמם משרה כבודה בממשלה, ובאמת חסדם גדול הוא מאד אם ינדבו רגעים מספר מהשעות אשר מֻנו להם, גם למען אחיהם. הקרבן הזה גדול הוא מכסף, כי אם לסוחרים העת ככסף תֵחשב, הנה לבעלי משרה יקרה העת מפז. ובכן יבאו לפעמים אל אספה וידברו בנחת ובטחה דבריהם, כי כבוד כל אחד גדול בעיני רעהו עד כי יפחד מאד וישים משמרת למשמרת למו פיו לבל יעבור חלילה על דל שפתיו דבר אשר לא לכבוד יהיה לרעהו, ומפתח שפתי כל הדובר הוא: בקשת מחילה

בעד אחיו האמללים הנתונים לבז ולמשסה לאויביהם ולאחיהם.

אמנם בטרם אשר נגזר אֹמר מה לעשות עלינו להתבונן מעט אל החברה ואל יועציה ומנהליה ונחקור מה היה לה כי תתקומם פתאם מול עמה תחת אשר עד כה אך טובת עמה ושלומו היה כל חפצה? כי האמנם סר לב מנהלי החברה פתאם מאחרי עמם ויהפכו לאויבים לו? – אך לא! חלילה לנו מתת אף מחשבה כזאת לעלות על לוח לבנו! כל מנהלי החברה בפאריז, וויען וברלין אנשי המעלה המה, אנשים ידועים ונכבדים, אנשים אשר לא לנפשם יעבדו, כי המה בצל הכסף ובצל הכבוד ישבו ולא ייראו רע וכל עמלם הוא רק לעמם האמלל. כמעט כל מנהלי החברה המה אנשים אשר איש איש תפארת הוא לעמו, ואם לקחו עליהם המשׂרה להיות מנהלי החברה עשו זאת רק לשם עמם — כל זה לא נכחד מכלנו ואני אדע רֻבם פנים אל פנים, ומחשבותיהם ודרכיהם לא נכחדו ממני, ואם אפקוד כיום על פעולת החברה לא על המנהלים, על איש איש, אטיף מלתי, כי אם על פעולת החברה בכלל, והיא לא תעמוד במשפט.

אמת היא כי נקל להביא במשפט מעשי אחרים מעשות דבר טוב, ואם השופט יבא עד מקום העושה אולי יעשה כמהו או גם ירע ממנו, ובכל זאת יובא כל מעשה במשפט, ואם אין משפט אז יהיה כל מעשה תהו והבל. ועל כן כל אשר יקום לעשות דבר לא רק לנפשו כי אם למען הכלל עליו לדעת מראש כי מעשיו יובאו במשפט, ועל כן עליו להכין נפשו בתחלה לדעת משפט אחרים על המעשה ולא יעשה רק כהעולה על רוחו, כי אם יעשה איש למען אחרים אך כהעולה על רוחו, אז נדע מראש כי פעולתו לא תכון ועל הרוב תביא גם רעה רבה, כי כאשר על המורה לתכן רוח התלמיד ולדבר אליו דברים לפי שכלו, לא לפי שכל המורה, כן על העובד למען אחרים לעשות הפעולה אשר תכון להנעזרים ולא לפי דרך העוזר. ולפעמים יהיה העוזר איש צדקות וחסד וחפץ בכל לב להושיע, ובכל זאת יכשל בצדקתו יען כי לא יבין את רוח הנעזרים ולא ידע במה יקימם על רגליהם. והשגיאה הזאת רובצת כחטאת לפתח חברת כי״ח מאז. כן היתה עזרתה לבני ארצות הקדם בתתה להם מורים ובתי ספר במקומות אשר

להדברים האלה לב, ואם קטנה היתה לה העדות הואת, הנה היה לה לחקור ולדרוש, כי חברות רבות נוסדו ברומעניא וגאליציא וגם ברוסיא, אם תרשה הממשלה, ומגמת פני כלן היא אך ארץ ישראל, ואף חברה אחת לא נוסדה למען ישוב אמעריקא, ואם אין זה אות ומופת כי אך זה חפץ העם, העם אשר ידע את מכאובו ואשר יחפוץ להנצל מכל רע? ואיך יקומו אחדים היושבים בטח ולהם לא יחסר דבר, והמה אינם יודעים מאומה מכל הנעשה לישראל, ויכריתו את האמללים ללכת בדרך למרות רוחם? כי אמנם למרות רוחם הלכו הגולים לאמטריקא, כי לו נתנו להם ידים ללכת לארץ ישראל כי אז בחרו בה בכל לב, אך מה היה להאמללים לעשות אם העזרה תנתן להם רק אם לאמיריקא ישימו פניהם? כל אלה עשתה החברה ולא השיבה אל לבה, כי לו שלחה את האלף וחמש מאות לארץ ישראל, כי אז היו אלה הראשונים אשר יסדו את הארץ ואחריהם נמשכו גם יתר אחיהם, וכל החברות אשר נוסדו בין כה וכה לתכלית ישוב ארץ ישראל, הן ההרו החזיקו בידה, ולעת כזאת מצאה ידה בעזר יתר החברות לא רק לשלוח אלף וחמש מאות, כי אם עשר פעמים כמספר הזה, ועתה לא תעשינה החברות האלה תושיה, יען כי חברת כי״ה שמה מכשול בדרכן ותבלבל את המחשבות. ואחרי כל אלה עוד תמצא החברה און לה לדבר בהודעותיה ובאלה מהמכת״ע אשר יהיו לה לפה, להתפאר במעשה הצדקה אשר עשתה להיהידים בעת אשר שדדה רֶבֶץ אלפים, אשר נהרו אחרי הקריאה לבראדי ושם ימקו בענים, ואשר עזבו את מקומם ללכת לבראדי ובדרך ישמעו שמועה כי עזרת החברה הבל! ורבו רבבות אשר עליהם יפקדו כיום עון הנמלטים. ועון החברה גם יחד, ויכבידו עליהם לשאת במשא המס בכסף ובאנשי חיל, כמו אם בארצם ישבו, כי גם בדבר הזה בני ישראל ערבים זה בזה, ולא יגרע מהמס מהנותרים גם אם יפקדו חצים... התהלה הואת אשר תהלל פעולתה ואשר תתן למהלליה לפזר לה תהלה על מפעלה זה, תראנו כי מנהלי החברה ימאנו לשוב, וכלה ונחרצה היא מלפניהם לשום מכשול בדרך ישראל ולהפוך כל מישור למעקשים, ועל כן ההובה והמצוה על כל אוהב עמו לקום ולהלחם

ב) כי הביאה מגנת לב לאלפי אלפים נאנחים ונאנקים אשר קוו לתשועת החברה ואין, כי רק אלף וחמש מאות איש חלצה מן המצר, טפה הוציאה מן הים, והנותרים נותרו לאנחות ועוד תכבד עליהם יותר יד רודפיהם וילעגו לאידם.

ג) כי גם לאלה אשר שלחה לאמעריקא לא הביאה פדות ורוחה כי אם לעבדים מכרה אותם, כאשר כן יקראו בחוקה אחינו באמעריקא: מדוע שלחתם הנה את העשוקים ולא קראתם אותם אליכם.

ד) כי הוציאה את הכסף הנקבץ לדבר אשר לא לעזר יהיה לישראל כי אם למחתה ובשת.

ה) כי עיני בני ישראל נשואות עוד אל החברה ויחכו במעשיהם עליה ועל כן לא יָחֵלו לעשות בעצמם דבר מה, כי כן הסכינו לשאת אך אל החברה עיניהם בכל דבר אשר למען הכלל הוא. ובכל הדברים האלה עתידים המה מנהלי החברה לתן את הדין. אמנם אין לנו יום בחירה אשר בו יפקדו החברים על הראשים את עונם ויגידו להם על פניהם את עותתם, אך חמת כל בני ישראל עליהם תרד, כי המה הרעו להם כעת יותר משונאיהם, כי שונאיהם הטו עליהם ידם לגרשם מקרבם ומנהלי החברה שמו מכשול לרגלם לבל ימצאו מקום מקלט.

ואל יאמר איש כי ההברה לא ידעה מה לעשות ומבלי דעת דרך יותר נאמן בחרה בזה, בדבר אשר אחרי כן תראה את עותתה, כי לא כן הוא. הלא לכל רופא לשאול את פי החולה לדעת מהלתו, ומפי החולה יצא דבר, וההברה לא לבד כי לא חקרה ודרשה היטיב לדעת הדבר, כי אם גם אטמה אזנה משמוע. למנהלי ההברה היה לדעת כי מ״ע כהמגיד אשר עשרים ושש שנים הוא מתהלך בישראל ואלפים קוראים לו, הוא ידע את מצב ישראל ומה טוב לו, גם להשחר אלפי קוראים ודבר לו עם כל חכמי רוסיא ורומעניא וידע את מחסורם, המליץ והצפירה יופיעו ברוסיא ובלי ספק ידעו מה טוב לאחיהם, ההבצלת יופיע בירושלים ויראה את הארץ לפניו, ואם כן כל המכת״ע אשר לישראל (מלבד אחד אשר אין קוראים לו והוא שכור הוא מההברה או משכיריה) פה אחד הביעו, איש איש לפי דרכו, כי אך לארץ ישראל ישלחו את הפליטים. ואם כן היה לההברה לשום

עלתה בתהו, כי בני ישראל נתונים לבז ולמשסה לשונאיהם ואין אומר השב, עתה הן באה העת כי ישיבו זאת מנהלי החברה אל לבם ויאמרו לנפשם: לעזור לאחינו נגד אויביהם מחוץ קצרה ידנו, הבו ונעזור להם בבית, נתעורר ונעשה מעשים אשר יהיו למעוז להגוי כלו כיום הזה וגם בימים הבאים. החובה והמצוה היו על מנהלי החברה לחשוב כזאת ולאסוף ידיהם מהלחם עוד במקום אשר לא יצליחו, ורק יוסיפו אש להמדורה להצית את השנאה עוד יותר, ולשום עינם ולבם לעשות את אשר בידם לעשות.

אבל לדאבון כלנו נראה כי עד היום הזה הנם עושים כמשפטיהם הראשונים, רק את נפשם יָעצו ודבר העם לא יגיע אליהם, ויגמרו אמר ויעשו כהעולה על רוחם בטרם הרבו עצה ומזמה אם יכון הדבר או אין.

מעשה אשר לא יֵעשה עשתה החברה בעת הזאת. בארץ רומעניא לא הושיעה רק הרבתה המכאובים ועתה קמה לעשות דבר אשר אם חלילה יצא אל הפעל תהיה ממנו כלה לשארית ישראל. שועת שנים או שלשה מיליאן עשוקים עלתה באזני יתר אחיהם ומה היה על המושיעים האלה לעשות? הלא אחת משתי אלה: לקרוא אספה כללית מהארצות אשר שם נגעו באחינו ידי האויבים למען דעת הדבר כמו; או להטות אזן לכל הפחות לדברי היודעים את מצב העשוקים האלה, לקרוא את דברי המ״ע העברים (העברים דוקא, כי מכה״ע בשפות אחרות לא ידעו ולא יוכלו לדעת מאומה ממצב אחיהם בארצות ההנה) אשר בהם דובר רוח אלפי הנאנחים ולקבץ מכתבים ודעות שונות ולשקול אותם בפלס הבחינה ואחרי כן לעשות דבר. ולא אחת מאלה עשתה החברה, היא לא קראה אספה ולא שמעה בקול המכת״ע העברים, גם לא בקשה לדעת את אשר תעשה, בלתי אם נמנתה וגמרה להעביר אחדים מאחינו אל אמעריקא ותרע ותשחית מאד מאד לאחינו ברעות רבות ונאמנות:

א) כי על ידי המעשה הזה בלבלה את הדעות וכבד מאד הדבר לשוב ולתקן את אשר עותה החברה, כי לו נעשה הדבר בחשבון ודעת כי אז רבו המתנדבים והכסף לא ירד לטמיון, לשליחים אשר שלחו להעביר הגולים.

לא אז ולא היום, ורק נתעתה להאמין בכחה ותחל בדבר אשר גדול הוא מכחה, ותשגה לחשוב כי בכחה עזרה לאחדים מאחינו בארצות הקדם ולא ראתה כי אך כלי חפץ היתה אז להממשלות ובמקום אשר הממשלות לא תמצאנה חפץ בה אז יאטמו אזנים. וכל בני ישראל שגו ויתעו לשום בהחברה מבטחם בדמותם כי היא כל תוכל, כי כן דרך אחינו הנתונים מאז בצרה ושביה לכרוע ברך לפני כל מלבוש בן חורים, ואם שמע כי אחד מאחיו זכה לאיזה משרה, אז יגדיל את גדלו עד כי לראש בממלכה יעשהו, וכל ריטטער בעיניו כמלאך אלהים וכל בּאראָן כאל עליון, ולו הכח והגדולה והחכמה, אולם בבואם עדיהם יבהלו לראות כי אין בין באראן עברי למלמד עברי רק שנוי השם והכסף בלבד, ובאראן עברי רק על פני דלת העם המצפים לחסדו יכּבד ובעיני יתר העם הוא יהודי ככל אחיו, ובאראן עברי בלי כסף יהי למנוד ראש כמלמד ובטלן. ואין לכלל ישראל מהבאראנים שבהם, אלא כי גם את עונם ישאו, וחטאת גאות הבאראן וכל אשמותיו תחולנה על ראש כל איש ישראל, ובקנא העם בהבאראן העברי וידם תקצר מעשות לו רעה ישפכו את חמתם על העניים והאביונים. זאת היתה גם להחברה גם להמחזיקים בה כי לא ידעו את כחם ויתעו ללכת בדרכים אשר לא ידעו, ויחפצו לעשות מעשים ולא בכח ידיהם. ולא נפקוד עליהם אם נתעו בדרכם, הן גם המה אך בני אדם הם, ואחרי כי ההצלחה היתה פעם אחת משחקת להם דמו כי לעולם חסן. ולא המה לבדם נתעו כי אם כל העם, כל העם דִמה כי כבר מצא מנוחה באירופא, וחמת אויב לא עוד עליו תנוח, ועתה נפקחו עיניהם לראות כי השאול פתוחה לרגלם, כי על כן לא במשפט נבוא את מנהלי החברה על כי ידם לא עשתה תושיה, כי אם את כל העם. אולם עתה בראותם כי כל תקותם להיות למושיעים לישראל, בחכמתם או בכח ידיהם ולשונם,

---

למען אחיו, וכאשר השתומם וימאן האמין לדברי השמעתיו את דברי הגאלאס אשר שפך עליו מרורות ועל כל ישראל בעבורו. ובלי שפת חנף חויתי לו דעתי כי רק אלה אשר יבינו שפת עבר המה ידעו מצב אחיהם ומה טוב להם ואם אין ישחיתו לפעמים כאשר יחפצו להיטיב. ועל זאת ענה: בשמחת לב נכון הייתי להקריב עשר שנים משנות חיי לו מצאה עוד ידי ללמור שפת עבר.

ורומעניא מאנה הקשב, נמנו וגמרו לבלתי כרות אמנה במקנה וקנין (האנדעלם פערטראג) עם רומניא בלתי אם תשנה את חקיה בדבר היהודים, כי איכה תוכלנה למשל צרפת ובריטאניא ואויסטריא, אשר בקרבן משפט אחד ליהודי ולעם הארץ, לראות כי אזרחי א״צן יבדלו מהקהל בבואם לרומעניא, ולוּ הקימו הממלכות את דבריהן כי אז לא היתה תקומה לרומעניא ונאלצה למרות הפצה לבטל רצונה מפני רצון הממלכות, אבל ממשלת צרפת אשר בקשה כי האמנה תהיה כחפצה, מהרה ותקפוץ בראש ותכרות את האמנה, ואחריה נמשכה אויסטריא, אשר התנצלה כי היא אך כמעשה ארץ צרפת עשתה, ואחריהן נמשכו עוד רבות, מלבד ארץ אשכנז אשר לא כרתה ברית יען כי לב ביסמארק היה אז טוב על היהודים, אך אחרי כי רוב הממלכות כרתו הברית לכן הרימה רומעניא את ראשה עוד יותר. באויסטריא קם שאון נגד אנדראססי; גיסקרא ורעיו אוהבי החפש והמשפט פקדו עליו אפם בגלל הדבר הזה, אך הוא מצא לו פתחון פה בשומו האשמה על צרפת, וגם איש יהודי, אחד הנבחרים, עמד לימין אנדראססי להצדיקו. ובזה מלאו את ידי רומעניא לעשות כחפצה וכן עשתה ככל אשר מצאה ידה.

ובהקבץ צירי הממלכות לברלין ומשפט היהודים יצא אור על פי כל הממלכות, בכל זאת רומעניא עושה כחפצה, ועוד תעמיק תשחית הרבה יותר מקדם, ולא יֻאמן כי יסֻפר מכל הצרות והמצוקות אשר יסבלו בני ישראל שמה כיום הזה. תסמר שערת בשרי בקראי את המכתבים אשר יכתבו אלי יום יום קינים והגה והי, וחברת כל ישראל חברים איה היא? כן יצעקו בני ישראל משֶבר ברוח, וכן ימלאו שונאיהם לעג פיהם כל היום.

ואמנם החברה איפה היא? האמנם לא תדע מכל הנעשה שם? או כבר נלאתה ותאטום אזנה משמוע בקול אחיה? אך לא! יודעים אנחנו כלנו כי לו מצאה יד החברה לעשות דבר מה כי אז עשתה בחפץ לב, ויודעים אנחנו כי היא עשתה ותחפוץ לעשות גם במקום אשר לא לעזור ולא להועיל יהיה [1]) אך היא לא יכלה עשות מאומה

1) עד היום אחשוב לי זאת לצדקה כי בשנת הדל״ט בהיותי בפאריז ובדברי את כרמיע ז״ל הניאותי אותו מלכת לפט״ב, ששם היו פניו מועדות ללכת

נעשה לא על פי החברה כחברה נעשה, כי אם על פי אחדים אשר המה היו גם חברי החברה ולו גם לא היו חברי החברה גם אז מצאה ידם לעשות כזאת, כאשר כן היה לישראל בכל דור ודור. אך מנהלי החברה לא ראו נכוחות ויתנו לבם כלב שרים ורוזנים אשר דבריהם נשמעים ונעשים, וינסו את כחם גם בארצות אחרות, בארצות אשר לא אמונת הא׳סלאם שוררת בהן, ויכָשלו בהליכתם ויכשילו גם רבים, וכל אלה אשר אליהם הביטו בושו משִׂברם.

מהעת אשר החלו לרדוף ברומעניא את בני ישראל על צואר ברדיפות נוראות מאין כמוהן, מני אז נראה לכל כי נשתה גבורת חברת כ״ה ובכל אשר תפנה לא תצליח. שועת בני ישראל מרומעניא נשמעה עד קצוי ארץ ומנהלי החברה התעוררו ויעירו את הממלכות כי יחישו עזרה לעם רצוץ משפט וגם הבטיחו אותם השרים לעשות, אך כל עמלם עלה בתהו, ותהי להפך כי מיום ליום הוסיפו המרעים להציק להם, ובגלל חברת כי״ח הוסיפו לחדש כעשם עמם כל היום, ועד היום הזה לא יחדלו רגז, רק בגלל חברת כי״ח אשר קמה לעזור לישראל. ולא אספוק אף רגע כי הרבה הרבה הוסיפו שונאי ישראל לעשות רעה להם יען כי ראו כי למרחקים עיניהם נשואות לעזרה, ועל כן הראו להם כי שוא תקותם, כי לא ממשלה חוסה בדת האיסלאם היא ממשלת רומעניא, ותהי להפך כי היא קמה בתוגרמא ועל כן שלום היה לה ולא פחד יתר ממשלות איירופא על פניה.

ואל יתעה איש לאמר כי רק יען כי נשברה זרוע נאפוליון וקול צרפת לא נשמע בדברי המדינות כמקדם על כן שפלה יד החברה; משגה הוא! רדיפות בני ישראל ברומעניא ההלו בעת אשר יד צרפת היתה תקיפה, ואחרי כן אם גם לא בקשה צרפת להתרומם ולצות במפגיע על רומעניא לבל תוסיף חמס, אך היה לה לכל הפחות לבלתי עזור לרעה, וממשלת צרפת עזרה לרומעניא להטות ידה על היהודים כחפצה, והיא היא אמצה רוחה לבל תשוב מדרכה, ומדוע לא הצליח בידי החברה לעצור בעד הרעה אשר יצאה מארצם?

אחרי אשר רומעניא מאנה להיטיב את דרכה, ואחרי אשר שרי כל הממלכות השמיעו דבריהם כי רע המעשה בעיני יתר הממשלות,

מנהלי החברה שגו במשגה גדול מאד זה שנים רבות בדמותם כי להם הכח והגבורה לצות על שרי ארצות שונות כי יסירו ידיהם מבני ישראל. אמת הדבר כי הצליח בידם לעזור לפעמים בארצות הקדם להוציא ממסגר אסיר, ובדבר הזה רם לבם ולב כל אחינו, אך המה לא ידעו כי לא בכחם ולא בחכמתם עשו זאת, כי אם כלי חפץ היו למעשה אחרים, וגבוהים מעליהם עשו חפץ נפשם בתתם להם שאלתם.

לצנינים היא בעיני רוב ממשלות איירופא כי עוד יש ממשלה בארץ אשר בשם אמונה אחרת תדגול; ואם על פי חפץ הממלכות האלה יצא דבר כי אז כבר לא היתה שארית לכל ממשלה אשר באמונת מחמד תחסה, אך עין הממשלות האלה צרה אשה ברעותה ומיראת האחת פן יגדל חלק רעותה מחלקה ביום החלוקה, לכן תפריענה אשה רעותה מעבודתה, ובכל זאת יקרעו על יד על יד מהממלכות האלה. כן היתה אלגיר לצרפת למשסה וכן תהי טונים, כן לקחה לה אויסטריא את באסניען והערצאגאווינא, וכן יסדו ממשלות חדשות: רומעניא, סערביע, מאנטענעגרא ובולגאריא למען תצאנה מרשות דת מחמד, וכן תלטושנה עיניהן איטאליא לטריפולים ואנגליה וצרפת למצרים, וישישו על כל מקרה אשר יביא לידם להתערב במשטרי ממלכות האיסלאם. ואף כי נאפוליון השלישי אשר ישב ויצפה לכל מקרה למען ישמיע קולו ויחתו ממנו כל הארצות הקרובות והרחוקות למען יכבדוהו ויגורו ממנו גם בארצו, והוא שש לעשות כל אשר בקשו ממנו אם אך מצא שעת הכשר להתערב בריב לא לו, וכאשר קרה כי בטונים או מאראקא פגעו בבני ישראל וראשי חברת כל ישראל חברים בקשו לעמוד לימינם אז עשתה זאת ממלכת צרפת בכל לב, כי חפצה להשמיע קולה, ובדבר הזה הן יכלה גם להתפאר כי היא סוככת על משפטי האדם. ונאפוליון אשר הפיר משפט בארצו וכל עול לא נבצר ממנו הוא מהר לעשות משפט בארצות אחרות. והממשלות האחרות אשר קנאו בצרפת גם יראו ממנה פן כאשר שלחה דברה לדבר משפט בעד היהודים כן תציב לה שם יד, אף המה מהרו כפעם בפעם לעמוד לימין היהודים, ולפעמים נמצאו גם שרי ממלכה אשר בחפץ לבם קמו להגן על היהודים, אך כל אשר

ללמד את כל בני ישראל השפה ההיא. מהעשרת מילליאן נפש מישראל יבינו יותר מהחצי רב או מעט בשפת עבר, ואם כן נחוץ היה לעשות את השפה הזאת לשפת החברה, וכל דבריה ומודעותיה היו ראוים להכּתב רק עברית ולשום עליה נוספות גם שפת הארץ אשר שמה ישלחו דבריהם, ולדבר הזה נחוץ היה כי כל שכירי החברה ידעו שפת עבר ויבינו לכתוב בה ככל העולה על רוחם, וגם בהמנהלים נחוץ היה כי יבינו רבים את השפה הזאת למען ידעו חפץ כל העם, אך המה לכל אלה לא שמו את לבם, כי על כן לא ידעו עד היום מה חפץ העם, כי רק הדבר אשר שמעו מפי שנים שלשה הוא להם כדבר חק ומשפט, אשר על כן לא יכלה גם החברה בתחלה להיות לחברת כל ישראל.

אולם כל עוד אשר האמינו בני ישראל כי יד החברה תקיפה ודבריה נשמעים בחצרות המלכים והשרים וחפצה יעש, ועת יצא הקצף על ישראל באיזו ארץ אז ידה רב לה לאמר למשחית: הרף! כל עוד אשר האמינה החברה בעצמה בכחה וכל שומעי שמעה האמינו אף המה בדבר הזה, אז לה יאתה השם חברת כל ישראל חברים, כי די לה די אם עוזרה בצרות נמצא ממנה, ואם עשתה בכסף הנקבץ על ידה כטוב לכל העם או אין, אחת היא, אם ידה מצאה לפדות עשוקים ולחשוך מטים להרג. ולוּ היתה כזאת גם היום, כי אז בלב נאמן קראנו לה: הכסף נתון לכם, עשו בו כטוב בעיניכם, בנו בתי ספר בארצות הקדם, או שלחו שליחים, אשר יאכלו כסף רב, לכל קצות הארץ, אם אך לאחיכם הרצוצים תחישו ישועה. אולם לדאבון נפשנו נראה כי לא כן הוא, כי יד החברה לא תעצר כח להושיע לנרדפים ברב או במעט, ותהי עוד להפך כי שם החברה יהיה לאבן נגף לעשוקים, ושונאינו ישאו אותה על שפתם להפיח מדנים ולהשביענו קלון לאמר: ואיה איפוא היא החברה אשר כל תוכל?! ובארצות רבות ישימו אסורים עוד יותר ויותר על ידי אחינו לבל תעשינה תושיה מיראה פן יתנו יד לחברת כי״ח. ואם אמנם כלנו נדע כי אך תואנה המה מבקשים, אך בכל זאת די לנו אם הצל לא תציל אותנו החברה ושמה יהיה לנו למכשול עון.

אז לא קמו הממלכות לגזול זאת מידינו, אך אחרי כי אנחנו בעצמנו בקשנו לנתק את המוסרות ונצטדק תמיד כי חלילה — לא נגעה בנו החטאת הזאת, ואם אנחנו חשבנו אחדותנו לנו לחטאת, איכה יתנו שרי הממלכות לנו רשות לעשות זאת? ועל כן אסרו אסר לבל יאגדו אגודה אחת בכל הארצות ועל ידי האסר הזה לא הצליחה בידי החברה להיות חברה כללית לכל ישראל, והחברות בארצות האחרות אשר נספחו עליה, היו כחברות בפני עצמן, ועל ידי הדבר הזה רבו הדעות עוד יותר, ואשר טוב היה בעיני האחת לא מצא הן בעיני השנית ועל כן לא מצאה החברה מסלות בלבב כל איש ישראל, כי לא כלם הבינו ערכה והטוב הרב הצפון בה. וזאת שנית כי הרבים מבני ישראל לא האמינו בהחברה ובטובה לישראל, כי המה ראו פעולות החברה כי אחרי ההשכלה תלך ובה תדבק ותתאמץ לפנות לה דרך עד למרחוק, ובדבר הזה נתנה מכשול בדרכה, כי כל אלה אשר לא אחרי ההשכלה היה לבם זונה סרו מנה ודרכיה לא הכירו. אבל הרעה הגדולה אשר היתה למכשול להחברה לבל תהי באמת חברת כל ישראל, היא, כי ראשיה ומנהליה רק קראו לה שם נכבד כזה ובמעשיהם עשו ההפך.

אם אמנם כבד מאד מאד ליסד חברה אשר תאחד את כל בני ישראל, וכבד עוד יותר לשום לב לחפץ כל העם, ומה גם אחרי כי עוד לא למדו את העם לדעת מה טוב לו, אך בכל זאת ראשית חובת החברה היתה להתאמץ להשיג את הדבר הכבד הזה, ולבקש לדעת מה חפץ העם. וזאת לא עשתה מעודה. היא נוסדה בצרפת ורוב חבריה הנותנים כסף בארץ ההיא ישבו, והמה בקשו לעשות דבר מה לאחיהם אשר ימצאו חפץ בעזרתם, כי לנפשם לא מצאו כל חפץ בחברה כזאת, כי על כן שקלו וטרו בדבר הזה רק בינם לבין עצמם, וכל אשר יזמו לעשות אותו גמרו ואותו עשו אם לא קם שטן בדרכם, אשר על כן כל מפעלות החברה היו רק לנפשה, היינו לפי חפץ ורוח מנהליה או שכיריה, או לפעמים שמעה גם בקול אחד אשר התעורר ממרחקים להשמיע עצתו ויקבלוה כדבר כל הארץ ההיא, כי איכה יכלה החברה לשלוח דברה למרחוק? בשפת צרפת? ואם כן היה בתחלה

כי מההשכלה תצא תשועת ישראל, גם אז לא בהשכל ודעת עשו בנטעם נטע זר על אדמת הקדם ומאחיהם באיירופא העלימו עין, ועל אחת כמה וכמה כי גם זאת לא היתה, כי ההשכלה אולי תתן לחם ליחידים, אך להכלל כלו לא הועילה וגם לא תועיל עד מה.

אולם גם על הדבר הזה חלילה לנו מהביא את מנהלי החברה במשפט, כי לא המה חטאו ועוו כי אם אנחנו הגוי כלו, וגם המקרים קמו לשטן בדרכה לבל תעשה ותצליח בכל דרכיה.

שתים רעות היו בעוכרי החברה מראשיתה. מהעת אשר החלה השכלת ברלין לפרוש מצודתה על כל הארצות מני אז הדלו היהודים להחשב כבני עם אחד, ואם כן גם לא כבני אגודה אחת, ובגרון נחר קראו כלם: בנים הננו להארץ אשר בה נשב (כמו אם לו היה ישראל עם אחד על ידי דתו ואגודה אחת בדברים הנוגעים רק בנחלת ישראל, כי אז לא יכלו להיות בנים נאמנים להארץ אשר ישבו בה; כמו אגודת ישראל תקרא מלחמה על אחת מהארצות ואז לא ידע בן ישראל מה לעשות אם להגן על הארץ או לעמוד לימין עמו?) ועל כן בקשו בכל לבב להתרחק מעל אחיהם בארצות האחרות, וחק הוא לרוב ארצות איירופא לבלתי תת לבניה להספח על חברה אחרת כללית, ובצדק תעשינה זאת הממלכות, כי אם הוסד חברה כללית בכל הארצות אז יהיה ברבות הימים עז בידה לשנות פני הארצות, כי על כן כאשר יצא דבר החברה אסרו ממלכות רבות אסר על היהודים לבל יאגדו גם בארצם אגודות כאלה ולהספח על האגודה בפאריז, כי אחרי אשר היהודים בעצמם קימו וקבלו כבר כי נתפרדה החבילה ואיש לארצו ילך, איכה יכלו שרי הממשלות להשיב אחרת? לולא פתחו בני ישראל בעצמם פה לשטן ועמדו על דעתם כי להם נחוצים מוסרות האחדות כי אז לא נופלים היו מהקטוליקים הנפזרים בארצות שונות ובכל זאת בנוגע להדת הנם כאגודה אחת בכל הארצות ובכל הממלכות. ואם כי הבל הוא לחשוב כי נתנו לנו כל הזכיות באחדותנו כמו להקטוליקים, אשר המה עושים ממלכה בתוך ממלכה וקול האב ברומא ישביח את קול כל משפט וחק בארצם, בכל זאת אם לא השלכנו את כלי החפץ הזה מידינו והוספנו להחשב כאגודה אחת בכל הנוגע אך לנו, כי

ההשכלה תהי לאור יומם לבני ישראל, למה שמה פניה לארצות השוממות אשר עוד טרם יֻזרע וטרם יצמיח בהן פרי תנובה, ולא פנתה אל צעקת אלפי רעבי דעת תאבי השכלה בארצות רוסיא ורומעניא וגאליציא וביתר ארצות איירופא, אשר לאלפים ולרבבות המה בני הנעורים אשר כבר טעמו טעם השכלה ובכל נפשם יחפצו לבא עד תכונתה, ויתרון הכשר דעת כבר נגלה בהם בשבתם בבית המדרש והישיבה ובמלאם כרסם בהתלמוד, ובאיירופא הן דבר נחוץ הוא להשכיל את בני הנעורים, לבל יהיו כצאן אובדות באין משען ומחיה ולבל יהיו לצנינים בעיני עם הארץ! — ואם הפצה החברה בהשכלה למה לא תמכה בידי החכמים אשר כבר למדו והצליחו ויהיו אובדים בענים? למה לא תמכה בידיהם למען יוכלו להיות למורים להצעירים לימים? ממאה אשר יבאו בבית הספר בערי ארצות הקדם, אולי יצא אחד אשר ידע דבר מה, ובכסף הזה לו עזרו לחכמים האלה כי אז הקימו תחתיהם מאה חכמים! —

ואל יאמר איש כי החברה אספה את הכסף ובידה לעשות כטוב בעיניה (כסכלות הזאת השמיע מו"ל מכת"ע אשכנזי לישראל), כי אמנם הכסף לא לה הוא כי אם נאסף מחברים, ואספוק מאד אם עלה על לב אחד מהמתנדבים באיירופא כי הכסף הזה ילך לארצות הקדם לכונן שם בתי ספר על אף היהודים, והחברה תוציא כסף רב לשלוח שמה שלוחים להרים מכשול ולישר הדורים ולפתות את העם כי יניחו להחברה לכונן בתי ספר בארצם. ועוד זאת, דבר החברה היה קדוש בעיני רבים, כי רבים המה נדיבי לב בישראל אשר בכל לבם יחפצו לעזור לעמם, אך לא להם להרבות מחשבות במה יזכו ארחם, והמה יחשבו למשפט כי חברת כי"ח בלי כל ספק כבר נשאה ונתנה בדבר ועל פי רוב דעות הוציאה משפט, כי על כן מבלי הרבות חשבונות ישים לו דבר החברה לקו. וזאת רואים אנו כי הבאראן הירש, אשר ימשוך ידו מכל דבר ולא יעזור ליחידים ברב או במעט, הוא ירים תרומה רבוא רבבות למען בתי הספר בארצות הקדם, ויען מה? יען כי כן היה דבר החברה. ולו גמרה החברה לעשות אחרת כי אז הקדיש כספו לדבר טוב ומועיל יותר. ואם כן לו גם היתה כזאת,

שונאינו לא יחדלו בעבור זאת רגז, וכאשר לא הועלנו לנו כאשר הקרבנו להם לקרבן את אמונתנו ואהבת אחינו ואבותינו, כן גם אם נשכח את כל אשר למדנו ואם גם לא נתן את בנינו אף קרוא בספר גם אז ירבו כעשם עמנו. וכמו שלא נעזוב את כל יתר דרכינו בחיים, הטובים והנכוחים; כאשר לא נהל לשתות לשכרה, אף כי כעון גדול יחשב לנו כי לא גבורים הננו בַשתי, ולא נהדל מהיות אנשים נאמנים לנשינו ואבות מרחמים על בנינו, אם כי כחטאת תֵחשב לנו כי נרבה וכי נפרוץ, כן לא לנו לעזוב כל דבר או להחל בדבר על פי שונאינו, אבל גם חלילה לנו מעשות מעשינו כקופים בלי בינה והשכל. -- אמנם טובה הדעת וההשכלה, אך רק במקום אשר שם מצאו מסלות, בארץ אשר העם היושב בה יבחר בדעת, אז תפארת היא לכל בניה וגם עלינו החובה להחזיק בה, אם נמצא בזה חן ושכל טוב בעיני מגדינו או אין, כי לנו להיות כבני אדם, ואף אם יחד עלינו יתמלאו ואף אם אלפי קולות יריעו עלינו כעל חיה נוראה, עלינו לבחר בדרכי בני אדם, והדעת כי בלי עון ובעלילה יתחרו בנו מגדינו, הדעת הזאת תעודדנו לשאת ולסבול. אך מה תועיל ההשכלה במקום אשר עוד לא ידעו מה היא? מה יועיל עץ נחמד במדבר שמם? ומה נרבה דעת ולמודים לאיש אשר נועד לבלות כל ימיו בין בהמות שדה וחיתו יער? הן לאיש כזה אך טוב כי נלמדהו ארחות חיו, כי ישכיל ויבין את אשר לפניו. וכן היא ההשכלה הזאת אשר נשאה החברה על כנפיה עד מדברי אזיא ואפריקא. העם היושב שם לא ידע עד מה מהשכלת איירופא ולא יחפוץ בה, אף לא תסכון לו; שפתו רחוקה מהקצה אל הקצה משפות איירופא ומה הוֶה להתלמידים הלוקחים לקח בבתי הספר ויודעים לדבר כן בשפת צרפת בארצם, אשר שם לא ישמעו שפתם ובצאתם מבית הספר ישכחו אותה וכל עמל החברה והמורים יעלה בתהו. אם גמרה החברה אמר להושיע לאחינו בארצות הרחוקות האלה, אז היה לה למצער לחנך את הנערים על פי דרכם, להורותם שפת עבר ושפת ערב או שפת העם אשר ישבו בו ולהראותם דרכי היים בין העם היושב בארץ למען יסכנו למצוא חית ידם, ומה להם ולהשכלת איירופא? — ואם באמת חשבו מנהלי החברה כי אך

בדבר הזה שמרה החברה את תפקידה בלב נאמן וברוח נכון, ולמען אחינו הנהונים בצרה לא החשתה ולא נתנה דמי לה. אך בדבר השני אשר בו היה לה להיות לעינים לכל העם לא עשתה את חובתה, וכפי הנראה גם לא הבינה אותה. הדבר השני היה לאחד את לב בני ישראל בכלל ולאגוד אגודתם למען יהיו כולם בעצה אחת להשכיל להיטיב להכלל, ולא רק להציל לקוחים למות כי אם גם לתת לו אחרית ותקוה, ועל ידי הדבר הזה תהיה האגודה הזאת לממלאה חסרון מוסרות הדת אשר נִתקו עד לבלי הֶקשר. מיסדיה ומנהליה כְּרֻבּם כן חשבו אז כי מאום לא יחסר עוד לישראל בלתי הדעת, המה הביטו במכונם ויראו כי שקט ושלוה במגורם ויתעו לחשוב כי הכמתם עמדה להם להציב להם יד בארץ, ורק מחכמתם מכל אחיהם לכן בחרו בהם בני עם צרפת ויחלקו אתם חלק כחלק במשפטי הארץ, והמה לא ידעו כי אך מקרה היה להם, וביד מקרה אחר להפוך הקערה על פיה. אם עלתה ביד בני בורבאָן להסב אליהם את המלוכה, כי אז עד מהרה נוכחו לראות כי חכמתם לא עמדה להם להצילם ביום עברה וגם היא נחשבה להם לזדון, ובתעותם לחשוב כי חכמתם תחים והיא אור לנתיבתם לכן שגו אף המה להחיש תשועת ישראל על ידי השכלה וישימו כל מעינם לכונן בתי ספר באזיה ואפריקא, מקום אשר שמע ההשכלה עוד לא הגיע, ויהי כל עמלם להשכיל את נערי בני ישראל בארצות ההנה כי ידברו בשפת צרפת וכאלה, ויחשבו כי בזה יעשו דבר גדול ל ה כ ל ל.

והנה אם לא נפקוד עליהם על כי עשו כזאת, כי בעת ההיא שגו כל בני ישראל מקטנם ועד גדולם לחשוב כי אך מההשכלה תשועת ישראל תמָצא, ולא בהם העון אם עתה הראו להם שונאיהם את משוגתם, אך בכל זאת אם גם לא נאשימם על הדבר הזה, בכל זאת עלינו לדבר משפט ולהראות כי לא לעזור ולהועיל היה, ואם למוותר היה אם כן היה אך למחסור.

אם כי חלילה לנו להוציא משפט כי אחרי אשר הדעת וההשכלה היו לנו למכשול, ואחרי אשר כחטאת נוראה הנן בעיני מנדינו לכן עלינו לעזוב אותן ולשוב אל דרכי אבותינו אשר מנעו את את בניהם מהגיון ושפה, הלילה לנו לדבר כאלה, כי נדע מראש אשר

הן לולא הקשו את ערפם עד כה כי אז כבר באה הגאולה להם? כל אלה לא זכרו ולא העלו על לב, כי אין דרך יותר נכון ובטוח להדיח את ישראל מאמונתו ואחדותו בלתי אם יתנו לו כל חקי יתר עם הארץ, כי מכיר טובה הוא ישראל, ובעד הטוב אשר יעשו לו כי תתנו לו משפטי אדם ישלם עד מהרה ביד נדיבה בכל ירושתו אשר נחל מאבותיו, רק אייזענמענגער, פפעפערקארן, שטאֶקער ואיסטאצי וכמוהם, ומוריהם מהיהודים [1] המה יעזרו לאַחר לב בני ישראל, ואחרי כי בצרפת לא היו בעת ההיא מורים נאמנים כאלה, לכן לא לפלא הוא כי שכחו לאט לאט את עמם ואמונתם ואולי לא העלום עוד על לב. אך מקרה אחד פקח את עיניהם וירא להם, כי אך יבקש יעקב לשבת בשלוה יקפוץ עליו רגזם של שונאיו. בדמשק העלילו על בני ישראל את העלילה הנוראה והנתעבה, אשר אלפי פעמים הראו כחשה וזדון לב המעלילים גם יהודים גם אינם יהודים, ובכל זאת יחדשוה לבקרים, ובכל עת אשר שונאי היהודים יחפצו לשתות דם היהודים יאמרו כי היהודים ישתו דם עולליהם, ובכן תמצא ידם לשתות דם היהודים כחפצם, והעלילה הנתעבה הזאת החדשה פניה על ידי הציר הצרפתי, כי על פי ראש הממלכה הצרפתי טהיערס היתה שומה לעולל העלילה למען הביא רעה על ישראל, כי מצא חפץ לעשות חנף לשונאי היהודים. ולדבר הזה חרדו אלה מבני ישראל אשר עינים פקוחות להם, כי ראו כי עוד לא בידם טובם, ובחפץ שר אחד יביא שואה על מאות ואלפים מהם, ומי יודע מה יקרה בארצות אחרות אם לא יקומו להיות כאיש אחד חברים, לעזור להנחשלים? — ובכן התעוררו ליסד החברה הזאת, וכרמיע אשר בעת ההיא שב אל עמו בכל לבו על ידי המקרה הזה, כי עד הנה שכח את ישראל וכל אשר לו, כפי עדות עצמו, ורק המקרה הזה הזכירו כי עוד לא נגאל ישראל בכל הארצות, הוא עבד בכל כחו כל ימי חייו ללחום מלחמת עמו, ואף הרבה עשו והצליחו להשוך מטים להרג ולשלח רצוצים הפשים בארצות הקדם מקום ממשלת אמונת מחמד.

1) באחת מהחוברות הבאות אדבר על אדות „אב״ת נזיקין״ הלא המה אלה מבני ישראל אשר שמו את שם ישראל לשמצה ויהנו פתחון פה להשוטנים מהעמים לקטרג.

עוד לא שכח העם כי זה לא כביר היו רצוצי משפט בכל הארצות, ומה גם בהארצות אשר גם היום הנם כרמש לא מושל בו, ואם ישועו אין משפט, עתה אם יחל הנגף בארץ אחת יעבור משם הלאה הלאה כמגפה מדבקת, ובכל ארץ אשר שמה תבא השמועה תרע ותשהית ברב או במעט, ומבלי משים נהיה למשסה אם לא תעצור ידנו כח להושיע לנפשנו, וידנו תעצר כח לעשות כזאת רק על ידי חברה אשר תאחד את כל היהודים לאגודה אחת ובצר להם איש את רעהו יעזורו. ואת הדבר הזה ראו אחדים מאוהבי עמם זה כחצי יובל שנים ויתעוררו ליסד חברה כזאת, אשר תכליתה ומטרתה תהיינה לאחד את כל בני ישראל לאגודה אחת, ויקראו בשם חברת כל ישראל חברים.

דבר גדול ומאד נעלה נפל אז בישראל בהוסד ההברה הזאת, אשר ממנה פנה, ממנה יתד לאחדות הלאום, ולו יצאה אל הפעל כראוי ולו נהלו אותה מנהליה עד הנה במשפט ודעת והשבין, כי אז היתה היא כיום מקור חיים לכל אלה המטים לשחת.

חברה כזאת היתה נהוצה לנו במאד מאד להחיות את מוסדות אחדותנו ותהי לנו תחת אגודות האמונה אשר נתקו בחזקת היד, וגם לתת לנו שארית בארצות אשר אין לנו בהן תקומה. וכפי הנראה הבינו זאת מיסדי החברה, כי המה שמו עיניהם על כל הארצות אשר שם ירדפו את אחיהם ובעזרת ממשלת צרפת החישו כמה וכמה פעמים ישע לעשוקים ולא במשפט. בארץ צרפת נולדה החברה הזאת, כי בה שגבו אחינו ויעלו למעלה ראש ויהיו לשרים ויועצים בממלכה, ואף אדירי הכסף רבים הם אתם, אשר לעת מצוא יהיו דבריהם נשמעים. ואחשוב כי לא אשגה אם אגזור אמר אשר עלילת דמשק הולידה את ההברה הזאת. שלוים ושקטים הם בני ישראל בצרפת זה כמאה שנים, ולא השו עוד את כל התלאות והמצוקות אשר יסבלו יתר אחיהם, גם חסרון האמונה לא השו, כי כבר היו כבני הארץ בכל דרכיהם ומנהגיהם, ורבים בהם כבר שכחו את אחיהם ואמונתם ויתערבו גם בעם הארץ ומחשבה לא עלתה על לבם: מה יהיה בדור הבא, הן בעבור עוד שנים שלשה הורות יתם ישראל מקרב הארץ כי יתבולל בין העם ולא יהי לו עוד זכרון, ולמה זה הרפו עד הנה את נפשם על האמונה ולמה נשאו וסבלו תלאות אין מספר הור אחר הור,

נפרד איש מעל רעהו לנצח, ואבר אבר יבטל באלף. ולא רק להקים אחרותנו ולהיות חומה על רוחנו נחוצה חברה כזאת, כי אם לשמור אותנו מכל שטן ופגע רע לבל יכחידו קימנו. כי לא כבימי הבינים העת הזאת. אז אם התעוררו זדים ועושי רשעה על בני ישראל ויקומו לעשות בו כלה, הנה הנסים והנמלטים אל ארץ אחרת מצאו שם רֶוח והצלה, כי אחיהם קבלום בכל עת באהבה ואחוה ויתמכו בימינם עדי הקימום על רגליהם, ודבר השנאה והקנאה לא נשמע עד מהרה לארצות הרחוקות, ועל כן בעת אשר בארץ אחת רדפו את בני ישראל באף, קבלום בני ארצות אחרות בשתי ידים, כי עוד טרם הגיעו עדיהם דברי השנאה והעלילות אשר שמו להנרדפים. ועוד זאת, אז התעוררו על בני ישראל רק בשם האמונה, אם באמת או בשקר אחת היא, רודפיהם קראו מלא על אמונתם, כי על כן בבוא אליהם צרה בארץ אחת על ידי הכהנים ושומרי משמרת האמונה ובהמלטם אל ארץ אחרת אשר שם לא נמצאו מקנאים לאמונה ישבו תחתם בטח. לא כן כיום, עתה ישָמע כל דבר עד מהרה בכל קצוי ארץ, ואם ישָמע בארץ אחת כי היהודים נרדפים בארץ אחרת אז לא יתעוררו על השוד והרצח, כי אם רבים המה אשר יאמרו בלבם: ומדוע לא נעשה אף אנחנו כמוהם? הן לא לאמונה יגברו רודפי היהודים בארץ, כי ישיבו אל לבם בני יתר הארצות: מה לנו ולאמונתם? עתה רק לכסף היהודים ילטשו עין ולא יכחדו הדבר ולא יצמידו חנף לדבר בשם האמונה, כי אם בשפה ברורה ישמיעו: כסף להיהודים וידנו תמצא לקחת אותו מהם בחזקה. ולדבר הזה ימצאו עוזרים לאלפים בכל ארץ וארץ ובכל עיר ועיר. ינסו כיום באיזה עיר אשר יחפצו, תהי וויען או פאריז, לחשמיע ברחובות קריה כי כל חומס עמל רעהו ינָקה ולא יביאוהו במשפט, ונראה אם לא ימצאו כרגע מאת אלפים איש אשר יעטו אל השלל מבלי שאול אם להיהודים או לבני אמונתם הוא. רק זרוע המשפט תעצר כח להשקיט המית הקנאה אשר תבער כמו אש בלב כל אלה אשר אין בידם מאומה באלה אשר עשו עשר והצליחו, והמה נכונים בכל עת לבלעם חיים עם רכושם, אך על זאת הפקידו שומרים בכל הארצות לבל יפרוץ דלת העם פרץ, ועל כן אם יצא דבר נגד היהודים, אשר

לכל העם, חברה כזאת לא נעשתה, וגם לא עלה על לב ליסד חברה כזאת מאז הלכו בגולה.

מהעת אשר הלכו בני ישראל בגולה עד תחלת המאה השמונה עשרה מן הנמנע היה ליסד חברה כזאת, גם חפץ לא היה בה.

מן הנמנע היה ליסד חברה כזאת, כי מפֻזרים ומפֹרדים לכל רוח היו בני ישראל ואז לא עוד במרכבה נשואה בכח אש יצאו לדרכם אף לא בקוי ברזל שלחו דבריהם למרחוק, ולוּ בקשו לאגוד אגודה אחת, כי אז נטל עליהם לשלוח שלוחים לכל קצוי ארץ, ורק מתושלח ורעיו היו ראוים להיות שלוחים לדבר הזה, לעבור בכל קצוי ארץ מקום אשר בני ישראל היו שם נחתים ולהביא דברי בני הארץ הזאת אל אחיהם. גם חפץ לא היה להם באגודה כזאת, כי גם מבלי אשר אגדו אגודה היתה אגודתם על ארץ נוסדה, על ידי דתם ואמונתם ומנהגיהם בכל חייהם, ומה גם על ידי התקוה לשוב ולהגאל לעת קץ אשר החיתה רוח כלם, כאלה אשר ישבו בארץ גלותם בשלוה, כאלה אשר לטבח הכרעו על קדוש שם אלהי אבותם ואמונתם. ולא רק חברי חברה אחת היו כי אם א ח י ם מלדה ומבטן ובכל ארחות הדת והחיים, אחים לצרה ואחים ליום תשועה. אולם זה כמאה שנים נשתנו הדעות והדרכים, והשנוים האלה פנו דרך לחברה גם בישראל, כי תמצא ידם ליסדה, וגם כדבר הכרחי היה יסוד החברה בעת הזאת.

הדרכים החדשים קרבו את המרוחקים לפנים, כי רק בירחים אחדים תמצא עתה יד שליח לאגוד אגודה אחת מכל נדחי ישראל, ועל כן לא ברב עמל תמצא עתה יד החפצים לאחד את כל בני ישראל לאגודה אחת, וחברה כזאת היא עתה כנשמה לגויה לכל קהל ישראל, כי נתקו המוסרות אשר אחדו את כל בני ישראל עד הנה, מוסרות האמונה והדת רופפו מאד ובארצות אחדות כמעט כלו כענן כלה; בכל דרכי חייהם ומנהגיהם נפרדו בני ישראל בארצות השונות עד כי כזרים יֵחשבו איש לרעהו ואיש את אחיו לא יכיר (ולולא הבדילו אותם בני הארץ ויספחו אותם אל קהל ישראל כי אז כבר נשכח גם מקור ממנו חֻצבו), על תקות הגאולה הניפו ידם ויכחידו גם זכרה מן התפלות, ועתה אם גם חברה אשר תאחד אותנו לא תהיה לנו אז

אשר להם רק להוציא הפקודה אל הפעל, יען כי המה לא נבחרו להיות כראש כָּי אם רק כידים לחברה, ובאשמת ראשים עצלים, אשר רק אל הכבוד ישאפו ובעבודה תקוץ נפשם, יהיו שכירים כאלה לאדונים ויגדילו עקב על חברי החברה, אשר לחמם מידם נמצא, ולא יזכרו כי החברים יתנו כסף, והמה השכירים יקחו אותו ומהמס אשר ירימו החברים המה חיים, ואם כן לא אך שכירי הראשים כי אם שכירי כל בני החברה הנם. כל אלה תקרינה בכל חברה אף אם על מוסדות חקים טובים ומשפטים תחיה בם נוסדה. ועתה הלא יבין כל איש מה יהי משפט החברה אשר ראשיה לא ייחלו ליום בחירה והחברים לא יקוו ליום פקודה אשר יפקדו בראשיהם עונם, אשר מפי הראש יצא דבר כדבר מלך שלטון ושכיריו ידעו נאמנה כי אך מידו להם המשרה וקצרה כל יד להמישם ממקומם כל עוד אשר לא יעלה עליהם רוח מושלם... חברות כאלה ופעולותיהן ראינו רבות בכל ארץ וארץ ובכל עיר ועיר. הנה זכרון הגבאים וראשי הקהל עוד לא נשכח, ויד ראשי החברה הקדושה עוד תֵראה בעֻזה במקומות רבים, ובכל מקום אשר עוד לא הרימו מכשול מדרכי חברי החברה כי ילכו במישרים לבחר להם אנשים וישמיעו קולם כהעולה על רוחם, שם אך יקריבו החברים קרבן רב ומאום לא ישאו בעמלם, שם ידרכו ראשיהם על ראשיהם וגם שכיריהם כעגלי מרבק יפושו מכסף בעלי הקרבן ומזעקתם לא יענו...

וזה אמנם הדבר כי דרכי ישראל היו אבלות מאד זה כשני אלפי שנים. לא יען כי נדיבי לב אין בנו הנכונים להקריב כל קרבן בעד אחיהם, לא מאשר כי פסו אנשי דעת היודעים עת ומשפט לחפץ עמם, כי אם יען כי חברה לא היתה לנו, חברה אשר מנהליה יצאו ויבאו לפני העם, והעם ישים בהם מבטחו, ובכל דבר טוב ומועיל אך יהידי סגולה יצאו לפעלם, וכל אשר תמצא יד היהיד לעשות עשו אחדים מבני ישראל בכל דור ודור הרבה יתר מאשר עשו בכל אומה ולשון, אך לא מאחדים תבא תשועה להכלל, וגם החברות אשר נוסדו לפעמים הנה אִחדו רק מספר חברים מבני העיר ההיא והצמיחו ישע לקרובים, אך חברה אשר ידה תהי מושלה לעזור לקרוב ולרחוק, לעשות דבר אשר על ידו תקום תשועה גדולה

בפעולות חברה ואגודה: גויה בעלת אברים, אשר לכלם רעיון וחפץ, ואיש איש יבכר את רעיונו על פני רעיון רעהו, ועל כן רעיון ברעיון ילחם ומחשבה במחשבה תקום, וברבות הראשים רבו המונעים, כי נקל להפריע מעבודה מעורר לעבודה. אשר על כן אם גם נראה פעולות רבות גדולות ונכבדות תצאנה אל הפעל רק על ידי חברה ואגודה יען כי ידים רבות עשו הדבר ובלעדי חברה מן הנמנע הוא לעשות דבר גדול לרבים, אך אם במאזנים לעלות פעולת אגודה וחברה לעֻמת מספר כל חבריה והפעל אשר יצא למענהו לוּ עשה איש איש בדבר ההוא, או לוּ עשו כלם בחפץ אחד ומחשבה אחת, כי אז נראה כי לפעמים הרבה הרבה יעלה בתהו בטרם יצא לפעל; חוטא אחד יאבד טובה הרבה ואיש מָשחת יאַבד לב מַתָּנה, וכאשר אם החברה אך לפעל ומעשה בחשבון תצא לפעולתה תרבה טובה להכלל, כן אם תרפינה ידיה באשמת אחדים אשר ישימו מכשול בדרכה אז תרבה כושל ותרע ותזיק, כי תפריע גם את האחדים מעבודתם. ולולא היו ימי בחירה אשר חברי החברה יתאספו כפעם בפעם ויבחרו ראשים ומנהלים חדשים, כי אז נהפכה כל חברה ואגודה ברבות הימים למקור משחת, רק אחרי כי לא לארך ימים יהיה חסן ראשי החברה לכן לא תאריך גם רעתם, ואם אולי יתעו גם החדשים בארחות עקלקלות, אך בכל זאת טובים המה מן הראשונים, כי לא יוסיפו לאחוז רק בדרכים המקולקלים של ההולכים לפניהם ולא ישתרשו בחטא. ובכל חברה ואַגודה אשר תוסדנה בכל ארץ ובכל לאום הנה רוח החיים באופניהן היא הבחירה, כי הוא יום פקודה להביא במשפט פעל הראשים אם בצדק ובישר ובאמונה עשו מלאכתם, או ברמיה, וכבודם והות נפשם היו להם לקו, או חבקו ידיהם ולא עשו מאומה ויתנו את כל העבודה בידי שכירים. ומפני יום הפקודה הזה יֵחַתו כל אלה אשר כבודם יקר בעיניהם, וביום כזה ישָמע דבר כל חברי החברה וחפציהם, והיום הזה יזָכר בכל עת ממשלת הראשים עד בוא שנית יום פקודה... ובכל זאת, אחרי כל הגדרים האלה, אשר יגדרו לבל יפרצו המנהלים פרצות בחקי החברה, נראה כפעם בפעם ראשים עוברים חק ומפירים ברית החברה כחפצם, ישאו פנים לאחד ומהשני יעלימו עינם, יתנו המשרה בידי שכירים

אם לא עכשיו אימתי?!

אחד היה אשר שמח בכל מפעלו וכל אשר עשה טוב היה בעיניו — והוא האלוה! ובני האדם יעשו וינחמו ולא בכל עת ישישו בפעל כפיהם אף אם בכשרון ודעת נעשה, כי רק אם בעינים אשר דבר לא נכחד מהן יביט ובזרוע כאל יפעל רק אז ימצא האדם און להוציא כל חפץ במחשבה תחלה למענהו, ורק אז יצדק אם מעשהו יפיק ממנו רצון; אולם כל אדם חסר בינות הוא ולא יראה הכל מראשית, ובעת אשר יעשה תפקחנה עיניו לראות עוד יותר ויותר את הסבות והתולדות, וכאשר תשלם המלאכה יתבונן כי לא השלימה, הוא אם גם ישמח במפעלו, אך לא יצדק אם יאמר לו: טוב! ואם יחשוב כי אין עוד להוסיף עליו או לגרוע ממנו אחרי אשר כבר עשהו. — ואם בחכמים ובעלי כשרון המעשה, אשר יעשו בחפץ וחשבון, כן הוא ואף כי בכל בני האדם אשר עמלם לפיהם בלי דעה וחשבון — ורק יד המקרה והעת היא אשר תגדיל או תקטין את הדבר, יש דבר גדול אשר בידי אדם גדול וחכם נעשה והוא לא יועיל ועד מהרה ישכח, כי פועלו לא ידע את עתו וגם המקרה לא היה בעזרו, ויש אשר מפעל לא גדול בראשיתו יהי לאור עמים ולשם עולם לפועלו, כי בעתו נעשה ועל כן הביא תועלת בידו לאדם רב, כי על כן יאמר: לכל איש תאיר ההצלחה פניה פעם אחת בחיין, אך המאשר יראה אותה ויחזיק בה, ואשר לעמל נולד יסב עיניו ממנה ברגע ההוא ולארך ימים תסתיר היא פניה ממנו. והנה אם נשוה לנגד עינינו את ההצלחה בתאר אשה נדיבת לב מחלקת אשר בכפיה, או בתאר פרי עמל ועבודה בכשרון וחשבון, אחת היא: בצדק תהיינה תלונות רוב בני האדם לא על ההצלחה ולא על המקרה כי אם על נפשם, כי על הרוב המה אשמים בנפשם, כי לא ידעו עת ומשפט במעשיהם, אף לא השכילו לערוך הפעולה על פי הכח ואת החפץ לעמת העת ומסבותיה. כדבר הזה נראה בפעל כל העמלים איש איש לנפשו ויותר

והיה כאשר יראו ברכה בעמלם אחרי שנים אחדות, או אז ימהרו אחריהם לאלפים ולרבבות גם בלי כל עוזר ותומך, כי הם המה יהיו המליצים הנאמנים בין ישראל לארצו. ואליכם בני הנעורים הנכונים בכל עת לכל דבר טוב ומועיל, אתם אשר עוד לא עָממה בלבכם גחלת אהבת האמת והישר והמשפט, אתם התעוררו ועשו את עככם ברכה וכל אחד מכם יהיה אחרי כן כמלאך הגואל לישראל. וגם אתם כלכם בכל ארצות מושבותיכם אשר תחושו כי יעיקו תחתיכם במקומכם ואשר כסף בידכם להושיע לנפשכם, התעוררו התעוררו ויסדו אגודות אגודות, אשר כל איש יתן מכסת כסף אל האגודה והיה ככסף הכולל, ואז כאשר תוסדנה אגודות רבות כאלה, אשר כל אחת הדע מספר חבריה והכסף אשר בידה, אז תוכלנה כל אחת ואחת לבחר מקרבה איש אשר יצא לפניהם, ושליחי האגודות האלה יעלו יחד אל ארץ ישראל ויתורו להם מקום ויפנו דרך להאגודות. זאת היא העצה האחת כעת, כי בני הנעורים אשר כסף בידם יתנדבו לצאת לפני עמם לפנות להם הדרך ובהם נבטח כי לא יהיו למרגלים מוציאי דבת הארץ, ואחריהם ימשכו בני האגודות אשר תוסדנה בין כה וכה וכאשר יֵעשה כדבר הזה אז תבא תשועתנו כי אחריהם ימשכו גם יתר אחיהם כאשר יראו כי יש תקוה, ואם גם ימָצאו בנו סוררים אשר ילעגו וימלאו פיהם שחוק על הדבר הזה לא ירַפו רוחנו, ואם גם יחרדו הישרים אשר בנו פן יגרע מכבודם או יחדלו מתת להם אותות כבוד ושם חורים כאשר תעלה ארץ ישראל על שפת לשון, לא נשית לב, ובימים הבאים כאשר יבא עם עני ודל וימצא אחוזת נהלה בארצו ויעשו חיל אז יושיטו יד עוזרת גם לאלה החורים כאשר יקצר גם להם המצע מהשתרע בארצם. נדיבי לב ואנשי רוח קומו ועשו[1].

---

1) לכל אלה החפצים לעשות נבון הנני, כאשר ישאלוני, לענות דבר במכתבים בפרטות.

העמים, עת אשר הממשלה תקרא מלחמה ועוד בטרם ידעו אם בנצחם במלחמה ייטב לארצם. ואנחנו! הנה על שלשה חלקים מאחינו קראו מלהמה, מלחמה נוראה להכרית להם כל מטה להם, לסגור בעדם דרכי החיים ולמרר את חייהם בכל אשר תמצא ידם, ואם אנשי לב אין בנו אשר ידבם לבם לעשות דבר מה בעד עמם? אם כן הדבר אז אין כל פלא אם בגוים לא יתחשבו! אבל באמת לא כן הוא, יש ויש רבים הנכונים לכל קרבן, אך דעותינו הנשחתות אשר מלאו לבותינו עד הנה, וחסרון כל דעה ישרה למען הכלל, המה היו בעוכרינו, ואם אך ישמעו אנשי הלב כי יש דרך יישע לעמם, או אז בלי כל ספק ימהרו ויעשו ככל אשר תמצא ידם. והדרך הזה אכן יש ולא בחיל ולא בכח כי אם ברוח נאמן להעם יצאו בו ויצליחו ויגיעו למחוז חפצם. הדרך הזה הוא לבלי חכות על עזרת חכי"ח אשר אין בידה כסף ואף עצה נכונה אין לקות ממנה, וגם כבד הדבר מאד להאמין כי תוסד חברה כזאת אשר תאסוף כסף לתמוך בידי אלפי אנשים בטרם תדע אם יצלחו לעבודה ומלאכה, ומי זה יעבירם תחת השבט ויבקרם אם ראוים המה לעזר או אין, כי אם כאשר ירבה מספר עובדי האדמה בארץ ישראל מאלה אשר באו שמה בלי כל עזרה ויכוננו להם מושב, אז אם כסף יִדָרש להם יִמָצאו להם אחיהם העשירים הנדיבים בעם אשר רבים הם אתנו, רק כי על הרוב לא ידעו מה לעשות ויכשלו בנדבתם בדברים שאינם מהוגנים, וכאשר יוָסד ויכונן דבר ישוב ארץ ישראל אז ידעו את המקום אשר עליהם להביא שמה את נדבותיהם. לכן על אלה החפצים להיות למיסדי פנת אשר ישראל לבלתי נשוא עינים אל הרים וגבעות כי אם לצאת לפֹעל כפים כאשר תמצא ידם. ואתם אשר עוד דבק בכפכם מאום ולא עליכם לשאת עין אך ליד עוזרת, אתם אשר תבינו מצבכם הנורא ועיניכם פקוחות לראות כי אין תקוה לבניכם בלתי אם תושיבום על אדמה אשר לא תקיא אתכם, אתם הצעירים אשר כח ידיכם אתכם לעבוד ולפלח בָאדמה, אתם התעוררו וצאו חלוצים לפני אחיכם והיו כעתודים לפני צאן, אך מאה מבני הנעורים אשר כסף מעט בידם יוכלו לעשות הרבה יתר מאשר יעשו כל נדיבינו. אם יצאו מאה מִבְני הנעורים ויכוננו להםִ קולוניה ויעבְדוה בזעת אפם ובעמל כפים,

עצת נפש!

מעת אשר כתבתי את המאמר „והיה ראשיתך מצער" עד היום באו מכתבים רבים מאה"ק ומרומעניא ומרוסיא ובהם בקשות ועצות ודעות שונות, גם במו פי דברתי עם אנשים רבים, וזאת חזיתי כי רבים המה מאד לאלפים ולרבבות, אשר כל חפצם וכל ישעם הוא להכין בארץ ישראל ביתם, ובהם רבים אשר גם אין כל חפץ להם בעזרה, כי צרור כספם אתם ורק לעצת יועץ נאמן ומנהל בצדק יחכו; ובהם רבים מבני הנעורים, הלוקחים לקח בבתי מדרש מדעים, אשר נוכחו כיום כי תקותם מפח נפש, כי דעתם לא תושיעם וחכמתם לא תחַיֵם בימים הבאים, ועל כן יחפצו בלב נאמן לנסות לעשות חיל בכח ידיהם. וכאשר באה השמועה הנה כבר נסו לעשות כזאת מספר בני הנעורים ויצאו (לדאבון לבנו, כי נתעו אחרי המתעים) ללכת לאמעריקא, כי על כן נוכל לגזור אמר ולהחליט אשר לו היתה אגודה אחת, אשר בראשה יעמדו אנשים חכמים והגונים לטובת עמם, כי אז אחריה נמשכו כל אלה, המבקשים להם כיום הזה דרך חיים להם ולבניהם אחריהם, בלב שלם ובנפש חפצה. אבל האגודה האחת הזאת עוד טרם נהיתה וכמעט מן הנמנע ליסד אגודה אחת כזאת מטעמים שונים, אולם ההמון הולך וסוער והלבבות נפתחו לקבל עצת נפש, ועל כן עלינו לשנות בדברינו אשר כבר אמרנו: אין הדבר תלוי אלא בנו! — הביטו אל כל העמים, בעת מהומה כי יגיח אויב על ארצם, או כי יעוררום לפרוץ אל מקום האויב פן תרום ידו אחרי כן, מה יעשה העם ומה גם הצעירים לימים הנכונים בכל עת להקריב נפשם לקרבן בעד הכלל? — אף כי ממלכה ושרים להעם ואנשי חיל מזוינים ומזומנים לעתות בצרה עומדים הכן להגן על הארץ והעם והממלכה, בכל זאת יתעוררו נדיבי לב ויקריבו קרבן בכסף, נשים עדינות תשלכנה נפשן מנגד לחבש לנפצעים ולהפוך מטת איש הצבא בחלותו, בחורים כבירי כח יצאו לקראת נשק מבלי אשר קראו בשמם כי עוד לא עלה עליהם הגורל, הנה כה יעשו כל

לראות כי על עברי פי פחת עומדות רגלינו, כמהו שמנו פנינו אל כוכבים ומזלות ואל הרים וגבעות כי יבקשו עלינו רחמים אך בושנו משברנו, נתבונן נא איפוא בינה כי אין הדבר תלוי אלא ב נ ו, הבו איפוא ונעשה את המוטל עלינו ואם לא נעצור כח להושיע לנפשנו, למצער נפַנה דרך לבנינו, אשר כל תקוה רחוקה ממנו לראותם שלוים ושקטים יותר ממנו. שמש הצלחתנו החל לרדת ואם בעת אשר אור היה במושבותינו עצמנו עינינו וחבקנו ידינו, הנה נחיש עתה מעשינו בטרם עבר יום, נעשה וההצלחה תופיע על עצתנו ואחריתנו ישגא מאד.

דרך ולסל מסלה למען נוכל לצאת לפעל. הרעיון לקנות אחוזה בארץ ישראל נשמע עתה ועליו יריבו כיום ובבטחה נוכל להשמיע כי הוא יקח לבבות כיום ליום. הבו איפו נחזיק בהרעיון הזה ונעשה את אשר בידנו לעשות, היינו נפנה לו דרך ללבות אחינו, ניסד בכל ארץ וארץ ובכל עיר ועיר אגודות אגודות אשר ידבם לבם לעשות ולפעול בדבר הגדול הזה, והיה כאשר נראה כי מספר רב מאחינו ילך עמנו בעצה אחת וגם כסף יהיה אז נוכל להחל במלאכה. וחלילה לנו לשוב על עונות אבותינו לשאת עינינו אך אל גבירים ועשירים והיא לא הצלח. רוב הגבירים והעשירים אשר בנו לא יחושו מכאוב העני ולא יתעוררו בכל לב לפעל ומעשה כי אין עתותם בידם, עתם קדש להם להרבות כסף ותאוה, ולא לדבר של מה בכך — לעזור לנדכאים, ואך אנחנו אשר תהלה לאל חי לא נשא בעל הכסף והזהב אנחנו נקח מועד לעשות, והיה כאשר ירבו העושים בדבר הזה ועל יד על יד נקבץ נדבות נדיבי לב אם רב או מעט, אז יבאו אחרינו גם אילי הכסף ויעזורנו, כי יחפצו אשר גם שמם יהיה נקרא על הדבר, זאת היא העצה האחת אשר לעת כזאת נוכל ליעץ ונעורר את כל אוהבי עמם באמת כי יקומו איש איש בעירו לעורר את אחיו ורעיו כי יתנו יד לאגור אגודות ישוב ארץ ישראל[1]. הראשית הזאת מצער היא מאד ואין בכחה לחבוש לנשברי לב המחכים לעזרה בזמן קרוב, גם אין בידה להסיר את הרעה המרחפת מול פני רבבות, אבל מה נעשה אם אין בידנו לעשות אחרת. כר׳ אלעזר בן דורדיא אשר הרבה לזנות ולהשחית דרכו כן זנינו אנחנו אל כל דרך שוא ונתעה, השחתנו דרכנו ועתה הננו בכל רע, ואף אנחנו עתה בבוא עלינו צרה ועינינו נפקחו

1) עם גדולים ונכבדים רבים (אשר אזכיר בשמם לעת מצוא) דברתי בדבר הזה וכלם הודו לדברי כי נחוץ הדבר מאד לעשותו, וגם אקוה כי בקרב ימים יהיה בידי להשמיע יותר, כי תקותי חזקה אשר לא יארכו הימים וגם ראשי חבי״ח ישובו לראות נכוחה ויעשו את המוטל עליהם, או אם ימאנו לעשות זאת אז הוסד ותכונן אגודה חדשה גם פה בויען להתכלית הזאת ולא יחסרו לה חברים ועוזרים וסומכים. וגם ברומעניא וגאליציע הרבינה האגודות ותשגנה חיל, ואז תמצא יד כל החברים יחד לעשות דבר אשר לו יהי זכרון לעד לדור,

תיטיב את דרכה בימים הבאים זאת לא נדע, אך כי עד הנה לא עשתה את אשר נטל עליה, זאת נראה בעין פקוחה. על החברה היה לקרוא קריאה גדולה ולאסוף כסף רב, לא לתמוך ימים אחדים בידי המטים למות מרעב, כי אם להחזיק בידי הנופלים ולדבר דבר לא בסתר לכל עשירי עמנו בכל הארצות כי יתעוררו כלם ויעניקו נדבת ידם למען יוכלו להמציא רוחה לאלפים ולא לאחדים. וזאת שנית היה לה לקרוא אספה מאנשים ידועים היודעים את מצב אחיהם ולהועץ ברוח נכון ולב מתנה לדעת מה יעשו ולא לקבל דבר שנים שלשה עשירים כדבר חק ומשפט. והיא לא כן עשתה, כי אם מהרה לעשות דבר בטרם שמעה עצה ודעת ובטרם הצליחה בידה לאסוף כסף ותצא לפעל להושיע לאיזה מאות אנשים. ואם לא שחוק מכאיב לב הוא לראות כי בעת אשר צעקת רבבות תעלה מכל פנות הארץ ישלחו יד עוזרת לאחדים, לו גם היתה התשועה הזאת תשועה נאמנה, ואף כי אחרי אשר גם להאחדים האלה לא תצמיח ישע כי אם תתעם מדרכי חיים. מכל אלה לנו הצדקה לשפוט כי פסה כל תקוה ממנו אם נשים בחברת כי״ח מעוזנו, אולם אולי נשגה ועוד יתעוררו ראשיה לעשות נפלאות לא נקוה, אך זאת לנו לדעת ולא להכזיב לנפשנו כי לא בחפזון תבא תשועתנו, ואם כי רע ומר גורל העשוקים בכל זאת חלילה לנו מהצמיד הגף ודבר שקר כי בידנו לעזור להם וכי לקול צעקתם יענום עד מהרה, כי אמנם אין בידנו כעת לעשות עד מה. ואם נעשה אז יהי המעשה רק רע, יען כי לא במחשבה תחלה יצא אל הפעל.

אולם גם עלינו לא לחבוק ידים ולשבת בלי מעשה כאשר עשו אבותינו קצרי העינים ולא דאגו לאחרית בניהם, כי עלינו עתה לפנות

את המחזה הנורא אשר חזו אבותינו בעת חרבן ירושלים, אשר בעת אשר מעבר מזה עד צואר חצו בדם הרוגים, עשו בעבר השני הלולא וחינגא, את המחזה הזה נראה גם אנחנו כיום, ובעת אשר מפה יזהירו מלכת לאמעריקא ישבו לעמתם שליחים מחכי״ח בעיר בראדי להעביר את הגולים באורח לא ישובו, ויען מה? יען כי אחדים מראשיה יפחדו פן יפקדו עליהם שונאי היהודים ויאמרו: הן לא אזרחים נאמנים אתם בתוכנו כי על כן תשאו עיניכם לארץ־ישראל. ועל מזבח הפחד הזה יקריבו שלשה מיליאן נפש אחיהם!

והיה ראשיתך מצער.

מרבים העם לכתוב ויום יום ידרשון מה יהי גורלם בעת הצרה הזאת ומה יֵעשה בהם, ועצות ומשפטי צדק ישאלון: מה לעשות? הבטחון באחיהם היושבים בשלוה עוד חזק בלבם והשמועה כי יש גואלים להם הרגיזה אותם מרבצם ויתעודדו ויפשטו יד לעזרה. כי עברה הרגה בכל מכתה"ע בכל הארצות אשר חכי"ח קמה לעזור להנרדפים על צואר, וכסף תועפות לה, והשומעים שמעו ויגילו ברעדה. כי אמנם על מי ישימו מבטחם אם לא על חכי"ח, החברה האחת אשר לנו ואשר תקרא בשם כל ישראל חברים, לאות כי תכליתה ומטרתה לאחד את בני ישראל, עד כי האחד יחוש מכאוב רֵעהו בהכּותו, ואחרי כי עד הנה אך מעט מאד הצליחה החברה הזאת בכל פנות אשר פנתה למען אחינו וקולה כמעט לא נשמע בבקשה משפט או בעוררה רחמים, ואחינו בני רומעניא נרדפים עוד יותר מלפנים למרות כל עמל החברה, או לרגלי עמל החברה, ובצדק יוכלו לאמר: למה הרעות לעם הזה הן הצל לא הצלת אותם ורק הרבית כעש שונאיהם, ובכל הארצות ישאו צוררי ישראל שם החברה על שפתם לשלוח חצי רעל בלב זעומי נפשם, ואשר על כן לנו הצדקה לקות כי ראשי החברה אשר יוכחו כי בדבר שפתים אולת ידם מהושיע לעמם, יעזבו דרכם וישימו פניהם אל המפעל. לנו הצדקה לקות אך אם תבוא תקותנו עוד טרם נדע, כי אף אם לא נדע עוד מה יענו ראשי החברה על הקריאה אשר יקראו אליהם ישרי לב מקרוב ומרחוק, בכל זאת נוכל לגמר אמר ולהחליט כי שוא תהיה תקות כל אלה המיחלים לה ואשרי האיש אשר לא שם בה מבטחו, כי לא יפול אל הפח היא אמעריקא אשר כל באיה לא ישובון וגם שם לא ישיגו ארחות חיים [1]), ואם עוד

1) בשלשת מאמרי בהשחר הזהרתי לבל ילכו לאמעריקא, ובין כה וכה באה גם אזהרה מהוללאנד בשם הישרים בלבותם מאמעריקא אשר יזהירו מאד את הגולים לבל ישליכו נפשם מנגד ולבל ילכו לאמעריקא כי בנפשם הוא. אך

וירבו פצעינו כמעט לאין מרפא, המלחמות אשר הקימו בן באביו ובת באמה ותגרשנה השלום והאהבה מכל בית ובית ומכל קהל וקהל, והרב ביד הלוחמים להשכלה אכלה ארץ, ולעמתם עופפה חרב האמונה אף היא על פני מנגדיה ותפיל חללים, וכמלחמה הזאת תציתו אתם כיום בידכם אם לא תאבו ותשמעו לחפץ אחיכם הנאמנים בברית עמם, רק כי פני המלחמה ישֻׁנו, אז נלחמו הבוגדים בהנאמנים בבריתם ויחפצו להדיחם בחזקת היד מאחרי עמם ועתה ילחמו אוהבי עמם בעד כבודם ובעד שמם ושאריתם את הבוגדים בהם, והמלחמה הזאת תכבד מאד, כי לאלפים המה כיום אלה אשר בשם אהבת עמם ידגלו, ואם המה יתעוררו פעם אחת, אז על מוקד המלחמה ההיא יעלו לקרבן האילים עם העתודים אשר אכלו שאר עמנו מאז ועד היום. זכרו מלחמה ואל תשלו נפשכם במשאת שוא, כי הנה רבים מהישנים בתרדמת ההשכלה והבגד בעמם הקיצו לחיי עם, ולא ישובו לעצום עיניהם לקול אומן ומנהל, אשר יאמר לשיב ולהפיל עליהם תרדמה בשירים ערבים או בקול פחדים, המה יקומו ולא ישובו אחור ונפשם יודעת כי רבים הם אשר אתם מאשר עמכם, ולעת קץ תעלה בלי כל ספק ידם על יד מנגדיהם ועד צדק ישוב משפט עמם ואחריו כל ישרי לב ימשכו [1].

---

1) אל יפלא בעיני הקוראים כי נפשי תרועת מלחמה בטרם נדע איך יפול דבר, אך כבר שמעתי דברת היושבים בסוד החברה פה, וגם את אשר יאמרו לעשות בפאריז נודע לי, כי אחדים מאלה אשר יפחדו מפני שם עם ולאום יסיתו לפנות דרך לאמעריקא ולא יזכרו כי לא בדבר הנוגע לנפשם ישאו ויתנו כי אם בדבר הנוגע לכלל ישראל. אבל יש ויש בנו אנשים חכמים היודעים הרבה יהר מאלה היושבים בסוד החברה מה לעשות לאחינו. ואם גם ישלחו שלוחים לארץ רוסיא מה יוכלו אלה השלוחים אשר לא ידעו את הארץ ומצב בני ישראל בכל הארץ הגדולה והרחבה ההיא, מה ידעו המה לענות דבר, הלא נטל עליהם לעבור שנים רבות מעיר לעיר?! על החברה היה לקרוא לה אנשים מארץ רוסיא ולא לשלוח שמה אנשים. וגם בדבר המלחמה אשר הזהרתי בה את אלופינו לבל יהיו מהירים במעשיהם לא את רוחי הוצאתי כי אם רוח אלפים רבים אשר לעת מצוא ידעו מי הם ומספר למו, ואני רק כצופה הזהיתי מהתגרות במלחמה.

ואשר יאסף מכלל ישראל הוא אך למען הכלל יהיה, היינו לעזור לאלה אשר יחפצו להתישב בארץ ישראל, ולכל דבר אחר חלילה וחלילה לכם מנגוע בו או בקצהו! ואתם ראשי חברת כי"ח אשר אליכם נשואות כיום עיני רבבות אלפי ישראל, כי שם החברה תעיד עליה כי לישראל היא, עליכם המצוה לקום ולעשות בדבר הזה, אל תפנו אל דברי העשירים האחדים אשר ייעצו אתכם עצות לרע לכל ישראל, לא מהעשירים אשר לא ידעו את עמם ורוחם תצא תורת ישע לכל העם, אל תשאלו דבר מפי עשירי אחינו באמעריקא, ואם המה ייעצו לשלוח שמה את אחינו לא תאבו ולא תשמעו להם, כי אין עוד אתנו יודע אם לא בעלי ספיגות או קרקעות המה. אם תחפצו להיות נאמנים לשמכם אז עליכם לשאול עצה מפי היודעים דרכי ישראל, האנשים אשר העמיקו להתבונן אל מצבו ורוחו, ומהם תשאלו עצה בכל הארצות, כי לא אלמן ישראל מהם בכל הארצות, אך אם אל הבנקירים אנשי השם תשימו פניכם ולא אל בעלי התורה והדעת, אם עצה תקחו מפי אלה אשר יחפצו אך לשלוח את העניים מעל פניהם אל ארץ רחוקה למען יוכלו המה להותר בשלוה בארצות מגוריהם, אם מאלה אשר לא ידעו ולא יבינו מצרת עמם עד מה תקחו תורה, אז ידוע תדעו כי בוגדים תהיו באחיכם בפֹעל כאשר המטיפים והחוזים עד הנה בוגדים היו בדבר שפתים, רק כי עתה ימצאו אנשי לב אשר יקומו נגד הבוגדים גם בדבר שפתים גם בפֹעל כפים. חלילה לכם מבגוד בעמכם בעת אשר בידכם לכונן אשרו עד עולם. וזאת היא העצה היעוצה כעת: לקרוא אספת חכמי ישראל וסופריו למקום אחד ולהועץ בדבר הזה ברוח נכון ובלב מתנה, ואם מבלי שמוע ומבלי פנות אל דעת חכמי ישראל ואוהביו הנאמנים בבריתו הכותבים בשפתו והנחלים על שברו, תצאו לעשות מעשה כהעולה על רוחכם להדאיב לב כל ישראל, אז ידוע תדעו כי גם מנגדיכם לא יעמדו מנגד ואף המה יעשו את אשר עליהם לעשות, והמה בלי ספק לא יאבו ולא ישמעו לכם ויקומו נגדכם באמֹר ופֹעל ואז מלחמה נוראה תציתו בקרבנו, מלחמה אשר בלי ספק תוסיף יגון על יגוננו ומכאוב על מכאובנו. עוד נזכור את המלחמות אשר הציתו חוזי ההשכלה, ואשר אכלו שאֵר עמנו

ואמעריקא ודבר חק ומשפט זר לבני הנעורים, ומה חלקם בישראל? ידעו איפוא כי יש להם אחים בארצם, אשר על פי התורה יחיו וישמרו אמונה גם בעדם, ותחת זאת המה בכסף יתמכו את היושבים לפני ה׳ כאשר הָיה בימי הבית השני, אשר מספר מאחינו שבו לארצם והיותר נותרו במקומות מושבותם, ובכל דבר אמונה ודת לארצם היו עיניהם נשואות.

אשר על כן נגזר אֹמר ונחליט כי אוהבי ישראל החפצים להכינו באמת ובצדקה המה ישימו עינם ולבם רק אל ארץ ישראל, ולו גם רעה היתה מכל הארצות, ואם גם עבודה ועמל רב היו דרושים להבונים חרבותיה גם אז עלינו לבחר אך בה, כי בה צפון כעת הרעיון כי עם אנחנו, ואלה אשר יקומו נגד הרעיון הזה אות הוא כי יוסיפו לאחוז בדרכי הבוגדים מאז ועד היום, אשר כל חפצם אך ל ז ר ו ת את ישראל בכל הארצות, לבל תהי לנו תקומה, והמה יערימו סוד לאמר כי ייראו לנפשם מפני האויבים לדבר כאלה, גם ישאלו מי ומי ההולכים, הן היושבים בשלוה ימאנו ללכת, ומי יודע אם יאות השולטן למכור את הארץ, וגם פחד הדרוזים יפילו עלינו, ובקבר משיחם יְיָראו אותנו; אבל כל אלה הדברים אך שקר המה. מפני האויבים אין לנו לירוא, כי המה לא ירעו לנו יותר מאשר יעשו כיום, ולהפך אולי יחדלו בראותם כי לא נַחת מהם ומהמונם, וההולכים יהיו אלה אשר יחפצו לראות חיים בעמלם, ואם יעזרו בידם אז ילכו ויתישבו וימצאו לחם ואחריהם ילכו גם אלה אשר כסף להם ולא יבקשו עזרה כאשר יראו כי יוכלו לראות ברכה בכספם גם בארץ ישראל. ולמה זה לא ימכור השולטן קרקע בכסף מלא, מה לו אם זה או זה ישב על האדמה? והדרוזים לא יתקוממו עלינו אם קהל גדול ישבו יחד ולהם יהיו משפטים וסדרים נכונים להגן על ארצם, הן לפני הדרוזים יוכלו להתקומם בחרב שלופה, בעת אשר נגד מציקיהם בארצות השונות קצרה ידם מעשות עד מה. גם קבר משיחם לא יהיה לנו למכשול, ובדברים כמו אלה ימצאו בכל עת עצה ותחבולה להעמיד השלום. אך אלה אשר ידברו ככה שונאי ישראל המה וימאנו להקימו מעפר ולכן יבקשו תואנות ועלילות לא היו. לכן עלינו כיום לקרוא קריאה גדולה באזני אלה אשר יאמרו להיות ראשים ומנהלים לנו: הזהרו ברוחכם ואל תבגדו! הכסף אשר נאסף

להסתר. הן מכל יודעי דבר הארץ ההיא לא נכחד כי הקאטאליציזם יגבר שם חיל משנה לשנה, ואם כה ילך הלוך וגדול אז תהיה כל אדמת אמעריקא במשך המשים שנה לכהני הקאטאליציזם, ומה יהיה אז הלא נבין; לא כן אם לארץ אחת ילכו וייסדו ויכוננו מושבותיהם בדעת ובהשבון אז אין להם לירוא מפני כל, כי עברו העתים אשר עמים פרצו בארצות זרים ויגרשו את יושביהם, ואם גם יגבר עם אחד על רעהו אז אך ימשול עליו אך ממקומו לא יגרשנו, וכאשר יֵאחזו כעת אחינו בארץ ישראל אז אין כל פחד פן יגרשו ממנה.

ג) לארץ תוגרמא באו הבלים רבים ובעת הזאת תמצא ידנו לקנות ארץ לנו והאדמה אחוזה תהיה לנו עד עולם, ואם ירבו המתישבים בארץ ואז גם הממשלה תהיה בידיהם ואם גם ישלמו מס למלך תוגרמא, אך בארצם יהיו המה האדונים. וזאת תחיה עָרבּה לכל הנרדפים גם בדורות הבאים כי ימצאו מחסה ועז בארץ אחת אשר לא תקיא אותם מקרבה.

ד) כי בכל הארצות אשר שמה יבאו היהודים יהיו המה תמיד המעטים ויאלצו תמיד להרכין ראשם לפני הרבים ולעשות לא כטוב להם כי אם כטוב בעיני הרבים למען מצוא חן, ואף בימי שלוה ומנוחה יהיו כפופים אל הרבים; לא כן בארץ ישראל, אשר שם אם יבאו מספר רב מאחינו אז יהיו גם הרבים בארץ ועל פיהם יקום דבר ובכן תמצא ידם בימים הבאים לעזור גם לאחיהם בארצות אחרות.

ה) כי בכל הארצות אם גם יתנו לנו משפטים צדיקים אז בתור מתנה יתנום לנו, ועל הרוב עלינו להקריב בעבורם קרבן גדול, ובכל המקום אשר נשב בו יאמרו לנו גרי הארץ מלפנים כי גרים אנחנו עמהם ואם לא יתנו לנו משפטים צדיקים אז אוי אוי לנו; לא כן בארץ ישראל, שם אם נתישב אז תהי לנו גם הצדקה לאמר כי היא אחוזת נהלתנו ולאיש לא תהי הצדקה בימים הבאים לאמר: גרים אתם פה.

ו) כי ברעיון ארץ ישראל תלוי רעיון אהדותנו וכל קיומנו, ואם יתקבצו משפחות מספר מאתנו למקום אחד אז יהיה המקום ההוא למרכז לכל תורת העם והקיו, ומשם תצא תורה לכל הארצות. הן הכל יודעים כי דרכי התורה אבלות כמעט בכל ארצות איירופא

ובארץ ישראל תהיה רק תקוה כי העובדים ימצאו לחם, גם אז החובה והמצוה לעזור רק לאלה אשר לארץ ישראל ישימו פניהם. לא את האחדים אשר בחפץ לבם ילכו לאמעריקא נֹכַח, כי איש איש יעשה כחפץ לבו, אך לעזור ולהושיע בכסף אשר נקבץ מהכלל נוכל רק לדבר אשר הוא יהיה להכלל ולא לאחדים. הנסיעה לאמעריקא הוא דבר פרטי, היינו איש אשר ילך שמה ימצא לחם או אין, ואם גם ימצא לחם אז רק לו הוא והאחרים לא יושעו בתשועתו, ולעזור לכל המבקשים לחם קצרה כל יד כי יותר משני מיליאן דורשים לחם, ולעזור לכלם דרושים שלש מאות מיליאָן, אשר הכסף הזה לא יעלה ולא יבא בידי המקבצים לעולם, ולעזור רק לאחדים ואת היותר להניח למות ברעב, הן ישאל כל איש לב: מאי חזית דדמא דהאי סומק טפי דלמא דמא דהאי סומק טפי, ומי הוא זה אשר יטה ידו על כלם ויאמר: זה ראוי לתמיכה וזה איננו ראוי? ואם כן אם כזאת יעשו יחטאו בהכסף אשר הפקידו בידם. לא כן אם יעזרו בכסף הזה להעולים לארץ ישראל אז יעשו בכסף הזה דבר למען הכלל, למען העם כלו, כי אלה יניחו את אבן הפנה ליסוד הארץ. ואם גם נניח כי ברב עמל יצליח בידי אלה הבאים ראשונה להאחז בארץ, הנה תחת זאת יחזיקו בידם. אשר על כן העזרה אשר תנתן לכל אחד ואחד מהבאים שמה ראשונה בעזרת הכלל היא. וגם בלעדי זאת אך מארץ ישראל תקוה נשקפה להושיע לאט לאט לכל האובדים והנדחים:

א) אם יכוננו מושבם באמעריקא ויְפֻזרו ויִפָּרדו משפחה לכל עבר ופנה אז גם בטוב להם רק לנפשם ייטיבו והנשארים ילאו למצוא את הדרך ההוא בלי עזרה; לא כן אם בארץ ישראל יתישבו וייטב להם, אז ידעו כל העניים והעשוקים את המקום אשר יבחרו להם ובבואם אל אחיהם, אשר כבר הצליחו לראות בטוב, יקבלום בשתי ידים.

ב) אם גם יצלח להרים מצב אלה אשר יבאו לאמעריקא, אך מי ישים לנו בטוחות כי שלותם תהיה לדור דורים, ומי יערוב ערֻבה כי משפטי הממשלה באמעריקא לא ישנו פניהם במשך מאה שנים, עד כי תעלה גם שם חמת המציק על אלה אשר כיום באו שמה

נכבד מאד ומשרה גדולה ונכבדה היתה על שכמו אף הוא שת ידו את המפתים ויסת וידיח רבים מרומעניא ללכת לאמעריקא בהבטחות שוא וכזב, ואלה המעטים אשר הלכו שמה שבו במפח נפש הביתה למען ספר לאחיהם את כל התלאה אשר מצאתם בדרך. ואף איש היה מתנבא ברומעניא בשם חכי״ח ואיל״ה שמו, ואף הוא הסית והדיח את בני רומעניא ללכת לאמעריקא וקללת רבים תחול כיום על ראשו [1] ואם כן אך להורג יוציאו את כל אלה אשר כצאן אובדות יתעו לאמעריקא. ולעמתם הנה אנשי לב אשר אינם נוגעים בדבר, בני בריטאניא תרי ארץ ישראל, כלם פה אחד יעידו ויגידו כי טובה הארץ מאד ורב טוב בה לתת לחם לעובד, והמה הן לא במחיר בעלי הספינות ולא בשחד מבעלי הקרקעות ידברו, ואם כן נוכל לסמוך על דבריהם [2], אשר על כן הדין נותן כי אך לארץ ישראל ילכו אלה הגולים ולא לאמעריקא.

אולם לו גם כגן אלהים היתה אמריקא לפני הבאים שמה, והגרים ימצאו אדמה ערוכה בכל, אשר תוציא גלוסקאות וכלי מילת,

---

1) כאשר הייתי ברומעניא שמעתי מפי אלפים אשר התאוננו על השר פיציאטטא קאנזול אמעריקא ועוד יותר על זה האיש איל״ה אשר נשלח במלאכות אגודת האניות לפתות אנשים ללכת לאמעריקא ועל ידיהם נשמו בתים רבים והיו עדי אובד. וגם הנה לוויען באו אלי אלה השבים מאמעריקא ויתאוננו רע באזני על אלה המפתים, ומני אז שמתי לבי לחקור אחרי הדבר, וכל אשר קראתי בספרים וכל אשר שמעתי מפי הבאים מאמעריקא, וכל אשר כתבו לי אוהבי ורעי השוכנים כעת באמעריקא כלם מתנבאים בסגנון אחד, כי אך קברים יכרו למו אלה הבאים שמה, כי כל ההבטחות אשר יבטיחו המפתים שקר המה ורק בשכר אשר יקבלו מבעלי האניות ידיחו את אחיהם לבא־ צרה ושומר נפשו ירחק מהם. ובלעדי זאת מרבים מכתה״ע איש איש כלשון עמו להזהיר את אחיהם לבל יבחרו באמעריקא ולבל יעזבו את ארצם ; ואם בעמים, אשר הבאים לאמעריקא המה כלם בעלי כח ויודעי עבודת האדמה או מלאכה, כך, לנו בני ישראל על אחת כמה וכמה לשום לב לאזהרות כאלה אשר ידפיסו יום יום מכתה״ע וגם בספרים ומחברות אשר יפיצו בעם חנם אין כסף, ולעמתם רבים גם מאלה היושבים בארץ ישראל ישמיעו כמעט פה אחד כי טובה הארץ במאד מאד ורק ידי עמלים וכסף דרושים לה.

2) ראה דברים נמרצים בהחבצלת שנה זו עלה 33 - 37.

העמים, ובכל זאת היו אלה הערומים, אשר לנפשם בחרו את סיר הבשר ולעמם הראו דרך ברוח, לראשי העם ונכבדיו בעת המהומה והמבוכה אשר הביאו עלינו חוזינו ומטיפינו החדשים. אולם עתה באה העת כי נלמד אף אנחנו מהעמים לעשות ביד, ואם את התורה השביתו אשר היא עשתנו לעם הרוח, הבו איפו ונחזיק בפעל ומעשה ככל העמים לטוב לנו לכלנו, ולא להאחדים, אשר בהביאם מבוכה בקרבנו יאכלו המה את חלקנו וגם ימשלו בנו.

קנה המדה למד בו את ערך ראשינו ומטיבינו הוא אם יחזיקו בהרעיון כי עם אנחנו או לא. אם יחזיקו בהרעיון הזה אז לנו המה, ואם אין — על צרינו יחשבו. אך הן קצרה ידנו מחדור אל הלב לראות את הרשום בו, לכן עלינו לשפוט אותם על פי פעלם, אם בפעלם יראו כי יחפצו לתת ניר לעמנו ולהרים קרננו לימים הבאים אז אוהבינו ומושיעינו המה ועלינו לשמוע בקולם ולעזור להם, ואם יוסיפו לעשות כמעשה החוזים והמטיפים הבוגדים להוסיף לזרות אותנו בגוים ולהפיץ אותנו בארצות, אז מלחמה גלויה לנו עמהם, מלחמה נקרא בשער ונראה יד מי תגבר, אם יד אוהבי עמם או יד שונאיו אשר מקרבו יצאו. ועתה אחרי כי התעוררו רבים לפעולה לעזרת עמם לכן נוכל עד מהרה לראות את אשר לפנינו.

רבים המה כיום אשר אחרי כי פגעו בם ברוסיא וברומעניא נשאם לבם לעזוב את ארצם ולבקש להם ארץ אחרת אשר בה יונח להם. צעקת האנשים האלה עלתה באזני אחיהם הקרובים והרחוקים ויקראו נדבות ויאספו כסף, והכסף ערוך ושמור בידי ראשי המאספים. והנה שני דרכים עתה לפני אלה הגולים אשר יבקשו להם ארץ הדישה, הדרך האחד יוביל לאמעריקא והשני לארץ ישראל.

והנה הדרך המוביל לאמעריקא רע הוא מפאת המרו, כי אין כל תקוה לאלה הבאים שמה להתישב בארץ, כאשר כבר דברתי בזה בהמאמר הראשון, וחלילה לנו מהאמין לדברי אלה המפתים ללכת לאמעריקא, כי המה רבם או כלם שכירים מהחברות אשר להן ארצות או מאגודות בעלי האניות, אשר תמצאנה שכר רב בהעבירן את הגולים מארצם לאמעריקא, וכבר ראינו כאלה רבות כי איש אשר היה

רוח יתעם ובכסף אחינו יכרו לנו שוחה. עד הנה היינו אנחנו ההפך מכל העמים בכל רעיון רוחנו ובכל דרכינו, ובעת אשר כל העמים אחוז במפעל ומעשה בלינו אנחנו שנותינו ברעיון רוח, וגם בו נפלינו מכל העמים. גם לכל העמים בעלי עיון ומחשבה אשר רוחם יתנשא מעל לאדמות ויחזו עולמות עליונים, ואשר יֵעשה לעיניהם רחוק רחוק מהם ולא יראוהו ולא יבינוהו, אנשים כאלה נחוצים המה לכל עם לבל ישקע אך ביון המעשים ובחפצי החמר ולא יתן לרוח את חלקו. אולם בעלי העיון בכל העמים המה אך לנפשם, היינו המה יקדישו את חייהם לעיון ומחשבה ועל פיהם יחיו, אך את עמם לא ישיבו מדרך המעשה ובכל דבר הנוגע להעם כלו, לכל דבר חק ומשפט, הנה הנם אף המה, אלה אנשי הרוח, כאנשי מעשה. כי על כן יש ויש הרבה בהם אשר יתעוררו ויכתבו נגד המלחמות והמסים בכלל ובכל זאת כאשר יקרא אויב מלחמה על ארצם, אז יעירו ויעוררו אף המה את רוח העם לגבורה להשיב מלחמה, וכן בכל דרכי הארץ והלאום, כי האנשים האלה יודעים בנפשם כי אם אך אחדים יהיו אנשי הרוח ומרבית העם אנשי מעשה אז תִּסֹּד הארץ, ואם ירבו אנשי הרוח וימעטו אנשי המעשה אז יהיה העם ההוא עד מהרה למשסה להעם השכן הקרוב, אשר בו ירבו אנשי המעשה (כאשר באמת זאת היתה למחתה ימים רבים לעם אשכנז, אשר רוחו נשאהו הלאה יותר מדי). ובנו נראה את ההפך, גם בנו ימָצאו אנשי הרוח, בעלי עיון ומחשבה ועוד הרבה יתר מאשר לכל העמים, אשר יעופו כנשרים בעולמות עליונים ואל פעל בני האדם בתבל לא יביטו, כי המה מרומים ישכנו מעל לכל חק ומשפט לעם וארץ, אך כל אלה המה רק בנוגע לעמם, לעמם יאמרו אין חפץ במפעל ומעשה וחק ומשפט מבדיל בין עם לעם, את גבולות עמם יסירו ויפרצו כל גדר וכל חומה אשר יהיו עלימו סתרה, ובנוגע לעצמם הנם אנשים ככל האדם, בעלי מעשה. לנפשם יבקשו לבנות חומות בצורות ולהרבות אוצרותיהם ולהבדל מיתר בני האדם על ידי אות כבוד וכל יקר אשר תמצא ידם. וכל אלה אנשי הרוח אשר הטיפו לנו לרוח ויכחידו קימנו, המה לנפשם בקשו ארחות התבל לכל משפטיהם ועוד הרבה יתר. מאשר בקשו בעלי המעשה מקרב

לפעולה על ידי מקרים שונים, כבר ידע כל החפץ במעשה מה עליו לעשות; אבל אחרי כי המה לא כן עשו כי אם רק להרוס היה הפצם ולא לבנות, לכן עלינו עתה לקבל את הטובה אשר עשו לנו בהרסם ואת העבודה לשוב ולבנות נעמים על שכמנו, למען נסול מסלה להבאים אחרינו, ולא יוסיפו לבלות ימיהם בדרישה וחקירה אחרי הדרך הטובה כי אם ימצאוהו נכון לפניהם וילכו בו. עלינו להכין רעיון לבנינו אשר יענו בו, והרעיון הזה הוא הוא אשר הגן בו אבותינו זה אלפי שנים, הרעיון אשר הֶחיה ואחדם והקימם על רגליהם, הרעיון אשר היה ליסוד מוסד להגוי כלו בכל העת ההיא, הרעיון הזה הוא כי עם אנחנו ועלינו לעבוד ולפעול כעם בכל כחנו ומאדנו למען העם כלו, וכל אשר בידו להיטיב להעם כלו עלינו להחזיק בו וכל אשר רעה תמָצא בו להגוי, אם גם טובה לפרטים תמָצא בו, עלינו להשליכו מעל פנינו לבל יתם לריק כחנו.

הרעיון הזה הוא רוח חיים לכלנו ואם נשוב ונחיהו ונשוב להביאו ללב בנינו כאשר העמיקו שחתו עד היום הזה להסיר אותו בחזקת היד, אז נדע כי הרימונו כל מכשול מדרך עמנו, כי אם יכירו וידעו כל אחינו כי עם אנחנו, אז על נקלה יבינו מה עם דורש מבניו, יעתה עת רצון היא להבין את כל העם בינה בדבר הזה, כי בעיניהם יראו כי למרות כל עמל המסיתים להסיר את ישראל מגוי, הנה כן יֵחשב בעיני העמים לרעה, ורק לרעתו אז יחזיקו גם שונאינו בהפתגם כי לא עם אנחנו. עם הוא ישראל ועם יהיה אם יחפוץ או ימאן, רק אם ידע מה הוא אז ידע את דרכו ופעולתו תהיה נכונה לפניו, ואם יעצום עיניו מראות נכוחה ויתעה את נפשו במשאות שוא אז יבלה להבל עתו ושנותיו בבהלה.

והרעיון הזה יהיה לקנה המדה בידנו לָמד בו את פעולות אלה מאחינו אשר יעבדו לרבים למען דעת אם לנו המה או לצרינו. עת היא עת כי לא נלך עוד כבהמה בבקעה אחרי דברי כל עשיר בישראל או נגיד ורב ולכל אשר יאמר טוב, נענה אף אנחנו: אמן! – עת היא עת כי נביא במשפט מעשי אלופינו ומדריכינו אשר בירם כסף נדבות אחינו, ולראות אם באמת לטובת עמם המה עושים, או רעיון

כל מכשול בדרכם ולא נתנום לעשות עד מה. בעלי התקוה אשר הסכינו לשאת עיניהם אך אל השמים קמו אז בלי ספק כלם כאחד נגד כל רעיון לחזק את בית ישראל במעשה, וכל אשר מצאה ידם עשו בלי כל ספק לסכל רעיון לב אלה אנשי הלב אשר יצאו לישע עמם; לא כן כיום הזה, עתה נגרשה כלה התקוה הזאת מלב רבים, וגם אלה אשר עוד יחזיקו בה לא עוד יצאו חלוצים בזרוע נטויה נגד בעלי המעשה, כי זאת עלתה ביד המורים החדשים לרפות כחה מאד מאד ובדבר הזה הרימו את המכשול הזה מדרכנו, ועתה כאשר נחפוץ להחזיק בפעל ומעשה לא עוד ירבו המכשולים בדרכנו כאשר היו לפנים. כי על כן אם נחזה נכוחות אז נוכח כי עתה עת היא עת לגדור את פרצותינו, כי כאשר הקללה אשר חשבו עלינו שונאינו בגוים נהפכה תמיד לברכה, כן נוכל להפוך עתה לברכה את הקללה אשר דמו שונאינו מקרבנו להביא עלינו. המה פנו לנו את המקום ואנחנו נשוב ונבנה וידנו תמצא לעשות זאת, כי עתה יש ויש אתנו רבים אשר יבינו זאת ויחפצו בכל לבם לאחוז במפעל ומעשה, ואם כן עתה עלינו רק להכין מחשבה ועצה להמעשה ההוא, לבל נעשה מעשה בלי מחשבה תחלה אשר בגלל זאת יהיה אחרי כן גם המעשה הזה לנו למכשול לימים רבים.

אין לכחד כי רבים המה בנו אשר יחפצו לעשות לטובת עמם והכה בידם לעשות ולו היו רעיונות ומחשבות על דבר פעולתנו כבר ערוכים בכל ושמורים בלב העם כי אז כבר החישו ישע לעמם, אבל הוא הדבר אשר אמרנו, כי רעיון ומחשבה יחסרו לנו, והיה בצאת אחד מנדיבי עמנו לפעולה יפנה על ימין ושמאל לבקש עצות, ובעלי העצות לא יחסרו ויש אשר יחוה דעתו מבלי אשר חשב תחלה אם ראוי הוא לחות דעה, וילאה הנדיב ההוא ברוב עצותיהם ותרפינה ידיו מעשות עד מה, או אם יעשה דבר מה והיה הדבר ההוא למכשול חדש. לו היו המתקנים אשר קמו בקרבנו זה כמאה שנים, אנשים אשר אהבת עמם נתנה הדִבֵּר בפיהם, כי אז בהתעוררם על התקוה ובקומם להורידה משאתה. חשבו גם מחשבות על עמם איך לכונן אשוריו בדרך נאמן למען ימצא ארחות חיי העם, ואז כבר מצאה ידם לסלול לנו מסלה נאמנה למען דעת הגוי כלו מה עליו לעשות, ועתה כאשר באה שעת הכשר

עמו בעת רצון, ויתנו תחתיה תקוה חדשה, כי יֵהפך לכל העמים לב טהור, לב אדם, לאהוב את כל בני ישראל כאחים והמה מכל צרותיהם יצילום וישובו וישלמו להם משנה נחומים כימי אבלם. התקוה הזאת נתנו לנו ולא היטיבו מאבותינו כי אם הרעו מהם, כי בעת אשר תקות הגאולה אם כי רִפתה את הידים ממעשה אך אמצה את הלב ואחדה את את כל העם וחזקה את רוחו, הנה לעומתה התקוה החדשה בדבר פעולה ומעשה לא היטיבה מהתקוה הישנה, אך הביאה מֹרך בלב ונתקה את קשר האחדות ורפתה את הידים והשפילה את הרוח עד לעפר.

ובכל זאת אין רע בלי טוב וגם מהרעה הגדולה הזאת אשר הביאו אלה המורים המתעים תצא טובה רבה אם רק נשים אנחנו את לבנו להיטיב את דרכנו ולבקש רעיון נאמן לכל העם, אשר על פיו יצא לפעולתו.

כאשר נחוצה היא רוח סערה לטהר את הארץ מאדים משחיתים השמים מחנק לנפש עת כי יתאספו המון מים למקום אחד ויהיו לאגם בצה ותעל צחנתם, כן נחוצה היתה סערת הרוח לנו למען טהר את מחשבותינו על דבר עמנו בכלל ובפרט. תקות הגאולה אשר בראשיתה היתה כמקור מים חיים נהפכה ליון בצה אחרי עבור ימים רבים, והמקור הנאמן נסתם ולא הוסיף להקר וידלחו המים ויבא גם רפש בם, הקבלה ובעלי הסוד השריצו שם את שרציהם וידגו לרוב עד כי העלו צחנתם לשום מחנק באף הגוי כלו, וכל נוכל ואיש מרמה אשר ידע הסוד לצוד דגים במים עכורים יצא לפעולתו, והשרצים הנבזים האלה אשר השריצו הקבלה והדרוש והרמז והסוד באגם התקוה הזאת אכלו כל חלקה טובה בישראל; ובכן היטיבו לנו בדבר הזה אלה אשר בערו אחרי התקוה עד תֻּמה, כי בדבר הזה טהרו את אדמת ישראל מהחלאה והשרצים אשר זחלו עליה, ועתה תמצא ידנו לשוב ולבנות את בית ישראל כי הורם מכשול גדול מעל דרכנו. לו קמו מאה שנים לפנים בונים בבית ישראל ויאמרו להקים את הריסותו ביד חרוצים ובכשרון המעשה, כי אז הגיחו עליהם אלפים ורבבות מהזוחלים ההמה אשר אמרו לשדד את רבצם וישימו

באמונה, יצא יתר העם, אשר הוא אך כלי מעשה, לפעולתו בדרך אשר התוו לו, ואת הדעה והמשפט איך לעשות יקחו מן המוכן ולא יאלצו לתעות לבקש מחשבה בעת אשר ידיהם מלאות עבודה. אבל זה הדבר היה לנו לפח ולמכשול מאז ועד היום. רעיונות ומשפטים למען העם כלו לדעת את אשר יעשה לא היו לנו ואינם אתנו גם כיום הזה. מעת אשר חדלנו מהיות עם חדלה גם מחשבה במעשה למען הכלל כלו. ואם נעבור על כל העתים השונות אשר עברו עלינו נשתומם ולבבנו ישבר במשנה שברון בראותנו כי לא היה אף דור אחד אשר חכמיו וסופריו שמו לבם להעם כלו ליסד לו דרך חיים במחשבה תחלה, לשקול בפלס ולשפוט מעשה מול מעשה ולהודיע לעם לדור למען אוהבי המעשה מה נטל עליהם לעשות. ראשי העם ומוריו אך בתקוה השתעשעו ואותה נתנו לכל העם לענין לענות בו. התקוה אמנם טובה היא ונחוצה לעם כלו כמו לאיש ואיש, כי בלי תקוה לא יוסיף איש עבוד ובחדלו מעבודה יזנח החיים ויהיה כמת אשר לא היתה לו קבורה, התקוה היא רוח החיים באפני החפץ והוא יעיר המחשבה והיא תעורר למעשה, אך תקוה בלי חפץ למעשה ובלי מחשבה מעוררת לפעל ובלי פעולה היא אך מחזה חלום נעים ולא יותר, ואחרי אשר מורי העם וראשיו לא יצאו ללמד תורה ודעת והלכה למעשה, לכן לא ידע העם את דרכו ואת עתו, והיה גם כאשר עלה החפץ על לב אחד או אחדים לצאת לפעל נלאו למצוא דרך נכונה כי עצה ומחשבה לא הכינו להם וידמו מבלי הדעת מה טוב.

ובכן עברו אלפי שנים ויד ישראל לא עשתה תושיה, כי רעיון ומחשבה להגוי כלו עוד טרם יֻלדו בקרבו ורק התקוה לקחה כל לבו ואף היא הסבה את לבו אחורנית מכל פעל אנוש. אולם גם המורים החדשים אשר קמו נגד התקוה הזאת, אשר נראתה בעיניהם כמטמטמת את הלב מהוליד רעיון וכמרַפה את הידים מהוציא פעולה, אף המה לא היטיבו מאבותיהם, כי אף המה לא הורו דרך תבונות ועת ומשפט לעשות מעשה בחשבון ולב מתנה למען הגוי כלו, כי אף המה רק תקוה ולא דעה ומחשבה ורעיון נתנו לנו. המה הסירו מגבירה את תקות הגאולה בדרך נס ופלא על יד אלהי ישראל אשר יקום וגאל את

יהפוץ לעשות ולא יוכל. רק דבר אחד יאמץ רוחנו אשר אולי לא נדבר לרוח ואולי תמצאנה אזנים קשובות לשמוע עצה לטוב לנו והדבר הזה הוא כי גם דברי המסיתים והמדיחים את ישראל מאחרי אחדות הלאום ותקות הגאולה יהיו כעת לעזר ולהועיל לנו בדרכנו, כי המה בהפצם לשית קציר לבית ישראל הועילו הרבה להרים מעל דרכנו מכשול גדול אשר בו כשלו ונפלו ונוקשו ונלכדו דור אחר דור שנות מאות רבות.

ד.

שבע יפול חכם בדרכו וקם; הוא ידע להעלות ארוכה בעתה כי כל מעשהו במחשבה תחלה, והמקרה אשר יקראהו לרגלו לא יסכסך דעתו ואת עצתו לא יבַלע, כי רעיוני לבו ערוכים ושמורים וכבר בלכתו בצעדי און חשב מחשבה מה יִעשה עת תמוט רגלו. וכסיל יפול באחת ולא יוסיף קום, כי לא חשב דרכו ויקוה אך לטוב ובבוא עדיו צרה יבהל ותשליכהו עצתו ובעצם תֻּמו, בעוד רב כחו לשוב ולמצוא מעמד, יכשל ויפול ויהי עדי אובד. גם במענה פיו יֹדע חכם, הוא ידע לענות דבר בעתו, כי שם לבו בתחלה אל העתים ואל השאלות, ולשון כסיל תדבק מלקוחיו, כי לא לקח עמו דברים. וכל אלה המעשים אשר יעשה אותם האדם וחי ויאְשר בהם ואשר פי העם בשם „הצלחה" יקבם, המה אך משפט וסדר וחשבון ומחשבה במעשה. האיש אשר אלה לו בצאתו לפעולה הוא ילך בטח ויצליח, ואשר ימשש בדרכו ובתחלה לא ידע את עתו והשבון מעשהו ויבקש עצה ותחבולה אחרי אשר כבר עשהו, הוא ירד ולא יעלה.

כן הוא באיש ואיש, עבודת המוח והלב היא ליסד את הדרך ולתת להחפץ משקל ולהביא את הפעולה במשפט בטרם עוד נהיתה ואחרי כן לתת להידים והרגלים ויתר כלי המעשה לצאת לפעולתם; וכן הוא בעם כלו. על חכמיו וגדוליו, אשר יהיו לעיני העם כלו, להכין עצה ומזמה ותחבולה לכל הגוי לימים ושנים, ולשקול במאזני משפט כל דרך וכל פֹעל ומעשה, אם יש בהם תקוה טובה להעם כלו או אין, ואחרי כן כאשר יעשו אלה, אשר כראשים המה להעם, את מלאכתם

שמע והקשיב לדברי השופטים אשר הביאו דבריו במשפט, כי אז לא היתה כל רעה בתורתו וגם לא נטל על שופטיו ליסרו במשפט חרוץ על דבריו, כי אז בעתו לקח הרעיון להסיר אהבת לאום ואגודת עם כל לב. לעססינג אוהב בן-מנחם אמר בפה מלא, כי יבוש באהבתו לעמו וכמהלה תֵּחשב בעיניו, כי אז עת אשר לאהבת המושל אהבת העם קראו, והמושלים הרבים אשר משלו באשכנז לא לטובתה, חלקו את העם למפלגות, אז צדקו אנשי לב כלעססינג אשר בקשו להרים אהֲבת-אדם תחת אהבת הלאום על נס, ובן-מנחם כמהו הורה לישראל, וישגה רק בזאת כי לא ידע את ההבדל אשר בין ישראל לעמים, והתורה הזאת אשר הורה לעססיג ואשר אולי טובה היתה בעתה לעמו, רעה מאד היתה לישראל, אשר מצבו לא כמצב עם אשכנז ורוחו ודרכיו וחפציו ורעיוני לבו שונים היו בתכלית מעם אשכנז, משגה היה אתו ובכל זאת לא יכלה התורה הזאת להרע ברב או במעט לו נשמעו דבריו ב ע ת ו ולו קמו עד מהרה שופטים לשפוט אותם לשבט או לחסד; אך לא כן היה, בימיו לא שמו לב לדבריו ואחרי מותו קמו תלמידיו וישאו דבריו עד למרחוק ושנים רבות עברו בטרם אשר נשמעו ברבים, ובעת אשר החלו להוקיר את דבריו כבר שכחו את דעות העת ההיא ולא ידעו כי הם המה דברי לעססינג וחבריו, אשר כבר מאסו בהם עמי אשכנז, ואם ישמיע איש כיום את הדבר ההוא יֵחשב לבוגד או למשגע. כל אלה לא ידעו ויקבלו דברי בן-מנחם כתורה חדשה, ועד היום הזה עוד יוסיפו קהלות קהלות, אשר זה עתה שמעו שמעה, לקבלה באהבה רק יען כי מאה שנה עברו מעת אשר קם בן-מנחם ואם כן על החכמים ה ק ד מ ו נ י ם יֵחשב. ועל כן החובה והמצוה על כל רואה נכוחות לגרש את הדעת הבָּלה הזאת בחזקת היד. אבל זאת היא המארה הרובצת עלינו, אשר בצאתנו לפעולה לבנות, עלינו בתחלה לכלות כחנו בעבודה זרה וקשה, והיא להסיר את ערמות החול אשר אספו וצברו ההולכים לפנינו, ויעשום לצור מכשול להדור הזה, וגם עתה בלי ספק ישא רוח את רוב הדברים הטובים והנכוחים בעת אשר רב כחם להושיע, ואחרי אשר תעבור העת המוכשרת לעשות יקבלו אותם ויהיו לאבן נגף להדור הבא, אשר

אשר תראו כי אם גם תזכו כשלג בשחת יטבילו אתכם ויתעבו וישקצו אתכם? העת לכם להבטיח ישועות ונחמות בעת אשר החרב עופפה על פניכם? העת לכם לשוב וללכת בדרכי המורים המתעים אשר לא ידעו אשר תקרינה, בעת אשר עיניכם רואות מצוקות אחיכם וידכם קצרה מהושע להם? בראותנו כל אלה אין לנו בלתי אם לגזור אֹמר כי מארת אלהים רובצת על העם הזה והיא תתעהו מדרכי חיים והיא תכהו בעורון ולבור שחת תפילהו.

מארת אלהים רובצת עלינו מאז כי תמיד נרבה אך בכי ותשובה ונֹחם ומוסר כליות יאכל בקרבנו אחרי אשר תקצר ידנו מהיטיב את אשר עותנו, ובעת אשר בידנו להיטיב דרכנו לא נאבה ולא נשמע לעשות זאת. כל דעה חדשה תהי לזרא בהשָמעהּ וכאשר תעבור העת אשר בה יכלנו לעשות גדולות על ידי הדעה ההיא, אז נשוב ונחזיק בה ונרע לנו כפלים. בכל העמים אם תשָמע דעה אז יקומו עד מהרה מאמינים ומשמאילים וילחמו עדי יגברו מחזיקיה חיל ויפלסו לה נתיב, או יד מנגדיה תעל ותשמידה ותשכח מלב והדור הבא לא עוד יזכיר בשמה; ואנחנו נעשה להפך. כי דעה חדשה כי תשָמע לא תמצא אזנים קשובות, רק אחרי עבור עדן ועדנים ובעל הדעה ההיא ימות ונקדש בישראל, אז ישובו ויחַיו את הדעה ההיא, אשר בהשתנות העת לא לעזר ולא להועיל תהי עוד, וגם לא לעתים רחוקות לפח ולמכשול. ואך זאת היא שהיתה לרבים ממבקשי דעת כי קמו לשפוט את דברי הכמיהם הראשונים במשפטים נוראים, כי ראו כי העם לא רק יכבדם ויעריצם יען כי חכמים בשעתם היו, כי אם יען כי על פיהם יבקשו ארחות חיים בדור אחר ויתעו, ועל כן נאלצו המבקשים משפט להטות ידם על אלה עיני העם להורידם משאתם ולפעמים גם יתר מאשר ראוי היה על פי המשפט. וזאת היא גם עתה אשר תעורר את כל אוהב עמו לדבר משפט חרוץ על אלה אבות ההשכלה והתקונים, יען כי גם דבריהם לא נשמעו כאשר יצאו חיים מפיהם, כי אם אחרי אשר נשתנו העתים ואין עוד כל הפץ להדור הזה בדבריהם, עתה המה נשמעים ונשנים ונעשים. לולא היה בן־מנחם חכם בישראל, היינו לו היה הכָם לדורו ובני דורו קימו וקבלו לעשות כתורתו, והדור הבָא אחריו

מהרבה אשר לקחו להם בעזרתנו, אבל גם המה לא הרבו להראות אותות אהבה לנו ולא כגמול ידינו השיבו לנו, ובנפלם נפול גם אנחנו לבלי קום, כי גם כל החטאות אשר חטאנו בשם ההשכלה ואשר נספחנו על לוחמי מלחמת החפש יוסיפו על חטאות אבותינו וייסרונו שבע, כאשר כבר החלונו לראות בארצות אחרות, ומתי נעשה לביתנו? מתי נפקח את עינינו לראות את מצבנו הנורא מאד? — הן אין עם בארץ אשר ישוה לנו מבלעדי הצוענים, אין עם בארץ אשר אין לו אחוזת נחלה קטנה אשר ידע כי לו היא, אין עם בארץ אשר זר הוא בארץ אשר ישב בה, וגם אשר יֵחשב כאזרח היא אך בתורת חסד ומתנה נִתנה לו ובכל יום ויום יוכלו לשוב ולקחת אותה ממנו. איך לא נראה את מצבנו הנורא הזה? ולוּ היו רק העשירים והיושבים בשלוה אשר לא יראו ולא יחפצו לראות זאת כי אז אמרנו: הן המה היו בכל עת ראשית חטאת לישראל, והמה בגדו בכל עת בעמם ועל תורתם פשעו, אך אם גם אלה אשר לא בין עשירים חלקם ומנוחתם נגזלה ימאנו לראות נכוחה ויכזבו בנפשם וישלו נפשם במשאות שוא ומדוחים, עליהם נקרא מכאב לב ומשבר רוח: הוי דור עקש ופתלתול! הן כל איש יתן בחפץ נפשו חלק מכספו לחברה עורבת עֲרֻבּה בעד ביתו וקנינו אם יהיו למאכולת אש כי תשיב לו בכסף מלא את נזקו, ואם לא עֲרֻבּה היתה זאת לנו לוּ אמרנו כלנו יחד לקנות חלק ארץ אשר לנו יהי, ושם נוכל למצוא מחסה לנו עת עלינו ישתערו מנדינו? הלא אם נבין זאת ונרים איש איש תרומה למען הדבר הזה אז תמצא ידנו להוציא את החפץ הזה אל הפֹּעל על נקלה וידענו כי יש לנו אחוזה אשר נוכל לשבת בה בעת צרה. הן גם לו שלום היה לנו בכל מקום ויד שודדים לא תבואנו, גם אז אך להכמה נחשבה זאת לדאוג ליום צר, ואף כי עתה אשר עינינו תראינה כידנו, ולא נשיב אל לבנו לעשות זאת, ונרבה הבל וריק לחשוב מחשבות ולקנות עצות, והאחד יגלה למוסר אזן אחיו כי ישובו מעון אשר לא עוו והשני לבל יחרשו איש על רעהו רעה, והשלישי כי יחכו ליום חנינה כי ישובו וירחמו אותם כאשר הציקו להם, והרביעי והחמישי והששי ייעצו לבלי עשות מאומה! העת לכם להורות אותם דרך איך לבקש אהבה מהעמים בעת

נשמע עד קצה הארץ ולדבריהם יחלו כאל מלקוש? אנה הלכו להם? אחדים מתו, ואחדים כמתים נחשבו וחדשים לא יקומו תחתיהם, ובכן יתרועעו אף ישירו כל שונאי החפש והחקים אשר לפניהם לא נִכּר שוע לפני דל, ויקוו כי עוד אחת מעט וישובו הכל להיות כשהיה [1]), ואם נתבונן לארחות עמי איירופא כלה נראה כי כן הוא. בעלי הדעת הרימו את החפש על נס ואחריהם נמשכו כל איש מצוק ומר נפש, אשר נדכה מתגרת ידי הכהנים ועריצי החורים, ויקראו מלחמה ויצליחו עדי רגע; ובין כה וכה כאשר הונח להעם שכח עד מהרה מי הסב בעמלו ומיד מי לקח ברכה, וגם בראשי הלוחמים נמצאו רבים אשר רק למען מצוא משרה השיבו מלחמה, וכאשר הצליח בידם למצוא משרה שמו יד על פה מיראתם פן ירדו מכסאותם, וכן עשו לרוב לוחמי מלחמת החפש כי נתנו משרה כבודה על שכמם ובזאת הפילו את החרב מידם, ורק אחדים מהמה אשר נותרו אמונים לדבריהם, והמה מעטים מאד. ובכלל נראה גם במלחמה הזאת כמו בכל המלחמות, אך מלחמת שני בעלי כח, אשר יהפצו לדעת למי ארץ, ואם לכח הנה מפלגת בעלי האמונה והחורים אמיצה היא, כי למען השתרר נחוץ ל ה ש ת ר ר ולא לחלק את המשרה לחצאים, ואלה ישורו בכל מאמצי כחם, ולהם נתכנו עלילות, אף לא ישובו מכל תחבולה ומזמה, לא כן בעלי החפש, המה י ב ח ר ו במעשיהם כי על כן תרפה ידם, וכפי הנראה ירד החפש מכסאו לאט לאט, ומי יודע אם יארכו עוד הימים עד אשר יכלה מן הארץ.

במלחמת שני בעלי הכח האלה היינו רק אנהנו בלי כח, לא עשינו דבר לעצמנו בלתי אם קוינו לעזרה מבעלי החפש אשר ימצאו חפץ בנו, והמה אמנם מצאו חפץ בנו, גם שלמו לנו בעד עמלנו מעט

1) זה לא כביר התלוצץ מכת״ע אחד פה שונא החפש על אגודת בעלי החפש כי יבכו ויאנחו כאשה מצרה על אחד מהב אשר יובל לקברות, כי יודעים המה אשר אלה כאשר ילכו כן לא ישובו ואחרים לא יקומו תחתיהם, ובכן יש תקוה כי עוד מעט ותופר האגודה הזאת ושבה הממלכה עם חקיה ודרכיה לקדמותה וסרה כל מלחמה, ומי יתן ויהיה הנביא הזה נביא שקר, אך האותות יגידו ולא יכחדו כי יש רגלים לנבואה הזאת.

ואם גם נלמד זכות על חוזי ההשכלה הראשונים, כי המה נתעו להאמין בחזיון רוחם, כי המה ראו ראשית החפש כאשר גבר בארץ על יד הדעת ויכניע תחתיו בארצות רבות את עריצי הכהנים והחורים וירם ראש לעם הארץ וישוה במשפט קטן וגדול, וזעיר שם זעיר שם גם על היהודים זרוע החפש נגלתה ועל כן בקשו להכינם למען ידעו ליהנות מהטוב כאשר יבא להם, המה נתעו, אך אנחנו איכה נוסיף לתעות אחרי דברי רוח ועינינו הלא הרואות כי שקר נבאו אלה. החפש והדעת לחמו מלחמתם ויצליחו עד היום לשנות פני הארצות, אך זה כבר חדלה המלחמה הזאת, ונראה אותות ומופתים כי הרוח אשר עורר את העמים למלחמה במשך מאת השנים לא עוד כביר הוא כמקדם. בעלי החפש, אנשי המלחמה הראשונים, אשר בכל עוזו כחם ובכל חפץ נפשם לחמו, הלכו לאחר אחד ולא ישובו, וגם בארצות אשר דמו כי כבר בנה שם החפש מגדל לתלפיות נראה כי המה ישובו ללכת אחורנית, בארץ אשכנז ירוץ הגלגל אחור במהירות נפלאה, אשר כל מתבונן בו תאחזנו שמה ובעתה, באויסטריא ישאו שונאי החפש את ראשם למעלה זה שנים אחדות ומיום ליום יגברו חיל וישובו ויקחו לאחד אחד את כל המשרות אשר לֻקחו מידם, ואין עוד מתעורר בכח ועז להשיב מלחמה בשער נבחרי העם. איה הם אלה הגבורים אשר ברוח פיהם הפיחו רוח חיים וחפץ בלב אלפים ורבבות, אשר קולם

בשם „תקונים", היא לא ברה את האוכל מן הפסולת כי אם את הכל השליכה אל האשפות, היא לא הגידה לישראל פשעו בדבר אשר אמנם חטא ופשע, כי אם על כל אשר עשה ואשר אמר ואשר חשב עד הנה התקוממה כעל עון וחטאת ואולת, היא לא נסתה להעמיק חקור בדברי ימי ישראל ולהתבונן מאד לדרכיו ולשפוט על פיהם משפט אמת, כי אם באמרי רוח, בלהג הרבה, בדברים אשר גנבו חוזיה איש מאת רעהו, והראשון לא ידע עד מה וידבר והשני יענהו בקולו מבלי הבין יותר ממנו, ההשכלה הזאת לא טובה היא מהחסידות אשר בעינים עצומות ילכו אחריה מחזיקיה וככל אמונה נבערה זרה ותפלה, ועוד רעה ממנה, כי אמונה תפלה יעזוב איש כאשר תבא חכמה בלבו ומההשכלה הזאת לא על נקלה ימשכו ידיהם המאמינים בה כי היא לחכמה תחשב בעיניהם וחכמים המה בעיניהם. ומהשכלה כזאת אין כל תקוה לנו להנצל בלתי אִם נְבַעֵר אַחֲרֶיהָ מִבְּלִי תת לָהּ שֵׁם וּשְׁאֵרִית.

ההשכלה אשר הבטיחו אותנו כי היא תתן לנו לחם ושמלה בכבוד, כי היא לפני גדולים תנחנו ותרים לנו קרן, כי בעזרתה נציב לנו יד בכל הארצות אשר כל הרוחות לא יזיזו אותנו עוד ממקומנו, עתה הלא יבין כל איש כי אך שקר ותרמית היו כל הדברים האלה ואין כל תקוה לנו מההשכלה להיטיב את מצבנו ברב או במעט ולמה זה אנחנו מחשים? [1])

---

1) לבל יתעה הקורא בדברים האלה נחוץ לבאר אותם. אין כל תקוה לנו מ ה ה ש כ ל ה ה ז א ת, היינו מההשכלה אשר למדה אותנו להשליך שקוצים על עמנו ולהסיר לבנו מאחדותנו ומאהבת הלאום; מההשכלה אשר לא השכילה אותנו איך להיטיב דרכינו המקולקלים ולבחר בדרכים טובים ומתוקנים; מההשכלה אשר לא הבינה בינה לאיש כערכו כי אם שפכה ממשלתה על כל כקטן כגדול למען יקראו בשמה גם בטרם אשר יבינו מה היא; מההשכלה אשר לא השכלה היא כי אם רוח מתעה. ההשכלה נחוצה וטובה ומביאה תועלת אם ידעו מה היא, היינו כי ההיה אך לאור מאיר להאיר נתיב החיים למען ידע האדם מה הוא ומה כחו ומה חובתו לעשות כאדם, ולו השכילו אחינו בימים האחרונים רק לקנית בינה ולעזוב הבלי השוא ודרך כסל, לדעת כי לא אך בתורה ותפלה וצום ובכי יהיה עם כלו כי אם בעבודה ומעשה, להבין כי עליו להפיק רצון מאת העמים אשר בקרבם ישב על ידי מעשים טובים, א ם א ך ז א ת י ב ק ש ו מ מ נ ו, לראות כי לא אם כל בניו יהיו למודי ה׳ אז ירב שלום בניו, כי אם להניח לאיש חלקו ולחנוך לנער על פי כשרונו, והיה אשר כח לבו יגדל להמנות בין חכמים אשרהו, ואם אין יבקש לו דרך אחר בחיים כפי רוח מבינתו או כח ידיו, ובכלל לדעת ולהשכיל ולהבין לשנות את ארחותיו לפי המצב והמקום והזמן, ולא רק לשנות אותם מפני אהבת השנוי ומאשר כי גם רק להשנוי מבלי כל תועלת ומטרה חכמה והשכלה יאמר, ביר השכלה כזאת היה די כח לרומם אותנו מאשפות מבלי אשר הרסה את מוסדות אגודתנו. ולו קמו המשכילים אך לפקוח עינים על הדרכים המקולקלים בחיים ויכרו אזן לעזוב מעשים רבים אשר בהם הסכינו אבותינו במצור ומצוק ואשר כיום אך רעה וחרפה יביאו עלינו, כי אז היו באמת למאורי אור להגוי כלו, אַך ההשכלה אשר מברלין יצאה לא תורת חסד הביעה לפקוח עינים על אשר באמת רע הוא, כי אם יצאה לערער את מוסדות הלאום, אשר הדבר הזה לא חכמה כי אם סכלות הוא, ולא רק לא יביא תועלת כי אם ירע ויזיק מאד מאד הרבה יתר כאשר יזיקו לנו הדרכים המקולקלים ושונאינו מהעמים. ההשכלה הזאת לא התעסקה ב י ש ו ב ו של ישראל, כי אם באמונתו ורעיוני לבו, וכל עבודתה היתה להפר תורה ודת אשר היא קראה זאת

ודברים קשים כגידים גם בחזקת היד מצאה ידם לפנות לההשכלה הזאת נתיב בקרב אחיהם.

במאת השנים האחרונות שֻנה מצב רוב העמים ותחת אשר לפנים היו העז והגדולה רק לאצילים מבטן ולשומרי משמרת האמונה, הרימו אנשי הדעת כיום ראשם, וגם לחכמים היו יד ושם בארץ ויצלחו בחכמתם להיות כשרים זהב להם, וזאת ראו חוזי ההשכלה ויאמרו כי גם בני ישראל יהיו כמוהם אם כלם יחד יחזיקו במעוזי הדעת, ולא דעת היה להם לראות, כי בעלי הדעה בין העמים הצליחו לגדולה יען כי שֻנה מצבם, ואחרי המלחמות הרבות אשר ערכו להסגנים וכהני האמונה הצליח בידם להתנשא אף המה, ומצב ישראל עוד לא שֻנה, כי כאשר לא היו לו עד כה סגנים וכהנים אשר ישבו בסוד מלכות, כן לא יצליח בידי חכמיהם להציב להם יד, ואם גם יצליח בידי אחדים, אך לשאר העם מה יהיה? זאת לא הבינו ויטיפו לכל העם כי יהיו כלם חכמים כלם נבוגים, כלם אך יודעי חכמה ולשון וספר, ולא רק בדבר שפתים הביאו את החכמה הזאת כי אם גם בפֹעל כפים, כי עשו גם כל אשר מצאה ידם אך למען הרבות השכלה ומשכילים בקרב בני ישראל, ועל ידי זאת זנחו את דרכיהם אשר בהם מצאו חיים ויתעו לדרכים חדשים, אשר שם יתעו וילאו אף להחיות נפשם.

אם לא נעצום עינינו בזדון ואם אך נחפוץ לראות את הדברים כמו שהם, אז תאחזנו שַמה בראותנו כיום מצב שלשה הלקים מקהל ישראל, כי רק להחלק הרביעי עוד מעמד וליתרם אין כל תקומה. והדבר הזה הוא עתה כן, עתה בראשית בכורי פרי ההשכלה, כי רבים מהדור אשר לא ראה עוד את ההשכלה הזאת ואשר לא עזבו את דרכם עודם בחיים, והם יהיו למשען לבניהם אשר סרו מדרכיהם, אך מה יהי ברבות הימים, כאשר יתם כל הדור ההוא אשר ידע ללכת בדרכי חיים, ונשאר אך דור ההשכלה אשר למד חכמה וחכמתו לא תחיהו? תשועה עוד רחוקה ממנו וגם התקוה רחוקה לראות את מצב ישראל שֻנה לטוב, ומה יהי גורל אלה אשר המה גם היום לצנינים בעיני שונאיהם ויבזום וישקצום הרבה יתר מאשר בזו ושקצו את אבותיהם הסוחרים? עתה הן נראה בעינינו כי כזב ותרמית דברו חוזי

ההורס את ביתו — בחוץ ילין, ואשר עיניו כהו אם יסיר את האפר יָפֶה בעורון. וכן היתה לנו על ידי תורת ההשכלה הזאת.

ההשכלה מה היא? כי ישכיל איש ויבין מה טוב לו. כל אדם המבקש ארחות חיים משכיל הוא, כי יתבונן אל הטוב לו ויזהר מכל דבר אשר לרגלו רעה תבא לו. ההשכלה היא לעורר את השכל אשר נִתַּן לכל איש לבל יתעה באין תועלת כי אם יעבוד עבודתו כאשר יעבדו כל אברי הגוף, ואחרי כי הוא שר ומושל לכל האברים לכן עליו לדעת איך לשפוט את ממשלתו עליהם למען יעשו את אשר נטל עליהם ולא יחליפו את עבודתם. ובכן נחוצה ההשכלה לכל איש כפי מצב שכלו וכפי כח אבריו, ואם נרבה להשכיל שכל קצר אז אך נבלבלהו ולא ידע עד מה, ואם נשכיל את איש רפה-ידים כי ירבה עבודה אז אך רעה נביא עליו כי יחלה ויחלש כאשר אם נשכיל את איש בריא אולם כי יניח ידו מעבודת כפים נשחית את הברכה אשר נִתְּנָה לו מאת הטבע. אך זאת היא תורת ההשכלה להשכיל ולהביא בינה בלב איש כי יעשה את אשר יוכל לעשות ואשר יביא תועלת לרוחו או לגויתו ולא יבלה כחו ועתו להבל. וההשכלה הזאת יביא החנוך, כי רק כאשר נחנוך את הנער על פי דרכו אז תמצא ידו בהיותו לאיש לעשות ולפעול כפי אשר הסכין בו, אך אם נבא לאיש בא בימים ונאמר לו: עזוב דרכך ופעלך ובחר באחרת, אז אך נתעהו מדרכו ואל דרך אחרת לא נביאהו. אולם חוזי ההשכלה מה עשו? המה יצאו להסיר את לב העם מדרכיו אשר הסכין בהם בטרם אשר מצאה ידם למצוא דרכים סלולות אחרות לפניהם. המה קמו להסיר לב העם מאחרי המסחר וכל משלח ידו אשר הסכין בו למצוא מוצא לחיים בטרם אשר נפתחו לפניהם דרכי חיים אחרים. הן לוּ שֻׁנָּה מצב העם ובידו היה לבחר לו דרכים חדשים טובים מהישנים, כי אז עשה זאת בחפץ לב, כי כל איש יבקש את הטוב לו, ולו גם טחו עיני האבות, אשר הסכינו בדרכים הישנים, מראות נכוחה, כי אז היטיבו בניהם לראות את הטוב, ואם נחוצים היו מעוררים אות הוא כי המצב לא שֻׁנָּה והדרכים הטובים עוד נסתרו, ועל כן מאן העם לבחר בהם כי לא ידע מה המה, ורק על ידי הבטחות שוא

לא יוכרו את התורה והדת ובכל זאת יכבדו את יודעי התורה ויאהבו את המתנהגים על פיה, וידאגו לשלום עמם ויבקשו בכל לבם לתת לו שם ושארית; לא כן על ידי השכלת ברלין אשר למדה לבזות ולשקץ ולנבל את התורה ולומדיה וכל המחזיקים בה, אשר כל עמלה היה לעקור מן השרש כל זכרון לישראל ותבער אחרי כל מנהג וכל תקוה כאשר יבער הגלל עד תמו, היא השחיתה בית ישראל ממסד עד הטפחות, ומידה באו לנו ומידה עוד יבאו לנו ימים רעים ומרים.

ימים רעים באו לנו מידה, כי היא הפרה את האחוה והאחדות מקרבנו ותלמדנו לצור איש את אחיהו; היא נתנה חרב בידי רבים מאחינו אשר קמו בנו כאויבים וצוררים ויטפלו עלינו כל עון וכל הטאת, והדברים האלה היו אחרי כן למקל חובלים בידי שונאינו מהעמים אשר אמרו אחרי כן: הן אחיכם ענו בכם; היא הקשיחה לבנו משמוע בקול צעקת אחינו בעת אשר האמַנו כי שלום היה לנו; היא לא רק סכסכה עדה בעדה וקהלה בקהלה להרבות הפצע באמונה ודת כי אם גם בלבלה את מוהנו לבל נחזה מישרים בדרכי החיים, היא התעתנו מדרכי חיינו אשר בהם דרכנו עד כה ולא ידענו מחסור ואל דרכי חיים הדשים טובים מהם לא הובילתנו. דרכי חיינו היו על פי מצבנו ועל פי החקים אשר התוו לנו את הדרך נלך בו, ולולא העירו אותנו חוזי ההשכלה בחזקת היד, כי אז הלכנו בדרכנו עד היום אם לא שנה מצבנו את פניו, ולו שנה מצבנו את פניו, וההקים נתחדשו לטוב לנו, כי אז שִנינו גם אנחנו את דרכנו על פיהם בלי כל אמר ודברים, אך המעוררים האלה קמו ויעוררו ישנים ויקראו להם לצאת מהמטה אשר המה אסורים עליה, והנרדמים התעוררו ובשארית כחם התאמצו לקום והנה האסורים לא נתנום ויכאיבו בבשרם ויפצעו בידיהם ורגליהם וישארו אסירים כשהיו אך פצועי יד ורגל. המה קראו לפסחים: השליכו את המשענת מתחת אצילי ידיכם! והפסחים נואלו לשמוע וישליכו את המשענת ואף המה נפלו אחריה באין מעמד. אכן טוב הוא להרוס בית ישן, אם כבר יש אבנים ועצים ודי כסף להקים בית חדש על תלו, טוב להסיר אפֵר מעל העינים אם העין בריאה היא ואור שמש לא יכאיב לה, אבל העני

לישראל; איש לא אלצם לשנות פני בתי תפלותיהם ותפלותיהם ולהסיר מלבם זכרון אבותיהם ותקות העם כלו. וכן היה בלי ספק, וגם אלה אשר הפרו חקי הדת נשארו בכל זאת באמונה עם עמם, לולא קמו נביאי שקר חדשים אשר החלו להטיף לעם לזנוח תורה ולקצות בכל דרכי ישראל, בימים האלה קמו נביאי שקר כאלה שהיו מלפנים, אשר לא הניחו רוחם בזאת כי המה סרו מדרכי אבותיהם כי אם גם יצאו להסית ולהדיח את יתר אחיהם, ובדבר שפתותיהם שפכו לעג ובוז על כל אשר לישראל הוא, ועל כל אשר היה בידיהם נשאו חרפה וקלס מרבה להכיל, והם המה שהיו בנו להרוס מוסדות ביתנו ולהפר אגודתנו ולשום שַׁמות בתוכנו ולהשיבנו עד דכא. מברלין יצא רוח השקר ויהי לרוח מתעה בפי כל החוזים בכל הארצות.

אמת הדבר כי גם בארצות אחרות אשר שם לא הגיע שמע השכלת ברלין נמצאו יהודים רבים אשר כמוהם עשו. בכל הארצות אשר שם הונח להיהודים נמצאו בהם רבים אשר הסירו מסבל שכמם למען יתענגו על כל טוב ולמען יפלסו נתיב לבניהם לדרוך בדרכי כל העמים מבלי מכשול, וגם היום ימצאו רבים כאלה, אשר לא ידעו עד מה מדבר השכלת ברלין ודבר גבורותיה אשר עשתה ובכל זאת עושים המה ככל אשר יעשו החסידים האדוקים בהשכלת ברלין, כי לפרוק עול ולבקש אך לשבוע תענגות החיים לא נחוצה דעת הרבה וחשבון וחקר; אך בכל זאת הרעה אך מברלין יצאה. כי לולא קמו מטיפים וחוזים אשר הרבו לדבר אל העם לעזוב דרכי אבותיו ולמאס בכל אשר יקר היה להעם מאז ועד הנה, כי אז פרקו העשירים וכל אלה אשר מאנו לשאת בעול, את עלם מעל צוארם ויעשו כהעולה על רוחם, אך לבם ונפשם היו אמונה עם אחיהם, לא ערבו את לבם לשפוך בוז ולעג על יתר אחיהם אשר לא יבחרו בדרכיהם, לא מאסו בלבם את כל אשר יקר היה בעיני העם כלו, כי אם עשו מה שעשו מבלי חשוב מאומה, או בקשו למצוא היתר למעשיהם, או גם חשבו זאת לעון אשר עליהם לכפר אותו בצדקה ובמעשים טובים לעמם, אשר באמת כן הוא בהארצות אשר לא השכלת ברלין הדיחה אותם מקהל ישראל, כי אם דרכי החיים, שם נראה למכביר בני ישראל אשר בדרכי חייהם

בני ישראל דכאו את התאוות בלבם, אך לא המיתון ופתאם לפתע התעוררו שנית ותקמנה גם את רוח הבוגדים מקברו.

על ידי המלחמות בין האמונה הקטוליקית ובין האמונה המתנגדת לה, ועל ידי המלחמות בקרב הארצות הרבות באיירופא אשר שנו פני הארצות ודרכי הממשלות וחקי העמים ראו גם בני ישראל אור חדש בארצות רבות; גם מהם הצליחו רבים לשלוה וטוב הארץ, גם בהם קמו שרים ואנשי המעלה, ואך כטוב להם כן בקשו עד מהרה להסיר מעליהם סבל אמונתם ודתם אשר תבדלנה אותם מיתר העמים ותגדורנה בעדם ארחות חיים ככל העמים. העשירים ואנשי המעלה בישראל אשר דבר היה להם עם עמי הארצות החלו שנית לזנוח את דרכי עמם ולזנות אל דרכי העמים וישובו להיות כאבותיהם הראשונים בימי הבית הראשון והשני. אולם בכל אלה עוד לא היה די כח לפרוע פרעות בישראל ולהרוס מוסדות ביתו, כאשר לא הרעו לכל בית ישראל בכלל, אלה אשר בארץ ספרד הפרו תורה ויחיו ככל העמים, כי להגוי כלו אחת היא אם אחדים מבניו יעשו כתורה וכמצוה או אין; המה המעטים לא יכריעו את הכף ומה גם אחרי אשר ימצאו היתרים גם בתלמוד לקרובים למלכות להפר לפעמים חק ובצדקה ובגמילות חסדים מצאה יד העשירים לכפר עונם בעיני העם, והעם יוסיף ללכת בדרכו, וגם אם רבים יהיו כהמה וכהמה הפורקים עול החקים מעל צואריהם לא יגדל השבר, כי כזאת וכזאת יעשו אך לנפשם, היינו למען מלאות תאותם, או כי נטל עליהם לפי המקום והזמן, וכל שופט מישרים יודה כי חקים רבים יהיו לאבן מעמסה על שכם אלה אשר לא עוד אך בין יהודים יגורו ולא אך את יהודים יתהלכו, ואם יסירו אלה מסבל שכמם לא ירעו לאיש, אם אך לא ישלחו יד לנגוע באחות העם ואחדותו. האמונה אמונה אך לה׳ והוא יריב לו עם פורקי עלו, אך אחדות הלאום נתונה לבני אדם, ואלה אשר לא ידקדקו במצות ה׳ אם אך נאמנים המה בבריתם את עמם, יקרים וחביבים לנו בלי כל ספק אלף פעמים מהחרדים לדבר ה׳ אשר כבוד עמם ואשרו כאין בעיניהם, ואם כן אם אכפו הזמן והמקום על רבים מאחינו את אכפם לשנות את דרכיהם, הנה היתה זאת רק בדרכיהם בחיים, ולא בדברים הנוגעים בין ישראל

אמונת ישראל עד למעלה ולאמונות עובדי האלילים החלו לכרות קבר, וכן היה עד היום הזה, הקאטוליציזם הֵרע לישראל מאד וירפה כחו כהיום הזה, וכן היה, ובלי ספק גם יהיה, לכל הנחרים בו. כאלף ושמונה מאות שנה אחרי החרבן עמד בית ישראל בארצות זרים כסלע איתן; הבוגדים בעמם אשר היו בבית הראשון והשני לא שבו לתחיה, העשירים לא הרימו עוד ראשם על העניים, כי פסה ממלכה ומשרה מישראל ואך התורה והדת היו ממלכתם ואגודתם, ורק הגדולים אשר גברו חיל בתורה המה היו אילי ישראל ושריו, כי על כן עמד טעמו בו. ואף בעת אשר זכה הלק אחד מישראל לשלוה וגדולה במקום אחד ויגדל כח העשירים ובעלי התאוה בקרבו אשר מוסרות הדת הִכבידו עליהם כמשא כבד ויתעוררו כפעם בפעם לפרוק העול הקשה מעל צוארם ויבקשו וימצאו דרכי העמים לחיות כמוהם, אך בכל העת ההיא רק המה לנפשם התירו לעשות דבר אשר לא כדת אבל לא קמו להפר תורה בחזקת היד, ובעלי התורה, אשר זרועם משלה להם למשוך אחריהם את לב העם כלו, קמו בפניהם ויוכיחום בדברים נמרצים וייסרו את העם כלו מבחור בדרכיהם, וגם בלעדי זאת היה מצב העם בכלל ברע, עד כי לא עלתה מחשבה על לבו לזנוח דרכיו, והאחדים אשר עזבו דרכי עמם היו כלא היו כאשר שבו אויביהם וידכאום ולא נתנו להם ידים לבא בקהלם. ובכן אחד היה ישראל בכל העת ההיא, אחד בכל הארצות בדרכיו ובאמונתו ובתקותו לימים יבאו, כלם יחד חשבו את נפשם בגולים אשר לעת קץ יגאלו וישובו לקדמותם, והתקוה הזאת היתה להם למקור חיים, אשר ממנו שתו והחליפו כח לשאת ולסבול ולחיות, על אף כל אלה אשר בקשו להכריתו מן הארץ לבל יהי עוד מורה אמונה צרה לאמונתם.

ג.

לא האמינו עוד כל בני ישראל בכל העת ההיא. כי יבא יום ורוח הבוגדים, אשר כלה נכרת כאלפַים שנה, ישוב ויקום מקרבו. המה האמינו כי רוח התורה דכאה אותו עד לעפר ותשם קברו, אך הרוח ההוא לא מת, כי אם נדכה. סבל התורה ומשא התלאות אשר סבלו

לכל הקוראים בכתבי הקדש, כי על כן היתה ראשית מעשה הנביאים האחרונים אשר בקשו לרפא את ההרוס, לגרש את הנשים הנכריות ולהזהיר את העם מאד מכל מחשבת פגול כעבודת אלילים וכאלה. ודי כה היה בהריסות ארץ ישראל ובית המקדש והגלות, אשר נמשכה רק כמאה שנה, לרפא את בני ישראל מכל משובותיהם, אחרי כי לקחו את מלכם מהם ועמו גם את השרים והסגנים וכל הבוגדים בעם, ובבית השני כמעט לא נשמע עוד דבר כהן ומורה שקר אשר יטיף לעבודת אלילים, אך בכל זאת לא תמו בוגדים מקרב הארץ אשר דברו ברוח כהני השקר מלפנים; אז קמו אוהבי היונים ודרכיהם, רודפי זמה וכל תענוגות בשרים, כהשרים והסגנים אשר היו לפניהם, ואף המה הסיתו והדיחו את העם מאחרי אמונתם, ואף המה שמו שַׁמות בארצם, ואף המה בקשו להרוס את ארצם ואמונתם ואף פתגמם היה: היו נהיה כגוים! ואף הפעם הצליח בידם להביא שואה על ארצם ועמם ולתתו שנית בידי שוביו אשר הרסו ולא חמלו ביום זעמם, ובפעם הזאת נגזרו כלם יחד מעל אדמת אבותיהם והגלות הזאת היתה גלות שלמה. אך בפעם הזאת נרפאו גם מכל משובותיהם ומכל דרכיהם הרעים.

בני הגולה שבו כלם יחד עד אלהי אבותם ויזנחו כלם את דרכיהם הנלוזים, ואמונת אל אחד ואהבת התורה והדת לקחה עתה לב כל ישראל יחד, כי אחרי אשר חדלו סגנים ושרים וכהן ונביא מורה שקר, ואחרי כי כל העם שב להיות כשהיה מקדם, עם אשר בו שוה קטן וגדול, לכן שבו להחזיק במעוזי תורת משה אשר עתה היתה להם כמעין מים חיים. ובכן נראה כי אחרי החרבן הראשון התחזקו עמודי בית ישראל והאמונה הרימה ראשה, ואחרי החרבן השני נבנה הבית הזה כמו רמים ומצדות סלעים שמו משגבו לעמוד לעד לדור, וכן עמד הבית הזה על תלו למרות כל הפגעים והשוטנים והלוחמים אשר הגיחו נגדו מכל עבר ופנה, בית ישראל נכון היה מאז הָגלה שנית ערוך ושמור בכל, וכל אשר הוסיפו להתמרמר אליו כן השגה הוא חיל וכן ירדו כל לוחמיו מטה מטה. בחרבן הראשון נתחזקו מוסדות אמונת ישראל ואמונות עובדי האלילים החלו להתמוטט, בחרבן השני גברה

כי מה מהם יקח? ובכן ידעו כל מלכי ארץ כי אך הרוזנים והסגנים להם משגב עז לעתות בצרה, כי אך המה ישאו עמם בעול מלחמה בלב ונפש, לא כן דלת העם, המה רק למשמעת הסגנים יסורו ולבם בל עמם; כן הוא בכל העמים מאז, ובבני ישראל היה להפך, כי אך בני דלת העם היו נאמנים תמיד בבריתם את התורה והאמונה והארץ והממלכה, ואך המה נכונים היו להקריב נפשם בשמחה על מזבח אהבת ארצם, והעשירים והפחות והסגנים היו תמיד בוגדים באמונתם וגם בארצם וממלכתם. וכל אלה היו יען כי שונים היו חקי בני ישראל מחקי העמים, בחקי העמים היו רק השרים והסגנים אדוני הארץ ויתרם היו עבדים ובישראל היו כלם אדונים ולא נִכַּר שוע לפני דל, אך נפש הסגנים הרחבה כשאול ולא תדע שבעה געלה בחקים כאלה וכל חפצם וכל ישעם היה לעשות את ארצם ככל הארצות ולהשבית כל חק ומשפט ואמונה המבדילים בינם ובין כל העמים; כי על כן הפרו תורה בזדון, הרבו לבנות במות לבעלים למען השכיח שם אל אחד אשר הוא אב לכל בניו יחד ולא יכיר פני עשירים, הרבו לקחת נשים נכריות למען יתערבו זרע ישראל בעם אחר ויחדל מהיות עם נפרד ברוחו ודרכו, השביתו מפניהם את התורה ויגרשו את הכהנים הנאמנים בבריתה ואת חוזיה מהסתפח בנחלת ישראל, ויקימו להם תחתיהם נביאי שקר ותרמית בשם האלילים, כי אהבו כן, והנביאים והכהנים האלה אשר נבאו בבעל המה העמיקו שחתו עד מאד, כי הן זה היה משלח ידם להסית ולהדיח את העם מאחרי אלהיו. כל אלה עשו בצדיה ובדעת וחשבון, כי אך זה היה כל חפצם לבער אחרי רוח ישראל ואמונתו ותורתו עד תֻּמָּן, והמה הגידו ולא כחדו כי אך להיות ככל העמים חפצם, כי אך לעבוד עץ ואבן מגמתם, וכפעם בפעם הטו ידם גם על המלך ויאלצוהו לעשות כמוהם אם כי לבו לא הלך עמהם. לא כן כל העם, אלה אשר לא הצליחו למשרה וגדולה, המה לבם היה תמים עם אלהיהם ועם ארצם וממלכתם, המה שמעו בקול החוזים בשם אלהי אבותם ובשם התורה והדת, והמה גם היו סתרה לחוזי יה אלה מפני חמת השרים והסגנים אויביהם בנפש.

והנה כל דברי המלחמות האלה בֵּין השרים והעֵם גלוים וידועים

אלילי העמים, ורק העם העני והדל חסה בשם ה׳ [1]). בעלי הזרוע קמו כפעם בפעם להפר התורה ולשנות כל ארחות הלאום והם המה אמרו תמיד הין נהיה כגוים, כי חקי דת משה היו כצנינים בעיניהם, על פי חקי דת משה כלם אחים המה, ואף על המלך צוה לבלתי רום לבבו מאחיו, ומה גם על השרים והסגנים. על פי דת משה לא יכירו השופטים פני עשיר בריבו, על פי חקי דת משה אסור היה לעבוד ביהודי אחיהו ובבוא שנת השמטה היה עליהם החובה לקרוא דרור לעבדים ולהאדמה ולשמוט כל מַשה ידם, אשר כל אלה מעוז המה לאביונים ומחתה להעשירים, כי על כן קמו השרים והסגנים לבטל את התורה, לעקור דת משה משרש, ופתגמם היה תמיד: הין נהיה כגוים.

ובכן נראה בישראל את ההפך מאשר נראה בכל העמים עוד בראשית ממלכתו; בכל העמים יהיו השרים ואדוני הארץ תמיד למחסה ולמעוז להארץ והממלכה מפני אויב אשר יבא בשעריו, המה תמיד הראשונים לצאת למלחמה ולהקריב את חייהם ומאדם בעד הארץ והממלכה, אשר בידיהם נִתנו, והמה יפקחו עין גם על יושבי הארץ, לבל ימצא בהם קשר נגד אלהים ומלך, אחרי כי בשלום אלהיהם ומלכם גם להם שלום, תעצומות ועז, ועל כן המה תמיד הראשונים לקנא קנאה גדולה לאמונה ולדתי הארץ לבל יפול מהן אף צרור ארץ, ולעמתם דלת העם העניים אשר אין להם אחוזת נחלה בארץ, המה ירימו כפעם בפעם ראשם, עת כי כשל כח הסבל, נגד השרים והסגנים אוכלי שארם ובשרם המוציאים להרג רק למען מאדם וכבודם, והמה לא יפחדו ויגורו מפני צר ואויב

הבית חלו בו. אך גם זה הבל! כי אמנם חפץ המחוקק היה להרחיקם מהקרבנות בכל אשר תמצא ידו, אך גם זאת ידע כי מן הנמנע הוא להסיר את העם כליל מאחרי החפץ הזה, כי קרבן או תפלה נחוץ להעם, וגם זאת ידע כי כאשר תוסד הממשלה אז יבהרו במקום אחד להשכין את כבוד אלהים בו, לכן לא קרא בשם המקום ההוא, בטרם אשר נכונה הממלכה בידם, ורק אל המקום אשר יבחר אמר, היינו המקום אשר יהיה למרכז הממשלה הוא גם יהי למקום מקרש אלהים, והדברים ברורים לכל אשר לעקש את הכתובים לא מלאכתו היא.

1) וזה הדבר אשר בכל הבטחות הנביאים ליום הגאולה רוממו תחת לשונם את העוני וגם את המשיח הגואל יכנה בשם עני ורוכב על חמור לא מרבה סוסים.

בארצם לא טוב עשו. חקי דת משה המה כלם נגד המלך והמלוכה, אחרי כי על פיהם אך אלהים הוא מלכם [1], וכן היה כי רבי הממלכה ולפעמים גם המלך היו תמיד הראשונים אשר שלחו ידם להפר תורה וחק. ומן העת ההיא נראה חדשה בקרב בני ישראל: כל העם נחלק לשתי מחלקות אשר נוכל לכנות אותם בשם העשירים והעניים, השרים והסגנים ורבי הממלכה וכל עשירי העם וגדוליו זנו כפעם בפעם אחרי

1) זאת יראה כל מתבונן כי כל חפץ המחוקק היה ליסד ממשלה אשר כל השבטים יחד ישורו, לא כי מלך אחד ימלוך עליהם, אשר אז יגדל וינשא השבט ההוא אשר מקרבו יצא וכל השבטים יהיו אך כטפלים להם, כאשר כן היה. אשר אך מלך שאול ויהי השבט הקטן והדל לאחד מראשי שבטי ישראל ומני אז הוחל לקרוא בשם בנימן, ומעת מלכות בית דוד גבר יהודה באחיו, אשר על כן נשכח כמעט אחרי כן גם שם יתר השבטים, רק שם יהודה ובנימן נשאר לבדו ויתר השבטים נקראו בשם ישראל, וזה היה בלי כל ספק נגד חפץ המחוקק, אשר בקש כי עמו יהיה עם סגולה וכלם יחד ישוו. אמנם אחרי כל אלה אולת היא מאין כמוה לגזור אומר בעבור זאת, כאשר עשו רבים מהמתימרים לחוקרים ומבקרים בכתבי הקדש ולא יבינו בהם עד מה, כי כל דברי המלך והמלוכה הנמצאים בתורה נכתבו בימים מאוחרים אחרי מֻלְּךְ מֶלֶךְ בישראל, כי אמנם מחוקק כמחוקק ישראל אשר עיניו הביטו למרחוק ליסד ארץ וממלכה על עמודים חזקים, ואשר גם כל החקים והמשפטים אשר נתן המה אך לחזק משמרת העם והארץ, מחוקק כזה שם בלי ספק אל לבו מה יהי באחרית הימים אם ממשלת השבטים אשר ימשלו יחד לא תקום ולא תעמוד ואז הלא בהכרח יאלצו לשום עליהם מלך, ואם כן נחוץ להם לדעת משפט המלך והמלוכה, לבל יאמינו אשר ביום בחרם במלך יֵחשבו כעוזבים את ה׳ ואמונתם כל עיקר. לו היתה כבר לבני ישראל ממלכה והמחוקק הזה קם להפר את הממלכה ולשום תחתה ממשלת השבטים, כי אז בלי כל ספק הזהיר מאד מאד לבל לבחר במלך ויתן את אלה אשר ישובו ויבחרו במלך למפירי חק ועוברי ברית, אך אחרי כי המחוקק הזה נתן חקי ממשלה ומשטרי ארץ במדבר בטרם באו אל המנוחה והנחלה, הן אך קצר עינים היה לו לא חשב גם מחשבה מה יהי אם ממשלת השבטים לא תכון בידיהם, הלא אז יאלצו לנסות לעשות ממשלה בדרך חדש, ואם כן עליו להגיד להם מראש מה יעשו אם יעלה חפץ כזה על לבם. וכן הוא הדבר בבנין בית המקדש, אשר קצרי עינים שלא יבינו לרוח כתבי הקדש, גזרו והחליטו כי „אל המָקום אֲשר יבחר" אשר נשְׁנה הרבה פעָמים הוא מאוחר וידי הכֹּהנים בזמן

החקים והמשפטים אשר היו לפניהם, כבר נכונו בידו דרכי ממלכתו ודתי אלהיו, כבר היה לו מחוקק נפלא ונאמן ברוחו, כבר היו לו חקים ומדברים בנאום נשגב ונעלה אשר בכל העמים יעברו דורות רבים בטרם תהיה כזאת, ובצדק יכול המחוקק לאמר: „וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך... ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים״, כי מי עם גדול כזה בראשית היותו? ומי עם אשר יוכל להתפאר בתורתו, אשר נִתנה לו ביום היותו לעם כהעם הזה? אבל זאת היא רעה בבני האדם כי לא כלם יהיו חכמים ומבינים מה טוב ולא כלם יחפצו להבין מה טוב. בני האדם יביאו לבב חכמה אחרי אשר בלו ימיהם בעמל ויגון ויוכחו כי חטאו ושגו ועוו את דרכם או אז ישובו וינחמו, כאשר כבר עבר המועד, כי השנים אשר עברו לא ישובו והנעשה אין להשיב, ובניהם בשמעם דברי אבותם ומוסרם עוד טרם יבינום, עד ילכו ונוקשו ונלכדו אף המה. כן הוא דרך בני האדם, אך הנרדף והמעֻנה יטה אזן קשבת לקול מורה בצדק, לא השָׁלֵו, הוא ישקוט על שמריו ולא יירא רע עדי יוָקש בו. אלה אשר נהלו את הארץ ושלום היה להם שכחו מהר את הדבר אשר דבר להם מחוקקם ויכרתו ברית ליושבי הארץ ויעבדו גם את אליליהם לאות אהבה ושלום כחק לכל העמים בימים ההם, ובכן הביאו על נפשם כפעם בפעם את הרעה כי המה נפלגו לשבטיהם ולא יצאו יחד כאיש אחד למלחמה כי אם שבט שבט לבדו ועל כן הֻכּו כפעם בפעם אחור. ובכן היה הדבר הגדול והנעלה אשר עליו נוסדו תורת ישראל ודתו, כי אך שופטים ושוטרים יהיו לו, לו למוקש, כי באין ראש התפרדו לשבטיהם. ועל כן נאלצו בימים הבאים, כאשר ראו כי אין להם מעמד עוד מפני אויביהם, להמליך עליהם מלך למען יהיו לממלכה אחת ולגויה אחת, כי על פי המלך יצאו ויבאו למלחמה וישמרו את ארצם מאויב. ומהיום אשר היה להם מלך גדלו ועצמו ויתנו חתיתם על כל העמים סביבם, כי לא רפיון ידיהם במלחמה אף לא מֹרך לבם היה בעוכריהם עד כה, רק כי מלך לא היה להם ולו היה להם מלך בראשית בואם אל הארץ כי אז בלי ספק הצליחו עד מהרה לכונן ממלכתם ולגדל בארץ.

אולם המלך והמלוכה, אם כי נתנו להם ידים במלחמה, אך

יחד יצאו מעבדות ובטרם אשר היה שלטון בידם באו אל ארץ ויהיו לעם. עם ישראל עם אחד הוא בתבל אשר לו היו חקים ומשפטים וכל דתי ממלכה ואמונה בטרם עוד נחל ארץ, לא ככל העמים אשר בארצם ישבו והממלכה והמשרה תגדל עמם, בתחלה יהיה האב לשר ושופט ואחרי כן ראש המשפחה ואחרי כן ראש השבט, והיה כאשר יפרה וירבה השבט ההוא אז יחלו לבחר מקרבם ראש, ושופטים ישימו עליהם וכהנים מבניהם יקחו לעבודת אלהיהם. עם ישראל עם אחד היה בתבל אשר חקי דתו ולאומו מאסו בממלכה ככל הממלכות, כי אם בשופטים ושוטרים מקרב העם, וכבר עוד בטרם נסה לשאת בעול מלך ושרים בחל בהם מחוקקו ויתן המשרה בידי העם כלו. עם ישראל עם אחד היה בכל התבל אשר בחר באל אחד מעת היותו והאל האחד הזה היה לו עוד בטרם היה לעם ואותו הביא אתו אל הארץ אשר כבש, לא ככל העמים אשר בכבשם ארץ כרעו ברך לפני אלהי הארץ ההיא, והדברים האלה אחוזים וקשורים היו אחד באחד כטבעת בשרשרת. אחרי כי כבר היה למשפחה גדולה ועצומה על אדמת נכר, ושם לא יכול לרשת את הארץ אשר יושביה כבר היו לעם חזק וכביר כח, לכן נטל עליו לבקש לו ארץ אשר ישב בה, ואל הארץ אשר כבש באו כלם יחד ויאלצו לגרש מפניהם כליל את יושבי הארץ מלפנים, ועל כן אחרי כי כבר היה למשפחה גדולה ועצומה עוד בטרם נחל ארץ, לכן כבר ידע חקות החיים ומשפטי בני האדם וכל דתי ממלכה, וכאשר בא אל הארץ הביא כל אלה עמו, ואחרי כי כבר ידע כל ארחות החיים ויראה דתי יתר העמים ויתבונן להן לכן בחר באלהיו, אשר ראה כי אך טוב לו לבחר באל אחד, אשר על ידו תהי גם אחדות שלמה בכל העם, לא כיתר העמים בעת ההיא אשר מלחמה היתה ביניהם על ידי אליליהם השונים, ואחרי כי בחר באל אחד לכן מאס במלך מבני האדם ובשרים ושופטים רבים, כי אם אל אחד לכל העם ואחדות שלמה אתו תלין למה לו משא מלך ושרים, הלא כלם אחים המה ומקרב כל האחים האלה יוכל לבחר לו שריו ושופטיו. כי על כן נראה את עם ישראל כעם אחד יחיד בכל העמים, אשר מעת היותו לעם כבר היו לו חקים ומשפטים טובים וצדיקים מכל

יהיו להרעיון הנעלה, ולא לעם כלו לחרף נפשו ונפש בני ביתו והבאים אחריו רק למען יאיר נר להולכי חשכים. לעם כלו לקחת נשים ולהוליד בנים ולהחיות נפשם, לעם כלו לדאוג בעד נפשו ושלומו ולא להיות ציר בגוים שֻלח, להקריב נפשו בעד עמים אשר לא ידע אותם ודבר אין לו עמהם — ואם כן לו גם בקשו תורה מאת העם הזה גם אז לאולת וסכלות מאין כמוה נחשבה התעודה הזאת ואף כי עתה אשר ניב ישראל נבזה ותורתו נמאסה, אמונתו כצנינים ודבר ה׳ בפיו יֵחשב לשקר, עתה אם יקומו מורים אשר יורו התעודה הזאת והם המה יושבים ספונים בבתיהם ולא יזכרו דבר ה׳ ולא יעלוהו על לב, וגם את עמם ישכיחו את דבר ה׳ ויכבו בצהרים את האור אשר על ידו היה העם הזה לאור עמים, עתה אם יאמרו לעם הזה: אל תזכרו ראשונות ולעתידות אל תחושו, כי תעודתכם היא לשאת ולסבול מכת אויב ומוסר אכזרי ולהיות נודדים עד העולם, עתה הלא היה לכל איש לדעת כי חוצפה ועזות מאין כמוה היא לדבר שקר ותרמית כזה קבל עם!! ובכל זאת יִנָשא הפתגם הזה על דל שפתי החוזים והמטיפים, ורבים רבים המה אשר ישנו וישלשו להשמיענו כזאת ואזנים קשובות רבות תמצאנה להם, וכה הוא הדבר? האם יֻכה עם כלו בשגעון בפעם אחת באין רואה נכוחות? אבל הוא אשר אמרתי כי הרוח החדש הזר והמתעה הזה לא חדש הוא בישראל כי כימי בני ישראל ימיו, ומהעת אשר היה לעם מצא מסלות בלב רבים, כי על כן מצא ידים עתה כאשר שבו והחיו אותו להיות כמטה זעם, אשר לא באפס יד ישבר.

ב.

כבר בשרש עם ישראל נולדה התולעת הזאת אשר השחיתה את גזעו. עם ישראל עם אחד היה בתבל אשר ממלכתו נכונה לא בארץ, אשר בה נולדו אבותיו וברבות הימים גדלה ורבתה משפחתו עדי הצליחה למלוכה, כי אם בארץ נכריה אשר גרש מפניו יושביה וינחל ארצם וישב בה. אמנם גם עמים אחרים נחלו ארצות לא להם, אך המה כבר עשו מלוכה בארץ אחת ואת השנית הבקיעו אליהם או שמוה למס, ומספר מהם התישב בארץ הנכבשה, לא כן בני ישראל, המה כלם

חזקה, עתה אם אחדות לאום אין בנו, וגם האמונה חדלה, הן בהכרח יפלו לאחד אחד בני ישראל אל חברת בני העמים ויתאחדו אתם גם בדרכי האמונה, ואם כן למה להם כל העמל הזה לקצץ את הנטיעות ולעקור את העץ מן השרש ולהשליכו לבדד הרחק מהיער, הן אך טוב להם להשמיע דבר בפעם אחת: נעזוב גם את שם ישראל כאשר עזבנו את דרכו והיתה לנו הרוחה בפעם אחת. אבל המה לא כן ידברו, כי אם יקראו בקול גדול כי לנו להיות בני ישראל, לא עם אחד ולא בני אמונה אחת כי אם להתבולל בין העמים ובכל זאת להיות בני ישראל! מי הוא חכם ויבין את הפתגם הזה?! ולמען כסות על אולתם וכזבם בראו להם פתגם חדש אשר יכנו בשמו „תעודת עם ישראל" והתעודה הזאת הידעתם מה היא לפי דבריהם? לא כי יתחזק ויוסיף עצמה לחיות בתבל כאשר חיה זה ארבעת אלפים שנה, לא כי יבקש לרפא מחץ מכותיו אשר הֻכּה לרגעים בעברת זדון, לא כי יבקש עצות ותחבולות לתת לעמו שם ושארית, לא אחת מאלה! תעודתו הנעלה אשר נתנו לו המורים הנעלים האלה היא, כי ילך מדחי אל דחי בגולה ויהיה לאור עמים, כי עוד לא נהפך לכל העמים שפה ברורה לקרא בשם אל אחד וישנן ארצות אשר החשך יכסה אותן וערפל לאומיהן, ועל כן עלינו להיות מעלי נר הדעת כאשר היינו עד כה! — זאת היא התעודה הנעלה אשר יתנו לנו! ואמנם תעודה נעלה היא להיות נודד נבזה ונמאס נרדף מֻכּה ומְעֻנה למען האיר נר להמכים והרודפים! אולם לו כזאת דברו העמים ויחד כלם אמרו: אך מהעם הזה אור יצא, וכלם שאפו כאל מלקוש לשמוע דבר ה׳ מפיו כי אז אמרנו, רק סכלות היא התעודה הזאת אבל לא שקר ותרמית, כי אז אמרנו: אם תחפצו אתם המורים הצדיקים מפיצי האור להיות לאור עמים, לבשו כלי גולה וצאו ולכו לכם אל מדברי אפריקא ואזיא ושאו נס אל העמים הפראים השוכנים שם למען ידעו כי מציון תצא תורה, תנו יד להשליחים מבריטאניא ואתם יחד נודו לשאת „דבר ה׳" עד קצות הארץ וגם שכרכם נכון יהיה מאת ראשי החברה; אבל את הדבר הזה יוכלו רק אחדים הנקראים לדבר מצוה זה, אחדים הנכונים להקריב נפשם בעד רעיון לבם, והמה לא יקחו נשים ולא יולידו בנים, כי אם קדושים

לשבת מריב לשמוע בקולם ולתת להם שאלתם ברב או במעט. הנה כן הוא בכל האדם וכל איש יבין זאת, ואיך נשתומם לראות בנו ההפך מאשר בכל האדם ובכל העמים! גם בנו קמו מעוררים אך לא לאגוד אגודה לחזק מוסרותינו ולהגדיל כחנו, כי אם להפך: לנתק את האגודה ולרפות כחנו ולעשותנו כצאן בלי רועה אשר איש לעברו יתעה עד כי יהיה לברות לשִני חיתו טרף. לאשרנו לא יתבוננו העמים אל קרבנו ולא ידעו הנעשה בתוכנו, כי לו ראו והבינו לפעולתנו, כי אז יחד הלא מלאו לעג פיהם על מעשה תעתועים זה ואמרו פה אחד: את אבותיהם שנאנו תכלית שנאה אך את הדור הזה נבוז ונמאס בו, כי כל כבוד אדם לֻקח ממנו ולא יבין כי ישפיל נפשו עוד הרבה יתר מאשר השפלנו אנחנו אותו באלפי שנים. ומה אלה מבקשים? הן אם מוסרות הלאום ינתקו וגם באמונתם שלחו ידם עד כי כמעט השליכוה מעל פניהם כנצר נתעב, ולילדי בני ישראל אין עוד כל אגודה וקשר אל אחיהם לא באמונה ולא ברוח הלאום, ולמה זה יקשו ערפם לקרא עוד בשם ישראל, אחרי כי אין בידם אף מה מישראל? — לו חדלו האמונות מקרב הארצות וכל העמים קראו אך בשם עמם וארצם וממלכתם, כי אז, אם בצדק או אין, בכל זאת לא קצר לבנו מהבין דברי החוזים האלה, המנתקים קשר ישראל, כי אז אמרו: באמונתנו לבדה נפרדנו מכל העמים, ואחרי כי האמונות חדלו אין עוד קיר מבדיל בינינו; אך עתה אשר האמונות האחרות חזקות וקימות הנה כמקדם ואולי עוד יותר[1], וכל הממלכות וכל העמים יסוככו על אמונתם ביד

---

1) ראש המיניסטעריום בפאריז השמיע בפומבי כי האמונה חזקה עתה הרבה יתר מאשר היתה מאה שנים לפנים, ועל הממלכה לשמור עליה, כי בה ילכו וישגבו כמעט כל העם. וכן גם בארצות אחרות תשלוט האמונה שלטת, ועל פיה יתנהגו שרי הממלכה ויועציה, וגם בכל העם לא נמצא אף אחד מרבבת אשר יתקומם נגד אמונתו, כמעט לא ימצא אף סופר אחד אשר ילעג או ידבר בקהל נגד האמונה בכלל, ואם יעשה איש כזאת אז ענש יֵענש על פי חקי הארץ, וגם כל העם יתעבר בו, ואם יִמָצא סופר אשר יצא מהגדר הזה אז לא נגד האמונה וחקיה ומנהגיה ידבר כי אם נגד הכהנים, אשר יקחו להם קרנים וידברו הֻוות לבם ולה אמונה יקראו, אך בהאמונה לא תגע כל יד.

למעלה, וחוזים נאמנים בעלי הרוח הנאמן, אשר יקומו כנגדם, לא נמצאו ובכן גבר בעם עד להשחית.

הרוח הזר והמתעה הזה להפריד בין הדבקים, להפר האחוה והאחדות מקרב בית ישראל, להשבית כל תקוה לימים יבאו ולהסיר כל מחשבה מלבו, כי עם הוא, גבר בימים האחרונים מאד מאד, אם כי כל חושב והוגה מחשבות במשפט ישתומם למראה הזה ולא יבין, איכה היתה ותהיה כזאת, כי ישליך איש מידו חפץ יקר וכבוד, כי ימאס בכבוד אנוש ויבחר להיות כחיה ובבהמה בלי אחדות ובלי ראש ומנהיג. הן אך בזאת יִכָּרו בני האדם מהבהמה, כי המה לא איש לדרכו יפנו בלי חברה ואחדות ובזה יגדל כחם, כי מספר רב יהיה לגויה אחת בעלת אברים רבים אשר יצאו לפעלם בנוח עליהם רוח הראש, וכל אשר ירבה מספר אברי החברה כן יגדל כחה וכן ירבה כבודה ותפארתה. הן מה דמות נערוך להעמים הרבים והלאומים השונים, הכבירים הנותנים כיום חתיתם בארץ, לולא השגיבו חיל בכח החברה מאז ועד היום, או מה היה כיום גורל עמים רבים אשר בימים מקדם היו כלם עבדי עולם לעריצי גוים, אשר אכלום בכל פה, והמה היו לברות להם ימים רבים מבלי התקומם, עד בא רוח באחדים לקנא קנאת משפחתם ועמם, והמה הקריבו לשחת נפשם וכמורדים הוקעו לעין השמש, אך אחריהם קם דור חדש אשר ברב עם יצא חוצץ והוא הצליח להסיר גבולות ולנתק מוסרות ולהציב יד לעמו ומשפחתו ולהוציא משפטם לאור עולם, כה היה לכל העמים החיים על פני האדמה כיום בראשית קומם על נפשם כאשר נראה בכל דברי ימי עולם מאז וגם בעת הזאת: ארצות יון, רומעניא, בולגאריא, סערביע וכמוהן. בראשית קום בני הממלכות האלה בתוגרמה נחשבו כמורדים והממלכה עשתה בהם שפטים, ולוּ הוסיפו לעשות זאת לאחד אחד בלי משטר וחברה וראש להם, כי אז כִּלתה אותם לאחד אחד ואיש לא קם לעזרתם, אך אחרי כי חברה היתה ואחדות היתה לבני החברה וראשים שמו עליהם, לכן גדל כחם ובגדל כחם נחלו כבוד לוחמים ואז לא עוד כמורדים כי אם כלוחמים נחשבו ויצליחו בדרכם, ולו גם לא הצליחו להקרע גם אז לא לחנם שפכו דמם, כי אחרי אשר כלוחמים נחשבו, לכן נטל על לוחמיהם כאשר יחפצו

האחרונים עד ימי בן-מנחם, כי אם גם לפעמים בארץ אחת גרשו סאה ובארץ אחרת מחקו סאה, פעם גבר רוח השיר והמחקר על התורה ופעם גברה יד התורה ותגרש מפניה צרותיה, אך בכלל לא שנו את ארחותם, ובכל דברי האמונה ובתקות הגאולה ובהדעה כי עם אחד אנחנו ועלינו לצפות ולחכות ליום אשר בו נשוב ונתאחד לעם אחד בארץ, בכל אלה לב אחד ורוח אחד היה לכל העם, כהירא והחרד לדבר התורה, כן גם המשורר והפלוסוף נשא דעו למרחוק ליום הגדול ההוא, יום תחית האומה, וגם נפשו כלתה לראותו ורוח חזיונו נשאהו אל משואות ארץ חמדתו, ותקותו בראה לו ניב שפתים. ואם גם האחד שאף ללמוד את תורתו על אדמת אבותיו ונפש השני כלתה להשמיע נעים זמרתו על הררי ציון, אך חפץ אחד היה להם ותקוה אחת לשוב ולחונן עפר אדמת הקדש, כי משם יבא רוח חיים להעצמות היבשות. ואם כן הן לא שנה ישראל את דרכו, ועל כן עלינו להוציא משפט כי רק המוכיחים שנו את רוחם ויחלו פתאם להתנבא פה אחד ברוח חדש אשר לא היה לעולמים בישראל. אולם איך היה כדבר הזה? לו גם נגזר אֹמר ונחליט כי רוח שקר התעה אותם ולא ידעו דַבר נכוחות, אך איך יוָלד רוח כזה פעם אחת? — כאשר נשמע משפט מפי שני שופטים אשר האחד מחיב והשני מזכה אז נבין כי האחד ישגה במשפטו, כי לא ידע משפט צדק, אולם הנשפטים אשר נדונו ודבר המשפט הלא היו לפניהם, ובו נדונו השופטים איש לפי מעלות רוחו, ואם בני ישראל לא שנו את דרכם ברב או במעט הן לא היה כל משפט לפני השופטים החדשים לדון בו, ואיך יצאו פתאם לדבר בדבר אשר לא היה? הן גם זה מן הנמנע הוא! ואם כן אם נראה כי מוכיחים ושופטים חדשים קמו פתאם, אם כי לא נודה למשפטם בכל זאת נאלץ להודות כי היה להם דבר משפט לדון בו על פי מראה עיניהם. ובאמת כן הוא. הרוח אשר עבר על המוכיחים החדשים לא רוח חדש הוא אשר נולד לפתע פתאם בלבם, הוא כבר היה בישראל מעת היותו אך בימים הראשונים קצר כחו לפרוץ לו דרך ללב העם כלו, כי החוזים הנאמנים עם עמם ואלהיו קמו נגדו ויגרשוהו מהסתפח בנחלת ישראל, ובימים האחרונים ברא לו חוזים ומטיפים אשר נשאוהו וירוממו קרנו עד

יד הפגע, רבים המה אשר עוד לא נרפאו ממשובתם, והמורים המתעים עוד לא תמו מהארץ ועוד יוסיפו סרה להסית ולהדיח את הצאן האובדות, כי על כן אין די דבר והוכיח, עד אשר ישובו ורפא להם, או אם גם זאת תהי ללא הועיל, למען ידעו דור אחרון כי צופים היו לדור אשר עקש ופתלתול היה וימאן שמוע לקול צופיו ואולי יחכם מאבותיו ויקבל את התורה אשר המה מאסו בה. הן כזאת תקרה לכל דעה, בתחלה כאשר תִשָׁמע ברבים יקומו נגדה מחסרון דעת או לב והדור הבא יהַיה אותה מהעפר ויִתבנה על לוח לבו, וזאת תהיה לנו לעורר רוחנו לבל נשוב אחור מדברינו ולבל נחדל מדבר השכם ודבר בדבר, אשר הוא כבודנו ומעוזנו ותקותנו, ואף בו בעזרנו להקימנו ולהעמידנו על רגלינו.

מוכיחים היו בישראל מעת היותו ובמאת השנים האחרונות רבו כילק המוכיחים המגידים לעמם פשעם בקול גדול ולא יסף; כל אשר פה היה לו לדבר או אשר ידע לכתוב שתים שלש דלתות על הניר והיה מטיף העם הזה, אך איך שנו התוכחות את פניהן במאת השנים האחרונות! אם נקרא מעל ספרי ישראל מעת קם נביא בקרבו עד ימי בן-מנחם, נשמע אך תוכחה אחת, כי בני ישראל יזנו אל דרכי העמים, כי יבחרו לעשות כמוהם לעבוד גלוליהם ולהתבולל בהם, וזאת חשבו כראשית חטאת לישראל, כפחת ופח אשר בה נוקשו ונלכדו וכמקור כל הרעה הבאה עליהם, ובמאת השנים האחרונות נשמע אך ההפך, כי חטא ישראל חטאה גדולה על כי ינזור מדרכי כל העמים, כי ימאן לעזוב מקומו, כי לבדד ישכון ובעמים לא יתבולל וככל דברי התוכחה אשר כלנו נדע אותם כבר בעל פה. ומה זאת? מי הפך לב כלם בפעם אחת? האם שנה ישראל את דרכו מהקצה אל הקצה ותחת אשר אבותיו התקרבו אל העמים יותר מאשר טוב היה, שבו בניהם ויתרחקו מהם יותר מהמדה, עד כי נטל על המוכיחים החדשים להשיבם מדרכם? או העם עוד על עמדו עמד, אך המוכיחים שנו את רוחם וחפצם ובאשר לא טוב בעיני אבותיהם בחרו המה? — והנה כל איש אשר דברי ימי ישראל לא כספר חתום המה לו, ידע זאת נאמנה כי בני ישראל לא שנו את דרכיהם מהקצה אל הקצה מימי הנביאים

דרך לעבור גאולים.

א.

נפש האיש אשר ימאן להיטיב את דרכו תקוץ בתוכחה וכלהג הרבה היא בעיניו אם ישנה וישלש המוכיח בדבריו. הן כבר שמעתי זאת, יאמר, ומה תוסיף לדבר? אך לו שמע בפעם הראשונה ועזב דרך רע כי אז חדל המוכיח מדבר, ואם המוכיח יוסיף בתוכחה אות הוא, כי דבריו לא היו נשמעים. מוכיחים רבים היו לישראל מעת היותו, מוכיחים אחרי מוכיחים קמו וישנו וישלשו בדברי הראשונים, אך יען כי לא מצאו אזנים קשובות לכן קמו חדשים בכל דור ודור ועוד יקומו עד היום, וגם היום בלי ספק כזאת תהיה: המוכיחים יוכיחו והעם אשר ימאן לשמוע תקוץ נפשו בדבריהם ויאמר: רב לכם, כבר שמענו כאלה רבות! — עת רצון לתוכחה היא עת צרה, כי אז יקוה המוכיח למצוא אזנים קשובות, כי אז יראה האיש אשר הצרה באה עליו, כי העוה דרכו מבלי דעת ואולי ישוב ונחם וייטב לו. עת רצון היא העת הזאת למוסר ותוכחה על פשע עמנו אשר פשע וחטא בנפשו, עת היא להראות לו משוגתו כי תעה כצאן אובדות אחרי טורים מתעים, אשר אמרו לנהלם אל מקום מרעה ומנוחה והמה אל בור שחת הצעידום, אשר לאחד אחד כשלו ונפלו בה וירבו פצעיהם וחלליהם, ועתה כאשר מלאה סאת הרעה והכושלים רבו כמו רבו, באה העת לקרוא באזני יתר המכוננים צעדיהם אל הפחת כי ישובו אחור ואל ירבו כושל.

כל אשר לא נטרפה עוד דעתו עד לבלי מרפא, הלא יראה ולבבו יבין כי עלינו לבקש לנו דרך אחרת מאשר בקשנו עד כה אם לא נחפוץ כי נהיה כלנו על יד על יד למשסה, כי הדרך אשר הובילונו בה עד כה תוביל עד שערי מות, ובכל זאת האם יתעוררו כרגע כלם לקול הקריאה ועל עמדם יעמדו או ישובו אחור? אך לא! ידענו גם ידענו כי עוד יאטמו הרבים את אוניהם משמוע בקול הצופה אשר יזהירם, יען כי הרעה לא נגעה עוד עד לב כלם, וגם באלה אשר עליהם נחה

ויהיה כלא היה, ובהמאמר השלישי עוד אשוב ואדבר בפרט על דבר ארץ ישראל. ולעת עתה נעיר את אזן אלה החפצים בישועת עמם כי ימהרו להחל במלאכה, כי יעזבו דרך אבותינו אשר חטאו ואינם ואנחנו נסבול עונותיהם, לבל יסבלו גם בנינו את עונותינו אנו. אבותינו הראשונים חטאו באסרם אסר לבל נשלח ידנו להושיע לנפשנו להרים מצבנו ובכן רָפו ידינו מעשות תושיה, ואבותינו האחרונים הרבו חטא על פשע, כי הסירו כליל את התקוה וינתקו את מוסרות אגודתנו וירפו את כחנו מאד מאד, לכן עלינו עתה בצר לנו בראותנו את המכות הנאמנות האלה לשוב מדרכם ולפעול ישועות בקרבנו, ואם כי לא נתאזר עז לכבוש את ארץ אבותינו ביד חזקה, אך גם חלילה לנו להסיר לבנו מאחריה בעה אשר אך בה נוכל למצוא מחסה ועז לרבבות הגועים ברעב, רק כמקור מחיה לאלה האובדים והנדחים תהיה לנו, ובידינו למצוא את המקור הנאמן הזה אם אך לא נמאס בו. ועת היא עת כי נסיר מעל עינינו את האפֵר אשר שמו עליהן מורים מתעים ונחזה נכוחות. אל נפנה להבלי השוא אשר ידברו באזנינו למען התעות אותנו מהדרך האחד אשר אך הוא דרך חיים, פן מרה תהי אחריתנו. התעוררו התעוררו ע ת ה כי שעת הכשר היא, ואם תחשו לעת כזאת אז יקרכם עון נורא מאד, אם לא תקומו יחד בלב נאמן לעשות בעוד עת אז תאחרו המועד ואחיכם ביתר הארצות אשר עד נפשם לא נגעה הרעה ישכחו אתכם, והיה כאשר ישלחו אליכם את הנדבות אשר אספו, ואשר לא תספקנה כלן יחד אף לשבוע אחד להמציא לחם לשבע לכל הרעבים בארצכם, יחשבו בלבם כי כבר עשו את אשר נטל עליהם, ולא יעלה עוד זכרונכם על לבם ועניכם יגועו לעיניכם וגם אתם עמם תספו באין עוזר וסומך.

אחינו בארץ רוסיא, שימו לבכם לדבר הזה ותושעו תשועת עולמים! והיה כי תאמרו מה בידנו לעשות הן קצרה ידנו מהושיע? אף אנחנו נשיב לכם: לא קצרה ידכם מעשות תושיה אם אך תחפצו. בטרם כל גמרו אֹמר כי את הדבר הזה תבקשו ואז תעתירו אל הממשלה כי תתן לכם רשות ליסד חברה אשר תשים לבה ועינה על הדבר הזה, לאסוף כסף מידי כל מתנדב בחפץ לבו, והיא תשלח דבריה בכל הארץ לעורר לב כל בני ישראל לראות כי מהדבר הזה פתח תקוה לכל בני ישראל בארצכם, ואז כאשר תקומו אתם לעשות, יתעוררו גם אחינו בכל הארצות לעזרתכם. אם ישמעו אחינו הנדיבים בכל הארצות כי זה הוא חפצכם והממשלה נאותה לכם אז ירבו המביאים נדבה ולא יחשו עדי יצא הדבר לפֹעל עדִ מהרה. הן גם כעת רבים המה העוזבים את הארץ ורבים מהם יחפצו לעשות זאת, אך בדבר הזה לא יושיעו לא לנפשם ולא לאחיהם, כי אלה היוצאים בלי מחשבה תחלה אנה המה באים ינועו וינודו אל כל רוח ומי יודע אם ימצאו מנוחה להם? והנותרים יגועו תחתם; לא כן אם במשטר וסדר תעשו זאת אז ימצאו היוצאים הראשונים מקום מנוחה להם ויתרם ינהרו אחריהם מחפץ לבם כי יראו כי יש תקוה לחיים.

הן גם באמרנו כי למחצית בני ישראל היושבים בארץ רוסיא דרושה עזרה נדע מראש כי תקצר כל יד מהושיע לכלם בפעם אחת, אך אם במשטר וסדר נכון יֵעשה הדבר ואם תמצא ידנו להושיב חמשים אלף נפש בארץ אחת ולתת להם מחיה, אז יושעו כלם על יד על יד, כי בשבת אלה יחד יפנו מסלה להבאים אחריהם וברבות הימים תמצא יד כלם למצוא לחםם לנפשם.

והנה אך למותר היה לדבר עוד ולהראות כי הארץ אשר תסכון לדבר הזה היא רק ארץ ישראל ולא ארץ אחרת, כאשר כבר דברתי על זה בהמאמר הראשון, לולא נמצאו בנו מתעקשים אשר מְחסר דעת או מרוע לב ירבו להניא את לב העם מאחרי התשועה הנאמנה, התשועה האחת הזאת, כי על כן נטל עלינו לדבר יותר ויותר בדבר הזה ולהראות כי אך בו מקור חיים וישע, וכל הקמים נגדו על צוררי ישראל יחשבו, אשר כל שיחם והגיונם אך להשבית זכרו מן הארץ

מועיל, אז יגדל השבר גם לרגלי התקוה הזאת, כי נבלה עתנו בתקוה כוזבה ולא נעשה את אשר עלינו לעשות.

להושיע להאמללים האלה באמת ובצדקה אין עצה ואין תחבולה ואין דרך אחרת בלתי אם להוציא מחצית ממספר היושבים ברוסיא ואז ייטב גם להעוזבים את הארץ גם להנותרים בה, ואך מתעקש וחסר לב יקום נגד העצה הזאת, כי כל תשובות המתנגדים לעצה הזאת הבל הנה יחד. ראשית דברי המתנגדים היא כי זאת היא עצת שונאי ישראל. יהי כן! אך מה ממנו יהלוך מבטן מי יצאו הדברים אם אך טובים ונכוחים המה? האם בעבור זאת נתעקש ולא נעשה הטוב רק יען כי מפי שונא יצא הדבר, אשר דמה לרעתנו? שונאינו חשבו רעתנו ואנחנו נהפוך הרעה לטובה אם בחשבון ודעת נעשה מעשינו. אל נתעקש ואל נראה את קשי ערפנו בעת אשר חיינו תלוים לנו מנגד, כי בנפש העם כלו הוא: ידברו שונאינו כהעולה על רוחם ואנחנו נעשה את אשר לנו לעשות! ויש מהמתנגדים אשר יחשבו זאת לחכמה באמרם: הן ממלכת רוסיא לא תגרש אותנו ולמה נעזוב את הארץ? אך זאת היא חכמה! לו גרשה אותנו הממלכה כי אז הן לא הרבינו לדבר בדבר הזה, כי אז עזבו הגולים את הארץ מבלי הרבות דברים, אך מהולל שם ה׳ כי ממלכת רוסיא לא תגרש את היהודים ולהפך כי תבקש עצות להיטיב את מצבם, אך אחרי כי כן הוא לכן נוכל לבקש עצות לעשות את הדבר בדעת וחשבון וגם הממשלה תופיע על עצתנו. ולו אך הרדיפות שהיו לנו כי אז אמרנו, אחרי שהממשלה תבקש לעזרנו כי אז שלום יהיה לנו, אך לא רק הרדיפות שהיו כיום היו בעוכרינו כי אם החקים המבדילים שהיו עד כה, ועל ידיהם גבר העני והמחסור עד למעלה ראש, ומה תעשה הממשלה עתה לנו? בידה להרים מכשול מדרך החקים, אך הן לא תתן לכלם נחלת שדה וכרם וכסף למען היטיב מצבנו, ואם כן נטל עלינו לסמוך בידי הנופלים האלה ולדאוג לבאות לבל ירבה כושל בעמנו על ידי הנופלים האלה, והדבר הזה היו לא יהיה בלתי אם ימציאו לחם למחצית הנופלים במקום אחר, למען יוכלו אלה אשר גם החקים הטובים לא יוכלו להיטיב להם במקומם למצוא מעמד במקום אחר, ורק אז יוכלו אלה אשר יותרו בארץ ליהנות מהחקים הטובים.

וכבר שמעו את אשר עשו להם שכניהם במקום אשר ישבו בו ויתיצבו נגדם כשונאים בראשית בואם שמה; עתה גם דרכי המסחר והמלאכה שונות הנה בפנים ארץ רוסיא מיתר הארצות אשר בהן ישבו בני ישראל, והבאים שמה ילאו למצוא דרך כבושה לפניהם, כי לא הסכינו באלה. למסחר דרוש עתה כסף רב והוא יחסר לאלה אשר יבקשו מפלט למו שמה, והמלאכה מאין תמצא להם? בני רוסיא בעלי מלאכה המה, המה לא כהפולנים או הרומענים אשר בקרבם מעטים מאד בעלי המלאכה והיהודים אשר ישבו בקרבם יוכלו למצוא חית ידם במלאכתם, הרוסים בעצמם ישלחו בכל מלאכה ידיהם, ולפועליהם ישלמו שכר קטן מאד רק לחם לאכול ולא יותר, כי על כן תמצא יד בעלי המלאכה למכור את מלאכתם בזול ובכל זאת ישתכרו הרבה, ומה יעשו בעלי המלאכה מבני ישראל שמה? איפה ימצאו מקום אשר בו מעטים המה בעלי המלאכה—וחיתה נפשם במלאכתם? נתבונן נא לגורל בעלי המלאכה היהודים כיום בערי מאסקוי, טווער וכמוהן, כי ברע הוא מאד, המה לא יוכלו להתחרות את בני עם הארץ, ואף עוד זאת כי עם הארץ יבכר את בן עם הארץ לבקש מלאכתו, והיהודי ימצא קונה למלאכתו רק כאשר יוזיל הרבה מהמחיר, ואם יעשה כזאת, לא לבד כי לא ימצא להם לשבע בעמלו, כי אם גם יעלה עליו אף בעלי המלאכה מבני הארץ ויאמרו כי היהודים ישחיתו את המחיר ויכריתו אכל מפיהם, ועל ידי זאת תרב השנאה והקנאה מיום ליום. עתה גם יד אלה אשר למדו חכמה תקצר ממצוא לחם בחכמתם מעם הארץ, הביטו והתבוננו מאד במאסקוי ויתר הערים אם יִקָרא רופא יהודי אל בית איש מעם הארץ לשאול בעצתו? הרופאים היהודים שם יתפרנסו אך מאחיהם ובדוחק, ואם עתה הוא כן ואף כי אם ירבה מספר הבאים שמה, כי אז לא תהי להם כל תקומה. הוא אשר אמרתי: ביד החק הזה היה די כח לקדם פני הרעה, לוּ נִתַּן לפני שלשים שנה, אך לא לרפא מחץ ישראל לעת כזאת, כי המכשולים רבים המה מאד, אשר ברבות הימים היו לקיר מבדיל ולא באפס יד יקרקרו אותו ועלו העם איש נגדו באהבה. כי על כן אם גם טובה רבה תהיה בהחק הזה אם יצא לאור, אך אם נחכה ממנו תשועה לכל האומללים או נקוה להבל, אם התקוה הזאת הבל היא ואין בה

העזרה אשר יקוו מהחק הזה לכל האמללים, המבלים ימיהם בחסר וכפן, הבל היא. לו היתה כזאת שלשים שנה לפנים, כי אז כבר היתה הרוחה לכל העם. שלשים שנה לפנים, אז עת אשר בני ישראל עוד לא רֻששו ובידם היה להביא איש צרור כספו אל המקום אשר בא שמה לעשות מקנה וקנין ובלי ספק היו כאורחים נכבדים בעיני יושבי הארץ; אז עת אשר לא נטל עליהם לצאת מבהלים ודחופים ממקומם לבקש להם מקום אחר, כי אם לאט לאט יצאו לאחד אחד ויתפרדו בכל הארץ איש איש לפי חפצו ובמקום אשר יבחר לרוח מסחרו או מלאכתו, ובמשך העת הזאת הציבו להם בלי כל ספק יד בכל הארץ; אז עת אשר ההשכלה אך החלה להשמיע קולה והיה האיש אשר שמע בקולה מצא לו כרגע גם מקום לרעות על ידה ולא היתה אך כמעוררת את הישנים לקום ממטתם ובפקחם עיניהם ראו כי ערומים ויחפים המה ולא יוכלו לצאת מהמטה אשר עלו שמה [1]; אז בטרם אשר החלו המכַתבים לראות אך און ביעקב ולשפוך עליו מרורות כל היום, ודי היה לעם הארץ לשמוע כי הממלכה נתנה להם רשות כי אז לא נמצא פוצה פה ומצפצף נגד הדבר הזה; אז כאשר דרכי המסחר והמלאכה שוים היו בכל הארץ, וכאשר יצאו היהודים ממקומם מצאה ידם להוסיף לאחוז בדרכי מסחרם או מלאכתם כאשר עשו במקומם — אז אך לא עתה! עתה אם גם יצא המשפט הזה אור, אשר באמת עוד ספק גדול בדבר, כי הממלכה תבקש לשמוע דעת שרי הארץ ובעלי הקרקעות, ואנחנו נדע כי לב רֻבם לא טוב עלינו, לא יועיל עוד להמון העניים לרוממם עד מהרה משפל מצבם. כי עתה ירבה מספר אלה אשר ימהרו לבא בפעם אחת אל הערים אשר תפתחנה לפניהם, והמספר הרב יהיה כרגע לצנינים בעיני עם הארץ; עתה יבאו שמה עניים ואביונים, אשר קצרה ידם מעשות מקנה וקנין בכבוד ויאמר עם הארץ כי אך לאכול יגיעו באו שמה; עתה כבר פרחה השנאה כראש על תלמי לבב עם הארץ על ידי שונאי ישראל אשר הרבו להבאיש ריחם,

1) על דבר ההשכלה ופרעותיה בארץ רוסיא ביחוד אדבר במאמר אחר, כי לא ההשכלה בעצמה רעה היא, כי אם יען כי מוריה הטיפוה לא במקומה ולא בעִתה.

בנפשם כי דבר קל הוא לקנות חכמה, ואם אך יעזרו להם ויתמכו בידיהם אז עד מהרה ישיגו תאר דאקטאר וחכם, אשר באמת לא כן הוא, כי אף אחד ממאה מהבאים לא יכשר להיות דאקטאר וחכם, ורק יען כי לא הסכין בימי חייו ללמוד דבר מה במשטר וסדר ידמה כי החכמה תבא כמים אל קרבו בלי כל עמל, כי על כן לו אך מֵאלה הרחיקו ישע כי אז צדקו. אך אין עזרה ותשועה רחוקה אף מאלה אשר יבקשו לִמצוא עבודה ועמל להחיות את נפשם הרעבה, ולעזור לאלה הלא החובה והמצוה היתה על כל איש ישראל לעשות זאת, לו עוד בני ישראל היו ולו היו הגרים האלה כאחים להם, אך הגרים הן בני רוסיא המה, ומה להם לבני וויען או ברלין לעזור להם? לו אחים היו כי אז חמלו כאחים על האמללים הגועים לעיניהם, ולו בני ישראל היו, לו היה עוד זיק אמונה ודת בלבם, כי אז קנאו לאמונתם קנאה נאמנה ויבקשו להציל את האובדים והנדחים לבל ידח מהם נדח. איך יתעוררו אחינו ויתקעו ויריעו בקנאה גדולה אחינו בִאיירופא, כמאמינים כאלה אשר לא בדרכי אמונה יבחרו, כאשר ינועו מַעגלות אחד הנדחים ויעשה מדחה ויתן יד להשליחים מבריטאניא, אז תשמע דבר: כן דרך הפולנים, כן דרך הרוססים, אסור לרחם עליהם! ראו גם ראו את הצדיקים האלה איך יקנאו לאמונתם קנאה גדולה בשבתם על סיר הבשר ובטנם כסיר נפוח מיין וממגד שמים, ואיך ידעו לנאץ שם הבוגדים באמונתם! אבל נבקש חשבון מי ומי המה הבוגדים באמונתם, אם אלה אשר בעצמותיהם שֻלח רזון, אשר נעו מעיר לעיר ומארץ לארץ כי הרעב הכביד עליהם אכפו ויבקשו לחם ולא מצאו, מלון לילה ואין והשוטרים הסובבים בעיר מצאו אותם בחוץ ויסגרום על מסגר בין פושעים וגנבים, כי גם מחסור לעון יֵחשב, וכה נעו ונדו ועורם צפד על עצמותם ולבם חלל בקרבם, וכה יתמו לגוע לאט לאט לא בפעם אחת, ומלחמה נוראה תאכל בקרבם כאש צרבת ואחיהם יענו להם בעת שועם אליהם: היָתרו בְארצכם ואכלו מפרי כפיכם! אבל איפה היא ארצם ופרי כפיהם איה הוא כי יאכלוהו? מי המה הבוגדים אם אלה אשר יפנו על ימין ואין עוזר כי יפנו על שמאל וימצאו מושיעים, או אלה אשר הקשיחו לבם מאחיהם האובדים האלה ולא נחלו על שברם בעת אשר דמם זעק אליהם מקרב לבם? וכמה

ותשעה אבדו דרך במצור ומצוק ואחד מהם זכה להיות רופא, אך גם מהאחדים האלה היו ברבות הימים רופאים רבים ויודעי דין רבים ויודעי חרשת המעשה ומדידת הארץ ובנין מכונות, אך פתאם ראו כי ההשכלה כבר בידם היא אך הלחם עוד מהם והלאה, אולם בעוד אשר אלה מקללים את יומם על כי נפתו לשמוע בקול חוזי ההשכלה, הנה לאלפים המה אשר נעורו ממקום חשך וירוצו בשמחה למקום האור, ובכן שדדו רֶבֶץ אלפים ורבבות מבני הנעורים ואל מקום מנוחות לא הובילום. לאלפים המה כיום בני הנעורים התועים בארץ רוסיא ומבקשים להם דרך חיים אך לשוא כי לא ימצאו. לאלפים המה אשר בשמחה רבה בחרו בכל עבודה ומלאכה לוּ אך נִתנו להם, אך מי יתנן להם? דם הצאן האובדות האלה יזעק מכל עבר ופנה אף כי לא נגעה בהם יד אויביהם כי אם יד אחיהם היתה בהם, יזעק אך אין שומע, כי מי ישמע להם? בארצם גדל העֹני והמחסור עד כי קצרה כל יד מהושיעם, ואיך יושיעום? יעשו אותם לבעלי מלאכה? אבל הן רב מספר אלה שכבר למדו מלאכה ויגועו ברעב כי אין מלאכה. יעזרו בידיהם כי ילמדו חכמה? אבל הלא מספר אלה שכבר למדו וחכמתם לא תְחַיֶּם רב מספור, ומה יועיל להם אם ירבו על מספר אלה שישוטטו בכל הארץ לבקש משרה וכהונה לפת לחם? — ואם לאחיהם בארצות אחרות ישימו פניהם, אז טוב טוב להם כי יגועו ברעב תחתם מאשר יעשו כזאת, כי לכל אלה הצאן האובדות אשר יעזבו את ארץ רוסיא נכונו ימי חשך, ימים רעים ומרים מאלה אשר ראו בארצם, כי שם בחוץ לא ילינו ופת לחם ימצאו, ובהארצות האחרות אין כל תקוה אחרת בלתי אם לשוב ב ר ג ל ם אל ארצם או למות ברעב בחוץ לארץ, כי אין כל עזרה אף ב מ ע ט להם, ואף אם ירבה איש כחול מלים בעבורם לא ישיג ישועה להם אף בשקל אחד. ולא רק לאלה אשר יבאו הנה ללמוד חכמה אין עזרה מוצאת, לוּ רק היתה כזאת כי אז אמרנו צדקו אחינו פה כי יקפצו ידיהם מעזרה, הן לא יחסרו פה רופאים ומלומדים בכל החכמות ומספרם רב מאשר יש חפץ במו, ולמה זה יעזרו עוד בידי גרים באים ממרחק כי יוסיפו על החכמים לגזול פתם מפיהם? ועוד זאת כי לא לכל הבאים הנה לב חכם לקנות חכמה. כל אלה אשר יבאו הנה ידמו

ימיהם בבתי הישיבה ולאכול לחם העצבים ולשמוע קול נוגש כל היום: לכו לסבלותיכם?! ואחרי אשר אבות ההשכלה ראו ראשית להם כי לקחו חלקם בראש ואחרי אשר עשרה הראשונים אשר ברחו מבית הישיבה מצאו מחסה ועז בחיק ההשכלה וגם הצליח בידם להציב להם יד בחיים, חרדו אחריהם כל יתר אחיהם ממסגרותם ורוח ההשכלה הנחתם והתקוה האירה לפניהם הדרך. ולא אך בדבר שפתים לבד יצאו חוזי ההשכלה לפעלם, כי אם גם בפעל כפים. המה יצאו לא רק לדבר לנשברי לב ולהראותם הדרך, כי אם גם להגיד ליעקב בדברים קשים כגידים את פשעו ולחרות בספרים את חטאתו ויבקשו מאת הממשלה כי תופיע על עצתם להפוך לכל העם רוח השכלה ביד חזקה ובזרוע נטויה: לסגור את החדרים על מסגר ולשום חותם צר על הישיבות לבל יוסיפו בוא בהן הבחורים אשר התעתדו מהיום ההוא והלאה להיות כלם חכמים כלם נבונים כלם יודעים כל החכמות והלשונות, אף להניף מטה זעם על הרבנים ולהורידם מכסאותם ולהושיב תחתיהם אנשים אשר בחכמות מלאו כרסם, המה באחת נטו ידם לעקור את הכל ביד חזקה ובזרוע נטויה, להפוך כל דרכי חיי בני ישראל משרש כמו כבר סללו מסלות חדשות וייסדו דרכים חדשים אשר בהם ילכו בטח ולא יכשלו. ולא רק את בעלי התורה לא נקו כי אם גם על הסוחרים שפכו עזוז אפם, כי גם המה לא ישרו בעיניהם, ומה להם לבני ישראל לסחר בסחורה או לבקש מלאכה או לעסוק בתורה אם ביד כלם להיות חכמים והחכמה תחיה את כלם ביד נדיבה וכבוד. ועל פי עצתם הוסיפו מסים על המסים אשר כבר שלמו בני ישראל, מסים גדולים וכבדים מנשוא, מס ההשכלה, כי ממנו לקחו להשכיל את כל העם. ותחת המסים האלה כרעו נפלו ערים וקהלות קהלות, ועוד יד חוזי ההשכלה נטויה לעשות נוראות לא קוו להם בני ישראל מעת היותם. ובכן הצליח בידם לסכור מעינות רבים ממעינות החיים לבני ישראל, הכבידו עֻלם על המלמדים לקנות להם רשות בכסף מלא, מהישיבות הרימו מס ומהרבנים לקחו כפר ועל כל העדה שמו מסים נוראים, אשר הורידו עד עפר משפחות משפחות ומוצא חדש למחיה עוד לא נמצא.

מאה מבני הישיבה יצאו ממנה למען מצוא דרך תבונות ותשעים

מקום אחר לשבת בו, וגם מבעלי המלאכה נמצאו, אם כי לא רבים, כי לא נקל הדבר מטעמים רבים, אשר עזבו את עריהם וימצאו לחם ביתר ערי הממלכה, כי להם המשפט, ויכינו שם ביתם, ורק בעיר אשר עזבו נשארה שַמה אחרי כי פנו לה עֹרף האחדים אשר היו בעזרת העיר כלה, אך בעלי התורה נשברו כלם, כי המה אנה יפנו וילכו? המה לא יוכלו ללכת אחרי הסוחרים ובעלי המלאכה כי אסור להם לבא אל הערים ההנה והנם נאלצים לשבת תחתיהם עד אשר יגועו לאחד אחד ברעב. ואַף עוד זאת כי גם יד היהודים היתה בתופשי התורה לְהֻמם ולאבדם. במשך שלשים שנה האלה, שנות תקוה לישראל, שנות עמל ועבודה להרבות השכלה בישראל, כי קוו כי היא תהיה למלאך הגואל את ישראל מכל רע, במשך העת הזאת עלו מושיעים בהר ישראל ויקראו בקול גדול בלי חשך: אתיו הנה והחזיקו ידיכם בהשכלה ושב ורפא לכם, כי היא מקור חיים ובאורה תראו אור, כבוד אדם בימינה ובשמאלה עשר וכבוד. ברחו מבתי הישיבה ומהחדרים צאו והיו כעתודים לפני צאן קרשים, ותנהלו אותם על נאות דשא ומבועי מים. אתם תהיו כלכם לרופאים, יודעי דין ושופטים ושוטרים וכל טוב הארץ לא יבצר מכם, אם אך אלינו תאותו ותמולו ערלת לבבם כמונו— כקריאה הזאת קראו נביאי ההשכלה, והקול חדר עד להחדרים אשר שכנו בערפל ויחרדו המלמדים כי חשו כי ככאב ימוט תחתם ויפלו ולא יקומו, ויחפזו גם עניי הצאן ויטו אזנם להקשיב כי יום גאולה בא ויתם חדר ויחדל מלמד וגם הכפרים אתם יכליון, ולא ישמעו עוד קול נוגש. ועל בתי הישיבות הרעים הקול ההוא נפלאות ויבהלו ויפחדו ראשיהם כי ראו כי קרב קץ התורה ועמה אַף קצם לבא, כי כל בני ישראל יהיו למודי בתי מדרש החכמות ועפרות זהב נכונו להם, ומי זה ירכין עוד ראשו ויהיה לתולעת יעקב בבתי התורה? והבחורים אַף המה שמעו כן תמהו, כי יש יום אשר יעלם מעלה מעלה, הן מבן ישיבה המפלפל בפלפול וסברה לא יבצר מזמה להיות עד מהרה לחכם בחכמים ומורה למורים, הלא כל חכמות העמים אפס הנה לעמת שיטה אחת בתלמוד, ואלה אשר נהירין להם שבילי דשיטת הש״ס הלא על רגל אחת ילמדו כל ההכמות והלשונות ומַשכורתם תהיה שלמה, ומַה להם לבלות עוד

נמצאו עוד בכל הארץ כמאה אלפים ראשי ישיבה ומשגיחים ומלמדים בבתי הישיבות ותלמוד תורה וחדרים ובבתי העשירים, וכחמשים אלף פרושים ובני ישיבה, אשר הם המה היו אחרי כן לרבנים וראשי ישיבת ומלמדים [1], ואם נחשב אותם יחד את נשותיהם ובניהם אז יעלה מספר כל אלה אשר התורה היתה מקור מחיתם לחצי מילליאן או להחלק הששי ממספר כל היהודים בארץ ההיא. וכל אלה נשענו על הסוחרים ובעלי המלאכה, וכה התפרנסו זה מזה כל עוד אשר שלום היה להם בעריהם ויעשו ויצליחו במסחרם ופועל כפיהם. אולם העתים נשתנו ורוב הסוחרים ירדו מטה מטה, כי נחה עליהם יד הממשלה ותפריעם מעבוד עבודתם כמקדם, כי חקים חדשים שִׁנו את דרכי המסחר, וגם כל דרכי המסחר בכלל שֻׁנו לרגלי החדשות אשר נעשו בשלשים השנים האחרונות, על ידי מסלות הברזל וחרשת המעשה, ולולא ננעלו לפני הסוחרים היהודים ערי הממלכה הרבות, כי אז הלכו אל אשר נשאם רוחם וישנו את פני מסחרם לפי מצב העת והמקום, אך הדרכים נשתנו וגם הערים שנו פניהן לרגלי הדרכים, ויש עיר אשר היתה לפנים מקוה הסוחרים שפלה עתה מאד כי לא דרךְ שם תעבור מסלת הברזל וערים אחרות קטנות ושפלות הרימו ראשן והיהודים עוד על מקומם ישבו, לכן ירדו מטה מטה ולא יכלו קום, וברדת הסוחרים נשברה גם זרוע בעלי המלאכה ועמם יחד נפלו גם בעלי התורה, נפלו לבלי יוספו קום. והנה אם ירדו הסוחרים בכל זאת לא ירדו כלם, כי אחדים בקשו וימצאו להם

1) לא הגזמתי במספר הזה, ואם נבקש השבון נכון נמצא כי עוד יותר ממספר הזה נמצאו בכל הארץ אנשים אשר רק התורה לבדה היתה מטה לחמם. ואם נקח למשל את העיר שקלאוו למופת אשר מספר יושבית היהודים עלה לחמשת עשר אלף נפש, נראה כי מספר הרבנים והדינים והשוחטים והחזנים והשמשים וראשי הישיבה והמשגיחים והפרושים והמלמדים ובחורי הישיבה עלה הרבה יתר מן אלף וחמש מאות איש ואם כן יותר מהחלק העשירי מצא חית ידו בהתורה, ואם כן יעלה מספר כל אלה בכל הארץ לשלש מאות אלף, אבל לא בכל הערים רבו תופשי התורה כמו בשקלאוו, ובכל זאת יהיה המספר לכל הפחות כאשר אמרתי. ואם נחשוב עוד זאת, כי למאת האלף רבנים ומלמדים היו נשים ובנים, אז נראה כי החלק הששי ויותר מהיהודים היושבים ברוסיא אכלו לחם התורה.

שופטיהם ושוטריהם עשו מעשים נגד חק ודת כאשר יעשו כל הסוחרים, ועוד זאת כי בדרך אחרת קצרה ידם מהושיע לנפשם במקומם, וליתר ערי הממלכה אשר בהן לא נִתַּן הרשיון ליהודי לשבת, לא יכלו לשום פניהם, ואם על פי החקים היו כי אז כבר לא היתה להם תקומה, וגם יד השרים והשופטים תכון עמהם, כי המה לקחו חלקם בראש, לכן כאשר היתה בהם יד הממשלה ותיסרם שבע על מעשיהם, אז היתה מבוכתם. מסחר הסוחרים נשבת וידי בעלי המלאכה רפו ויחד כלם היו לברות לשני המחסור, או הלכו באשר הלכו. אולם לו היתה להם הרשות ללכת באשר ילכו כי אז שבו ובנו את הריסותם בערים אחרות בצדק וכשרון, אך נטל עליהם ללכת רק אל המקומות אשר גם שם היושבים אך יהודים המה וגם שם רבו האוכלים מהאכל, ועל כן רבתה המבוכה. כי על כן רואִים אנחנו בעלי מסחר באין מסחר, בעלי מלאכה באין מלאכה, בעלי מלאכה טובים ובעלי כשרון ילאו למצוא אף לחם צר, כי למי יעבדו ולמי יש הפץ במלאכתם? ובשפל יד הסוחרים ובעלי המלאכה הנה גם שפל עוד יותר ויותר יד אלה אשר נסמכו עליהם. לכל סוחר יהודי בערים האלה היו עוזרים רבים, לא יען כי מצא חפץ בהם ומסחרו פרץ עד כי ידים רבות היו דרושות לעזרתו כי אם יען כי האחד הוא שארו הקרוב אליו והשני הוא עני בן טובים ואת השלישי ידע עוד בשעה שהשעה היתה משחקת לו, ועליו המצוה להחזיק בידו המָטה, ובכן החזיקו הסוחרים בידים מָטוֹת רבות, אשר גם הנה היו עזרה למשפחות רבות, וכן גם בעלי המלאכה עזרו לאחיהם בכל מאמצי כחם.

לכל העם הרב הזה היו רק שני דרכים נאמנים למחיתם והמה המסחר והמלאכה ובאמת שניהם רק דרך אחד היו, כי גם בעלי המלאכה רק בבעלי המסחר מצאו עוזרים ותומכים להם ובנפול המסחר נפלה גם המלאכה עמו, ויתר העם רעו על ידיהם, והתורה היתה אף היא כמקור נאמן להחיות אלפים. כי אז עת אשר כל בני ישראל למדו את התורה וכל סוחר חשב זאת לו לחובה ולמצוה להחזיק בידי לומדיה, רבו כמו רבו אלה אשר בצל התורה חסיו ומצאו לחם. מלבד הרבנים והדינים והשוחטים וכל משמשי הקהלה אשר רב מספרם בכל עיר ועיר

דבר מה באמרו כי הפושט יד לעזרה לא ידע עוד מחסור, וכי ימצא חלל ברחובות קריה והרופאים יחדרו אל קרבו ויראו ויגידו כי ברעב מת המת ההוא, אז יֵחם לב האיש אשר עוד לא נהפך לאבן ויחפוץ בכל לבו לתת כאשר תמצא ידו להשיבו לחיים, כי יחוש בנפשו כי גם הוא הסב במות המת, גם הוא אחד מיושבי העיר ההיא אשר קפצו ידם מהאביון ויתנוהו למות ברעב בראש חוצות, ובכל זאת ימהר ויניח רוחו לאמר: ידי לא שפכו את הדם הזה, כי לא ידעתי את מחסורו. אך איך ידע את מחסורו אם בעוד נשמה באפו לא יראה לבטנו הריקה וללבו אשר חלל בקרבו, וכאשר יראה זאת אז קצרה עוד כל יד מהושיע—את המשא הזה נִשא על בני ישראל בארץ רוסיא. עתה כאשר אלפים מהם נגולו וַיָשִׂימו עליהם נויהם ויכריתו כל אֹכל מפיהם, עתה התעוררו רבים מאחיהם לקרוא נדבות, אבל האם רק עתה ורק בקום עליהם שונאיהם רבו כמו רבו בהם חללי רעב? האם לא ירבה מספר הגועים ברעב זה שנים רבות מאה פעמים ממספר אלה אשר כיום פתאם לפתע בא שברם? שני חלקי בני ישראל היושבים ברוסיא יגועו בזלעפות רעב זה כמה וכמה שנים. גם בטרם אשר נגעה בהם יד אויביהם דללו כל מעיני מחיתם וילכו וידלו משנה לשנה ומיום ליום. כמה ערים גדולות אשר היו לשם ולתפארת לפני שלשים או עשרים שנה בצדקת פורזנם ובכל דבר טוב, הרבו, ובניהן יצאו מהן לבקש להם פת לחם. איפה המה כעת עשירי עיר שקלאוו, עיר משוש לבני ישראל אשר הרבו צדקה וחסד לאלפים? כלם עלו בתהו וגם בתיהם שממו, וכמוה רבות הנה הערים אשר בהן ישבו בני ישראל לפני שלשים שנה ויתענגו על כל טובה ועתה כסדום היו. ויען מה? יען כי אז אף אם החקים אשר הבדילום מעם הארץ הכבידו אכפם עליהם לשבת כלואִים יחד בעריהם ולהתפרנס אך זה מזה, בכל זאת הצליחו בכשרונם לערוב מערבם עד למרחוק ולהביא אליהם סחר עמים, וגם למעשה ידיהם היו תוצאות לארצות אחרות ויראו שכר לעמלם, כי אז עוד נחלקו המסחר והמרכלת לערים, ולא רק הערים הגדולות היו למקוה הסוחרים, ובאשר ישבו היהודים שם הצליחו לעשות את המקום לאוצר מקנה וקנין. אמת הדבר כי משלח ידם לא בכל עת היה אמונה עם חקי הארץ, יחד עם

הרשות לשבת גם בכל ערי רוסיא האם בזאת תוסר השנאה וינוח להם במקום אשר יבאו שמה? האם תוכל להושיע לכל עני בישראל כי לא יהי למשא על יתר יושבי הארץ? הן העניים והאביונים בבני ישראל רבים מאד מאד, הרבה יתר מאשר בכל הארצות, ואחינו ביתר הארצות לא ידעו זאת, המה רואים את העשירים האחדים אשר יבאו לחוץ לארץ ולמעינות הרפואה מפזרים כסף, כי כה הסכינו באשר כי גם בביתם לא בחשבון ומשטר יחיו, כי אם כחוטפי אכל מן האויר, אשר אם נתח טוב יפול על פיהם יבלעוהו כרגע, וכי יכלה הציד ירעבו ללחם, ועל פי האחדים ישפטו את כל שלשת המילליאן נפש, ולא ידעו כי ביד עשירי עיר וויען לקנות את הון כל היהודים אשר ברוסיא עמם יחד, וגם ראטהשילד אחד יוכל לעשות כזאת ולא יחסר לו כסף. אנשים אשר רבוא רבבות להם אך אחדים המה בכל הארץ, וגם אלה אשר אך מילליאן אחד להם ידע כל איש מספר למו ויתרם עניים ואביונים, לא רק בשר יחסר להם, כי אם גם לחם לשבע יחסר לשני חלקים ממספר היהודים היושבים שם והם יהיו למשא על העשירים המעטים, אשר אמנם הענק יעניקו בנדבת ידם. עשירי היהודים ברוסיא ירבו מאד מאד להביא נדבה, וגם אלה אשר אך לחמם ימצאו הענק יעניקו וצדקת פזרון כזאת לא יוכלו היהודים באיירופא לשער בנפשם. העשיר בוויען יתן דבר מה להעדה ויצא ידי חובתו, כי אליו לא יקרב עני לבקש עזרה, גם לא יתנוהו לדרוך אף על סף הבית, והאיש אשר יֵחשב לעשיר ברוסיא יתן ולא יחשוך [1], אך מה יועילו כל אלה אם משפחות משפחות תבקשנה לחם, רק לחם, ואין?! —

בערים הגדולות רבים המה העניים והאביונים אשר יפשטו ידיהם לעזרה והעובר על פניהם לא ישים אליהם לבו, יקפוץ ידו מתת אף

1) ומה גם העשירים. איש לא יאמין למשמע אזניו את כל אשר יעשה השר באראן גינזבורג, כפי אשר ראיתי בעיני, ועל אדות האדון זאק, הדירעקטאר בבית הבאנק, הגיד לי איש נאמן מאד כי הוא יחלק שנה בשנה ששים אלף רו"כ ויותר רק לענייי בני ישראל, לתלמידים כבתי הספר וכאלה. צדקת פזרון כזאת לא על נקלה תמצא, ומה גם כי האיש ההוא לא איש אוצרות הוא.

ממספר היהודים עוד לא זכה לגדולה, ונגד המספר לא יוכל להתעקש גם קשה ערף. אמת הדבר כי ימצאו מורים צדיקים בקרבנו, אשר גם עתה יפצחו פה לדבר מוסר לעמם כי ייטיבו דרכיהם אחרי כי בם העון, ויורום ארחות הארץ אשר כל דורך בם ימצא חיים ויחפשו חפש מחפש עלילות אשר ישימו עליהם שונאיהם למען גלות למוסר את אזן הנרדפים [1], אך בכל זאת ירבה מספר הרואים נכוחות אשר לא יחפשו עלילות ממספר אלה אשר ישלחו ידיהם בהמכה להרבות הפצע, ואלה אשר עיניהם תפקחנה לראות נכוחות המה בלי ספק גם יבקשו תחבולות להיטיב את אשר עותו, גם יעמיקו עצה איך לקדם פני הרעה בימים הבאים. ואמנם הדבר הזה הרעיש מאד את לבות בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם ורבים התעוררו לצאת לעזרת האמללים, והאות הנאמן על זאת הוא כי מרבים העם להביא נדבה למען הושיע להנגזלים לבל ימותו ברעב. אולם העזרה הזאת לא עזרה היא להגוי כלו, וגם אם ישביעו את הרעב ימים אחדים עוד לא באה תשועה לו, ובזה לא יקדמו פני הרעה בימים יבאו, ולדבר הגדול הזה דרושה עצה ותחבולה וידים עוזרות במחשבה ולב מתנה.

ג.

ידים עוזרות במחשבה וכשרון דרושות לנו, לבל יכשלו העושים חסד בדבר שאינו מהוגן, ולבל יעלה עמלם בתהו כי יעשו דבר אשר לא יביא תועלת. לעזור ליהודים ברוסיא קצרה כל יד, כי אם גם תעמוד הממשלה לימינם האם תוכל לשרש את השנאה מלב שונאיהם? האם תוכל לסכור פה כל מבקש תואנות ועלילות עליהם? ואם גם תתן להם

---

1) כאשר עשה הרב מטעם הממשלה ה' ז. מינאר במאסקוי במאמרו „עת לדבר" בהמליץ, אשר כל איש חכם לב יאמר למדברים כאלה: לו החרש תחרישון; כי כרצח בעצמות יבאו הדברים האלה אשר בלי כל טעם דעת רק כקול הד שוטני ישראל נאמרו, ואם כי המו"ל העיר עליהם בצדקו ובטעם ודעת השיב לו, אך טוב טוב עשה לו השליך את המאמר אל האח בטרם נתנו לדפוס, כי אם גם על כבוד הכותב, אשר בשם רב יכונה, לא חס הנה היה לו לכל הפחות לחוס על כבוד העדה, אשר בה זכה להשם הזה, לבל יתעו הקוראים לשפוט את העדה על פי רבה, אשר כאלה ידבר, וכדי בזיון.

ואמי ובכל ימי חייהם ימצאו מורים נאמנים, אשר על לבם יכתבו את התורה הנאמנה הזאת ומן כהן ומורה ראש עד השולח בכים רעהו ידו ידעוה בעל פה, ועוד בטרם החלו שונאי ישראל החדשים באשכנז לשפוך מררתם על עם ישראל כבר נמצאו ברוסיא רבים אשר לבם הורם את הדעת הזאת; באשכנז קמו כעת שונאים חדשים אחרי אשר כבר נמצאו גם אוהבים רבים להם בקרב בני הארץ, וברוסיא עוד לא היו אוהבים לישראל בכל הסופרים, כלם יחד שלחו חצי רעל בלב היהודים ואין גם אחד, אשר דבריו היו נשמעים, אשר הרים במרום קולו למען העם הזה, ובכן לא תלמידי שונאי ישראל באשכנז, שונאי ישראל ברוסיא היו, כאשר גם רודפיהם ברומעניא לא אל עם אחר נשאו עיניהם בקומם לערוץ את בני ישראל מארצם. בכל ארץ ובכל ממלכה אם גם הכל יחסר בה ותשא עיניה אל ארצות אחרות כי תמלאנה את מחסורה, אך שונאי ישראל לא יחסרו לה, וגם ארץ עניה ודלה ושפלה תוכל לתת חלק משונאי היהודים אשר בקרבה לארצות אחרות מבלי אשר יחסרו גם לה אנשים צדיקים כאלה, ואם כן די לשונאי ישראל באשכנז כי יקחו חלקם בעד עמלם מבלי אשר יקחו גם חלק חבריהם ברוסיא, אבל סבת המשטמה בשתי הארצות האלה אחת היא, והיא: כי בני ישראל שכחו מי המה וישלו את נפשם בתקות שוא ויקראו שלום באין שלום ולא שמו לבם לגדור את גדרם כי אם הוסיפו לפרוץ בו פרצות.

הרעה לא עוד רעה היא לאיש אשר ידע כי רעה תבא אליו ויכין נפשו לה, כמו לאיש היושב שקט שאנן על שמריו ופתאם יגרהו שוד בחמתו, ובזאת צדקו המורים הראשונים ביסרם לבלי הפיח לקץ בטרם בא מועד, כי הבטחון במקום שאין בטחון יביא משנה שברון, וכן היה כי שבר גדול בא גם על אחינו ברוסיא ולקול זעקת השבר התעוררו רבים ויפקחו עיניהם כמו מתרדמה, כי את אשר לא פללו ראו, המה אמרו כי כבר כלה רגז ותם שטן מהארץ והנה לפתע פתאם בא השבר ויורם דבר מר לאמר: סכלים אתם ואין לב!

בבוא השואה על היהודים ברוסיא, אשר המה כמעט מחצית ממספר כל בני ישראל, נאלצו להודות כי לא עוד רק חלק קטן

שונאינו רגז ויוסיפו לחריש עלינו רעה כמקדם. אמת הדבר כי מעט קט השתוממו שונאינו על המראה הזה אשר ראו עיניהם: עברים יוצאים מן החורים ויֵראו ככל בני האדם, כי שנו פניהם ודרכיהם וכל אשר להם, ואף המה בידם תחת להלחם בעד ביתם וכל אשר נחלו מאבותיהם כאשר עשו תמיד, הנה אף המה יעזרו להרוס מוסדות בית ישראל, רגע השתוממו מנדינו למראה עיניהם וישבתו מריב, אך כאשר סר השממון והתמהון ויסכינו לראות את העברים בפנים חדשים אז שבו לשנאתם וקנאתם הישנה. הן עברים המה, אמרו אל לבם, אם כה או כה ידברו וילכו וילבשו ויאכלו ויתנהגו בחיים, עברים המה ולא אחינו, ומה לנו אם ארוכים או קצרים ילבשו, מה ממנו יהלוך אם יאכלו בשר טרפה או אין, הלא המה אשר לפנים היו, עם זר אשר בא אל ארצנו לאכול מפריה ולשבוע מטובה ואך מאשר לנו להם כל העשר הזה, והם המה כיום האוכלים את חלקנו, אלה הזרים זרים היו וכן יהיו, כי לא באמונה ולא ביחש משפחה אחים הם לנו. כה שבו שונאי ישראל לחשוב אחרי אשר עבר התמהון וישובו לחדש מלחמתם כקדם. הן זאת היתה כל פעולת בני ישראל בארץ אשכנז כי הביאו קרבן לאחד אחד את אשר נשאר בידם פליטה מירושת אבותיהם וכל חפצם היה לא להותר בני ישראל אחים כמו שהיו, לא רק להציב להם יד בארץ כיהודים אשר דבר להם עם יתר אחיהם, כי אם כמתכחשים לעמם וצור מהצבתם, לבל יכירום מי המה ולא עליהם יהיה חרון אף העם, ועתה כאשר תמו הקרבנות ואין עוד בידי בני ישראל מה להביא, עתה שבו השונאים על דרכיהם הראשונים, רק כי שנו פני המלחמה, לפנים קלעו חציהם אל האמונה ויאמרו כי אמונת ישראל היא לצנינים בצדיהם, ועתה באין אמונה יצאו בחרב נוקמת על כי אין אלהים בקרב העם הזה. מאשכנז נפתחה הרעה ועד רוסיא הגיעה, שגם שם למדו אחינו אל דרך בני אשכנז, וגם שם החרו החזיקו לעשות ככל דברי המורים האלה וישלו את נפשם כי ישועתם לא תאחר.

אמת הדבר כי הבל וסכלות מאין כמוה היא לאמר, כי שונאי ישראל בארץ רוסיא למדו זאת משונאי ישראל באשכנז; את החכמה הנפלאה הזאת לצרור את ישראל ידעו שונאינו כיום דעתם קרוא אבי

דאגו לכלל ישראל וכל פעולתם היתה למען עמם, ובארץ אשכנז אין גם אחד אשר יעלה החפץ על לבו לפעול, כי גם אלה הפועלים אך דבר שפתיהם היא כל פעולתם, ואם יקרה מקרה כי יעשו דבר מה או נדע מראש כי לא למען כלל ישראל יהיה הדבר ההוא, כי אם להעדה אשר בה יעשה הדבר, כי שם כלל ישראל להם למחתה, פן באמור כלל ישראל אז יחדשו המוסרות הישנות את פניהן ובית ישראל ישוב ויחיה מהערמות אשר המה בידם שמו קברו תחתיהן ומהדבר הזה יפחדו ויגורו הרבה יותר מכל אשר תבאנה עליהם.

ובגלל הדבר הזה היו דרכי בני ישראל שוממים מאד, כי בידי בעלי הדבר הצליח לנסוך רוח עועים גם על יתר אחיהם, כי נקל למצוא אזנים קשובות אם נטיף לבלי עשות מאומה מאשר אם נעורר לפעל ומעשה, ובכן יצא דבר מורי אשכנז עד למרחוק וימצא מסלות גם ביתר הארצות, אשר שם ישבו בני ישראל בטח, וכן גם בארצות אשר עוד הכו בגליון עינים למצוא שם מנוחה ובטחה, ואף המה החרו החזיקו בדברי בני אשכנז לערער קיר בית ישראל עד היסוד למען קרב ישע, ורבים גם מאלה אשר עוד רחקה מהם ישועה השלו את נפשם במשאות שוא ומדוחים כי שלום שלום להם ולא ייראו רע, כי אם גם נשמע כפעם בפעם זעקת שבר מרומעניא וצרה ממאראקא ופרס, אך בכל אלה לא היה די לפקוח העינים העצומות אשר בחזקת היד סגרו אותן מורי אשכנז, כי אחרי אשר למדו לכזב לנפשם כי שלום על ישראל חשבו הצרה אשר באה על חלק ממנו רק כמקרה רע אשר עד מהרה יעבור ואיננו, ואין כל פחד.

אולם ברוח פה לבד לא נעצור בפרץ מים כבירים ורק בדבר שפתים לא נכבה תבערה אשר ללהב יצאה. אם לא יצליח בידנו לסכור פטר המים בראשיתו ואם לא נשקיע את האש כאשר יצאה אז יגברו חיל וישימו שמות, ואם נשלה את נפשנו בעת הרעה כי לא נראה רע, אז נהי למשסה לפתע פתאם. בעת אשר המורים באשכנז השלו אותנו במשאות שוא ומדוחים כי אם נהרוס ולא נבנה בבית ישראל או תבא ישועתנו, בעת אשר השליכו לאחד אחד אל האשפות מכל אשר נמצא אתנו לפליטה וידמו כי בזאת יקלו מעלנו, בעצם העת ההיא לא חדלו

הורו הלכה למעשה ולא עשו מאומה. המורים הראשונים אשר בקשו להשבית את המעשה הרימו את התקוה על נס, בה הגו המה בנפשם, ועליה היו נכונים להקריב נפשם וחייהם וכן הורו לשומעי בקולם בלב נאמן; המושיעים אשר קמו בהולאנד ובריטאניא, החלו לעשות בפעל מבלי שלוח יד בהתקוה וכל עמלם היה להיטיב מצב עמם בפעל ומעשה, והמורים באשכנז אך להשחית את התקוה יצאו מבלי עשות מאומה כי לא נמצאו בהם אנשים אשר חרפו את נפשם בעד עמם, לא נראה בהם גם מורים אשר הורו לאחיהם כי יביאו קרבן בעד אחיהם למען היטיב את מצבם, כי אם זאת היתה כל חכמתם לקרקר את הקיר הנטוי ולהרוס עד היסוד את הגדר הדחויה. המה ראו כי על בית ישראל נאספו אויבים להרסו, ויקומו לא לעמוד בפני האויב לבל יבצע את אשר יזם לעשות, כי אם מהרו לבוא פנימה בכשיל וכילפות להרסו ממסד ועד הטפחות לבל יהי לצנינים בעיני האויבים ולא יוסיפו להתנפל עליו, אך זאת היא ארוכה נאמנה לכל חלי ומדוה כי ישקנו הרופא פעם אחת סם מות וסר כל מכאוב! כל עמל בני אשכנז היה מאז ועד היום להסיר אבן מעל אבן בבית ישראל, בידים עמלות הרסו ושברו את כל אשר מצאו, חק אחרי חק ומנהג אחרי מנהג וזכרון אחרי זכרון, גם במוסדות ואבני הפנה שלחו ידם להפכם משרש, וגם את כל המוסרות אשר אחדו את כל בית ישראל נתקו בחוזקת היד, ואחרי כי למלאכה הזאת לא דרוש לא כח ידים אף לא חכמה כי רק ברוח פיהם מבלי כל מחשבה יכלו להוציא חפצם אל הפעל, לכן רבו כמו רבו המושיעים האלה. כל אשר פה לו לדבר דָבר בדבר הזה כהעולה על רוחו ויחשוב לו זאת לחכמה, וכן ידברו זה כמאה שנה ועוד לא חדלו מְדבר. נשמע ונשוב ונשמע מפי כל מטיף את אשר כבר נשמע אלפי פעמים עד כי יהי לזרא ולגעל נפש, ובכל זאת לא יאמרו די! רק בעלי המעשה ימצאו יום יום דבר חדש מה לעשות, לא כן בעלי הדִבֵּר, להם לא ימצא דבר חדש לדבר בו אחרי אשר כבר הרסו הכל ברוח פיהם. כי על כן נראה אנשי המעלה מקרב בית ישראל בצרפת ובריטאניא יצאו גם היום לישע עמם מקרוב ומרחוק ויעשו ויצליחו להיות למושיעים, אנשים כמנטיפיורי, כרמיה ועוד רבים כמוהם, אשר בכל ימי חייהם

בחרו בהם עד היום ולהדריכם בדרכי העמים, או אז יצלח בידם להיות כמוהם.

החפץ לא ידע גבול ואם לא יצלח לבוא עד מטרתו במקום שהחל, יעזוב לאט את מקומו ויבקש לו את המקום אשר בו ימצא את מטרתו, ואת תנועתו זאת לא יחוש וידמה כי במקום אשר עמדו רגליו עת ההל לקלע אל המטרה שם עוד רגליו עומדות הכן, ויש אשר ינוע ויתנודד איש בחפצו להשיג את מטרתו עדי יגיע נגד המקום אשר עמד בו בתחלה ולא ידע כי המטרה היא עתה נגדו ולא לפניו, ובכל זאת ירוץ אליה, אף כי היא כעת למרות חפצו מלפנים. בני אשכנז בחפצם להושיע לעמם רצו אחרי המטרה להושיע לעמם אך לא השיגוה, ויהפכו פניהם ויורו חציהם אל המקום אשר עזבו אותו, היינו אל מעמד הגוי כלו, ומני אז דרכו קשתם כאויבים להשחית כל חלקה טובה בישראל. וכל אשר עמלו יותר להיטיב כן הרבו הרע, כי את התשועה בעתה לא השיגו ואת כל אשר היה בידם למורשה שברו ונפצו וישליכו ככלי אין הפץ בו. כאניה אשר משברי ים אפפוה ויבקשו לבלעה, והיושבים עליה ישליכו כל אשר עליה אל הים למען הקל ממשא האניה אולי תהיה הרוחה, גם את התרן והנס יקריבו להים הזועף, אך כל אלה לא יועילו כי עוד שואפם בנפש יבקש קרבן וגם את נפשם יבקש לספותה, והיה כאשר ינוח הים מזעפו לא ימצאו עוד מעמד בלב הים באין תרן ונס, כן עשו גם הם, את הכל השליכו אל גלי התהו, כל אשר החזיק את האניה לפרש נס אלפי שנים בין משברי גלים זדונים, והים לא נח מזעפו. וביום אשר ינוח הנה אין עוד מעמד לאניה וירדו תהומות ויאבדו באין נס ותרן להם.—ובכן הגיעו המושיעים באשכנז עד הקצה השני מאשר עמדו עליו המורים בימים הראשונים; אלה רוממו את התקוה בכל כחם וירפו את הידים ואלה אמצו את הידים וישפילו את הגאולה עד לעפר. וזה הוא פרי כל דעה, אף אם טובה ונאמנה היא, אם לא יבינוה מוריה כמו. אולם אך משפט שקר נוציא אם נאמר כי המושיעים בארץ אשכנז בהשכיחם את התקוה ובבערם אחריה ובהורותם תחתיה הלכה למעשה, כי באמת גם עשו כאשר הורו, שקר נאמר אם נשפוט כזאת, כי אמנם להמושיעים באשכנז לא יאות שם מושיעים, כי המה אך

ויגָאלו מה להם תורה אחת ושפה אחת, הן איש לארצו ושפתו יפנו?! כי על כן לא שלחו יד בהתקוה הזאת, ותהי להפך כי מנשה בן ישראל הפועל הנאמן העובד בכל כחו להחיש ישע לעמו, הוא הרים את תקות הגאולה על נס ויורה אותה לדורו בכל לבו, וכן כל, אלה אשר קמו כמושיעים לעמם היה לבם מלא בתקות הגאולה ובאחדות הלאום וכל אשר יקר היה לעם מאז היה יקר ללבם גם בעת אשר בקשו להיטיב בהוה, אך לא כאלה היו המושיעים אשר קמו אחרי כן, אשר רק בקנאתם באחיהם בקשו לעשות כמעשיהם להיטיב מצבם. המה התבוננו אל העבר ויראו כי תקות הגאולה רפתה את ידי העם מעשות דבר במעשה ופעל, גם חזו כי אלה אשר יצאו לישע עמם בפעל שמו לבם אך אל ההוה ולא אל העתיד, לכן הוציאו משפט כי תקות הגאולה תהי למכשול בדרך העם ותרפה את ידיו מעשות תושיה, כי על כן גמרו אֹמר להרים את המכשול הזה מדרך העם ולהסיר את התקוה כליל ויתרחקו מהקצה אל הקצה מהמורים הראשונים, המורים הראשונים אסרו אסר ישביתו את העם מכל פעולה ומעשה לבל יחללו את כבוד התקוה והמה בקשו להשמיד את התקוה לבל תהי למכשול בדרך המעשה, והתורה החדשה הזאת נולדה בארץ אשכנז על ברכי השכלת ברלין.

בארץ אשכנז הארץ הקרובה להוללאנד וצרפת ראו אחינו את הצלחת אחיהם בארצות הקרובות האלה ויקנאו בהם ויאמרו לקום ולעשות כמוהם, אך רב הדרך מהחפץ עד הפעולה ועוד יותר מהפעולה עד התכלית. אחינו באשכנז בקשו להיות כאחיהם בצרפת והולאנד, אך בני אשכנז לא בקשו כבני צרפת והולאנד לתת להם את חפצם, ובצר להם בראותם כי עמלם יעלה בתהו ותקותם להושע הבל היא ותשועה רחוקה מהם למרות כל חפצם, אז נתבלבלה דעתם ולא ראו עוד נכוחות ויחליפו את הסבה במסובב ויוציאו משפטים מעוקלים אשר גם המה הולידו אחריהם משפטים מעוקלים כדמותם בצלמם. המה ראו כי לא יצליחו אם יבחרו בדרך אשר בה בחרו המושיעים אשר קמו לפניהם, כי לא יפעלו ישועות בקרב ארצם, וע"כ החליטו כי להם לבחר בדרך חדשה והיא להסיר את אחיהם פעם אחת מדרכיהם אשר

הוה יצא משפט חדש לאור, משפט אשר הפיר כל משפטי העם הוה ואשר שִׁנה כל ארחותיו ויסר כליל את התקוה ויבער אחריה בשצף קצף ובחמה שפוכה.

מעת אשר הצליח בידי היהודים להציב להם יד בהוללאנד ואחרי אשר הצליח בידי המושיע לעמו מנשה בן ישראל להשיב את ישראל לבריטאניה, הארץ אשר הקיאה אותם ותבער אחריהם עד תֻּמם, וכאשר הצליחו בני ישראל בצרפת להתרומם משפל מצבם, וכל אלה הן יצאו מפעולתם ומעבודתם להיטיב להם במקום אשר ישבו בו, מני אז החלו גם יתר בני ישראל לקנא באחיהם המאושרים האלה ויתחרו לעשות כמוהם אולי תצלח גם בידם להיטיב לנפשם במקומם. הקנאה הגבירה את ההפץ בלבם כל כך עד כי שמו כל מעינם אך בו ואך הוא היה שיחם והגיונם כל היום, ובראותם כי אחיהם התרוממו יען כי לא הוסיפו לשים אך בהתקוה להגאל עוד בדרך נס ופלא כל מעוזם וישלחו ידם להושיע לנפשם כאשר יכלו, לכן עלה על לבם משפט מעוקל, כי התקוה היתה בעוכריהם לרפה את רוחם וידם מעשות תושיה, ובחפצם להושיע עתה לנפשם נטל עליהם להסיר כליל את התקוה הזאת מקרב לב העם למען יוסיפו אֹמץ בפעולתם להחיש תשועה להם במקום אשר הם שם. המושיעים הראשונים היו חרדים לדבר ה׳ ואהבת העם כ ל ו לקח לבם, והתקוה להגאל לעת קץ חיתה רוחם, אך מבלתי יכלת לעשות דבר מה להחיש את הגאולה הנאמנה ומיראתם ממצות מוריהם לעשות דבר מה בדרך הטבע, לכן הניחו את התקוה כמו שנחלו אותה מאבותיהם אך במחשבה, ואת כחם ועמלם הקדישו לעזרת עמם בעתם, והמה ידעו וחשו בנפשם כי בתקוה הזאת יסוד אחדות הגוי כלו, ואך בה יוסיף להיות בחיי לאום ובלעדה פור יתפוררו כל עמודי הלאום וכאשר יפרדו בחפצי הייהם יושבי ארץ אחת מיושבי ארץ אחרת כן לא יתאחדו עוד לעולם, ואך תמוש התקוה מלבם כן ימושו אחריה לאחר אחד כל המוסרות אשר אחדו את העם, כי גם התורה תופר והשפה תמות ולא תחיה, כי בלעדי התקוה להגאל ולשוב ולהיות לעם אחד בימים יבואו מה חפין עוד להם בדת אחת ובשפה אחת ובכל יתר הדרכים אשר בהן בחרו עד הנה כל בני יישראל בארצות פזוריהם? הן אם לא ישובו

חלילה לו מחשוב מחשבות לעשות דבר מה למען הגוי כלו. ובכן היתה תקות הגאולה, אשר בתחלה היתה כסם חיים להעם כלו, להחיות נפשו למרות כל פגעיו ;מכאוביו הנוראים, אחרי כן לסם מות, להפיל עליו תרדמת מות לבל יתעורר ולבל יקיץ לתחיה, על ידי המורים אשר לא הבינו אל הרוח אשר דבר בהתקוה ההיא, ובהמצדות והגדרים אשר שות שתו עליה שמו קברה לבל תוסיף קום.

ב.

כה קם משפט חדש בלב העם וכה גמר אמר לשנות את דרכו ופעולתו וכה גם שִנה אותן, ואף כי לא נראה את היד אשר עשתה ולא שמענו את דברי השופטים אשר גמרו אמר לעשות כזאת, כי בקורות עם יצאו לאור מעשים רבים מבלי אשר נראה את העושים והמון מחשבות תוָלדנה מבלי אשר יוָדע מי הוא המוליד. בעם תוָלד מאלפי לבבות הוגי מחשבות מחשבה אחת ומרבבות ידי עמלים תצא פעולה אחת לאור. מולידי המחשבה לא ידעו מראש מה דמות יערכו לה, כי מהגיונים שונים וחפצים שונים ומרעיונות הפוכים תצא ברבות הימים מחשבה חדשה אשר לא תשוה אף לא אל אחד ממולידיה כי אם בריאה חדשה היא, כן גם הבאים אחריהם אשר יראו את המחשבה בתבניתה ילאו למצוא את מולידה, וכן גם בפעולות העם אשר מאלפי פעולות שונות והפוכות יצא פעַל חדש וראשיתו נעלמה מעין כל חוקר. אך הפעולה והמחשבה כאשר תודענה ונדע כי מקרב העם יצאו, אז תמצא יד החוקר לקורות העתים לחקור ולדרוש אחרי כל הסבות אשר הסבו את המחשבה או את הפעולה, איך החלו ואיך נשתלשלו ואיך שנו פניהן עדי לבשו את הצורה אשר בה נראה אותן כמו חיות לנגד עינינו.

והנה אם לרגלי תורת המורים אשר הרחיקו כל ישע בפעַל מאת העם היתה כזאת כי התקוה נשארה אך במחשבה ואת המעשה הקדישו לתשועת יום יום, ועל ידי הדבר הזה נמוטו מעט מוסדות הגוי כלו, כי אם אמנם תקוה א ח ת היתה להם אך במעשיהם ובפעולתם הלא נפרדו, כי לא כהמעשה אשר עשו בני ישראל הגולים בארץ אחת נטל על אחיהם הגולים בארץ אחרת לעשות, אחרי כי לא כמצבם בארץ אחת היה מצבם בארץ אחרת ובכן רפה גם כח התקוה, הנה לרגלי הדבר

האלהים אשר זעם אותם, לקול הקריאה הנוראה ההיא וכשועתם יענם, גם אז התגנבה לפעמים מחשבה זרה אל הלב הנשבר ההוא: מי יודע אם יש שומע לי? — ומה גם בעת אשר היתה לו כמעט הרוחה מצרותיו ובדרך הטבע לא בנסים ונפלאות ראה תשועה קטנה, כי הונח לו מעט מאויביו מסביב, אז הלא כשל כח התקוה עוד יותר ויותר, כי השיב אל לבו לא בשמים היא תשועתי כי אם בארץ, ועל כן אם עלתה אז מחשבה על לב העם להושיע לנפשו אז רק אל המקום אשר בו ישב נשא עיניו, רק להציב לו יד במקום ההוא ולא להקים הריסותו ולהושיע לכל העם, כי הדבר הזה הן לא לו כי אם לה׳, וכאשר יעלה רצון לפניו יעשה ובטרם יחיש ישועה חלילה לאיש להחישנה.

ובכן נולד מבלי משים משפט חדש בלב העם להפריד בין התקוה להעתיד ובין המעשה בהוה ולחלק את התשועה לשתי תשועות: לתשועה בשעתה ותשועה לעתיד לבוא, ויגמרו אמר כי לתשועת כל העם, לתשועת עולמים, עליהם לחכות ולצפות מבלי כל פעל ומעשה, כי אסור הוא להם על פי חכמיהם ומוריהם, לא כן לתשועה בעתה, לתשועה במקום ובעת אשר הם שם, עליהם לא רק לצפות כי אם גם לשים לב לעשות כל אשר בכחם למען הנצל מכף רע, למען הסיר מעליהם תגרת יד רודפיהם, למען הציב להם יד בארץ אשר הם שם לבעבור יוכלו לחיות ככל האדם, והָיתר אך התקוה להגאולה הנאמנה והפעולה להגאולה בשעתה; ואחרי כי מצב ישראל הרע ושנאת כל העמים לו הכבידו עליו אכפם לעמוד על נפשו בכל עת ובכל שעה לכן לקח החפץ למצוא תשועה בשעתה את כל לבו מאפס מקום לתקות הגאולה הנאמנה, ואחרי אשר התשועה בשעתה קרובה היא לכל וכל לב ידרשנה, ואחרי כי כח הפעולה אשר יראו שכר לה חזק מכח התקוה אשר אך במחשבה יסודה, לכן לא לפלא הוא כי לאט לאט נגרשה תקות תשועת הגוי כלו מפני התשועה בשעתה והתקוה מפני המעשה. וזה הוא פתרון החידה למה ירד רוח ישראל פלאים לבלי בקש להתרומם ולחשוב מחשבות אך על העת והמקום אשר הוא שם, כי מוריו אסרוהו בעבותים לבל ירים את ידו לעשות דבר למען הכלל, רק לבכות ולהתפלש בעפר ולענות בצום נפשו צוו עליו אך

ברב ענין אשר בהקיץ החולם יהי לו לענות נפש ומדיבת לב. התקוה הזאת אם כי אמצה לבו בעת צרתו ותשעשעהו לפעמים על ברכיה להניח רוחו הזועף, אך רק בחלום עשתה זאת, היינו עת אשר חדל מראות ושמוע ושפוט במישרים את אשר לפניו, עת שכח או לא בקש חשבון מצבו מקֹצר רוח ומצרה רבה, אולם אם רגע שב רוח חיים לפעמהו, אם הקיץ מתרדמתו הנוראה ויבט סביבו, אז נדכה רוחו מאד בתקותו זאת, כי ראה כי שנים על שנים ודורות על דורות יחלפו כחלום עובר וישועות לא נעשו, קץ הפלאות כֻּסה בערפל ולא נודע גבולו, בכל יום ויום יחכה לו שיבוא, גם שב בכל לבו אל האלהים אשר אבותיו בגדו בו ויתנם ביד פשעם אל שוביהם, ויבכה ויתחנן ובתפלה ובצום ובכל ענות נפש יבקש לכפר פניו ולהשיב מעליו אפו, וכל אלה ללא יועיל, כי ישועה רחוקה ממנו כבתחלה, וכדור הבוגד יתם אף הוא בגולה, אז כאשר עלו מחשבות כאלה על לבו לא מצא עוד בהתקוה די און לאמץ לבו בה, אז התגנב לפעמים רעיון אל לבו: מי יודע אם תחיינה עוד העצמות היבשות האלה? מי יודע אם לא בצפיתי אצפה הבל ותושיה רחוקה ממנו. — אמת הדבר כי רעיון כזה לא עלה על לב העם כלו, כי לו עלה כי אז כבר שִׁנה ארחו ואולי יצא לחפשי מבלי כל נס ופלא, כי עזב את דרך אבותיו וזכרונם בפעם אחת ויהי לבריאה חדשה ושם חדש קֹרא לו, אך בכל זאת התעורר הרעיון הזה בלב אחדים כפעם בפעם, וגם בלב רבים אם כי לא בקשו חשבון מחשבות לבם ואם כי לא שמו באלהים תִפלה לאמר כי לא הקים את דברו, כי אם הוסיפו לטפול עון על נפשם כי בעונותיהם סך דרכו מעבור תפלה לו, בכל זאת רפה כח התקוה הזאת מדור לדור, אחרי כי כל פֹעל ומעשה לא קם לעזרתה. לו התעוררו כפעם בפעם לנסות דבר בפֹעל למען הוציא התקוה לאור כי אז נתן החפץ והמעשה ההוא, אם גם לא הצליחו בו, חיים חדשים בהתקוה לקות לימים טובים מאלה, אשר הפצם יצליח בידם, אך אחרי כי כה לא היתה לכן רפה כח התקוה לאט לאט בלבות הנאנחים והנאנקים, ובעת אשר בעפר התפלשו ורוחם הסוער היה לפריץ ים דמעות ולבם הנשבר זעק אל ה׳: עד מתי לא תרחם, כמו הכו כי ברגע הזה יתעורר

ישוב אליהם ויחדש את בריתו אתם וישלם להם נחומים כימי אבלם, בדברים האלה מצאה יד החוזים להניח רוח כלם יחד, כגבורים כחלשים הקשיבו וישמעו להדברים הנחומים וינחמו. ובכן מצאה יד החוזים האלה לתת ניר לעמם, כי הצילו את הנוהרים מנפול על מרומי שדה ובלב כל העם נתנו את רוח ה׳, רוח התקוה לימים יוצרו, אשר החיתה אותם למרות כל המצוקות והרעות אשר אפפום. אולם דבר אשר טוב הוא בעתו לא יעמוד טובו בו לדור ודור, ומה גם אם לא יקומו בדורות הבאים חכמי לב אשר יבינו לראשיתו ותכליתו ויעשו אף המה בלי משפט וחקר אך כדבר יולדו ולא כמעשהו לכל משפטיו. וכן היה גם בחזיון הגאולה; אם כי החזיון הזה היה בו די כח לתת חיים בלב הנואשים וכח ועז לסבול מכת אויב, אך ברבות הימים החל גם לרפות את רוח העם, כי על ידו הסכין לשאת אך למרום עיניו, ויחדל מחשוב כל מחשבה על אדותיו, כי אם חכה וקוה ליום הפלאות. דור הגבורים כבירי כח הלב מת והדור החדש לא זכר עוד את דבר גבורת אבותיו ורוחו הכביר ויחשב לו לצדקה לשבת יחיל דומם לתשועת ה׳, ומוריו בדורות הבאים אשר לא עוד רוח חיים היה בקרבם ולא על פיו בקשו לנחות את העם, כי אם בדברי מוריהם אשר מתו אחזו בשתי ידים מבלי חקור אם השעה צריכה לכך או אין, המה הוסיפו לרפה רוח העם עוד יותר בהגדילם על דברי החוזים, ולא עוד כדברים נחומים השמיעו תקות הגאולה כי אם כחק וכמצוה, אשר עליה אין להוסיף ולא לגרוע ממנה מאומה; ובכן גדרו גדר ואסרו אסר לבל יעיז איש ישראל להשב את הקץ ולבל תעלה מחשבה על לב אולי גם בדרך הטבע המצא ידם לרפא מחץ מכתם ואלהים יופיע על עצתם, ויזהירו את העם מאד מחשוב מחשבות כאלה ויפליאו את הפלאות הפלא ופלא, עד כי טפש לאט לאט לב העם כחלב ויבא בו מרך ורפיון לב, כדרך האיש אשר יחדל מבקש מעשה ורק לעזרה עיניו נשואות, ובכן עברו דורות רבים ורוח ישראל הלך הלוך ושפל עד כי שפל מאד. התקוה נותרה לו גם אמצה כחה ביתר שאת ויתר עז, אך התקוה בלי כל חפץ למעשה, התקוה אך לתשועה בלי עצה ומזמה ותחבולה לפעול ולעבוד לתת לה ידים לצאת אור, היא כחלום נעים

וירפו ידי אנשי המלחמה, אז ראו חוזי, עיני העם, כי לא יארכו הימים וזרוע עזו תִּשָׁבר ולא תהי לו תקומה, ובפחדם פן ביום שבות זרים חילו ידכה גם רוחו ולא תהי אף שארית להגוי כלו, לכן אמרו לגדור בעד הרעה ולהציל את אשר היה בידם להציל, ואם את ארצם יבזו וישסו בתיהם ויהרסו משכן אלהיהם וישביתו את ישראל מגוי, הנה את תורתם חיי רוחם יצילו והיא אתם תלך בגולה והיא תהי להם למצודה חוקה להגן על רוחם עד יעבר זעם. כי על כן השכילו לחזק את לב העם באלהיו, ולמען אַמץ לבו יותר נשאו על העתיד מדברותיהם ויבשרו להם יום גאולה, אשר בו ישיב אלהים שבות עמו ובאותות ומופתים ומוראים גדולים ילחם להם באחרית הימים וישיבם אל נויהם, והתקוה הזאת היתה להם למקור חיים, אשר ממנו שתו דור דור וישובו ויהיו גם על אדמת אויביהם. מהתקוה הזאת בא להם רוח מלא כח וגבורה לשאת ולסבול וללחום בחרף נפשם בעד שארית הפליטה, התקוה הזאת היתה להם כארץ וממלכה וככל אשיות הלאום, כי כח מי יגדל לעשות נפלאות מכח התקוה? הן אך בכחה יחיה כל האדם ויעבוד וישא ויסבול עמל החיים. ובכחה הרימה רוח הגולים הנודדים בכל קצות הארץ, כי הסתירה מפניהם את ההוה ואך את העבר ואת העתיד העבירה לפניהם כמאורי אור להאיר להם את דרכם חשך. ובתקוה הזאת חשבו את נפשם כעם וכמו ממלכה להם, אשר רק בעת ההיא לֻקחה מהם, אבל עוד אחת מעט תשוב אליהם ויתענגו עליה שבעתים שלומים לימי אבלם. היטיבו את אשר דברו חוזי־יה אלה, אשר אהבת עמם היתה כאש יוקדת בעצמותם, כי ראו כי אזלת יד מהושיעם, ואם יוסיפו לערוך מלחמה תתם גם שאריתם בחרב וברעב, ועל כן חשו עתידות להעם לבל תמוט רגלו במוט עמודי ממשלתו. ואחרי כי הגבורים האמללים בעיניהם ראו כידם ותמת אויביהם שתו לרויה מבלי כל תקוה להתגבר עוד לכן לו עלה על לב החוזים לאמץ רוחם בתקוה כי גבורתם תעמוד להם לשוב ולבנות את אשר הרסו אויביהם, כי אז אך רוח מלחמה הפיחו בלב הגבורים להוסיף אמץ, ורפי הידים נואשו אז מכל תקוה; לא כן כאשר אמצו את רוחם בשם ה׳ ובנחמם את נפשם כי אך בעונותיהם ועונות אבותיהם נתנם אלהיהם בידי שוביהם וכאשר ישובו אליו כן

בעד עמם הוא, ובכל זאת גם כל אלה אשר ראו עיניו לא הולידו בקרבו החפץ להיות אף הוא נכבד בעיני העמים, ותהי להפך כי פחד מות יפול עליו אם יזכיר אליו איש את הדבר הזה! אמת הדבר כי להעמים השפלים האלה נמצאו גואלים וקרובים בני אמונתם, גבירי כח אשר קמו לעזרתם, ואנחנו בצפיתנו נצפה הבל, כי לנו אין גואל ומושיע, ואמונתנו תרחיק כל אוהב ורע ממנו, אך בכל זאת ה ח פ ץ להתרומם איה הוא? הן לא אך במלחמה ויד חזקה יציב לו איש יד בתבל, ויש ויש דרכים רבים אשר בהם ילכו ויגיעו למחוז חפצם, וגם בלעדי חנית וכידון תמצא יד לעשות גדולות ברוח וכשרון, ורב כח הכסף לעשות אף הוא נפלאות ככל כלי מלחמה מבלי שפך דם, לו אך חיה החפץ את רוחנו לעשות זאת. הן נשכב בבשתנו ותכסנו כלמתנו בראותנו מעבדי כל העמים ובשמענו מדברותיהם אשר ישאו לימים יבואו, איך יבקשו לחזק מוסרותם גם אלה אשר ממשלתם נכונה בידם ויחושו עתידות לימים יבאו, פן יגדל כח העם השכן הקרוב להם בימים יבאו מכחם, ולא יחדלו מבקש עצות ותחבולות לכונן הממשלה והגדולה גם בידי הדר יבוא, ומה אנחנו עושים ומה היא שיחתנו? אך ההוה והנעשה יקח לבנו, נשיש כאשר ינוח לנו ונבכה כאשר ישדדו רבצנו. כילדים בלי בינה והשכל ישימו כל לבם אך אל אשר לפניהם, מבלי זכור ראשונות ומבלי שים לב להבאות. וכה נהיה ונבלה ימינו, אוי להיים ואבוי לימים כאלה! ולא רק העם אשר בקצר רוח ומעבודה קשה לא יתרומם רוחו לבקש חשבון מעשיו כזאת יעשה וכן יחשוב, כי אם גם חכמי העם, מוריו, יורי התורה הנבוה הזאת, אשר להרפה ומכשול תהי להעם כלו כיום הזה וגם להדורות הבאים אחרינו. אכן חידה סתומה היא, אך גם לה יש פתרון.

אז כאשר נאספו על עם ישראל כל העמים מסביב להשביתו מגוי, יען כי אחד היה בתוכם אשר לא הלך אחרי האלילים ודתו ארצו היו שונות מכל עם, אז אחרי אשר במלחמות תנופה נלחם ישראל וזמן כביר ובכח וגבורה מאין כמוהם הכה כפעם בפעם אויביו אחור, אך לא לארך ימים מצאה ידו להשיב מלחמה שערה, כי אויביו רבו כילק ובביתו נמצאו בוגדים אשר זנו אל דרכי העמים ויבחרו באליליהם

הגוי להתרומם ולנסות כחו, אולי יש תקוה לשוב ולבנות הריסותיו ולחדש נעוריו כמקדם. רבות נלחם נלחם העם מאז הלך בגולה וחללים לאלפים ולרבבות כעמיר מאחרי הקוצר נפלו לעיניו במלהמתו הנוראה, אך כל המלחמות האלה ערך לא להתגבר על אויביו ולשוב אל קדמותו, כי אם אך למען תהי לו שארית בארצות אשר הָגלה שמה, לבל תעלה עליו יד שונאיו להצמיתו ולמען תִוָתר בידו ירושתו נחלת עולם לו, אשר הציל ביום ההפכה ואשר נשא אתו אל כל אשר הובילוהו רגליו, הלא היא תורתו, ומי יודע אם לא כבר הצליח חפצו בידו להציב לו יד בארץ, לוּ עלה פעם אחת החֵפץ על לבו לנסות כחו לעשות זאת, אך החפץ לא עלה ולא יעלה על לבו. ולא רק בשנות הרעה אשר אז עמים אכלו עמים ואיש את רעהו החלש ממנו בלע חיים ולא היתה לדל כל תקוה, כי אביר אחד רדה בחזקה על עמים וארצות וברוחו קבצם להפוך ארצות לא לו להשימן או לדכאן תחת רגליו, לא רק בעת ההיא נדכה רוחם עד לארץ, כי אם גם בעת אשר השמש האיר ליושבי ארצות רבות ועמים קטנים ושפלים רבים התעוררו לתחיה, עמים אשר כבר חדלו להקרא בשם עם ואשר היו למס עובד למושלים אכזרים גם נפזרו לארצות שונות, אף המה הרימו פתאם ראשיהם ויבקשו חלקם וגם נִתן להם, ויצלחו פתאום למלוכה עמים נבזים ושפלים אשר שנים אחדות לפנים לא עלה זכרונם על לב, ובכן נראה כיום ממשלות רבות חדשות ועמים חדשים קמו כמו מקברי עולמים וכמו חיים התיצבו בקהל כל העמים, ארצות יון, רומעניא, סערביא, מאנטענעגרא, בולגאריא בכתב עמים יכתבו, ומי יודע כמה וכמה עוד יקומו ויסירו את ערמות העפר מעל גבם ויקראו בשמותם עם ועם יולד בארצו, וגם בעת הזאת עת תחית העמים לא יעלה על לב ישראל לפתוח פיו או גם לחשוב מחשבה: אולי בא יום גאולה גם לי, אולי יצליח בידי אף אני להתרומם לבל אוסיף היות שפל ונבזה ולצנינים בעיני כל העמים. והעמים אשר זה עתה שבו לחיים הן לא מֻרבִּים מעם ישראל ולא בהכמתם כי רבה, אף לא ברוב הונם עשו והצליחו, הן מספר ישראל יגדל כמספר כל העמים האלה יחד, וגם בדעתו לא יפול מהם, ואם להון גם או אמיץ הנהו, כי נראה כי לא אולת יד עשיריו מפזר כסף כאפר בעד כל דבר אם אך לא

חיל ואֹמץ גם אחרי אשר יכרו עליו חֲבָרים ועליו יריעו: אַף יצריחו ותמיד יכריעוהו לבל ירים ראשו כעם בין העמים, למען יעמוד לעד לעולם אך כמפלצת, כאות לבני מרי, כזעום אלהים בכל העמים ובכל הארצות. ולא רק בפעל העמים אשר ימציאֻהו הוא כחידה כי אם ברוחו ופעולתו וחייו בקרבו חידת עולם הוא ויהי לחידה. הן מי זה העם אשר הראה כחו העז מכל רעיון ומחשבה לחיות ולפעול על אַף כל רודפיו והמציקים לו כעם הזה, ואם נתבונן להכח הנעלה הזה הן נשפוט כי חפצו להתחזק ולעמוד בין החיים חזק מהררי עד, ובכל זאת אם נשים לב למעשיו ואם נטה אזן למדברותיו, נשתאה ונשתומם כי אך מֹרך ורפיון לב יצא מפיו, יתרפה ביום צרה, ובטרם יקום להתחזק כבר צר כחו, לבו יהגה אימה ויתבונן אל כל עבר פן יעלה אַף במעשהו על ימינו או על שמאלו, יפתח פיו בפחד וישלח יד ברגזה ודאגה, ובגוהו תבהלהו שואת פתאום, ואחרי כל אלה יפתח פיו וישלח יד, גם ינוח לפעמים, ואם כי יזהר מאד לבל יעלה אַף, בכל זאת אין שלום במגורו ושלוה רחוקה מאהלו, ומי הוא חכם הלב אשר יפתור את החידה הסתומה הזאת או החידות הרבות האלה אשר יחד התלכדו ותהיינה לחידה אחת גדולה ונפלאה? אך אין פותר ואין מבקש פתרון כי כבר הסכינו במראה הזה ולא נפלא הוא עוד בעיני רואיו. גם העם הזה בנפשו הסכין לאידו ומכאוביו נגדו תמיד עד כי גם הוא לא עוד יבקש השבונות ולא ירבה מחשבות, כי אם יעשה מעשהו בכח ההפיך למעשה הנטוע בקרבו מאז ויהיה בכח החיים אשר נֻפח בו מראשית היותו ויתהלך ויתנודד כצל, עד מתי? עד אנה? אך לאלהים פתרונים כי המה בנפשם לא יבקשו למצוא אותם.

ובכל זאת תהיה החידה לחידה רק כל עוד לא נמצא פתרונה ואין חידה בלי פתרון, ואין לך דבר שעומד בפני החפץ העז לבא עד תכלית דבר, כי הוא כל יכול וגם עד תכלית חשך יחדור ויקרא כמו מעל ספר גלוי.

אחת החידות היותר סתומות בדרכי חיינו, אשר עליה יתעוררו כל אלה אשר לב חושב ומרגיש בקרבם, היא, כי מאז גלינו מארצנו וישפל רוחנו לא הוספנו עוד לעלות ולא עלתה עוד מחשבה על לב

אבותינו חטאו ואינם.

א.

כסאטורן הוליד בנים ויהיו לברות לשניו כן מראה עינינו יוליד מחשבות וימיתן; כאשר בראותנו דבר חדש יתעורר רוחנו לחשוב מחשבות על אדותיו, כן כאשר נוסיף לראותו נסכון בו ולא נוסיף לשום אליו לבנו, אף אם חידה סתומה היא אשר לא מצאנו עוד פתרון לה. חידה בת ארבעת אלפים שנה הוא עם ישראל ובכל זאת יעמיקו החוקרים חקור הרבה יתר בעמודי מצרים החרשים והאלמים, אשר על עמדם יעמדו מבלי כל שנוי ותמורה בארבעת אלפי שני חייהם, מאשר יתבוננו אל החידה החיה הזאת, אשר מדור לדור תשנה פניה ותפעל נפלאות בקרבה וסביבה, ואשר בלי ספק עוד תוסיף חיים ופעולה לדור דורים. החידה החיה הזאת מתהלכת בקרב כל העמים ואליה יביטו, אליה יתבוננו, כאל חיה גדולה נוראה, אשר האחד יחיל מפניה ויתקומם לגרשה מעל פניו או להשמידה כליל, והשני יקרב אליה ויעביר ידו על חלקת צוארה למען יכריענה לרגליו ויקחנה לעבד לו, ועד היום הזה תהיה החיה הנוראה הזאת לעבד אם ברצון או באונס, אך אין בהם מתבונן לפתור את החידה הסתומה הזאת, איש לא יעמיק חקור קרבה ולב עמוק לדעת מה היא, ומה נתן לה הכח להתהלך אלפי שנים בין החיים ולשאת מכאובים מידי אלה אשר פחדו ממנה, גם את הסבל אשר העמיסו עליה אלה אשר האירו פנים אליה למען אכול יגיעה. ראשית העם חידה סתומה היא, איך נפרד עם קטן מרבבות אלפי אנשים וייצר לו רוח חדש ותורה חדשה ודרכים חדשים, וכן כל ימי היותו לא חדל מהיות כחידה סתומה בעלותו על וברדתו מטה. פתאום התרומם מאשפות ויהי לעם חי וקים עושה מלחמות ומפיל חתיתו על כל סביביו, ובעצם תֻּמו בעוד רוח חיים בכל עצמותיו נִתַּק פתיל חיתו. ובמותו הוסיף לחיות ויחיה ימים רבים אף כי לא חיי כל עם חייו. חידה היו חייו אז ועד היום הזה לא חדלה החידה איכה יוסיף

והרעיון הזה הוא האחד אשר על כל אוהבי עמם לשאת ולתת בו ולדבר ולהעיר את רוח יודעיהם ומכיריהם ולהפיצו בקרב העם. עתה עוד לא עת היא להוכח איך יעשו ויוכלו להוציא את החפץ הזה לפעולת אדם, איך ישימו שם סדרים טובים ומה יהיה באחרית הימים על ידי הדבר הזה, עתה עת רק להפיץ את הדעה הזאת ולאסוף כסף ולהושיע לאלה אשר ישימו פעמיהם שמה כי ימצאו מקום לשבת ועבודה לשבוע לחם, וכאשר יצא הדבר למענהו אז בלי ספק ימצאו גם אנשים חכמים אשר ידעו לכלכל דבריהם כמשפט ולעשות מעשיהם בלב מתנה. ועתה למען הדבר הזה לא נחשה ולא נשקוט עדי אור יצא, וארוכתנו על ידו תצמח[1].

---

1) הנה גמרתי אומר לא לבד לדבר בו עד בהשחר בכלל ופרט להעיר את רוח הקוראים עברית, כי אם גם להוציא לאור מכתיע בשפת אשכנז אשר תכליתו יהיה לעורר את רוח הקוראים אל הדבר הגדול הזה, והוא יהיה לעינים לאחינו היושבים בשלוה להראות להם את מצב אחינו בכל הארצות למען ידעו את הדבר כמו, כי עד היום הזה עוד כספר חתום מצב בני ישראל בני ארץ אחת לאחיהם בארץ אחרת, וגם איש אשר אהבת עמו תחיה רוחו נמצא אשר הבטיה להת את מכסת הכסף הדרוש לשנה תמימה אל הדבר הזה, ואקוה כי בקרב ימים אכין הכל ואקרב אל המלאכה.

ד) הן גם כיום מרבים להביא נדבות להחזיק בידי היושבים בארץ ישראל, אך הכסף ינתן להעצלים והזדונים, אך אם משטר וסדר ישר יעשה בדבר אז יפול גם הכסף הזה לחבל לאלה אשר יחפצו להנות מיגיע כפם, וגם אלה אשר כיום לא יתנו את בניהם ללמוד מלאכה או לעבוד האדמה, מיראה פן יגרע חלקם מהחלוקה, ישובו אז וילמדו את בניהם לאכול מפרי כפיהם כאשר ידעו כי בעבור זאת לא יגולו את חלקם.

ה) אם יוסד ויכונן הדבר הזה אז ימצא מסלות לאט לאט בלב כל עשירינו ויתנדבו כפעם כפעם בעלותם לתורה, או בצואתם כאשר יפזרו כסף לאלפים לכל דבר, הנה גם יזכרו את הארץ וישאירו חלק מהונם אל הדבר הגדול הזה, ואין כל ספק בדבר כי כן יהי וברבות הימים ירבה הכסף די והותר, כי עלינו לזכור ולא לשכוח כי לדבר הזה יתנו יד בכל הארצות השונות וגם מעבר לים. ולא מעט מספר עשירינו אשר ירימו כפעם בפעם תרומה אלפים ורבבות לכל דבר טוב, ואם אך יחשבו את הדבר הזה כדבר טוב אז לא יקפצו ידיהם ממנו, ואם אך אחד יעשה זאת אז יחרו יחזיקו רבים לעשות כמהו, וגם העשיר אשר כעת יקפוץ ידו ישוב ויעשה זאת בראותו כי אחרים קדמוהו, ונוכל לגזור אמר ולהחליט כי הכסף לא יחסר, אם אך ימצאו האנשים הנאמנים אשר יצאו להפעולה הזאת בלב נאמן וברוח נכון והחפץ להרים ראש לעמם יהיה רוחם. וגם מ נשים כאלה לא אלמן ישראל בכל הארצות, כי מבקשי טובת עמם בכל כחם וכספם רבים הם אתנו הרבה יתר מאשר נחשוב כעת, רק דבר אחד יחסר לנו והוא האחדות ברעיון אחד, וכאשר יצלה בידנו להקים את האחדות בדבר הגדול הזה אז לא יארכו הימים ויצא לפעולת אדם וכל העם יראו וישתוממו ויקראו: מאת ה׳ היתה זאת!

בקאפענהאגען והוא אמר בפה מלא כי אם יצא הרעיון להושיב את אחינו בארץ ישראל לאור עולם אז נכון הוא להקריב קרבן גדול לדבר הזה. וכמהו ישנם רבים מהעשירים הגדולים אשר יחשבו כזאת, והבאראן הירש והשר מאנטיפיורי וראטהשילד יתנו עדיהם כי נכונים המה לעשות למען ארץ ישראל ואחינו היושבים שמה.

ז) כי יוכלו לכונן שם בתי חרשת המעשה לזכוכית וכאלה, כי עפרה טוב מאד וגם בדבר הזה ישגו ויעשו חיל. והנה בארץ אשר בה יוכלו להתפרנס מעבודת האדמה, ממסחר וגם מחרשת המעשה נוכל לקוות כי הבאים שמה יעלו ויצליחו עד כי ברבות הימים ינהרו אליה רבים בלי כל מעורר, כי יראו מקור נפתח לחיים של שלום, חיים שאין בהם בושה וכלמה, אשר על כן אם יחפצו נדיבי עמנו להחיש ישע לאחיהם האובדים אין להם לחשוב מחשבות רבות כי אם למהר להוציא הדבר למענהו לקנות קרקעות ולהושיב את אחיהם למען יראו חיים.

אולם שאלה אחרת תעלה על שפת לשון: מי ומי הנותנים כסף לדבר הזה, הן כסף רב דרוש להוציאו למענהו? —

אף על זאת נשיב. יתרון ארץ ישראל בכל הוא וגם בדבר הזה. הן גם לשלח את הגולים לארץ אחרת דרוש כסף רב והן את הכסף הזה אם ימצא אז יתנוהו לדבר הזה. אבל לא כאמעריקא ארץ ישראל היא; אם יקראו כיום נדבות למען יתמכו בידי ההולכים לאמעריקא או ימצאו נדיבי לב אשר יתנו ואחר יחדלו, והיה כאשר יבאו שמה הגרים ויתם הכסף מכיסם בטרם אשר הצליחו להציב להם יד בארץ ועזרה חדשה לא תבא, אז יתמו ויגועו ברעב, כי לדבר הזה דרושה עזרה לא רק פעם אחת כי אם לשנות ולשלש עד אשר יתקעו יתד במקום נאמן, לא כן אם לארץ ישראל ילכו אז יש לכסף מוצא הרבה יותר:

א) כאשר יקראו כעת נדבות אז ימהרו נדיבי לב בכל הארצות לצאת לעזרה, יען כי יחפצו להושיע לאחיהם בעת צרה, וכאשר יתנו כיום כסף להחיות את הרעבים כן יתנו ויוסיפו ויתנו למען תת להם תקומה.

ב) גם כל עדה ועדה אשר רבים מעניה יעזבו את עירה ולא יהיו עוד למשא עליה ירימו תרומה לעזרת ההולכים מהם.

ג) רבים המה אתנו אשר שם ארץ ישראל קדוש להם ובכל לב יתנו כפעם בפעם כאשר תמצא ידם אל הדבר אשר מצא מסלות בלבבם [1], וגם יד הנשים תכון בדבר הזה ואם הנה תעזורנה אז התשועה קרובה.

---

1) זה כשתים עשרה שנה לפנים דברתי את השר הבאראן גדליה

הזה תספיק לחם לשבע הן גם אז די והותר לכל אלה אשר יחושו מפלט להם אליה, כי הן לא כל בני ישראל ישובו שמה, רק אלה אשר מחסרון לחם או מעקת יד אויב יבקשו להם מקום אשר בו ישבו בטח ישימו שמה פניהם, ודי יהיה די אם רק מילליאן אחד מאחינו יבאו שמה, גם אז תהיה תשועה לאלה הנדחים ואף להנותרים בארצות מושבותיהם תהיה הרוחה, כי אז ימעט העני בקרבם ולא יהיו לצנינים בעיני יושבי הארץ, וגם שונאיהם יחדלו מהפיל עליהם בלהות בהזכירם להם את הארץ אשר הֻגלו משם.

והנה יתרון ארץ ישראל על יתר הארצות כמו אמעריקא וספרד בכל הוא:

א) כי אלה אשר זכרון אבותיהם יקר בעיניהם ילכו שמה בשמחה אם אך ידעו נאמנה כי ימצאו שם לחמם.

ב) כי לא אל מדבר שמם אשר עליהם להפכו לארץ נושבת ישימו פניהם כי אם אל ארץ אשר יוכלו לעבוד אותה בבואם שמה.

ג) כי לא ירחק כה המקום מארצות מושבותיהם.

ד) כי יוכלו לבא שמה יחד כל אלה אשר יעזבו את ארצם ויחיו יחד ויוכלו לחיות על פי דרכי חייהם.

ה) כי גם לאלה היושבים עתה שם ואוכלים לחם העצבים ועושים נבלות ושערוריות לבשת הגוי כלו ולהרפת הארץ, יֵהפך לאט לאט לב טהור לבקש חיים בעבודה ויושר ותנצלנה אלפי נפשות מידי הבטלה המביאה לכל רע, וגם הכסף הרב אשר ישלחו שמה שנה בשנה מכל הארצות לא ירד לטמיון להחזיק בידי עצלים ועוברי עברה.

ו) כי לא יאלצו להחזיק כלם אך בעבודת האדמה, כי אם החלק האחד יעבוד את האדמה והשני יוכל לשלוח במסחר ידיו ויעשה חיל. וכל איש דעת יודה כי לו היתה ארץ ישראל בידי היהודים כי אז היתה כבר למרכז המסחר והיא אחדה בסחרה את אירופא עם אזיא ואפריקה, ואם גם רק תעבורנה סחורות אירופא לאזיא ואפריקה ומשם לאירופא דרך שם אז תהי ארץ ישראל בימים לא רבים לסחר גוים ועשרה יגדל ויצמח מיום ליום ותהי למקור ברכה גם לאירופא גם לאזיא ואפריקא.

ידם והם ירעו הרבה יתר מאשר ירעו להם כל שונאיהם, ובכל זאת עוד לא נפקחו עיני האנשים, אשר בידיהם נתנו והמה ימשלו ברוחם וכספם, לראות נכוחה, ועוד ישישו אם אך שם ישראל נקרא על אלה עיני העדה אשר יוליכוה השך ולא אור. לכן לא אתם נוכח ולא לדבריהם ומהתלותיהם נשים לבנו, כי גם המה כענן כלה יכלו ובית ישראל לא יכלה ועוד יבנה ויכונן על אפם ועל חמתם.

אף את אלה אשר יפחדו פן יֵחשבו כממהרים להביא את הקץ, המחכים ליום גאולה רק בנסים ונפלאות ועד היום הגדול ההוא ייראו מגשת אל אדמת הקדש, אין להרבות דברים, כי לא בהגיון ושכל הישר נבין בינה לאלה אשר ימאנו לשמוע דברים של טעם ויאמרו מן השמים ירחמו. להם אך נשמיע כי לא להביא את המשיח בחזקה אף לא להקים לנו כעת ממלכה חפצנו, כי אם לתת לחם לאוכל בארץ אשר תקוה נשקפה כי שם ינוח להעובדים אותה, ואלה אשר ישמעו ישמעו ואשר יחדלו יחדלו, כי גם לא מהם תצא תשועת ישראל.

אך לאלה הישרים בלבותם הרחוקים משתי הקצות האלה יחד, אלה אשר על שבר עמם הָשברו ומבקשים בכל לבם להשכיל להיטיב לאחיהם ונכונים להקריב גם קרבן על מזבח אהבת עמם, לאלה השרידים אשר לא מעטים המה בקרבנו, להם נדבר ונקרא, והמה ישמעו ויבינו וגם יעשו ויוכלו, ולהם נאמר כי אין ארץ אחרת אשר תקבל באהבה את הגולים מארצותיהם מבלעדי ארץ ישראל, כי אך בה יוכלו להושע באמת ולארך ימים.

כבר עמלו חכמים רבים לא מבני עמנו לחקור ולדרוש את הארץ הזאת וגם תרים גדולים חקרי לב מבריטאניא נשלחו שמה ויתורו את הארץ לארכה ולרחבה ויתבוננו היטב אל מצבה כיד חכמתם הטובה עליהם, והנה זה חקרו ומצאו כי טובה הארץ מאד מאד וכי יש בכחה להחיות ארבעה עשר מיליאן נפש אדם, אם אך בכשרון וביד חרוצים יעבדוה. והנה על דברי החכמים האלה נוכל להשען, כי מבינים המה בדבר ובלב נאמן דברו את דבריהם, בלב הוגה אהבה לעמנו האמלל. ואם גם נאמר כי הפריזו על המדה (אשר באמת לא כן הוא) ולא לארבעה עשר מיליאן כי אם להחצי ממספר

לעשות בפעם אחת מעשיהם ולהתכחש לעסם ואמונתם, ומיראתם פן כאשר יעשו כזאת יאלצו לקבל אמונה אחרת, והרבים בהם המה אשר שאֵר עמם יאכלו, כי מטיפים ורבנים המה ויפושו כעגלי מרבק בכסף העדה, ואם ינזרו מקהל ישראל הן לא עוד יהי מאכלם בריאה, לו בטחו בכח שפתם כי יפתו וגם יוכלו לכל העדה להמיר אמונתם וגם אותם תקח עמה ויהיו למטיפים להם גם אחרי כן ונחת שלחנם יהיה מלא דשן כבתחלה אז אולי עשו ודברו כזאת בשפה ברורה, אך אחרי כי יודעים המה אשר זאת לא תעלה בידם ונטל עליהם לשאת בעול, לכן כן יעשו לאט לאט ויפנו דרך לבניהם כי יצאו לחפשי משם ישראל, על ידי אשר ישכיחו את השם הזה, ותקותם תאמצם כי בעוד שנים או שלשה דורות כבר ישָכח שם ישראל ולא יזָכר עוד. ובאמת כן יהיה אם תמצא ידם לעשות ככל העולה על רוחם, כי אך מעט מעט מאד עוד נשאר להם להשחית ולאבד, ואת המעט הזה ישא רוח על נקלה, ואם כן מה נדבר ונעידה עליהם אם המה לא לנו המה, לא לישראל המה, רק לאסון כלנו עוד שם ישראל נקרא עליהם ובכן תמצא ידם להרוס ולאבד עוד יותר. לפנים התעוררו כל ישראל ויאנחו בלבם בשמעם כי אחדים מאחיהם בגדו בהם ויעזבו אמונתם, ועתה אם נראה נכוחות עלינו להתעורר ולהאנח בשברון מתנים על כי אלה עוד על קהל ישראל יתחשבו, כי לו נקרעו מעלינו פעם אחת כי אז לא מצאה ידם לפרוע עוד פרעות בנו, ומי יתן ויעשו כמוהם כל אלה הנקראים בשם ישראל לא באמת ולא בצדקה ומהם שליטים ומנהלים בעדה, והמה אשר לא לאמונה ודת ואף לא לאחדות ישראל עיניהם, המה ימשלו בכל עדה גדולה ויעשו חפצם בכספה ויעשו תקונים לפי מעלות רוחם למרות עיני העדה, יען כי ידעו לקחת להם קרנים והנם כקוץ מכאיב לרבבות, ולו אמרו פעם אחת: לא לכם אנחנו! כי אז יצאו כלם לחפשי מתחת ידם ויעשו את אשר נטל עליהם לעשות כחק לישראל. אבל האנשים האלה אשר בישראל ודרכיו ימאסו לא ימאסו במשרה, ויודעים המה בנפשם כי כאשר יתפרדו בפעם אחת מקהלם אז יבטלו בהקהל החדש במשהו ושם לא יזכו לגדולה, כי על כן אף אם נזורו אחור בפֹעל בכל דבר מקהלם, הנה עוד במשרה תאחז

הזה לאור ויתבוננו היטב למצב הארץ והיהודים היושבים בה ויראו בעיניהם את כל השערוריות הנעשות בתוכה וישימו לבם אל הרבנים והראשים שמה, אשר ידרכו ברגל גאוה על כל עניי הצאן ודבריהם יקימו ביד רמה, כי אז חשבו בתחלה מחשבות לישר ההדורים האלה, ויתיעצו בתחלה לשבור זרוע רשעים בקחתם מידם שבט מושלים, הלא היא החלוקה, ויתנוה בידי אנשים אשר לא יעשוה לחרב גאותם ואז היתה גם לדל תקוה ללמד את בנו אומנות או לתתו לעבוד האדמה, כי ידע שלו בנפשו ופחד הממונים לא עלה עליו, אך אחרי כי כזאת לא עשו והארץ נתנה בידי רשעים, אשר יעשו חפצם כהעולה על רוחם באין מוחה, לכן לא יכלו קום אלה אשר בעבודה ומלאכה חפצו כי מפני גערת הממונים חתו וישובו אחור.

ובכל זאת אם גם לא עשה הרעיון הנכבד הזה פרי בפעל בכל זאת לא עבר כצל כי נתן בלב רבים ענין לענות בו ולחשוב על אדותו, ואחרי כי יהשבו על אדותו לכן כמו חי הוא ויש תקוה כי עוד ישגה ויגדל ויצא לפעולת אדם לא רק בדבר שפתים. ובעת הזאת לא מעט הוא מספר אלה שיבינו לכל הטוב הצפון בו ובלי ספק ירבה מספר המחזיקים בו מיום ליום, כי אמנם אך ממנו מקור ישע נפתח לכל האובדים והנדחים בארצות פזוריהם, ואם כלם יתבוננו בו בינה אז אולי על ידו יושעו תשועת עולמים, כי על כן עלינו להתבונן מאד ולראות ולהראות כי אך בו בעזרנו.

והנה להוכח בדבר שפתים את אלה מאחינו שונאי ציון וירושלים, אשר כל ישעם וכל חפצם להשכיח זכרון אבותינו ואמונתנו ואחדותנו מלבנו, אך למותר הוא! המה בגאון לבם יתנשאו ויאמרו מצאנו חכמה וכל אשר לא כרוחם ידבר הנה אויל הוא בעיניהם, ובזדון לבם ישלחו ירם להשחית כל חלקה טובה בישראל; המה השביתו מעל פנינו את תורתנו ויתנוה לשמצה וקלסה, המה השליכו על שפתנו שקוצים כאהבם ויגרשוה בחזקת היד מגבולם, המה הניפו ידם על כל מנהגי ישראל ומדותיו אשר בהם היה לנס וישביתו מטהרם, וכן יעשו בכל נחלת ישראל מקדם, והארץ מה איפוא כי לא עליה תנוח ידם? המה כלם יחד שמו עיניהם להשבית שם ושאר בישראל, אך אחרי כי יבושו

הצליחו לא להסיר אף ועברת זדון, כי אם לתת חרב בידי שונאיהם להפיל עליהם בלהות בהזכירם להם את ארצם. מפני ארץ ישראל חרדו ופחדו גם היראים והחרדים היושבים על הארץ בתשעה באב והמקוננים ונאנחים על הריסותה, אשר עיניהם רק לאותות ומופתים תצפינה ויאחזם שער פן יהיו למורדים באלהים אשר הגלה אותם משם ורק הוא בידו יושיבם על כנפי נשרים וישאם שמה! בארץ ישראל מאסו אף אלה אשר לא בדרכי שתי הקצות האלה יבחרו, כי שמעו את התהפוכות והשערוריות הנעשות בארץ כיום ויואשו מתקוה לראות שם חיים, כי הסכינו לחשוב את הארץ הזאת אך כמקום קבר למלאי ימים ולא כמקור חיים לאלה אשר חיים יחפצו. אך זה שנים לא רבות עלה הרעיון על לב אחדים הדורשים שלום עמם וטובם בכל לבם ויאמרו לכונן קולוניות בארץ למען הראות כי ברכה בה ואולי תפקחנה לאט לאט עיני האנשים אשר על פת לחם יפשעו בארצות פזוריהם, לראות כי יש מקור נפתח לחיים בארץ ישראל וישובו וישחרו את הארץ אשר מאסו בה. אך גם הפעל הנכבד הזה היה עד הנה כלא היה, באחת יען כי רק אחדים היו אשר אחזו בהרעיון הזה ועד לב העם לא נגע וגם שוטנים רבים קמו נגדם לסכל עצתם, וזאת שנית כי לא במחשבה תחלה היה המעשה, המה לא סללו מסלה להבאים שמה להאחז בארץ, והמכשולים הרבים אשר פרשו השוטנים על כל דרכיהם היו לאבן נגף להסיר כל לב מאחרי הרעיון הזה והשוטנים האלה היו מיושבי הארץ, אשר הסכינו בלחם חסד ואשר בחזקה לקחו להם קרנים למשול על העם העני והדל לפשוט עורם מעליהם ולגרם עצמותיהם, והם המה יראו לנפשם פן יצלח חפץ הישרים בלבותם לתת לחם לעובד האדמה, ויחדל עצל מקרב הארץ ולא יצפו עוד להחלוקה, ואז תשבר גם זרוע עוזם, כי אך בכח החלוקה לקחו להם קרנים ויעשו את כל המצפים לה לעבדים נבזים להם, — ובכן עברו שנים רבות במעשה ומאומה לא עשו, והדבר הזה היה לאות לשונאי ציון לאמר: ראו כי כל תקותכם להוציא לחם מן האדמה אשר ארה ה׳ מאפע, כי לא תזרע ולא תצמיח ולשממות עולם תהיה. וזה היה פרי המעשה אשר לא על ברכי המחשבה נולד. לו חקרו ודרשו היטב הישרים בלבותם אשר אמרו להוציא את המפעל הגדול

„במדבר הזה יתמו פגריכם" ואם בניהם יראו את הארץ אין עוד נביא אשר יבטיח להם ודברו יקום. לא אחי! לא אמעריקא היא הארץ אשר תהיה כאם רחמניה להגולים, גם לא שום ארץ אחרת כספרד [1]) ודומיה, אשר אין בטוחות להיהודים פן תקום שם פעמים צרה, אף לא עבודת האדמה לבדה המלאכה אשר עליה יחיו כלם. ואף לא אחת מהארצות תוכל לקבלם יחד, ועל הגולים לבחר בארץ אחת ועליהם לבקש ארץ אשר בה יוכלו לחיות לא רק בעבדם האדמה כי אם בכל משלח יד.

והנה למותר לדבר ולהוכיח כי אך טוב יהיה להגולים אשר מארץ אחת יצאו ודרך אחד ומנהג אחד לכלם כי יבחרו בארץ אחת ואז איש את רעהו יוכלו לעזור, כי כל איש לב יבין זאת. ואם כן אם אל ארץ אחת ישימו פניהם אז אין ארץ אחרת בתבל אשר אליה ישאו את נפשם, מבלעדי ארץ ישראל!

ה.

ארץ ישראל.

עוד לפני שנים אחדות היתה המלה הזאת לזועה כמעט לכל אחינו, מלבד אלה אשר שאפו להקבר שם ולא יהיו לברות לשני התולעים, אשר רובם כבר בחיים היו טרף לשניהם. מפני שם ארץ-ישראל נחתו כל אלה אשר הטיפו להתבולל בין העמים ויתאמצו למחות אף זכרון תקות הגאולה מלוח לב העם, כי על כן הסירוה מפיהם, מתפלותיהם בחזקת היד, כי מוגי לב המה ויפחדו כל היום פן יאמרו להם: שובו לארצכם! ועל כן התאמצו להראות כי המה לא יזכרו ולא יעלו את ארצם וכל תקוה לשוב אליה על לבם, ובזאת

1) אם אמנם עלינו החובה והמצוה להכיר טובה לעושי טוב לנו, ועלינו לברך מקרב לבנו את מלך ספרד על הטוב אשר אמר ליהודים, ודברו היה כדבר בעתו לסכור פה משטינינו, אשר יאמרו כי נשחית את הארץ אשר נאחז בה, אך בכל זאת לא תועיל לנו הטובה הזאת ברב או במעט, כי לא אף אחד מאחינו ברוסיא יוכל להציב לו שם יד, לא בעבודת האדמה אף לא במסחר, ואולי יועיל הדבר הזה ליושבי טונים ומאראקא, הקרובים בדרכיהם ושפתם אל ארץ ספרד, אך לא אל הרוסים אשר לא ילכו שמה ואם ילכו ישובו כלעמת שבאו.

ללכת לאמעריקה לכונן שם קולוניות, כי הרעיון הזה רעיון רוח הוא ולא יועיל בלתי אם לבעלי הספינות, ולהחברות הרבות אשר קנו ארצות לא נושבות ויחפצו להפוך אותן לארצות פרי. אמעריקא היתה על ידי החפש לאבן חן למשוך אחריה רבים וכן שלמים אשר אין שלום להם בארצם, אבל עוד הרבה יתר משכה אחריה לב רבים על ידי האמונה שיאמינו כי עפרה זהב וכל הבא שמה מיד הוא נתעשר. אבל באמת לא כן הוא; כבד מאד מאד לגר למצוא אף לחם חקו באמעריקא, ורבים לאלפים יהיו לברות לשני הדגים בלב הים בטרם ראו אדמת אמעריקא, ורבים מהם יגועו ברעב שם ואיש לא ידע אותם ומספר למו, אך אחד מרבבה אם יצליח בדרכהו כאשר כזאת יקרה בכל ארץ או יצא שמו עד למרחוק וגואליו וקרוביו יגדילו את עשרו והיה למופת לרבים. בימים שעברו עוד נקל היה לאיש להציב לו יד שם, אך משנה לשנה ומיום ליום ירב מספר הבאים שמה ולא ימצאו אף לחמם לנפשם בלתי אם בעמל רב ועבודה רבה. וגם עבודת האדמה שמה לא דבר קל הוא אשר כל הפושט יד ימצא אותה ויכין ביתו; האדמה אשר ימצא שם הגר היא ארץ לא עֻבּדה, במדבר שמם הרחק מאד מאדם ומעיר מושב, כי בכל הלקה טובה ונושבת כבר החזיקו אלה אשר באו שמה בראשונה, ועתה נותרו רק הארצות אשר חברות חברות אחזו בהן בלא הון ותבקשנה לעשותן לארצות נושבות בלא מחיר, רק בעבודת הבאים שמה אם יצלה בידם, ושם יכין לו על הרוב הבא שמה קבר, כי תאכלהו הקדחת או ילאה לבקש לחמו ולא ימצא מחסרון כל, ויבנה לו בית אך לא ישב בו כי יתם כחו בטרם אשר הצליח לראות פרי עמלו. בעלי הקרקעות ירבו להבטיח את המבקשים להם קבר בארצם כי ייטיבו להם וברבות הימים יהיו לבעלי נכסים, אך מה מהם יהלוך אם כאשר יבאו שמה הגולים כן יכרו להם קבר, הן כל אשר יעבדו ויעשו אך להם יעבדו, והגולים החדשים אשר יבאו שמה ימצאו דבר מה, והשלישים והרביעים כבר ימצאו מקום מושב, ומה גם „בית היים" נכון בכל.

אולם בכל זאת אם אחד ילך לו לבקש טרפו, אולי ימצא, לא כן רבים למאות ואלפים עליהם יכבד עוד יותר ויותר הדבר להכין להם לחמם באדמה, ועל כל הדור ההוא אשר יבא שמה נוכל להגיד מראש

לבל יצא הקצף על כל העם בעבורם, וכן עשו גם המטיפים האלה, לא אמרו הבה ונצא השדה כי שם נחיה וגם לכל העם ייטב בעבורנו, כי אם צאו אתם ולנו תהיה הרוחה. כי הרעיון הזה עלה על לבם לא מאהבת העם, לא יען כי התבוננו למצב העם כי נורא הוא ויאמרו לתת להעניים פת לחם, כי אם שמעו את אשר דברו שונאי היהודים כי העם הזה אך בעבודה קלה יבחר וכל הדבר הקשה יניח לעם הארץ, לכן השיבו אלה החכמים אל לבם: נפתה מספר מאחינו כי יסירו מעלינו חרפה, והיה כאשר ימצאו רבים מאחינו אשר ישמעו בקולנו לעבוד את האדמה או אז נשא ראש בגאון ונאמר: הלא גם אנחנו עובדי אדמה אנחנו ומה לכם עוד? — ואחרי אשר הדעה הזאת לא מאהבת אחים כי אם מדבת השונאים יצאה לכן כה היה לה, כי לא מצאה אזנים קשובות ואך לרוח דברו מעלות רוחם ורוח נשאה, כי אמנם לא תכון עבודת האדמה לישראל כאשר כבר השמעתי דברי לא אחת ולא שתים, אף לא תוסיף חן לישראל בעיני העמים וזאת נראה בעינינו עתה, כי גם על רוב קולוניות ישראל עבר זעם וגם אותם לא נקו ביום עברה ויחמסו וישדדו וישחיתו כל אשר להם, אף כי לא על נשך ותרבית יחיו. כי אם אמנם אין כל ספק אשר לו היו בני ישראל עם אחד בארץ אחת כי אז היו בהם גם עובדי אדמה כמו סוחרים ומוכרים, כי איש איש יבקש לו עבודתו כטוב לפניו לפי כשרונו ולפי מצבו, אך אם מפזר ומפרד ישראל בעמים, והוא אך חלק קטן מיושבי הארץ, ומה גם אחרי אשר לא ידע שלו במגורו, לכן מן הנמנע הוא כי ישים פניו אך אל עבודת האדמה אשר לא ידעו אבותיו, וגם אם ינחילנה לבניו לא ידע נאמנה, כי על כן עתה עלינו לשים לב לדבר הזה, לבלתי בקש עזרת ישראל אך בעבודת האדמה, כי אם כזאת נעשה נשגה מאד ואולי נביא רעה על משפחות רבות, כי אם עלינו להתבונן היטב מה נעשה ואיך נושיע, והיה האיש אשר כח עלומים לו ואשר בחפץ לבו יחפוץ להיות עבד לאדמה, טוב, וליתר העם לבקש להם דרך על פי כשרונם ומשפטם תמיד, בעל המלאכה במלאכתו יחיה והסוחר בסחורתו יבקש לחמו. ומהדברים האלה יבין כל איש, כי הרעיון אשר עלה על לב אחדים לעזור להעוזבים את ארצם

אשר תצאנה ממנו ברבות הימים לבל נֻכּה מכה חדשה יחד עם הרפואה. הן כל בתבל אך סבה ותולדה, זרע וצמח, קול והד הוא, ויש אשר לא נבין את הסבה בראותנו את תולדתה, נשיש או נבכה על הצמח מבלי אשר ידענו את הזרע, כי ימי ההריון ארכו כימי דור ואשר ראה את הזרע לא הארך ימים לראות גם את הצמח, וביּמי הדור אשר ראה הצמח כבר נשכח הזרע, כי על כן אך כמקרה אשר בא פתאם יֵראה, אבל לא כן הוא, כי שרשרות שלשלת המעשים אחוזות ודבוקות זו בזו ולא ינתקו אף רגע. ועל כן אך זרע נזרע כיום אם תצלח בידנו להוציא את הדבר הגדול הזה לפעולת ידים, ועלינו להשמר מאד לבל נזרעהו על ארץ צחיחה, נעשה דבר ולא חצי דבר, נושיע כעת מבלי אשר תצא רעה בימים יבאו מהתשועה הזאת.

בשנים האחרונות עלה החפץ על לב רבים לעשות את בני ישראל לעובדי האדמה. הרעיון הזה לא נולד על ברכי החקירה והדרישה והחפץ להושיע בו את העם תשועת עולמים, כי לו כן היתה כי אז פנו בתחלה דרך להרעיון הזה וסללו מסלה חדשה לכל העם, ובקשו בתחלה לאחד את העם בדעה הזאת למען איש את רעהו יעזרו וידעו מה המה מבקשים ולאיזה תכלית ומטרה יפעלו פעולתם, אבל המה לא כן עשו כי אם זעיר שם זעיר שם נמצאו אנשים אשר בקשו לעשות את הדבר הזה, לא לעצמם, לא כי קמו אנשים ויאמרו נהפוך בעבודת האדמה להחיות בה נפשנו ונפש ביתנו, כי אם אחדים התעוררו לעשות את אחיהם לעובדי אדמה מבלי ישאל את פיהם אם יבחרו בעבודה הזאת או אין, וירבו להורות ולהוכיח כי אך טובה לישראל עבודת האדמה, כי גם אבותינו היו עובדי אדמה, ואז יחדלו מריבינו להתקוטט בנו ולא יאמרו עוד: אך עם אשר על נשך ותרבית ותרמית יחיה העם הזה! וכאלה רבות השמיעונו. והתורה והתוכחה הזאת יצאו תמיד מפי אנשים אשר המה לעצמם בחרו לשבת בעיר או גם להיות על נשך ותרבית ותרמית, כמו המוסר והתוכחה אשר נשמע מפי המוכיחים על דבר הבריחה מעבודת הצבא, כי אין אף אחד בהם אשר מסר את נפשו לעבודת הצבא וידבר כאלה, כי אם היושב ספון בביתו ובעדו הקריבו קרבן אנשים, הוא יטיף לאחיו כי יקריבו נפשם

ולדבר הזה, הדבר האחד אשר בידו להיטיב מעט מצב אחינו, ישימו עתה לבם אחינו העשירים בארץ רוסיא, יבקשו רשיון מאת הממשלה לכונן חברה אשר תתמוך בידי העוזבים את הארץ, והיה כל עני ודל ישיש למצוא פתח תקוה לראות חיים. ונוכל לבטוח כי הכסף לא יחסר לדבר הגדול הזה, הן מרבים אחינו העשירים בארץ רוסיא להביא נדבה לאחיהם ולקול הקורא ליסד קולוניות לישראל (בעת אשר האמינו כי מהדבר הזה תקום תשועה לישראל) מהרו רבים להביא נדבותיהם, הנה על אחת כמה וכמה כי כל אחד ואחד יעשה ככל אשר תמצא ידו לדבר הגדול הזה בעת הזאת, אשר כלם יחשבו אותו כתשועת ישראל, וגם כל אחינו בכל הארצות יביאו ויביאו תרומה להושיע לאחיהם בעת צרה כזאת. וזה הדבר האחד והמיוחד אשר בו יתעסקו כל השואלים והדורשים בדבר אחינו לעת כזאת. בתחלה ליסד חברה לתמוך בידי העוזבים את הארץ ואחריה ימשכו כל אחינו, כי אדע נאמנה לא על פי שקול הדעת כי אם בפעל ובמעשה, כי יד עשירינו באירופא כלה תכון עם החברה הזאת ורבים יהיו בעזרתה. ועל השר הגדול בישראל הבאראן האראץ גינזבורג, האיש המרום מעם אשר הקדיש ימיו אך למובת עמו, ואשר אוצרותיו פתוחים לכל דבר טוב ומועיל, עליו החובה והמצוה להחל בדבר והוא יהיה למושיע לאחיו, ואם אך מפיו יצא דבר לא ישוב ריקם כי יעשה ויצליח, והיה לדור יביע פעלו אשר פעל לאחיו בצר להם.

ה.

שובו לבצרון.

ראשית כל היא ליסד חברה כזאת ולאסף כסף רב, והוא העיקר, והשאלה אנה ילכו העוזבים את הארץ היא לעת עתה מפלה לה, כי אמנם אחת היא להנודדים אנה יכוננו את פעמיהם אם אך תקוה נשקפה להם כי ימצאו חיים בהארץ אשר קבלה אותם. ואחת היא לנותרים איפה ישבו אלה אשר עזבו את הארץ כי לרב תהיה הרוחה, אך בכל זאת גם השאלה הזאת גדולה ונכבדה היא עד מאד. כי בעת אשר נגשה דבר חדש עלינו לחקור ולהתבונן מאד אל כל התוצאות

בדרכינו ולבקש אך מה טוב לנו, ואם בחזקת היד יגברו עלינו מנדינו ולא נוכל קום אז אין עצה ואין תבונה בלתי אם לפנות ערף ולעזוב את המקום אשר בו לא נוכל לחיות ככל האדם, ולדבר הזה עלינו לשית לב ביתר שאת ויתר עז.

שונאינו יקראו בחזקה כי רבינו ופרינו בארצם ונהיה עליהם למשא, ורבים יאמינו לדבריהם ויגזרו אמר כי יען רב מספר אחינו בארץ לכן באה עליהם הרעה, ואם אמנם כל איש אשר דעתו לא נטרפה מרוע לב יבין כי הבל כל דבריהם, כי להארץ ולטובה ואשרה אחת היא אם בניה יאחזו באמונה זאת או אחרת ואם ימיר היום איש את אמונתו לא ימיר את לבו וחפציו ומעלליו, אך גם להשפט אתם הבל ורעות רוח הוא, כי לא אמת יבקשו ונקוה אשר אם ישמעו דבר אמת ישובו וינחמו מעלילותיהם, כי אם רעה נגד פניהם ואותה יבקשו, לכן אין טוב לנו בלתי אם לסגת אחור, היינו להמעיט מספר אחינו בארצות אשר המה לשכים בעיני עם הארץ, ולא לקחת מספר אנשים מאחינו מעיר אחת ולהושיבם בעיר אחרת, כי בזאת לא ייטיבו. הדבר הזה יפה וטוב היה לו ידענו נאמנה כי בני הערים אשר שם היהודים חדשים מקרוב יבאו יקבלום באהבה וכמו אנשים יקרבום, אך לא כעת אשר כעלוקות מוצצות דם וכסלונים ממאירים יֵחשבו בעיני עם הארץ, הלא כל יושבי הערים יתעוררו בעברה על העלוקות והסלונים אשר יביאו בשעריהם וירדפום מנוחה, ולא ייטב להיהודים הגרים בהערים אשר באו שמה מהערים אשר הֻגלו משם, ועוד ירע להם כי יפרדו לאחד אחד, ובעת צרה יצר כחם ואף להושיע איש לרעהו ביום רעה תקצר ידם. אי לזאת אם טובה העצה להמעיט מספר בני ישראל בארצות אשר שם ישקצום, טובה היא רק אם מספר לא מעט מהם יעזוב את הארץ וילך לו אל ארץ אחרת כי בזה ייטיבו להגולים, וגם מהנשארים ינוח אף רודפיהם בראותם כי מספרם ימעט, ועוד זאת כי יראו כי היהודים לא יחתו מפני „לעזוב את הארץ" ולא ישובו לשלח בהם את הדבר הזה כחץ רעל. וגם הממשלה תופיע בלי ספק על עצתם, כי הממשלה הן שלום כל עבדיה תבקש, וגם היא תדע כי טוב יותר יהיה להיהודים אם לא ישבו במצור ומצוק בערים קטנות ואיש בשר רעהו יאכל.

פללתי ראיתי בעיני. זה כעשר שנים עברו מעת אשר העליתי את הרעיון כי עם אנחנו על הגליון ומעת ההיא עד היום לא חדלו נרגנים אשר הרבו כעשם עמדי ומה גם כאשר פגעתי בכבוד צדיק חסידי ההשכלה, בכבוד בן־מנחם, אז דמו כי עליהם החובה והמצוה לעשות בי כלה, ומי מלל לי כי פתאם יקומו בני הנעורים, תלמידי בתי הספר הגבוהים, אשר בכל הארצות המה הראשונים להשחית כל חלקה טובה בנחלת ישראל, המה יאחזו בהדעה הזאת בשתי ידים ואחריהם גם הזקנים ימשכו ויראו לכל כי הרעיון הזה מצא מסלות בלבבם ויחזיקו בו. ואחרי אשר כזאת היתה לכן נוכל לבטוח כי האנשים האלה יעשו וגם יוכלו להושיע לעמם, כי האיש אשר יחשוב את אחיו לבני עמו, הוא לא יסוג אחור מפני כל מפעל וכל קרבן לא יקר בעיניו, לא כבעלי האמונה אשר איש מרעהו בדעתו יפרד. אשר על כן נוכל לגזור אמר ולהחליט כי אך הדעה הזאת היא אבן פנת כל בנין וכל מצודה לקיום ישראל, ועל כן נקוה כי גם הדבר הזה אשר נדבר עתה ימצא אזנים קשובות ולא לתהו נוציא רוחנו.

אם נפקחו עינינו לראות כי לא בידנו להיטיב מצבנו במקום אשר ימאנו לתת לנו יד ושם, אם נבין כי לא בשנותנו את ארחנו יען כי שונאינו ימאסו בו נמצא חן ושכל טוב, אם נשיב אל לבנו כי להמבקשים עלינו עלילות נתכנו עלילות ובכל מעשה ובכל מפעל ימצאו די והותר לגרות בנו מדון, ואף אם נזכה כשלג במי רפש יטבילונו ויתעבונו ברעל פיהם, אז נדע ונבין כי אין לנו דרך אחרת בלתי אם לאטום אזן משמוע בקול הדוברים סרה עלינו, היינו להוסיף ללכת

וכל השומעים קראו הידד. והתלמידים בבית־מדרש החכמות במאסקוי, יותר מארבעים, אשר קדמו פני בבואי ואשר הקריבו לי אשכר: עט זהב מעשה אמן נפלא, חרתו עליה לאות את הפסוק „ופדויי ה׳ ישובון ובאו ציון ברנה״. הדברים האלה אינם צריכים כל באור. את הדברים המעטים האלה הבאתי לאות כי כן הוא כאשר אמרתי, אך על דבר מצעי ברוסיא בכלל אאלץ לכתוב בחוברת הבאה. אני אומר אאלץ, כי מלבד במכה״ע בשפת רוסיא לא בא דבר באחד ממכ״ע העברים ואיש מהקוראים העברים לא ידע זאת, והדבר הזה היא בעיני וכן בעיני אלה אשר עשוהו לא דבר פרטי הנוגע רק בי, כי על כן אדבר בו עוד בכלל ופרט.

אשר הטיפה באשכנז, עד כי כמעט אמרנו נגזרנו מעדת ישראל גם ברוסיא כמו בארץ אשכנז. והנה לפתע פתאם זה כשלש שנים בא רוח טהור בלב בני הנעורים, על הרוב מאלה אשר הקשיבו ויקשיבו לקח בבתי הספר הגבוהים, ורוח מלא מאלה בא גם להזקנים מהם לימים ובפה מלא החלו להשמיע כי — שמעו מטיפי אשכנז והתפלצו! — כי ע ם אנחנו וכי עלינו לדאג איש בעד רעהו כאחים בני עם אחד מבלי הביט אל מחלוקת ודברי ריבות בדת ואמונה. כדבר הזה יביעו גם יכתבו בשפה ברורה בשפת הארץ ובכל עת מצוא יעלה על שפת לשונם ולא בסתר ידברו כאלה[1]). כל אלה ראיתי והשתוממתי כי את אשר לא

---

1) הכבוד הגדול אשר פזרו לי במלא חפנים בפעטערסבורג ומאסקוי, כבוד אשר לא נעשה עוד לשום סופר עברי, ידעתי גם ידעתי כי לא לי הוא כי אם להדעה אשר אחזו בה, כאשר השמיעו בפומבי התלמידים מהאוניווערזיטאֶט אשר הריעו לקראתי הידד וישאוני על כפים לבית התפלה, וכאשר השמיעו מדברותיהם בעת הארוחה אשר הכינו לכבודי בפעטערסבורג נכבדי העדה ומשכיליה, ששם נקבצו מכל מפלגות ישראל: הבאראן ד. גינזבורג שבו נתאחדו עושר וחכמה ותורה במקום אחד, הפראָפעססאָר באקסט וכל המו״ל מ״ע לעברים הן בשפת רוסיא והן בשפת עבר ורבים מעוזריהם ועוד ועוד. ודברים אחדים אשר יצאו מפה הנושאים מדברותיהם ראוים המה להשמע ברבים, למען יהי׳ להם זכרון לעד לדור. החכם הפראפעססאָר באקסט פתח פיו ברגש ויאמר: איוב היה למופת לכל בני עוני מאז ועד היום, אך על דעתי לא כן הוא, כי עוד לא רבה הרעה אשר באה עליו, כי אלהים אשר סגר אותו בידי השטן התנה עמו כי ישמור את נפשו, ואם כן שם על נפשו משמר טוב לבל תגע בה יד לרעה, כי אין לך שומר טוב מהשטן עצמו, ומה מאושרים היינו אנחנו בני ישראל לו כזאת נעשה גם לנו, אך אנחנו גויתנו נתונה בידי השטן וגם בנפשנו איננו ערב, בנו יוכל השטן לעשות כחפצו גם בגויתנו גם ברוחנו, ועל הדבר הזה בנה יסודו כי שפתנו ורוח לאומנו המה היו לנו כמצודות לבל נאבד ונעלה בתהו. החכם הנורע ה׳ צ״ה ראבינאָוויטש השכיל לרבר על השפה כי היא חיינו ורוח לאומנו באמרו מות וחיים ביד ל ש ו ן, העם אשר לא שכח לשונו חי הנהו ואשר שפתו מתה אז גם הוא ימות וישכח שמו. והאחרון הגדיל הלא הוא המשורר הנפלא ה׳ ש״ז לוריא אשר דבר בדברים חוצבים להבות אש ויאמר כי כל הכבוד אשר יפזרו לכותב הדברים האלה הוא יען כי הוא סלל מסלה להרעיון כי ע ם אנחנו ויען כי הראה אומץ לבו להדית את בן-מנחם משאתו ועל זאת עלינו לרוממו—

לבם וישובו ממחשבתם בראותם כי לא כן השבו, אנשים כאלה לא מעטים המה בנו ומה גם בארץ רוסיא, שם נראה אחדים אשר כל חפצם וכל ישעם וכל מחשבותיהם ומעלות רוחם המה אך גורל עמם, ואלה המעטים המה אלה אשר גם כח ידיהם אתם לעשות טובה רבה לכל אחיהם, ותקותנו חזקה כי אם האנשים האלה ישימו לבם לדבר טוב אז יעשו וגם יוכלו. כי לא חוזן לב אחזה בדברים האלה, כי אם כאשר נוכחתי למראה עין זה לא כביר.

גם בבני האדם נראה כפעם בפעם כי יחושו בלבם עתידות בטרם היו, וכחית השדה יחושו סער ורעם בטרם נהיו ויחישו מפלט להם בטרם עבר המועד, כן גם בני האדם יחושו לפעמים רעה בטרם נהיתה, אם גם הדעת תשובבם ולא תתנם להציל נפשם כחיה, כי היא תלמדם לבקש חשבונות רבים ובזאת תסיר את הלב מהרגש הנאמן. ירחים אחדים בטרם אשר פרצו השערוריות בנגב רוסיא ראיתי בעיני והשתוממתי כי רוח חדש עבר על הטובים שבאחינו ברוסיא, רוח אשר כמו זר הוא ליתר אחינו, ומה גם לאחינו שבאשכנז. זה כחמשים שנה עברו על בני ישראל ברוסיא מעת אשר ההשכלה החלה למצוא מסלות בקרב בני ישראל, ותקם לה כהנים ומטיפים כאלה אשר היו באשכנז, וככל הדבר אשר שמעו ממורי ההשכלה באשכנז כן שמרו לדבר, ומה גם אחרי אשר רבים מהראשונים היו מהבאים מארץ אשכנז, ובמעלות ההשכלה הזאת עלו מעלה מעלה עד כי גם ידם מצאה לבנות היכלים ולהעמיד מטיפים ולחלק לב העדה ולקרוע קרעים בכל קהלות ישראל ולהגדיל הריב והמשטמה, ולהרבות בורחים מבתי הישיבה אשר אחרי כן היו נעים ונדים מבלי כל מטרה בחיים, ואשר על הרוב היו כמשטמה בבית ישראל, ואף שונאים וצוררים מבני ישראל גדלה על ברכיה, אשר היו אחרי כן כמזכירים עון לעמם ואשר הרבו פצעיהם כחק וכמשפט, וגם בלבם נתנה ענין לענות כי אך להתבולל בין העמים מטרתנו ואם נבטל בששים אשרינו וטוב חלקנו. גם שם השמיעה דברה כי שפת עבר אך למותר היא ודרכי היהודים אבלות, וגם מבין סופריה בחרה לה נביאים אשר נבאו לכל העם בשפת עבר כי שפת עבר מתה היא וחלילה לנו להטמא במתים, ולא הפילה דבר מכל הדבר

כל אשר להם וגם בהם שלחו יד, האם רע ומר היה להם לו עזבו את הארץ בטרם אשר נתך עליהם חרון אף יושביה? הגלות כצרה נוראה תחשב לאיש יושב בטח, אך איש אשר יפחד לרגעים הוא הן יחיש מפלט לו מבלי הרבית מחשבות רבות, ואם כן לעזוב את הארץ לא הרעה הגדולה היא בכל הרעות אשר מצאו אותם, ובכל זאת יבהלו ויחפזו מהדבר הזה ויבחרו למות תחתיהם מבקש מפלט להם, גם אם רשיון הממשלה ינתן להם לעשות זאת! ולא ישיבו אל לבם כי אלה אשר דבק בידם מאום הן יוכלו להציב להם יד ולמצוא חית ידם גם במקום אחר, ואלה אשר אין בידם עד מה, הן לא יאבדו מאומה והיתה להם נפשם לשלל. ואם גם איש איש יפחד מפני הדבר הזה, אבל הכלל כלו למה זה ירגזו ממנו? על הכלל כלו להבין כי לא ירע ולא יזיק להיהודים אם חלק גדול ממנו יעזוב את הארץ, ואז יסכרו פי שונאיהם בראותם כי לא יפחדו מפני הגלות ולא יוסיפו עוד לאים את היהודים בדבר הזה, ויתר בני הארץ אולי ישובו ויראו כי לא כהצעקה הבאה על היהודים כן עשו, כי אמנם לא רעה כי אם טוב יביאו להארץ אשר ישבו בה, וישובו לקרב את הנותרים ותקום הרוחה לאלה אשר עזבו כמו לאלה אשר נותרו בארץ. כן השבנו בצדק לולא טפש כחלב לבנו מהבין דבר לאשורו, אך עבדים אנחנו ובעבדותנו אנחנו נמקים, ומורינו ומטיפינו למדונו מנער לנשוק ככלבים את היד אשר תכנו במקל חובלים, ועל כן לחסד נצפה במקום שיש לנו לקחת בכשרון ידים, חנינה נבקש בעת אשר יש לאל ידנו למצוא משפט, לסבלנות נשא עין גם בעת אשר יש לאל ידנו לקחת חלק כחק, ועל כן תרפינה ידינו ורוחנו לא יתרומם ונמק בעונינו וכל יד עכל תבואנו.

ג.

ונשובה.

ובכל זאת עוד לא תאבד תקוה; לאשרנו עוד לא תמו אנשים מקרבנו, אנשים מביני דבר ואוהבי עמם, אנשים אשר רב כח לבם לא רק להקריב כספם ועתם על מזבח אהבת עמם, כי אם גם את רעיון

לנו, כי עוד לא אזלת יד מהושיע, ועוד לעת ערב אולי יהי אור.

כאשר יֵעשה לילדים כי יפילו עליהם בלהות בקרוא בשם דבר אשר יפחדו ממנו, וכאשר יחפצו להביא מרך בלב הילד יקראו: דוב, או שד! כן יעשו כיום שונאינו בחפצם לשלות מגפותם אל לבנו. השם „יהודי" היה לחרפה מהעת אשר היהודים החלו לבוש בו ולהתכחש לו, כי לולא היה גם בעיני היהודי כדבר חרפה, הן לא התגעש בשמעו אותו ועל לב שונאו לא עלה הרעיון להרגיז אותו בו, כן היה למחתה לכל היהודים הפתגם „לעזוב את הארץ" וכאשר יזכירו אותו ליהודי יפחד וירגז תחתיו. כי על כן ישישו מנדינו עליו ובכל עת מצוא ירגיזו בו רוחנו בדעתם כי כחץ שנון יפול הדבר הזה בלבנו. אולם אך פחדנו העיר רוחם להתעלל בנו בדבר הזה. אמת היא כי רע ומר לאיש לעזוב ארץ אשר בה נולד, לעזוב את ביתו ומשלח ידו ובכל אשר הסכין ולנוע אל ארץ אשר לא ידע, נורא הוא מאד ואיש לא יכילנו בלתי אם עליו עבר זעם ויאלץ לברוח ממקומו, אולם דבר אשר נורא הוא לאחד לא נורא הוא לרבים, ולפעמים יהיה לאחד למהתה ולרבים לפתח תקוה. כאשר קמו השודדים על אחינו ברומעניא ויעשו בהם משפטים נוראים וחיי כל אחד מאחינו היו תלוים לו מנגד, הן בעת צרה כזאת הלא אך טוב היה לאלה אשר עוד נשאר בידם מאומה למהר לעזוב את הארץ בטרם אשר גם עליהם עבר זעם, ובכל זאת חלו ורגזו תחתיהם כאשר קראו מנדיהם קריאה גדולה כי יעזבו את הארץ, ומה כל החרדה הזאת? הטוב טוב לפול חלל לפני בני עולה, או לראות את כל הינו וקנינו גם בני ביתו נתונים למשסה מאשר להרחיק נדוד למקום אשר נפשו תהי לו לשלל, וגם המעט אשר תציל ידו יהי שמור בידו לא לרעתו? כן גם היום ברוסיא ידמו מנדינו לכלות כל חצי חמתם בנו בקראם קריאה כי היהודים יעזבו את הארץ, ואחינו ירעדו כעלה נדף מפני הדבר הזה הרבה יתר מאשר מפני כל הרעות אשר באו עליהם, ואם יקום איש יהודי ויאמר: ואמנם למה לא תעשו כדבר הזה אם הממשלה תתן לכם רשות לעשות זאת? האם רע ומר היה להעשוקים ביעליסאוועט-גראד וקיעוו ובכל ארבעים הערים והכפרים אשר התנפלו עליהם ויבוזו

כעני אשר מימי נעוריו הסכין לאכול אך לחם חסד ישאף אותו גם כאשר תמצא ידו להשביע נפשו מעמל כפיו, וחכם הוא בעיניו משבעה עמלים בכשרון, כן הננו אנחנו הגוי כלו! בכבוד ע ם נמאס, במשפט אנוש לא נבחר, כי חסד חנינה וחמלה נבקש, נשיש כי יתנו לנו חנינה, נריע אף נגיל כי יקרבונו בחסד וסבלנות. סופרי ישראל יתרועעו אף ישירו וישמיעו קולם עד למרחוק, כאשר קרה כי נִתַּן כבוד לאיש יהודי; יום יום יביעו לנו חסדי האחד והשני מהעמים אשר השפיל גאותו ויושט אצבע לאיש יהודי; שירי חסד, חנינה וסבלנות ישירו לנו ויישנו אותנו בערש הבושה והכליפה, כי מי בזוי כהאיש אשר אך לחסד עיניו תצפינה, ומי שפל כזה אשר י ס ב ל ו אותו? הוי ואבוי על החסד החנינה והסבלנות ועל סופרינו משוררינו ומטיפינו אשר ירוממום תחת לשונם! כי המה המיתו בקרבנו חושי האדם, המה לקחו ממנו רגש כבוד אדם ויגזלו ממנו הדעת לדעת מ ש פ ט-אנוש ויעשונו לעם נבזה ושפל, לעם חי אך בחסד וסבלנות בעיני העמים ובעינינו אף אנו, ולא דעת ולא תבונה לאלה אשר בחסד וחנינה זכו לכבוד, להשיב אל לבם, כי נופלים המה אצילינו ושרינו כיום מהיהודים הנבזים והשפלים אשר לפנים השחו ראשם לפני כל אציל פולני וישוררו לפניו מה יפית! הן אלה על פת לחם להשביע נפשם השפילו גאותם לעין, ובלבם חשבו את נפשם לאנשים נכבדים הרבה יתר מהאציל אשר אליו ישתחוו, ובבואם הביתה ובשבתם את אחיהם חשו כל כבוד אנוש וידעו כי באמת נעלים המה מהאציל בישרם, במוסרם, באהבתם לביתם ובצדקתם ובכל דרכי חייהם, ואם השפילו גאותם נגד האציל בזה לא נשפל רוחם, כי חשבו זאת לצרה וצוקה אשר נטל עליהם לשאת אותה — ושרינו ואצילינו מאחינו כיום ירכינו ראשיהם לפני כל מעול והומץ למען יקרבם בחסד וסבלנות וישאו ראשם ויתפארו בכבוד הגדול הנעשה להם כי חשבו מפניהם רק! על אלה עלינו לבכות ולהאנח בשברון מתנים, לא על התחלואים אשר חלו בנו ידי שונאינו כי אם על הפצעים אשר פצעו בנו אחינו! ואם באמת נחפוץ להושיע להאמללים אשר עליהם עבר כוס, אז עלינו לדבר ולהטיף ולהשמיע מבלי הרף כי ידנו היתה בנו ועת היא עת כי נשוב מדרך עועים אשר בחרנו

עבר ופנה בצאתנו לפעולה, פן לא תהי רוח אלה או אלה מהעמים נוחה ממנו, פן ילעגו לנו או יתמרמרו נגדנו, כי עת היא עת לחזות נכוחה, כי להרע לנו עוד יותר כמעט קצרה כל יד ואולי תמצא ידנו להיטיב לנו.

השקר הגדול מכל השקרים אשר יענו בנו שונאינו הוא כי יאמרו אשר אחדותנו חזקה ואיש את רעהו נעזור כאיש אחד; לו אמת היה בפי הדבה הזאת או אולי קצרה ידם באמת מהרע לנו, אף אם הרבו כחול דבות שקר, אך כאשר אמת בפיהם באמרם כי לנו כל העשר ומאשר להם נעשה תמיד חיל, כאשר בלי שפת רמיה יטפלו עלינו חטאת עלילת דם וכל יתר האשמות אשר כבר נודעו לכל, כן אמת גם בדבה הזאת. לאסוננו ובשתנו עלינו להודות כי אין שלום ואין אחדות בקרבנו, ואיש איש ממנו נכון להקריב את אחיו, אשר דרכיו לא מצאו חן בעיניו, וזאת הרעה לנו מכל הרעות אשר באו עלינו, כי לולא התרפינו אנחנו כי אז לא צר כחנו ביום צרה. שמה ובעתה תאחז כל איש לב בזכרו כי עם, אשר מספר בניו עולה לעשרת מיליאן נפש או יותר, יהי לחרפה ובוז וכל גבוה והדל אישים ידרוך עליו ברגל גאוה, נתן למשסה ואין אומר השב! איפו הוא אמץ הלב אשר בו התפאר העם הזה וקשיות ערפו איה היא? הן אלה המה כמגן וצנה לעם לשמור עליו מכל משמר, ועם כזה אשר מספר בניו רב הוא ודי לעשותו לעם נכבד וחזק כי יכבדוהו ויגורו ממנו עמים רבים, עם זה עתה כאל נחשב, כצוענים נודדים, כרמש לא מושל בו הנהו בכל הארצות, אשר השלום אך כמתנת חנם נתנה לו ובכל עת מצוא יוכלו לשוב ולקחת אותה מהם, וכל הרוצה לרדפם ולהשיבם עד דכא יבא ויעשה חפצו באין מפריע, ואם אמנם היתה כזאת לו גם היתה שמינית שבשמינית אחדות בקרבנו? לו רק חשבנו בלבנו כי אלה עשרת המילליאן נפש כלם אחים בני עם אחד המה? כל איש אשר לא נטרפה דעתו יענה ויאמר: לא! אך אחרי כי ידנו היתה בנו להפריד בינינו, לכן מצאה תמיד יד אויבינו להמנו ולאבדנו, אחרי כי אנחנו ירדנו מטה מטה וכל רגש הכבוד מת בקרבנו ונעים לנו לחם חסד בחרפה ובוז לכן כה יעשה לנו!

אשר אמנם ביד היהודים להיטיב את מצבם, כי רק המה בידם בנו חיץ להבדיל בין ישראל לעמים, ויען כי יתרחקו מעל העמים לכן ירחיקום גם המה בשתי ידים, ואך יקרקרו היהודים את הקיר המבדיל ביניהם אז יצאו העמים לקראתם בתרועת שמחה וכמו אחים יקרבום, רבים המה אשר תעו ללכת ארחות עקלקלות מבלי דעת את רוח ישראל ומה שונאיהם מבקשים מהם, כי לא כי יחכמו וידרכו בדרך תבונות וישכילו להיטיב מגמתם, כי אם אך תנואות יבקשו ועלילות שקר יחפשו, כי על כן יתהפכו כחמר חותם והעלילות תשנינה פניהן מיום ליום, ואם היום יחשבו ליהודים חטאת כי יתרחקו מעל העמים, ישובו מחר ויריעו עליהם על כי יעמדו במקום גדולים, כי ירבו להתקרב אל העמים ולא יכירם מקומם, כל אלה לֹא ידעו ולא הבינו אלה מאחינו אשר דמו להסיר את הקיר המבדיל בין ישראל לעמים, ובמעשיהם ודבריהם אך כרו שוחה לאחיהם לבל יוכלו עמוד וירַפו רוחם עד מאד, עד כי אין עוד לישראל אמֶץ לב ורוח כביר להלחם עם הפגעים כאשר היה לו בשני אלפי שני הרדיפות. בכל עת חרד ופחד ישראל מפני חמת המציק, לא ידע רגע שלו בנפשו ויעמוד הכן לקראת כל פגע כאיש ערוך למלחמה, וזאת שעמדה לו כי הפגעים כלו והוא לא כלה, ועתה בבוא צרה לישראל יבהל ולא ימצא ידים לעשות עד מה, כי לא יעמוד טעמו בו עוד ורוחו נתעה מבלי דעת מה טוב. כל אלה באו עלינו באשמת אלה מדריכינו אוהבי העמים, אך בכל זאת לא נוכל לשפוט אותם במדת דין קשה, כי אמנם בשוא נתעו להאמין כי בזה ייטיבו לעמם, כי יעלו ארוכה לשבר אחיהם ויושעו תשועת עולמים. אבל עלינו לכל הפחות עתה, כאשר באה צרה גדולה, לפקוח עינים ולראות כי שקר היה בפי כל הנביאים האלה וכי לא זה הדרך לתת לנו שם ושארית, כי אם עלינו לדאג בעד חיינו ושלומנו ולעשות כל אשר תמצא ידנו להיטיב לנו מבלי שים לב אם ימצאו דברינו ומעשינו חן בעיני העמים, כי אלה מבני העמים אשר צדק ומשפט יבקשו המה לא יבקשו עלינו עונות לשנוא, ואלה אשר אך בשתנו ורעתנו יבקשו המה ימצאו את חפצם בכל עת אם כה או כה נעשה ונדבר, עתה על כלנו החובה והמצוה לשים לבֹ לדבר הזה, לחדול מהתבונן אל כל

בעון נשך ותרבית יקומו עלינו, כי לא ירבה מספר בני ישראל הלוקחים נשך מהנושכים מבני העמים והעד כי לא בלוקחי הנשך והתרבית שלחו את ידם ולא אך בהעשירים, כי אם בהעניים המרודים, בבעלי המלאכה ובאנשי הצבא אשר כלו חק צבאם והמה הן לא יינקו את לשד הארץ, אבל על הדבר הזה התעוררו כי נאכל את בניהם ונשתה דמם, ועל זאת יצדקו מאד, כי לעם נבל כזה השותה דם עוללים אין כל צדקה כי ישאר ממנו שרש או ענף בארץ. הן חטאת הנשך ראינו בכתבי השטנה על יד חטאת עלילת דם ואם נאמין להדבה האחת למה זה לא נאמין גם להשנית? — האיש הדובר בי התקצף על כי אמאן לשים אשם נפש אחינו הנתונים בצרה, כי איככה יוכל איש משכיל להסיר עון מעל ראש ישראל? וכדברים האלה מלה במלה שמעתי מפי אחד הגבירים בפעטערסבורג, וכדברים האלה מלה במלה נשמע ממאות ואלפים מאחינו, אחרי כי כה למדו מנער לשים כל עון וכל אשמה על ראש איש ישראל, ומבלי דעת ומבלי חשבון ומבלי אשר יבינו עד מה בדרכי בני ישראל איך הם מתפרנסים ובמה הם נזונים ידברו ככל דברי משטינינו, לא כאשר היה לפנים כי כל איש ישראל ידע וחש בנפשו כי על לא חמס בכפם יהיו אחיו לבז ולמשסה, עתה שא: את אחינו בארץ אשכנז, ועל דגלם יחנו רוב המשכילים ביתר הארצות, ויורוך תורה כי אך בעוננו אנחנו נמקים, וכפרי מעללינו ישיבו לנו. ואם לפלא הוא אם רבים מבני העמים הקוראים לתמם דברי המשטינים יאמינו בהם, אם גם בנו ערלי לב כאלה. ואם לפלא יהיה אם ערלי לב כאלה לא יקומו לקדם פני הרעה בטרם נהיתה ולא יתעוררו לישע עמם בעת צרה להם? לא לפלא יהיה, ולהפך נדע נאמנה כי אנשים כאלה היו ויהיו בכל עת כאבני נגף לנו על דרכינו וכנגע בכל בית ישראל.

ב.

נחקורה.

אמנם לא נפקוד עתה על האנשים האלה, אשר רוח עועים עבר עליהם ויבלבל את דעתם לחשוב כאשר השבו רבים לפניהם,

כאיש אחד לסכור פה שטן ומקטרג. הן בחלק העשירי מהכסף אשר חמסו כעת מידם היתה לאל ידם לתת על פה כל המקטרגים למען ידומו סלה, או למה לא קמו יחד להתנפל ולהגיש בקשתם לפני המלך כי יאמר למשחית: אסוף ידיך! אל תוסיפו לדבר סרה אשר תבדו מלבכם כי לא כמשפט הארץ הוא, על פי משפטי הארץ ענוש יענש כל מוציא דבה! הן לו הצליח בידם עשר שנים לפנים לסתום פה מעול כי אז לא היתה בהם עתה יד מרצחים, אולם זה הדבר אשר נפל בישראל להשחית בו כל חלקה טובה להפר האחוה והאהבה ולנתק כל מוסרות הלאום, זה הדבר אשר דכא רוחו השפיל גם גויתו עד כי היתה כטיט חוצות, בכל העת הזאת התעסקו אחינו בני ישראל בארץ רוסיא אשר יצאו לישע עמם אך בהשכלה, כי כן למדו מאחינו בארץ אשכנז, כי גם המה נואלו לחשוב כי מהשכלה קרנים להם ובה ילכו ושגבו ויעשו חיל, ואם היא תהי עטרת תפארתם אז יראה כל עם הארץ כי קרן עור פניהם ויעטרום כבוד וכמו אחים יקרבום ולא יוסיפו בני עולה לענותם. ואחרי כי יחידים בעם אשר בכספם הציבו להם יד בארץ לא חשו את אשר חשו יתר אחיהם, כי לפניהם נפתחו שערי כל הארץ, לכן דכו בנפשם כי אמנם להם נִתנה הארץ ואין פחד עוד. והמה כאשר ראו דברי המשטינים אף המה ענו אחריהם בקול: אמנם בנו העון, כי גלוה ברבית ונעשוק את הארץ ונתרחק מעל העם היושב בה ועלינו להיטיב את דרכינו ואז שלום יהיה לנו. וככל דברי המשטינים מהעמים שמענו גם מפי אחינו דבר לא נעדר. וכה נשחת לב רבים ומוחם נתבלבל עד כי גם אחרי אשר באה הרעה ישנו בדברי השוטנים כי אך בפשע היהודים נָגע להם. אחרי אשר באה השמועה הנוראה מיעליסאוועטגראד דברתי את איש אחד במאסקוי והוא אוכל לחם עדת בְני ישראל ויענה ויאמר לי: כְשאנו לעצמנו הלא נודה כי אמנם חטאו ועוו האנשים האלה בהרבותם נשך ותרבית ובינקם כלְ לְשד הארץ. — לא כשאנו לעצמנו כי אם כשאתה לעצמך — עניתיו — תדבר כַּדברים האלה, וגם דבריך אך למותר כי הלא כה המה דברי נאוואיא ווּרעמיא, קיעווליאנין ודומיהם, אבל אני אגדך כי לא ידעת לדבר נכוחות בחפצך לעֲמוד לימין האנשים הצדיקים האלה המקטרגים עלינו, כי אמנם לא

כי פה התנפלו יהודים על נוצרי וימיתוהו בחוץ ושם שמו מות בכל אֹכל, ויום יום מבלי מנוח יכתבו שטנות ועלילות שוא כאלה, אף כי הכל יודעים כי שקר המה, וגם השרים והשופטים נוכחו כפעם בפעם כי אך תרמית לבם יכתבו המכַתּבים עמל האלה, ובכל זאת הרשות נתונה למשחיתים האלה לחבל ככל העולה על רוחם. באדעססא, בקיוב, בווילנא, בפעטערסבורג ומאסקוי יצאו מכת״ע רבים אשר כל שיחם והגיונם הוא אך לשלח את ההמון בהיהודים להֻמם ולאבדם. עשרים שנה עוררו את רוח העם לעשות נקמות ביהודים לשלול הונם אף לקחת נפשם, והיפלא איפו אם דבריהם עשו לאט לאט פרי? לו היה כל העם היושב בארץ רוסיא עם יודע ספר כי אז החלו כבר לעשות את אשר עשו היום, כי הלא עין בעין יראו כי הותרה הרצועה, כי אחרי אשר המכַתבים כותבים באין מוחה הנה אות נאמן הוא כי אמת בפיהם וכי כל הרוצה לשלוח ידו ביהודים לא יאשם, כי אם לא כן הוא איך נִתּן רשות להשטן לקטרג? אך לא רבים המה בעם הארץ אשר יבינו קרוא כי על כן עברו ימים רבים בטרם אשר עשו דבריהם פרי, בטרם אשר מצאו מסלות בלב אנשי הזרוע כי יצאו חלוצים לעשות כאשר הורום המכַתבים במכתבי עמל. המסיתים למדו גזרה שוה בעצמם מה אלה המפיחים מדון בעט סופרים לא נענשו אף אנחנו אשר נפיח קריה בפה בדבר שקר בשם המלך לא יקרנו עון. ובכן הסיתו את ההמון אשר ראה מקור נפתח למצוא כל דבר חפץ אשר לא עמל בו ויעט אל השלל, וגם להכות איש יהודי לא דבר ריק הוא, ל ה כ ו ת בכלל הלא ענג הוא ואת איש י ה ו ד י הלא מצוה היא, ובכן צץ פרי הזדון ויהי למטה רשע. ואף אחרי אשר כבר נשפך דם ישראל וכל חילם היה לבז האם חדלו המשטינים האלה רגז? האם אמרו למשחית הרף?! אך לא! המה הוסיפו עצים לאש להגדיל המדורה וישבחו את פֹעל הגבורים האלה, כי לפי דברם אך כסף עם הארץ הוא אשר לקחו להם היהודים בתרמית, וכאלה רבות. זאת היא האם הרשעה אשר הולידה את הרדיפה הנוראה, היא ולא אחרת, ואותה הלא ראו כל היהודים ברוסיא עין בעין זה כעשרים שנה, ואיך לא הבינו כי מביצי צפעוני יצא אפעה, ואיך לא התעוררו כלם

רדיפות בני ישראל בפעל החלו זה עתה, אך בכח החלו זה שנים רבות. עתה כאשר נעשה הדבר הנורא וגם רבים מבני רוסיא יבושו כי היתה כזאת בארצם, עתה החלו לחקור ולדרוש אחרי סבת הרדיפות האלה ואלה אשר לא במרמה ואון יבקשו אך לשלוח חצי מגפותם אל לב היהודים העשוקים, כי אם משפט צדק יבקשו ואותו ישמיעו, המה חקרו וימצאו כי הסבה לזאת היא, יען כי לא נתנו להיהודים משפטים כמו ליתר בני הארץ, לכן ידמו בני עם הארץ כי אין כל משפט להיהודים וכל איש יוכל לעשות להם כטוב בעיניו[1]. ואמנם המשפט הזה אמת ונכון הוא, אך לא זאת בלבד היא הסבה. הדבר הזה יוכל לתת בלב איש אחד את המחשבה להתנשא על היהודים לעת מצוא, אך לא לאגוד אגודות מוטה לעשות נקמות בראש חוצות, והסבה הנאמנה לכל אלה היא השטנה אשר יכתבו על בני ישראל זה כעשרים שנה ברוב מכה״ע הרוסים ובספרים רבים באין מוחה בידם. זה כעשרים שנה החלו רוב הסופרים הרוסים לשלוח את כל מגפותיהם אל לבנו, וכל עול וכל תרמית אף כל מעשה רצח בדו עלינו חדשים לבקרים, את עלילת הדם נשאו על נס ויכתבו מאמרים וספרים רבים להראות לכל כי בני ישראל ישתו דם עוללי הנוצרים וכמה וכמה מבני ישראל הובאו עד בית הבור גם נשלחו אל ארץ גזרה בגלל האשמה הזאת ועוד לא חדלו עד היום הזה מטפול עלינו האשמה הנוראה הזאת. ובכל יום ויום יבדו מעשים נוראים עלינו

בכמה מקומות, כי על דעתי לא יארכו הימים ויחלו לרדוף את בני ישראל באף, ובפה מלא אמרתי: עד שאתם נושאים ונותנים בשאלת זכיות היהודים שימו לבכם למצוא בטוחות כי בחייכם ובכספכם לא ישלחו יד. אבל כל שומעי דברי ענו: מפני רעה כזאת לא נֵחת, כי בארצנו לא תהיה כזאת, הממשלה לא תתן לפורצים להרים ראש וכאלה רבות, אבל המקרים הרעים הורונו דבר מי קס.

1) את המשפט הזה כתבתי זה כשנה והשמעתיו בחוברת ד׳ שנה זאת (אשר הופיעה זה כששה ירחים) בהמאמר „שאלת היהודים שאלת החיים" כי הלא כה הוא דברי שם: בארצות כאלה מצב ישראל נורא מאד אחרי כי להם לא יתנו לאחוז באשר תמצא ידם ומכשולים פרושים על כל מדרך כף רגלם, ועם הארץ ידמה בלבו כי לו המשפט לגזול ולחמוס את העם, אשר זעם המשפטים ישא, בכל אות נפשו.

ידים הזאת לסחר בה כחפצם, ובשבתם יחד לא יכלו מצוא טרף לנפשם, וגם בעלי המלאכה נלאו למצוא לחם לפי טפם בעמל ידיהם, אך בכל זאת עבדו ועמלו מבלי מנוח ויחיו כאשר מצאה ידם, ועל יד עשיר אחד חיו מאה משפחות, ועתה כאשר נָחתה בהם יד האויבים, עתה גם לחם צר לא ימצא לעוללים ויונקים המתגוללים בחוצות באין בית לשבת וכסות לגויתם. ומרוב הפחד אשר נפל על כלם הנה גם דרכי המסחר אבלות, והאיש אשר עוד נותר בידו מה יפחד לשלוח במסחר או במלאכה ידיו פן תקום פעמים צרה, כי על כן גם כל תקוה רחוקה לראות עד מהרה תשועת אלה המטים למות ברעב, אור תצא. הצרה הנוראה הזאת החרידה לב כל בני ישראל בכל הארץ; לב אלה נשבר לשבר אחיהם ואלה מפחדים כל היום לנפשם פן גם עליהם יעבר זעם, ומי יודע כמה יארכו עוד הימים עד אשר תשוב המנוחה ללבות הנבהלים. כל אלה באו כתְמם וכמו לפתע פתאם. אולם האמנם פתאם באה הרעה? האמנם בן-לילה נהפכו להם אלפים ורבבות לאויבים ומבלי אשר נועצו לב יחדו ומבלי אשר נועדו יצאו חוצץ כלם להשחית את ישראל? הן כל איש לב יבין כי לא כן הוא, כי דבר כזה לא יצא לפעולת ידים בלתי אם עמלו בו ידי מתי און ימים רבים, התיעצו וחשבו מחשבות איך להוציא את הדבר למענהו, ומהמעשה נראה את המחשבה כי בחשבון וכשרון ידים נעשה הכל, כי על כן עשו והצליחו בדרכם, ואם כן הלא ישאל כל איש: איכה היה כדבר הזה ועיני בני ישראל היו עצומות לבל יראו ברעה בטרם נהיתה? איכה ישבו שקטים בעת אשר החרב עופפה על פניהם? אבל הוא הדבר כי רוח תרדמה נסכו עלינו חוזינו זה שנים רבות לבל נחזה נכוחות, לבל נחוש את הרעה בטרם נהיתה, ולוּ אמר איש לבני ישראל ברוסיא ירח ימים בטרם אשר באה הרעה כי כן יהיה כי אז עליו שחקו כעל משוגע ובכל זאת יכול כל איש מתבונן להנעשה לראות כי לא יארכו הימים וכן יהי [1].

1) לראבון לבבי נתקימה נבואתי אשר נבאתי כפעם בפעם בספרי ועוד יותר במו פי כי קרובה הרעה לבא. כשלשה ירחים בטרם אשר פרצו הרדיפות דברתי והשמעתי בבתי הרעדאקציאן של הסכ״ע ראסוויעט והרוסקי יעווריי ועוד

נשאו חרפה כזאת על קרוביהם בארצות האחרות, אשר שם ישתו קבעת כוס התרעלה מידי מציקיהם, ואף המה קראו מלא אחרי האמללים: שתתך ישראל! ואף גם מאלה היושבים במצור ובמצוק נמצאו רבים אשר האמינו כי לא עוד עליהם ינוח שבט הרשע, ואף המה קראו כקריאה הגדולה הזאת: אין לנו חלק בישראל ולא נחלה באחדות הלאום כי אם איש לארצו ישראל, התבוללו התבוללו ולא יכירוכם ואז ארוכתכם מהרה תצמח! ואם נמצאו בעם זעיר שם זעיר שם אנשים אשר עינים היו להם לראות ולב לדעת כי כל אלה הבל ותשועתם מאפע ואך קצרי עינים וערלי לב יבחרו בהם, כי כל אלה לא יועילו ולא יצילו ביום עברה, וכאשר יצא הקצף יהי גם רק שם יהודי לבדו למחתה להנקראים בו, ואף מלבושיו ודרכיו בחיים ושפתו וכל אשר לקח לו מהעמים שכניו לא יהיו עליו סתרה, ואף עליו תעבר כוס, אז אליו התבוננו כאל איש הרוח משוגע, אשר יטיף חזון עועים, המגיד מראשית רעות אשר לא תבאנה. אולם אם מוסר אוהביהם לא ישמעו הנה יחושו מוסר מידי שונאיהם בקומם לערוץ אותם מן הארץ, אם טפש כחלב לבם מהבין דברי אלה אשר עינים בראשם הנה יד אויביהם תפקח עינם, ואם מאנו לראות את הרעה מראש הנה יחושו אותה כאשר תבא עליהם.

צרה על צרה ושואה על שואה באו כתֻמם על בני ישראל בארץ רוסיא; בערים רבות השמו והחריבו את מושבות אחינו עד כי לא הותירו אבן על אבן בבתיהם, את בתי מרכלתם הפכו משרש, גזלו חמסו ולקחו ואשר לא מצאה ידם לקחת אתם השחיתו עד בלי השאיר שארית, גם בנפש רבים שלחו יד וירבו חלליהם ולהנפצעים אין מספר. באכזריות אשר לא נשמעה כמוה משנות הבינים יצאו לפעלם כזאבים משחרי לטרף, ואף יד רבים מאלה אשר לא פללו כי גם המה יעזרו לרעה תכון עמהם להשחית ולאבד, ואין קצה להצרה אשר מצאה רבבות נפשות בני ישראל. הן גם עד הנה לא על גפי ההצלחה הכינו מושבם, גם עד הנה היה חלקם צרה עוני ומחסור, כי בעריהם אשר שם נִתַּן להם הרשות לשבת החבאו כמו בבתי כלאים ואיש בשר זרועו אכל במצור ומצוק, כי לא להם נִתְּנה הארץ רחבת-

נחפשה דרכינו!

א.

אין חכם בעיניו כהמאֻשר אשר עשה והצליח בדרכו, או גם אשר רק יאמין כי בידו טובו, וכל אלה הלוחמים במר נפשם את המקרים והפגעים העוטרים אותם ולא יוכלו להם, המה אך אוילים וחסרי לב לפניו נחשבו; ולא ישיב אל לבו: הן המקרים אך מקרים המה וישנו לפעמים ארחות אדם ויורו בן-רגע לעפר את אשר זה עתה על כפים נשאוהו והפגעים יפגעו גם בשלאנן ושלו ויַשימו עליו נוהו; הוא לא יזכר זאת, אף לא ישים אל לבו אשר לפעמים בשפע הצלחתו נֶגע לרבים מאלה האמללים אשר יפקוד עליהם עון אולתם ויאמר כי בסכלותם רעה באה עליהם. אך בבוא עדיו כשואה פחד הפגע ויד המקרים תבואהו ותשליכהו ממרום עזו ולעפר תשפתהו, אז תעלה מחשבה על לבו, כי גם חכמתו לא על אבן פנה ומוסדות בנתה ביתה, כי גם כח לבו אך מידי המקרה נִתן לו והוא לא ידע, ואז יחל לחוש מכאוב לב האמללים אשר לפנים היו כאין בעיניו ויבקש להשכיל להיטיב באמת. זה כמאה שנה נולדו בקרבנו בני ישראל חכמים כאלה, אשר המקרה האיר פנים להם ויחלק להם שלוה ומנוחה במקומם, או האמינו כי כן הוא, ויגבה לבם מאד ויאמרו: זאת חכמתנו עמדה לנו להציב לנו יד בקרב העמים, ועל יתר אחיהם הנתונים בצרה ובשביה הרימו ראש וישימו אשם נפשם במשבַתם לאמר: בכם העון כי לא השכלתם היות כמונו, אבל לוּ חכמתם לבחר בדרכינו, לו גזרתם אף אתם מעל דרכי אבותיכם והתכחשתם לצור מחצבתכם ועל כל דרכיכם נגה אור העמים, או אז נושעתם אף אתם כמונו תשועת עולמים.

זה שנים רבות היתה למלה בפי מנדינו כי כל העשק והמרוצה הנעשה לנו, כי כל הרעות הבאות עלינו בבקר בבקר אך מידנו באו לנו, כי ערפנו קשה ומצחנו נחושה ונמאן לבחר בדרכיהם ולהתבולל בהם, כי על כן תיסרנו משובתנו. ואף אחינו בארצות אשר הונח להם

הֻכּיתם אתם בגופכם, אתם אשר בכם לב ורוח לחוש רגשי חיים וכבוד, הבו התעוררו תנו ידכם איש לרעהו וקומו לחיים לבל נהיה כמת אשר לא היתה לו קבורה. בידכם כלכם לבנות בית ישראל, בידכם לדבר איש על לב רעהו: קומו ונדעה נרדפה תורת אבותינו ושפתם, איש איש מכם יעיר רוח כל אוהביו וכל מכיריו ובכל בית אשר לכם מהלכים תדברו תטיפו ולא תתנו דמי לכם, ואף על הנערות שפכו רוחכם כי תשימנה לבן לדעת שפת אבותן ועליהן החובה עוד יותר, כי הן הלא מועדות להיות אמות הדור הבא, והנה תפקחנה עיניהן על חנוך בניהן ואם הנה תדענה שפת עבר אז תהי לה תקומה. ואף עוד זאת עשו כל אשר בידכם להעביר ממשלת זדון מן הארץ, להסיר העטרה מעל ראשי גבירינו אשר כזרים יֵחשבו לנו, אשר רק בגללם הננו מֻכּים ונתונים לשמצה ומשסה והמה לצרותינו לא ישימו לב, איש איש כאשר תמצא ידו דברו ועשו ועוררו רוח כל יתר אחינו בפעל דבור ומעשה כי יבחרו להם רק אנשים אשר לא יהיו למרגלים לראות אך את ערותנו כי אם אשר יצאו ויבאו לפנינו כשרי הצבא. ואך בדבר הזה תלוי קיומנו ותקותנו לעתיד, השאלה הזאת אם תפָּתר אז נדע כי מצאנו מפתח לשאלת החיים ובידכם הדבר, ביד כל איש אשר נגעה אהבת עמו בלבו, יד כל איש תמצא להכין אבן וחמר אל הבנין הגדול והמפואר ההוא. אל יאמר איש כי המלאכה מרובה ואל יפחד איש מפני הדרך הרחוקה, כי רק אם נחל אז נעשה ואם נעשה אז נוכל. לא בחרב ולא בחנית כי אם ברוח יש לאל ידנו להביא תשועה נאמנה תשועת עולם להעם הזעום זה אלפים שנה [1].

---

1) ברוב דברים וביתר באור דברתי על אדות הדבר הזה במכתבי לאחד הגולים לארץ הצבי וינתן להמשורר והסופר ה׳ מ. דאליצקי והוא ספחהו אל ספרו „שבט סופר" אשר זה עתה יצא לאור והחפצים לקרוא את המכתב שם ימצאוהו.

ותורתכם נסרחה. ובדבר הזה לא לבד כי חמסו המטיפים האלה תורה, כי אם גם היה למפיץ בידיהם לנפץ בו ראש תלמידי חכמים עניים המצפים לעזרה, כי אלה המטיפים היו לשופטים בארץ, והכסף הנאסף להקים מצבות זכרון לתורת ישראל על פיהם יֵחלק, והיה אם יתרפס החכם האביון לפני השופט וירימהו למעלה ראש ויענדנו עטרות לספרו, אז ישליך לו עצם, ואם אין יגרשהו בחרפה ולא בחוקרים גורלו, ומי יבא אחרי השופט ההוא אם בהעשירים אין איש יודע עד מה. אשר על כן בדברי כיום על דבר שפת עבר ותחיתה לא למצבות מתות אשים דברתי, כי אם להפך, עלינו להתאמץ להרבות דעת שפת עבר בקרב אחינו ולא להרים מהם תרומת כסף אשר יהי למעוז וכלי מלחמה בידי אחדים, עלינו להביא אהבת תורת אבותינו בלב בנינו וילמדו כחפץ לבם אם כתבי הקדש או תלמוד או שפת עבר מהסופרים בדור הזה, כי רק להשיב עטרת התורה וכבודה לה אנחנו מבקשים וללמד את העם בינה להבין דברי אחיו, וזאת לא תצא אל הפֹעל על ידי אשר ידפיסו ספרים אחדים מחכמי הדורות שעברו ועשירים אחדים ינדבו כסף וינחלו כבוד, כי אם מהלמוד. ילמד כל איש כחפצו אך ילמד, ואל תהיה התורה מסורה רק בידי אחדים אשר יתפארו בגֹדל לבב כי אך בידם המפתח. רק אז יש תקוה כי גם לב עשירינו ישוב אלינו כאשר יראו כי כל העם יבינו התורה אז ילמדו גם לבניהם את התורה, וכאשר יראו כי לא נבחר לאלופים וראשים לנו בלתי אם מיודעי התורה אז יאלצו ללמוד או לכל הפחות להסתיר חסרון דעתם מעין כל ולא יתהללו בו.

מַעשה אלֶה שיאמרו להקים מצבות היא כמעשה החותרים בחשך בתים וישליכו נתח בשר להכלבים העומדים על המשמר לבל ינבחו ויתנום לשבור דלתים ובריח, ואנחנו נחפוץ להקים משמר נאמן, משמרות א נ ש י ם אשר לא בנתח בשר יסכרו פיהם. כי על כן מי לעמנו אלינו! חדלו לכם מאלילי ההשכלה ומהבלי תעתועיהם ותנו כבוד לעמנו ולשארית הפליטה בטרם עבר יום, בטרם נִתך עלינו זעף אף המקרה אשר לא נוכל להמיש ממנו צוארותינו. ואתם בני הנעורים אשר נפשכם עוד לא מטֻמאה מהבלי האלילים האלה, אתם אשר תחושו מכאוב גם בטרם

אשר את זכרו תביע ומצבות הזכרון אשר יקימו לשפתנו ישימו קברה. זה היה דבר רוב מטיפי ההשכלה אשר אחרי שבערו אחרי שפת עבר והתורה ולמוד הדת, ולא השאירו בבתי הספר אף זכרון לתורתנו, אז שבו ויאספו כסף להקים מצבות להמתים. את המתים אשר זה לא כביר שלחו ידם בהם ויקפדו חייהם שבו ויקחו אותם בידיהם וינתחום לנתחים ויחנטו אותם וישימום בארון למזכרת, ולדבר הזה נמצאו מתנדבים בעם למען יקרא להם שם בארץ והקוראים את הנדבות עשו להם שם ולפעמים גם אכלו מזבחי מתים אלה. מיום אשר חדלה התורה מקרב ישראל באשכנז, מהעת אשר נוכחו המטיפים כי עוד לא תשוב ותחיה בקרב העם מהעת ההיא החלו להוציא לאור ספרי הראשונים וירבו עליהם פלפולים של הבל וידברו עליהם דברי רוח מרבה להכיל [1], וכמעט בכל יום ויום נראה ספרים כאלה יוצאים לאור על ידי אחד החכמים, אשר באמת לא יבין קרוא את הספר ההוא כתקונו, והוא יפתח בכד ויסים בחבית, ואת ההבלים האלה ימכרו בכסף מלא, ולזאת „חכמת ישראל" קראו, וזאת יפתחו אחדים מהעשירים את שקיהם, יען לא ידעו עד מה וידמו כי בזה יצאו ידי חובת תורה ואמונה. ומעשי החנופה והתעתועים האלה בצעו את אשר החלו המטיפים, לגרש גם רוח התורה מהארץ, כי יודע התורה באמת במה נחשב הוא בעיניהם? יבאו היום כל חכמי ישראל הגאונים באמת, היודעים התורה וחקי הלשון, וכל אלה יחד לא יצדקו בעיני מטיף דרשות נבערות לעם, ואף הוא יגדיל עליהם עקב ויאמר: לא מבקרים אתם ולא ברוח בקרת תלמדו

---

1) רוח העועים הזה עבר כל כך כל גבול ומדה עד כי נמצא בהם אחד, אשר בכלל לא יבוז להכבוד אשר יכבדוהו גם בארצות רוסיא ופולין, שהשמיע בפומבי כי גדולה ונכבדה תהיה הצדקה אם יתנוה למען הוציא לאור את המדרש על פי המחקר מאשר אם יתנוה לפליטי הגולים הנדחים מארצם. לו ספרו זאת שונאינו כי ימצא איש יהודי אחד בארץ הדובר כאלה כי אז האמננו בדבריו כאשר נאמין בעלילת הדם, ובכל זאת אמת ויציב ונכון הדבר כנכון היום כי נמצא בנו איש אשר דבר כאלה גם בשפת עבר גם בשפת אשכנז ומו"ל נמצאו בישראל אשר קבלו הדברים הרים כסונו!

והנה אך למותר הוא להשמיע כי לדבר הזה דרושה עת רבה ופעל ידים רבות, אך הנה העת הזאת שעת הכשר היא וגם רבים המה כיום בקרבנו אשר יבינו זאת, ואם נחל כיום בדבר אז יש תקוה כי לבנינו תקום תשועה נאמנה על ידינו. והדבר הזה הוא הראש והראשון אשר עלינו לעשות, באחת יען כי לא כבד הוא מהוציאו לפעולה כיתר חפצינו, וזאת שנית כי בו תלוים כל יתר המעשים ואם הוא יצלח בידנו אז יֵעשו כל יתר הדברים מאליהם, ועל כן הדבר הזה בעיני כעגלה להעביר בה את התועים במדבר אל ארץ נושבת. אמת הדבר כי לא בשפת עבר לבדה נגדור כל פרצינו ונקים כל הריסותינו ונאמץ כל ברכים כושלות ונחזק כל ידים רפות, אבל בלעדה מן הנמנע הוא לעשות אף דבר אחד; בלעדה לא ישוב רוח הלאום לפעמנו, בלעדה נעמול לשוא לאחד לב רבים לחפץ ומעשה אחד, בלעדה נלאה למצוא ארץ ומנוחה לנו. ואם כי לא נכחד אשר רעיון ישוב ארץ ישראל גדול ונכבד הוא מאד מאד, כי אך בו נוכל לשום תקותנו לעתיד, ואם לא תעשינה ידינו תושיה להשיגו אז אוי אוי לנו, אבל גם להדבר הזה לא נמצא אזנים קשובות וידים עמלות בכשרון ויושר לבב בלתי אם בשפת עבר נדבר לאחינו, היינו בשפה אשר כלם יבינו אותה, לא בשפה אחרת אשר רק יושבי הארץ ההיא יבינוה, כי על כן גם לאלה אשר כל רוחם ונפשם לרעיון ישוב ארץ ישראל ואשר יעשו ככל אשר תמצא ידם, גם להם לדעת כי שוא יהיה כל עמלנו כל עוד לא יצלח בידנו לבנות הריסות שפתנו ותורתנו ולשימן בפי בנינו. יעשו בדבר ישוב ארץ ישראל כחפצם, יפתחו ידיהם וירבו נדבה, ידברו איש על לב רעהו להתנדב לדבר הזה ותבא עליהם ברכה, אך זאת להם לדעת כי כל עוד אשר לא נדבר אל כל אחינו בשפה אחת, אשר כלם יחד יבינו אותה, לא יִשְׂגֶה פעלנו, כי אך זעיר שם זעיר שם נמצא איש לב, וגם הפעולה כן תהיה אך למחצה לשליש ולרביע ודבר שלם לא יצא עד עולם בלתי אם עם כלו יתן ידו לו.

אולם אל יתעה איש בדברי בשמעו כי אקרא תמיד בשם שפת עבר כי גם לבי ילך אחרי אלה אשר יחפצו להקים מצבות זכרון לספרי חכמינו מימים שעברו. לא זאת! תחת מצבת-זכרון יקבר איש השם

לעשות את הנפלאות האלה? מי יוליד גוי חדש מבין שפה אחת פעם אחת, או מי יהפוך כרגע לב אבן ללב בשר?

אמנם כן הוא עת הפלאות עברה וקצרה יד כל איש מעשות כל אלה; אך אחת היא אשר עוד עלינו לשום לה לבנו. כל הפלאות אשר יספרו באזנינו ואשר לא נאמין בהן תֵעשינה לעינינו יום יום ונראה אותן בעינינו ונאמין בהן, רק אם לא כפלאות תעשינה ולא כפלאות יספרון לנו. אם יספרו לנו כי איש בא בקפיצת הדרך לאמעריקא לא נאמין לו, אך כי אנשים יבאו יום יום שמה, זאת הלא נודע (ואם על פי ספרי החשבונות אשר לחכי״ת נחשוב זאת, הנה כבר אנו כלנו ובנינו באנו שמה). וכן הוא כמעט בכל דבר פלא, כי הן יד האדם תמצא גם לעלות למרום ולרדת תהומות ולעשות כל דבר פלא, אם אך יכין את כל הדרוש לדבר ההוא. וכן הוא גם בדבר שתי הפלאות האלה. אם יאמר איש להוציא את שני הדברים האלה בפעם אחת וכרגע או כמשוגע יֵחשב ועמלו יעלה בתהו, אך לאט לאט במחשבה ועצה וחפץ לב נאמן נוכל לעשות גם אלה ולא יפלא הדבר.

אחרי כי כל הדברים הנחוצים לנו להקים את סכתנו הנופלת בחמר וברוח תלוים המה בהאחדות, לכן עלינו בטרם נעשה כל דבר להוציא אותה אל הפעל, ואותה נוציא אם נקום לעקור משרש את הראש והלענה אשר הצמיחה ההשכלה הברלינית בתוכנו, בבתי תפלתנו וגם בקרב המשפחות, וזאת תצלח בידינו רק על ידי שפת עבר. אם יצלח בידנו להבין את העם בינה בשפה הזאת כי ישמעו היהודים בכל קצות הארץ שפה אחת ובה ישמיעו הגות לבם ומועצותיהם אלה לאלה, ובה יכתבו כל הדברים הנוגעים בנחלת ישראל, אז כבר נכונו עמודי האחדות, ואם אך יכונו עמודי האחדות אז ישוב גם לב העשירים אלינו, כאשר יראו כי יתר אחיהם לא יחלקו להם כבוד ולא יתרפסו לפניהם ולא ישימום בראשם כי אם ישקצום ויבזום בלבם, או אז ישובו גם המה ושחרו דרכי עמם, כי סוף סוף הכבוד הוא המניע היותר גדול לכל פעולת איש ומה גם לפעולת העשירים, אשר בלעדו לא יחסר להם כל. וכאשר יצלח בידנו הדבר הזה אז גם כל מאויי לבנו יצאו לפעולת אדם, ואז גם להעניים בנו לא יחסר לחם ולהנודדים מקרבנו תמָצא כברת ארץ.

היא היא החברה האחת אשר תאגד מספר חברים ובידה להשמיע דבריה להם כאשר תחפוץ, אך בדבר הזה לא רק כי החברה לא תעזור אותנו כי אם גם תקום לשטן לנו, ועלינו לאבד כחנו במלחמה נגד השוטנים בטרם אשר תמצא ידנו לעשות דבר מה, ומה כחנו כי ניחל?

אף גם זאת כי בכל העמים עשירים ובני המעלה הם המה היוצאים בראש העם בכל מחשבה ופעל, המה ידאגו לשלום הארץ ויעשו ככל אשר תמצא ידם, וכאשר יקראו המה אז יצאו אחריהם כל אלה אשר בדבריהם ימצאו חפץ. העשירים ובני המעלה יעשו זאת לא כדלת העם, רק למען טובת הכלל מבלי כל תקוה לתשלום גמול, כי אם המה יודעים מאד כי שכרם נכון לפניהם בכסף בכבוד ומשרה ועל כן כל אשר יהלו לעשות יוציאו אל הפעל, — ובנו אם יתעוררו אחדים לעשות לטובת הכלל באמת אז בלי ספק עניים המה, כי רוב העשירים אשר בנו לא ישימו לבם מכל וכל לנו ולמצבנו, לא יחשבו זאת להם לכבוד אם נרימם אל על ולא יפול לבם אם נשקצם בלבנו, כי גדולה בעיניהם תהלה אחת אשר ישמעו מפי בן עם הארץ ובשפת הארץ מכל תהלות בן ישי אם נענדם עטרות לראשם, ואין דבר אשר יעורר רוחם לצאת ולבא לפנינו, ואם יעשו כזאת אז נדע מראש, כי רק אם ידעו נאמנה כי בדבר הזה ינחלו כבוד מעם הארץ או מהממשלה ולא בעבור הכבוד אשר ינחלו מאחיהם הבוחרים בם יעשו זאת, ועל כן גם בהיותם אלופים לראש אחיהם ובצאתם לפניהם גם אז נקלים המה בעיניהם ועיניהם רק אל עם הארץ יכוננו, אשר על כן אין לקוות כי המה יעשו דבר ל ט ו ב ת א ח י ה ם כי אם כל אשר יעשו, יעשו רק לפי רוח עם הארץ וחפצו. ובחפצנו כיום לעשות דבר לטובת הגוי כלו להחיותו מבלי שום לב לדבת זרים כי אם לטוב לנו באמת, הנה עלינו להסיר את שני המכשולים האלה מדרך עמנו, הלא הוא: לאחד את לב העם וללמדו כי ישמע את שפתו; והיה כאשר ידבר איש ישמע כל העם ויבין את דברו; ואף לתת לעשירינו לב אחר ורוח חדש לשוב ולאהוב את עמם ולהביט רק אליו ולא לכבוד זרים. וכל עוד אשר לא יצלח הדבר הזה בידנו שוא יהי כל עמלנו. אולם יד מי תעצור כח

וצדק וישר, והאנשים האלה המוכרים בכסף את אמונתם ויצמידו חנף כל היום המה לא יחדלו ממשוך בחרמם בכל מרמה ומזמה, אחרי כי לחמם הוא, כי אם לא יצודו ציד ירפה כחם וימנעו מתת שכרם. וגם לדבר הזה עוד טרם תשים החברה את לבה ויום יום תמסור בידיה רבים מהאמללים בידי המסיתים. ואם בתחלה נראה כי נתנה החברה יד לאגודות האניות באמעריקא להרבות אוצרותיהן ותמסור את הכסף אשר אספה למען האמללים אליהן, הנה יראה עתה כמו עשתה חוזה את המסיתים למסור בידם את ארץ ישראל ואת היהודים היושבים בה למען יפחדו יתר היהודים ולא תעלה עוד ארצם על לבם. חרפה ויגון ימלאו לרעיון הזה כל חדרי הלב, עד כי תרעד היד וילאה הפה ולא יעצור כח לדבר עוד ולהשמיע הדבר כמו...

הנה אחרי אשר נדע את הרעות ומקורן וסביבותיהן, ומה לעשות להנצל מהן, נטל עלינו למען העבירן מעלינו ומעל זרענו אך לבקש עצות איך להוציא את הדבר אל הפעל, אך הוא הדבר הקשה מאד למצא אותו. רחוק רחוק מלבי הרעיון להאמין כי אם יכָּתב דבר בספר אז כל הקוראים יתעוררו וישלחו בפעל ידיהם להוציאו לפעולת אדם; יודע אני כי רבים בקוראים יקראו למען בלות העת, ורבים מהם המה אלה אשר גם בלבם ימצא הדבר מסלות אך לא בעלי מעשה המה, ומה גם אחרי כי גם מספר הקוראים לא רב הוא, אשר נוכל לקות כי המה יחדשו פני העם כלו, בכל העמים יוציא לפעמים איש את חפץ לבו בדבר אחד או במאמר אחד לאור, כי אלה אשר להם המשפט ובידם הכח לעשות הדבר, שמעוהו וימצא מסלות בלבבם והמה יעשו כחפצם. אבל בנו אשר איש איש אדון לעצמו, ובכל ארץ וארץ יבחרו בדרכים אחרים וחפץ אחר להם לקו, בשפת עבר יבינו לא הרבים, וגם אלה אשר יקראו ויבינו רֻבם לא בין בעלי הכח עמנו, ואחינו מפֻזרים ומפֹרדים, ולפעמים תעבורנה שנים רבות בטרם ישמע האחד את אשר הביע רוח השני, ובעת אשר הגיע הדבר לאזניו ויחפוץ בו הנה כבר עברה העת, כי על כן אם תהי לנו תקוה להוציא דבר אל הפעל אז הוא רק אם חכי״ח תחפוץ בו, אחרי כי

ולא יכול עוד השיב פניהם, אז כאשר קבלם כמי שכפאו שד, העמיס עליהם משא לעיפה כאשר לא יעמיסו אף על שור וחמור, אולי יגרשם מעל פניו [1]) ותמצא ידו לקרוא אחרי כן: נרפים המה, עצלים המה! אבל כל יגיעו היה לריק, כי אלה בני הנעורים כאשר עִנה אותם כן פרצו בעבודתם וכן לא נסוגו אחור מיראה לבלתי תת חרפה על כלם. כי המה נמנו וגמרו להקריב נפשם בעד יתר אחיהם האמללים, ואז נאלץ גם מנהל מקוה ישראל בעל כרחו להגיד להם ישרם ואהבתם לעבודה, ויסָפחו אחדים שמה ויתרם נִתנו בידי המסיתים, ועד היום הזה עוד לא התעוררה החברה לעשות דבר מה [2]), ובדבר הזה יתנו כח נורא להסטרא האחרא, להמסיתים, כי יהיו אחרי כן לפח יקוש גם ליתר אחינו ללכדם בפח בחלקת לשון או בנכליהם, כי כל מזמה לא תבצר מהם, ואם ישלחו ידם באיש אז ישיבוהו עד דכא. ואם חלילה ירבו עוד שם הנופלים בחרמם או מארץ ישראל תפתח הרעה לכל הארצות, כי להמסיתים כח וכסף ולב ריק מכל רגש משפט

---

1) בידי מכתבים נאמנים אשר יעידו על כל אלה נאמנה בלי כל ספקפוק וגמגום.

2) אחרי אשר כבר נכתב ונסדר המאמר השמיעוני כי החברה נאותה לשום עינה על ארץ ישראל :לעזור להמבקשים להם שם עבודת האדמה. אולם הבשורה הזאת אם כי כסם חיים תהיה לכל אוהבי עמם, בכל זאת אין עוד עתה בידה להשכיח ראשונות, עוד תזוב המכה הטריה אשר הכתה החברה בנו זוב דם ולשד הלאום כלו, עוד מרבית הגולים עטופים ברעב, עוד רבים המה הפושעים על פת לחם אשר ימצאו מידי המסיתים, עוד לא תקנה החברה את אשר עותה, ואם באמת זה חפצה לשוב ולהיטיב תחת כל הרעה הנוראה אשר הביאה עלינו, כל אלה ימים ידברו ו מ ע ש י ם יוכיחו ולא רק דבר שפתים מפי עוף השמים אשר הוליך את הקול, ומה גם אחרי אשר בדרכיה הראשונים עוד תבחר החברה ולא תשיב אל לבה אשר אם תחפוץ להשיב אליה לב אלה אשר ב א מ ת ו ב ת מ י ם יצאו ללחום מלחמת עמם אז עליה לשוב בתשובה שלמה ולא ב ס ת ר כי אם במקום קוראים, במ"ע אשר להעברים המבינים עברית, אשר רק שם הוא המקום הנאמן שבו ידברו ראשי החברה לכל העם, ורק בשפה העברית אין להם לפחד מפני ד ב ת ה ש ו ט נ י ם, וכל עוד אשר לא עשתה החברה כזאת אין לסמוך על „יש אומרים" ועלינו החובה לאזור חיל להלחם נגדה כאשר עשינו עד כה אם נצלח או לא נצלח במלחמה.

לא כן היה כעת, עתה התעוררו לאלפים ויקראו בחזקה באוניהם, עתה רבו בהם וכתבו מחאות נגדם וכל אלה לא הועילו, עתה תהי עונותם על עצמותם, והעון הזה גדול כל כך עד כי אין אֹמר ואין דברים להשמיע אותו כמו.

לפעמים כאשר אשוב ואחשוב את אשר עשתה חברת כי״ח בשתי השנים האלה יתגעשו דמי לבבי ורוחי יסער עד כי אחשוב כי בינתי תסתתר וכן הוא בלי ספק בלב מאות ואלפים החושבים כמוני. הן ברור הדבר כיום כי עתה היתה ארץ ישראל בידינו וכמאת אלף משפחות כבר ישבו בה, לולא קמה חכי״ח לשטן. ברור הדבר כיום אחרי אשר קולוניות אחדות נוסדו שם, כי בכסף אשר נקבץ, יותר מששה מילליאן פראנק, מצאה יד החברה לקנות יותר ממחצית ארץ ישראל ולהושיב שם את הנרדפים, ולרגליהם היתה עתה הארץ כאבן חן בעיני כל העם למשוך אליה כל איש וביתו אשר כסף בידו וארצו הקיאה אותו ותשם מכשולים בדרך מסחרו. והחברה גולה את כל הכסף ההיא ותוצא אותו לבהלה [1], ולא זאת בלבד כי אם הניאה את בעלי הכסף מבוא שמה, ועל כל אלה (נורא הדבר מאד מאד) הקשיחה לבה ותמאן לתת אף גרה אחת עזרה לאלה אשר חשו מפלט להם אל ארץ ישראל!! הבינו היטב בדבר! הכסף נקבץ למען העשוקים בלי כל תנאי והחברה לא נתנה את הכסף להעשוקים האלה רק יען הלכו לארץ ישראל! ואף אחרי אשר עלתה צעקתם באזני החברה והישרים קראו בלב נשבר: הושיעו הושיעו! כי למה נִמָּכר בעד פת לחם להמסיתים לעיניכם, גם אז מהתחברה שומע אין. בחלק אחד אחוז ממאה מכל הכסף אשר פורה היה די לעזור לכל האמללים האלה, ולא רק כי לא עשתה זאת כי אם גם במקוה ישראל סגרה לפניהם הדלת, וכאשר התנגשו ובאו אחדים מבני הנעורים ויתחננו אל המנהל את מקוה ישראל כי יתן להם עבודה

1) אף על זאת תסמר שערת בשר כל איש אשר ימאס בשקר בראותו, כי עד היום הזה תשמיע החברה (למען הצדיק פעולתה) בדבר אמעריקא דברים אשר לא־המה, כי כמעט כל הדברים בדבר אחינו באמעריקא בנוים על אדני תהו, כאשר עוד יראו הקוראים בחוברות הבאות.

מטיפנו רק אחרי תענוגי החיים והתנופה, ולב כלנו בתהו לא דרך, כי אז לא שגו גם ראשי החברה, כי אז הן נמנו רק אנשים אשר ידעו את עמם ועתותיו והמבקשים לדעת דרכיו ובמה הוא מתפרנס ונזון בשבתו בין לבאים, כי אז הן לו גם נמנו אלופים לראשו אשר לא יבינו כל אלה, כי רק עשרם או כבודם או שמם בארץ הרימם עד לשומם אלופים לראשנו, כי אז נמצאו על ידם יועצי נכוחות אשר השמיעו אותם את הדברים כמו, ואם אטמו את אזניהם ולא שמעו בקול היודעים דבר כי אז לא האריכו ימים בממשלתם. אבל עתה אשר לא רק בהעשירים לא ימָצאו יודעי תורת ישראל ורוחו ודרכיו, כי אם גם בכל העם, וגם השפל בשפלים ירים ראשו ויגדיל עקב רק בדבר הזה כי לא יבין עד מה בתורת אבותיו, עתה אשר המורים יורו והמטיפים יטיפו אך לנתק את מוסרות הדת ולהשליך עבותות הלאום, עתה אשר אין בנו איש פועל ועושה בחפץ הלב, כי אם רק לגדולי העם הלא המה העשירים עינינו נשואות, וכל אשר נדבר הוא רק מהשפה ולחוץ וכל אשר נעשה הוא כמו שכפאו שד, אין רגש ואין חפץ כי אם מעשה כאשר יעשה התועה בשנתו, עתה הן לא לפלא הוא כי גם אלופי החברה לא התרוממו יותר מכל העם, ולו גם התרוממו כי אז הִשפלו אחרי כי כל העם היה כנטל החול עליהם ולא נתנם להעלות אבר. ובשומי כיום חטאת ראשי החברה נגד פני אחי, הוא למען הראות בראי המלְטש הזה את תאר הגוי כלו כאשר היה עד היום מחטאת נביאיו ואשמת כהניו אשר מסכו רוח עועים בקרבו. בראי המלטש הזה יראו את פניהם הנשחתים והמקלקלים אולי יבקשו בורית להם להעביר זוהמתם ולהתם חלאתם. וגם כראי מלטש אולי לא הצבנו אותם למטרה, כי למה נקרא בשם אחדים בעת אשר כל העם חטא ואשם? לולא חטאו ועוו ראשי חברת כל ישראל בשתי השנים האלה גם בחטאת נפשם ולא בחטאת הקהל.

כל העונות אשר טפלתי על החברה בימים שעברו חטאת הקהל המה, כלם יחד חטאו ועוו ופשעו וראשי החברה לא טובו ולא השכילו מהם, אבל המעשה אשר עשו בשתי השנים האלה לא עוד כחטאת הקהל יֵחשב. עד העת ההיא לא נמצאו יועצים לראשי החברה מקרוב ומרחוק ועלינו לדינם לכף זכות אשר אולי היטיבו מעשיהם לו שמעו נכוחות;

בקרבנו, אלה יאכלו שארנו ובשרנו, אלה ימצו כעלוקות לשד חיינו, אלה אשר במחננו יעמדו וירפו ידי יתר הלוחמים בדברם כל היום: לשוא נלחם! אלה יסגירונו בידי אויב ואין עצה ואין תבונה לעמוד על נפשנו כל עוד אשר לא נבדלו מקרבנו וכל עוד אשר לא נבקש תחבולות להפוך להם לב אחר או להבדילם מעל עמנו. ואחרי אשר רק לאלה הנאמנים בבריתם עמנו נדבר, החפצים בקיום ישראל גם אם צרה ויגון ישביעונו, גם אם קוצים וחרולים יהיו על כל מדרך כף רגלינו, אשר כל קרבן לא יקר בעיניהם למען נשוא דגל שם ישראל למעלה ראש כאשר נשאו אבותינו, לכן נקוה כי לא על צחיח סלע נורע דברינו ועוד יעשו פרי חיים לכלנו.

אמת הדבר ולא נכחד ממני כי עבודה קלה ופשוטה היא להתודות על עונות אחרים. ברגשות נפש ובכונת הלב נקרא בקול גדול: על חטא שחטא פלוני ופלוני, וכן לא דבר כבד הוא לספר כיום חטאות מנהלי החברה כי"ח, ולוּ היו אחרים תחתם כי אז התודו גם אז אחרים על עונותיהם, אמת הדבר ולא נפלא ממני, כי על כן השמעתי כפעם בפעם כי לא במנהלי החברה בהם בעצמם שמתי תָהלה כי אם בהחברה ודרכיה, וההחטאת הזאת לא חטאת נפשם היא כי אם חטאת העם כלו, כי זה דרך עקש היה להגוי כלו, כלם יחד נתעו כצאן אובדות, כלם יחד מקטנם ועד גדולם מאנו שמוע ורֻבם גם היום ימאנו שמוע לקול הצופה אשר יראה רעה ויגיד, כלם יחד לא שמו לבם לקיום הלאום, כלם יחד לא חשבו מחשבות על נפשם ובעצלותם ששו על דברי כל פושק שפתים בחשבם כי הוא חשב כבר מחשבות בעד כל הקהל. לולא ירדנו פלאים, לולא היינו בעינינו לבוז וכצוענים נודדים, לוּ נמצא עוד זיק רגש הכבוד בלבנו, לולא למדונו ונלמד לנשק ככלבים את היד המכה אותנו בעברה, לולא נחשבה בעינינו לחכמה לכוף כאגמון ראשנו, לולא הורונו לשיש ולרקוד כפראים מטוב לב על כל אות כבוד אשר בו יכבדו את אחד מאחינו בקצות התבל, לולא הסכַנו לאמר יפה ונעים רק לכל אשר יאמרו העמים כי כן הוא, לולא הלך לבֵ עשירינו רק אחרי בצעם ולב חכמינו רק אחרי המִשרה ולב רובֵ

להם כבוד בכל אספה ומהם בחרו לנבחרים בראש, מי אשר ראה כל אלה וישמע עתה דברי מנהלי העם (פאלקספארטייא) על אדותם ויקשיב לכל העלילות והמרורות אשר יכתבו עליהם ברוב מכתה״ע, איך יבקשו לגרשם לאט לאט מכל משרת כבוד וכהונה, הוא יראה ויבין את הרעה המתעתדת לבא עלינו, כי פה האמנו כי לא תקום עוד לעולם שנאה וצרה לישראל, ועתה...

רוב משכילינו החכמים בעיניהם כאשר ישמעו דברים כאלה למדו פתגם לאמר: האיש הזה יראה רק רעה וחשך (איין שווארצזעהער), אבל רק נבובי הלב וחסרי כל דעה ידברו כאלה. כי כל איש אשר ידע ארחות חיים הוא יודע כי רבה הרעה מהטובה, כי טוב לאיש לפחד תמיד, והפחד אם אך לא יפריענו מעבודתנו כי אם רק יורנו להזהר לנפשנו מפני מקרה רע, אז הוא טוב מאד מאד והכסיל יפול בפח ולא ידע במה יכשל. — המה יאמרו אשר המדברים כאלה יראו רעה וחשך! והמה מה יראו? ההמה יראו טובה ואורה? אבל יורונו נא איזה הדרך ישכן אור? הלא עינינו הרואות כי מפה תפתח הרעה ומשם כבר נפתחה ושם כבר נתכה כאש ואין כוכב מזהיר בכל הרקיע אשר ענן וערפל יכסוהו והמה אומרים כי אך אנחנו רעה וחשך נראה והמה יראו אור. אם נראה ונירא רעה והיא לא תבא אז לא חסרנו דבר, כי אז אולי נגולה רק מנוחתנו רגע וכאשר נוכח כי נואלנו אז תהי השמחה כפלים, אך אם נעצום עינינו ונרקוד כמו עגל על פי הר חוצב להבות אז נשים קברנו מבלי משים. אל נא אחי, אל נא נוסיף להשלות נפשנו! ואם רעות רבות סבבונו יען כי לא ידענו משפט עמנו, הבו למצער ונתחזק בעד עמנו ושארית פליטתנו. הן לא לאלה נדבר אשר יאמרו כי טוב בעיניהם להרוס בפעם אחת את הבית מסד ועד הטפחות למען תהי להם הרוחה, המה ילכו בדרכם ולא לנו להשיבם, אף אין לנו חפץ בהם; גם לא לאלה המתגנבים לברוח ויכסו פניהם וימלטו אל מחנה האויב, כי גם בהם לא נחפוץ, אלה וכאלה ייטיבו לנו הרבה יותר בהבדלם ממנו מאשר אם יספחו עלינו, כאשר טוב הוא להעץ אשר בפארות אחדות ממנו שֻׁלח רזון ויבש ליחן אם נסיר אותן ביד. כל אלה אשר יעזבונו פעם אחת בגלוי כבסתר לא ירעו לנו, רק אלה המה כעש

פן לא יצלחו, אך רומעניא פקחה להם עין לראות נכוחות. הן זה העם לא היה, אשר תמול היה לעם וכל ממלכות איירופא היו לאפוטרופסות לו, ועליו היה לפחד מפני כל, זאת הארץ הבזויה תדרוך ברגליה על ראש ישראל ותנפצהו אל הסלע עשרים שנה באין מוחה, והיהודים בארצות אחרות לא יקומו לעזרתם או קצרה ידם מהושיע להם, האם לא אות ומופת הוא כי לא גדול כחם כאשר דמו בתחלה וכי אהדותם לא חזקה כחלמיש צור הנה? צעקת בני ישראל ברומעניא ודברי החברה אשר קראה תגר וקולה לא נשמע כי בפעל לא עשתה מאומה, העירו רוח צוררינו בברלין לראות ולשפוט כי צאן אובדות ישראל וכל אוכליהם לא יאשמו. לולא קראו אחינו מרומעניא אל החברה ולולא הרבתה החברה דברים או לו קראו למצער בשפת עבר אשר לא נשמעה לצוררינו כי אז אולי לא נודע הדבר, אך הקריאות הגדולות ובשפות העמים כרו אזן לכל הצוררים כי היהודים אך יקראו בקול וידם לא תעשה תושיה, ואחרי כי שעת הכשר היתה, כי דרכי הבאֶרזע היו אבלות באיירופא זה כעשר שנים ולא יגדל כח ישראל בוויען וברלין כאשר היה עשר שנים לפנים, ומה גם כי אדירי הבאֶרזע הראו כפעם בפעם לכל כי דבר אין להם עם היהודים כי אם עם הבאֶרזע לבדה, לכן הרימו הצוררים ראשיהם בברלין ובריסלוי וכאלה, וכן עבר רוח הצוררים הלאה הלאה עד כי שם כיום קנו בארץ אונגארן, וכן יעבור בלי כל ספק בכל איירופא כלה, בהארצות אשר שם מספר היהודים לא מעט הוא ואשר שם יגורו מפֻזרים ומפֹרדים בכל הארץ, גם בערים הקטנות גם בכפרים, בכל הארצות האלה נסוג גלגל ישראל אחורנית וכן ילך מטה מטה, ולא יארכו הימים וכמשפטנו לפני שתי מאות שנה יהיה משפטנו כיום.

כבד מאד להעפיל לעלות אל ההר אך לפול אחור נקל מאד, רק רגל אחת אם תעשה מדחה והנה תתגלגל כל הגויה כחץ מקשת וכרגע והנה נפזרו עצמותיה לפי שאול. יושב וויען אשר ראה בעיניו בכבוד ישראל בעיר הזאת, איך נשאום על כפים, איך התברכו בהם וכל מדה טובה תלו בהם ונשות עם הארץ בקשו בכל לבן כי בנותיהן תנשאנה אך ליהודים, איך קבלו עליהם דת ישראל לעשרות, איך חלקו

להרים קרן גם לישראל, המה בראותם כי החברה לא תעשה מאומה וגם אשר בידה לעשות לא תעשה בהאמינה בהבטחת אחד או שנים מהשרים, לבשו גאות כמדם וילעגו להעשוקים ואחרי כן גם להחברה, ובכל יום ויום נשמעו דברי הצוררים לאמר: בקשה החברה לכלות אותנו אך חכמתנו עמדה לנו, ועל כן עלינו לעשות נקמות בהיהודים הבוגדים אשר בקשו להפוך את הארץ על פניה. כן נשמע מני אז ועד היום, וכל התואנות והתלונות אשר ישימו להיהודים כיום יאמרו כי רק ישלמו להם כפעלם על כי נתנו את שמם לבוז באיירופא כלה. ששים ושמחים יצאו הרו-מענים, אחרי אשר נודע להם כי החברה לא תעשה מאומה, להניח כל חמתם בזועמי נפשם. ובכן לא רק כי לא הועילה החברה להאמללים כי עוד הגדילה השבר ותהי למכשול נורא להם עד היום הזה. לולא בטחו בהחברה כי אז כבר מצאו דרך נאמן להם, כי בארץ ההיא מצאה ידם לקנות, בהחלק העשירי מהכסף אשר נחמס מידם לעין השמש, את החפש והמשפט ולב כל השרים יחדו, אך תקותם בהחברה היא התעתם מדרך נאמן ותובילם עד בור שחת ועתה עומדות רגלי כל אהינו ברומעניא על עברי פי פחת ואין עוד שלום להם וגם אין כל תקוה להם, כי עד הנה דלו ויִרְששו מאד.

אך לא רק לאחינו ברומעניא הסבה החברה רעות רבות וצרות על ידי אשר רק דברה ולא עשתה כי אם לכל אחינו בכל איירופה כלה.

צוררינו אשר אזנם לא לקחה דבר מעשרת הדברות אשר להשכלה האמינו אמונה אֹמן כי כח היהודים רב הוא מאד וכי אחדותם גדולה וחזקה כל כך עד כי בנגוע הצר באחד מהם אז יהיו כלם כאיש אחד ערוך למלחמה. המה ידעו זאת על פי דברי הימים, אבל עוד נעלם מעיניהם כי כבר כשל כחנו וידינו רפו, כי מורינו מתעינו הפיחו בקרבנו רוח עועים; המה עוד טרם ידעו כי נתפרדה החבילה ואין עוד אחדות בישראל כי חלק לבם והנם צוררים איש לרעהו בנכליהם והורשים איש על רעהו רעה כל היום ובהִכּוֹת האחד אז יאמר השני: שישו בני מעי כי לא כמהו הנני, אני הנני בן איירופא ועל כן הנני נכבד! — צוררינו לא ידעו זאת ויאמינו כי עוד בני אלה הננו אשר נכונים היו להקריב נפשם ומאדם בעד עמם, ועל כן פחדו מהרים שנית ראש מיראה

ולא נעשה מאומה. באספות אחרות נועצו ויוכחו ולא גמרו מה לעשות ובין כה וכה נשתקע הדבר, אחדים שלחו את נדבותיהם הנה להחברה ואחדים חכו עד בוא דבר החברה, וראשי החברה שכחו את כל הדבר. וכעבור שנה תמימה שאלו בעצתי אם לא טוב יהיה ליסד בית ספר בטשערנאוויץ (באויסטריא) למען בני רומניא, כי כן היתה עצת הד"ר איגעל מטשערנאוויץ. השואלים היו בעיני כמשוגעים, כי למה זה יתנו בני רומעניא כסף למען יסד בית ספר בטשערנאוויץ, ועוד מעט נשכח כל הדבר ולא דברו עוד בו. וכאשר החלותי לדבר בו את אחד ממנהלי החברה אחרי עבור שתי שנים הניע בידו ויאמר: מה לנו לזכור ראשונות? ומה נעשה בהכסף זאת לא אדע עד היום.

וכאשר עשו בדבר הזה כן עשו תמיד כי רק התאספו התיעצו ומאום לא נעשה גם בדבר אשר בידם היה להוציאו אל הפעל בלי כל עמל ואף כי בדברים אשר נטל עליהם לעבוד עבודה רבה. ובכן נשענו אחינו ברומעניא על משענת קנה רצוץ והוא בא בכפם ונקבה.

אחינו ברומעניא נפלגו כבר זה כעשר שנים בדעותיהם, ורבים בהם קראו והזהירו מאד לבלתי קרוא לעזרה בחוץ, כי אם לעשות כל אשר תמצא ידם בבית, להטות את לב השרים לטוב להם ולבלתי העלות חמתם על ידי חברת כל ישראל, כי בשוב השרים האלה מחוץ לארץ אז ירבו כעשם עם היהודים על כי ינבלו אותם בקהל ועל כי יבקשו עזרה מכל הממלכות, באמרם כי בדבר הזה יבקשו לכרות שוחה להארץ, והמה אמרו כי אם ישאו ויסבלו במנוחה שנים אחדות אז ישוב לאט לאט אף השרים מעליהם ותמצא ידם להשיבם על כנם. אך הרבים בהם נטו אחרי חברת כל ישראל ויבקשו בכל לבם לתת נקמות בהעם הזה. ואני אודה לבשתי כי גם אני הייתי כאחד מהם, גם אני עוררתי לשום מבטחם בהחברה, כי האמנתי בכחה (וגם אאמין כיום כי כחה רב היה בעת ההיא לעשות ככל אשר תפצה, לו אך חפצה), אך זאת ראיתי ונוכחתי אחרי כן כי אין גם אחד בהם אשר קם בכל לבו לעשות, כי רק בדבר שפתים נכונים היו להושיע ולא יותר. ובכן רבתה צרת אחינו ברומעניא כפלי כפלים. צורריהם אשר חתו רגע מהחברה ויכינו את נפשם להשיב מעשק ידיהם ויחכו יום יום לקראת הפקודה אשר תצא מהממשלה

כמו במחלקה האחרת. ועוד חקים ומשפטים רבים אמרתי לשום לבתי הספר האלה אשר לא פה המקום לפרטם. והתועלת אשר קויתי מבתי הספר האלה היא: א) כי יהיו להם מורים ומטיפים בשפת הארץ אשר למדו גם תורת אבותיהם. ב) כי המורים והמטיפים האלה יהיו מבני הארץ וישאו בצרת הכלל לא כהזרים אשר באו שמה רק לשבוע לחם. ג) כי גם אלה אשר יהיו אחרי כן לרופאים או מליצים ידעו תורת אבותיהם ויסכנו ברוח אחיהם מימי ילדותם ולא תופר האהבה כאשר יבאו בשנים. ד) כי בבתי הספר האלה ירבו החכמים בישראל אשר ידעו למשוך בשבט סופר בשפת הארץ והם יהיו אחרי כן לראשי העדות, לא כהיום הזה אשר רק העשיר או המשכיל יהיה לראש העדה אף כי לא ידע עד מה בדרכי ישראל וחפציו, ועוד רבות כאלה.

ולדבר הזה היה כסף בידי החברה בוויען כשתי מאות אלפים פראנק וביד החברה בברלין כשמונים אלפים מארק וגם בלונדון (לא אזכור עוד כמה). בעיני שולחי היתה תכלית נסיעתי למען אשמיעם משפט אמת על אדות בני ישראל ברומעניא אם באמת הנם פרועים לשמצה, ואם באמת כלם חסידים פראים ובני בלי תרבות, ובעיני היתה תכלית נסיעתי ליסד את שני בתי הספר, ובבואי שמה ובהשמיעי את דעתי קבלו כמעט כלם אותה בששון ושמחה, ולדבר הזה השמעתי מדברותי בתוך קהל ועדה והראיתי להם את הטוב הצפון בבתי הספר האלה, והמה כלם נענעו לי בראשם ואיש איש מהר לכתוב ידו אל הדבר הזה. בעשר ערים עברתי במשך עשרה שבועות ובעת הזאת נאסף על ידי כסף רב יותר מרבע מיליאן להתכלית הזאת. אני לא לקחתי כסף מאיש, כי אם הפקדתי ראשים ומאספים ובלי כל ספק נאסף עד מיליאן מכל הערים. והדבר הזה היה לעד היותר נאמן כי שקר ענו בהם כי מואסי השכלה המה, כי גם בעת צרה וצוקה התנדבו בכל לבם אך למען השכיל את בניהם ובלב מלא שמחה שבתי הנה וכתבתי אז את ספר הזכרון הראשון בשפת אשכנז שבו גלותי חרפת אחינו ברומעניא מעליהם ושם הראיתי לדעת כי רב בעלי המלאכה אך יהודים המה וכאלה רבות. ספר הזכרון נקרא באזני האספה וישישו עליו וכן התמה כל המלאכה. אני הזכרתי לשלות מודעות לרומעניא בשם החברה כי ישלחו את הכסף הנה וכי יעוררום לדבר הזה

אבל דבר אחד לא נתן מנוחה להם והוא הכסף אשר אספו והנהו עוד בכליהם ומה יעשו בו? כי על כן גמרו אמר לקנות בו השכלה לבני רומעניא למען ישכילו ויהיו ככל בני הארץ. ואז נשלחתי אני הכותב שמה, ושעת הכשר היתה כי שתים שלש שנים לא הוסיף עם הארץ להכות ולרצוח, כי אם ראשי הממשלה שמו עיניהם ביהודים לעקרם מן השרש בלי אמר ודברים ומבלי אשר ישמע קול שועת העשוקים.

גם בעיני מצא הדבר חן במאד מאד אם כי לא כמחשבת שולחי היתה מחשבתי, זאת לא אכחד, כי אני חשבתי להוציא אל הפעל רעיון גדול אשר לו יצא לפעולת אדם כי אז אולי הצמיח ברכה רבה לכל אחינו, וזה הדבר:

ברומעניא מרבים אחינו ללמד את בניהם אך מורים מקרבם אין להם, כי אם מגאליציא יבאו, והרבים בהם לא אנשי מדות ואף לא בעלי דעת המה, והנם כהמלמדים לפנים רק כי תחת שם החדר קראו בשם בית הספר, ולבתי הספר להממשלה לא יכלו היהודים לשלוח את בניהם כי הֻכּו מאת חבריהם ומוריהם שפכו עליהם בוז בלי חשך, ועל כן שלחו רוב העשירים את בניהם לארצות אחרות על אפם ועל חמתם; גם רבנים ומטיפים בשפת הארץ לא היו למו והיה כאשר שאלו אותם דבר מאת הממשלה בדבר האמונה לא ידעו להשיב, ועל כל הרעות גדלה הרעה כי רוח הצעירים העשירים אשר שבו מחוץ לארץ זרה לאחיהם וגם לאבותיהם, כי שם למדו לראות חיים חדשים ודרכים חדשים ויקוצו בהארץ ויושביה כעם הארץ כהיהודים. ותהי עצתי כי יוסדו שני בתי ספר גדולים בארץ: אחד בבוקארעסט ואחד ביאססי. בתי הספר האלה יהיו כבתי הספר האמצעים (גימנאזיום) לכל דבריהם למען יוכל התלמיד אשר כלה חק למודו בם לבא לבית הספר הגדול (אוניווערזיטאֶט), רק כי עברית וקורות ישראל לכל משפטיהם ילמדו בהם. ועל כן נחוץ היה לחלק כל אחד לשתי מחלקות, המחלקה האחת לאלה אשר יחפצו להיות למורים ומטיפים ובה ילמדו הרבה יותר בשפת עבר ותלמוד וכמוהם, והמחלקה השניה לאלה אשר יחפצו לבא לבית ספר גבוה ולאלה ילמדו כמו כן שפת עבר אך לא הרבה

הארץ כלה, לכן אף ראשי חברת כי״ח מהרו ויחליטו כי אמנם לא על נקלה יושעו היהודים ברומעניא כי בתחלה נטל עליהם להיטיב דרכם ולהיות ככל בני רומעניא, ומה גם אחרי אשר עתותי אחינו ברומעניא נִתנו בידי ראשי החברה בוויען והמה כלם הן אין להם ענין אחר לענות בו בלתי אם לתקן תקונים בדת ולשנות פני ישראל, ומי כמוהם ימהר ויחליט כי כל דברי שונא על ישראל נאמנים וקימים המה לעד, חקי התורה יבטלו, גם חקות שמים וארץ לא תעמודנה ודבר צוררי ישראל יקום לעולם!

על פי עדות אחדים מצוררי רומעניא הוציאו משפט, ועל הבטחת הצוררים האלה, אשר הבטיחו כי בשובם אל ארצם אז יהפכו הכל לטוב למען החברה, נשענו וישישו מאד על הכבוד הגדול אשר נעשה להחברה, כי שרי רומעניא קדמו פני ראשיה בפאריז ובוויען, ומה להם עוד? ואם לא שוה הכבוד הזה בנפש אלפים אחדים מישראל אשר יטבחו בין כה וכה ברומעניא? אבל אחינו ברומעניא אשר ידעו את מכאובם שלחו כפעם בפעם שלוחים אל ראשי החברה לצעוק לפניהם ולהתחנן על נפש כל אחיהם, ויהי כאשר היה ההרג הרב באיזמאיל וסביבותיה, אז התעוררו כרגע ראשי החברה ויקראו — נדבות, וגם הצליח בידם לאסוף כסף יותר מרבו רבבות (מילליאן) וישלחו כסף שמה. אבל אחינו ברומעניא, אשר אז היה עוד מצבם טוב ועוד לא חסרו כל, קראו להם בלב נשבר: מה לנו ולכספכם? תנו אותו לאשר תחפצו ולא לנו, לא לכספכם נדרוש, כי עוד לא אולת ידנו מהושיע לאביונינו גם בלעדי עזרתכם, לא לעזרת כסף ניחל כי אם לעזרה נאמנה לבל יתנו אותנו כעפר לדוש [1]). ראשי החברה בשמעם את הדבר הזה חדלו משלוח את הכסף ויחלו להועץ, ויועצו יחד וישלחו מכתב לאחד ראשי הממשלה להזכירהו את הבטחתו והוא ענה בכל אותות כבוד כי אך מקרה היה ולא יקרה עוד כמקרה הרע הזה, כי כבר נתן צו לבל יזידו עוד לעשות כדבר הרע הזה, — וישובו ראשי החברה וינחמו.

1) לא מליצה אשים בפי בני רומעניא כי אלה המה הדברים כהויתם אשר השמיעו לראשי החברה בכתב וגם ביד שלוחיהם וגם באזני דברו כלם בזאת כאשר באתי שמה במלאכות החברה.

מאין כמוהם, כי לו שלחו רסן מפני עם הארץ בארצות אחרות כאשר עשו בארץ הזאת כי אז לא הותירו שריד ופליט.

וכה הרגו וטבחו וחמסו וענו שנים רבות, עד אשר התעוררה חברת כל ישראל חברים לקום לעזרתם. ובעת ההיא היה נכבד מאד שם החברה בישראל ובעמים, כי כרמיע היה לראש לה ומפניה נחתו גם רבים משרי ארץ רומעניא, ואחרי כי ממשלת הארץ עוד לא נוסדה אז על עמודים חזקים וביד מקרה אחד היה להפכה על פניה, לכן חלו ורגזו ויהיו נכונים לעשות הרבה. ובאמת היה אז ביד החברה להכביד אכפה על הארץ כי תתן גם להיהודים משפטים כמו לכל יושבי הארץ. וכרמיע הלך למסעו להארץ ההיא ואף כי העלה אפס מאד במדברותיו [1]) בכל זאת פורו לו מלוא חפנים כבוד כי יראו מפניו יען כי עתותיהם היו בידי עם צרפת. ובכל זאת לא נעשה עד מה, ההורגים הרגו, המרצחים רצחו כמקדם והיהודים האמללים נִתּנו כצאן לטבח באין אומר השב. ומי הסב בכל אלה? מארת ההשכלה ועשרת דברותיה רבצה גם פה. לרגלי ההשכלה נתנו אלופים לראשנו אנשים אשר לא יבינו עברית ולא ידעו את ישראל ורוחו ודברי ימיו, וגם זה האיש כרמיע אשר בכל נפשו חפץ לעשות ולא עצל היה כרוב הראשים אשר רק לפתוח פה ביום האספה כל עמלם, בכל זאת לא יכול עשות הרבה כי רוח ישראל היה זר לו מכל וכל. הוא לא ידע אף מה לא בתורת ישראל ולא בקורות חייו ולא בדרכיו כיום, ועל כן לא ידע איך לעשות ומה לעשות. ובכל זאת אולי החיש ישועה בכל זאת, הן זאת יבין גם איש אשר לא יבין עד מה, כי נחוץ הוא לשמרם מרצח, אך עוד קללה אחרת וגדולה היא מאד נמצאה בעשרת הדברות אשר לההשכלה והיא לתלות כל האשמה אך בישראל ולהצדיק הדין על כל הצרות, ואחרי אשר שונאיהם אמרו תמיד בבואם לפאריז, אשר לו היו היהודים ברומעניא כהיהודים בפאריז כי אז על כפים נשאום, אך היהודים ברומעניא המה אוכלי לשד הארץ ואינם עושים מאומה וכנגע הנם בכל

---

1) הוא אמר בפומבי בבית המחוקקים כי אין אף אחת בנשות רומעניא אשר לא תזנה תחת בעלה בעת אשר בנות ישראל צנועות הן.

ניטשאנו ויפקח את עיני איש ישראל, איש משכיל ועשיר הלא הוא הגביר פ. ראטהענבערג ז"ל בגאלאטץ, אשר אוהבו הנאמן היה, וה' ראטהענבערג דבר על לב עשירים אחדים מישראל כי יאספו כסף לדבר הזה לשלוח את קאגאלניטשאנו להיות לציר ולפה להם בפאריז, הניעו כלם אחריו ראשם, אלה אשר על כת החסידים נמנו, אמרו כי אין חפץ להם בזכיות כי בגולה הנם, ואלה, המשכילים, אמרו: מה יחסר לנו? האם לא בני רומעניא הננו? — ואלה כאלה מאנו תת כסף ולא שלחו ציר נאמן להם להזכיר גם שמם[1]), ובכן לא נזכר שם ישראל ויהיו לגרים בארץ, אשר בה נולדו אבותיהם ואבות אבותיהם עד עשרה דורות. ואך נודע הדבר והנה קמו כרגע היונים ויספרו זאת לכל העם כי היהודים המה בארץ כרמש לא מושל בו, כי בכתב העמים לא נכתבו ולא להם משפט הארץ. וגם רבים משרי רומעניא, אשר לוו כסף מהיהודים ויקוו כי עתה תמצא ידם לסלק את חובותיהם באבן או באגרוף, הפיחו רוח רצח ומשטמה בקרב עם הארץ, עד כי עוד מעט היתה הארץ השלוה והשקטה כמערת פריצים. בערים ובכפרים עלתה שועת אחינו העשוקים והשדודים עד לשמים, אך עוזר ומושיע לא נמצא להם. למאות נהרגו ונטבחו והעלו על מוקד ונטבעו במים לעין השמש, לאלפים נמלטו בעור שניהם בעני ובחסר כל, נשים ובתולות ענו בראש חוצות וחיי כלם היו תלוים להם מנגד, כי יצא הקול בכל הארץ כי כל מכה יהודי או הורגו לא יאשם, והקול ההוא לא קול שקר היה, כי אמנם כל הרוצחים לא העמדו במשפט ואם גם הועידום למשפט יצאו נקיים וגם הללו בשער מעשיהם. ועד היום הזה יתפלא כל איש איכה נותר שריד כמעט לישראל בארץ הזאת? אות הוא כי עצלים הם בני הארץ

בנבליו על ישראל וברשעתו אשר נגעה עד שאול תחתית. (זה לא כביר הוציא אחד מאחינו במחברת את הקינה ההיא לעמת מאמר אחד אשר כתב ראזעטי זה לא כביר ובו יאמר כי נכון הוא לתת את היהודים בידי הורגיהם וטובחיהם כי יעשו בהם כטוב בעיניהם והוא לא יקום לשטן להם).

1) המנוח ראטהענבערג ז"ל אשר היה אחד משרידי המשכילים הראשונים אשר עוד ידע שפת עבר ספר לי זאת במו פיו.

הרומענים תלך ותצער מיום ליום, ובספור עמים יכתב כי המשפחה הזאת תתם בעוד דורות אחדים, אחרי כי רב הרבה יתר בה מספר המתים ממספר הנולדים, והמה יודעים זאת ועל כן יתערבו במשפחות אחרות ביונים ובולגרים ודומיהם. והיונים אשר ידם עלתה עד למעלה בארץ הזאת יהכו לעת ההיא אשר המה יהיו אדוני הארץ, ובין כה וכה הביאו בידם את כל עשר הארץ, ולולא התנגשו גם היהודים ושלחו ידם במסחר כי אז כבר היו המה האדונים היחידים בכל הארץ כלה, כי הרומנים כידועי חלי המה עם לא עז ולא בכח ימינם אף לא בכח לבם ורוחם יגברו חיל והמה יהיו לברות להיוני. אבל כל עוד אשר רומעניא היתה כנפת תוגרמא סוכבה הממשלה על היהודים והיונים לא נשאו ראש, אך מעת אשר רומעניא היתה לארץ וממשלה בה, מעת אשר הציבו גבולותיה בפריז בשנת 1856 וכל העמים שלחו שליחיהם שמה למען יזכרו אותם ביום האכפה ולא יגרע מזכותם עד מה, מלבד בני ישראל המה לא שלחו שליחים וישבו שקטים במכונם, כי האמינו בחסדי העמים ובישר המאה הי"ט, ומה גם כי אמרו בלבם: הן רומאנים אנחנו ככל הרומאנים אשר בארץ, כי גם אבותינו ואבות אבותינו נולדו בה ובזכור בשם רומעניה יזכר גם שמנו, כי לא כהיונים והבולגרים אנחנו אשר תמול המה פה[1]. וגם כאשר התעורר קאָגאָל-

1) ולא יפלא אם היהודים חשבו כזאת, הן בכל הארצות כבר למרום מוריהם כי המה בני הארץ וחלילה להראות אות כי עוד יספקו בדבר הזה, ועוד זאת כי בהמלחמות בעד חפש הארץ היו היהודים הראשונים כדרכם לשפוך דמם בעד הארץ ולפני עשרים ושמונה שנה בערך נלחום נלחם היהודי ד"ר ראזענטהאל על יד ראזעטטי, וכאשר הקיפו האויבים את ראזעטטי ותקרב לשחת נפשו אז השליך ראזענטהאל את נפשו מנגד ויסוכך על אוהבו זה במלחמה ויפול שרוד לרגלי ראזעטטי נאותו הציל. וישא עליו ראזעטטי קינים והגה והי ויאמר בניהו: היום היו היהודים והרומענים לאחים עד עולם, וביום אשר קרן רומעניא תצמח אז ידעו ויכירו כלם כי היהודים הביאו תשועה להארץ. היהודי הציל את חיי הרומאני וימת ויקבר והרומאני חי ויחיה עד עתה וכל ימי חיינו אלה הקדיש אך להצר ולהציק לישראל כאשר אולי לא עשה עוד שום צורר ישראל. כמו"ל מכת"ע כן כאשר היה למיניסטער חשב תמיד כל היום איך לשפוך דם ישראל, ולא נגזם אם נאמר כי הוא שפך הין דם ישראל בכל טפת דיו אשר שפך על הגליון

כן יתרוששו וידלו מאד למרות כל עמלם וכשרונם וגם האחד במאה אשר יכין ביתו יהיה לשכים בצדי יושבי הארץ. כן הוא תמיד, היהודים יבאו אל מדבר שמם ויהפכו אותו לשדה תבואה וכרגע יתאספו אליהם זרים ועוד מעט יקראו הזרים האלה, אשר באו אחרי היהודים לרשת ארץ, אל היהודים: צאו מזה כי גרים אתם פה! לכן ידל ישראל. לא כן היונים, להם כשרון במסחר כמו להיהודים והמה לא יֵחתו מפני כל, לא מוסר כליותיהם ולא מורא המשפט יניאום מעשות כל אשר יזמו לעשות, כי המה לא ייראו מדבת העם אחרי כי לא יהודים המה, וגם ברצח והרג לא תגעל נפשם ועל כן יעתקו יעשירו ויגברו חיל בכל הארצות. והמה בראותם כי גם היהודי יגש לבקש לחם יתנפלו עליו כעל בא בגבולם ויסיתו בו את ההמון, והמה יצאו חוצץ בראש להביא בלהות צלמות על היהודים למען הרחיקם מעל גבולם.

כל יודעי עיר אדעססא ומסחרה ותושביה ודרכיהם ידעו זאת, כי לפנים רוב יושבי העיר רק יונים ויהודים היו, כי זה כמאה שנה אשר נבנתה העיר במדבר שמם על חוף הים ויתלקטו שמה גרים מכל קצוי ארץ, רֻבּם היו בתחלה יהודים ואחרי כן באו היונים והארמענים ואליהם נספחו גם בני איטאליא וצרפת ומיתר ארצות. בני רוסיא היו מעטים מאד בה, וגם היום לא רבים המה, ובכל זאת נסו היונים להביא שואה על היהודים וגם הצליח חפצם בידם כפעם בפעם ואין קצה להשנאה האיומה אשר ירבו היונים נגד היהודים, אף כי המה גרים המה באמת כי מארצות אחרות באו שמה והיהודים באו על הרוב מקרב הארץ. אבל שם עמדה הממשלה כפעם בפעם בפניהם ולא נתנה להפיק זממם לכלות את ישראל מהעיר ההיא, ובכל זאת הצליח בידם להצית אש השנאה בכל נגב רוסיא.

לא כן היה בארץ רומעניא, שם היו היהודים לפנים כחורי הארץ, כי מלבד אשר הצליחו במקנה וקנין כדרכם, אף זאת היתה להם כי רוב בעלי המלאכה אך מהם היו, ועל כן היו להיונים הרבים הגרים שם כקוץ מכאיב, והמה לא ידעו שלו בנפשם ויחשבו מחשבות כל היום איך להמיט רעות על היהודים לבל יירשו אתם יחד את הארץ. המה הן יחשבו את נפשם ליורשים את הארץ כלה, כי משפחת

לא על חרבו יחיה במלחמה גלויה כי יצא לקראת נשק להמית או למות, כי אם כשודדים ואורבים יפוצו בניו בכל מקום שהם וממקום מחבואם יגיחו על אויבם ובחנית־יד או בסכין יקריבו לשחת נפשו ויסתתרו מהשופטים והמשפטים, העם הזה עם יון הוא.

כל היודעים את העם הזה בכל מקומות מושבותיהם יעידו ויגידו כי עם מרצחים הוא; בקאנסטאנטינאפעל ובאלכסנדריאה ובאיזמיר וכן בכל ערי ארצות הקדם לא יצא כל מעשה רצח אל הפעל בלתי אם יד יוני היתה בו. גם זה לא כביר כאשר הציתו תבערה באלכסנדריאה של מצרים למען תת נקם בהנוצרים, הנה יד היונים היתה באמצע ושבעה מהם נתפשו בכף, והדבר הזה נודע לכל. והעם הזה שונא ישראל וצוררו הוא מאין כמהו. בצדק ומשפט נוכל להביע זאת כי אין עם צורר כמהו לישראל בכל נפשו, כי מלבד הסבות הרבות אשר הסבו לב יתר העמים לשנוא את ישראל ואשר רֻבן ממקור האמונה יצאו, הנה להיונים עוד סבה גדולה לעשותם לצוררי היהודים, כי המה גם המה סחרו אל ארצות כגרים, ויתישבו בארצות זרים ויאכלו חיל הארץ. בכל מקום אשר התישבו עשו עשר רב מאד, כי מלוי ברבית המה ואנשי מרמה במקנה וקנין מאין כמוהם, וכל עם לא קם בפניהם להציל טרפם מפיהם, כי בשבתם בערי תוגרמא וברומעניא ובהתישבם בנגב רוסיא היו רק המה הסוחרים ועם הארץ טרם ידע להיות כנעני, ואנשים כאלה נחוצים מאד לכל עם, כי הכוחרים המשכילים בסחרם להביא סחר גוים ממרחק ולשלוח תבואת הארץ עד למרחוק על הרוב רק הגרים המה אשר יבאו אל הארץ, והתושבים אשר עוד לא נסו להציג כף רגלם מעל לגבול ארצם והלאה, המה לא ידעו בכל אלה; כי על כן יביאו היהודים חיים ושפע ברכה ומקנה וקנין ועשר אל כל המקום אשר יבאו, ולולא היו היהודים יהודים, לולא הלכה המארה לפניהם להחשיך להם את הדרך כי אז ידעו והבינו זאת כל העמים ויקבלום בכל אותות אהבה ורצון והיהודים היו באמת לעשירי הארץ על פי פעלם וכשרונם. אך היהודים בהביאם ברכה אל הארץ אשר ישבו בה יביאו על נפשם קללה, כי המה יאספו ואחרים יאכלו, המה יעשו עשר ואחרים יקחו חלקם ולֻקחה מהם הברכה ותנתן להם הקללה תמיד, ועל

ובכל זאת אם נאמר כי רק המקרה הזה היה בנו ואנחנו לא אשמים בדבר הנה נחטא אל האמת. כי אמנם גם אנחנו חטאנו ופשענו מאד מאד, כי מלבד אשר בהרימנו ראשנו חשבנו כי עד עולם נהיה גבירים ולא דאגנו לעתיד; מלבד אשר אחינו פרצו כל חק בתאותיהם ויעוררו קנאה ושנאה במעשיהם; מלבד כל אלה הנה גם בזאת חטאנו עוינו ופשענו כי עזבנו דרך אבותינו: לעמוד תמיד על המשמר ולעזור איש לרעהו בצרתו, וראשי אלופי ישראל בימינו לא רק לא נשברו על שבר אחיהם בארצות אחרות כי אם הוסיפו בגאות לבם להצית אש השנאה והעברה, ובכל הרדיפות והצרות שבאו עלינו במשך עשר השנים האחרונות נוכל להשמיע קבל עם כי חלק גדול מהן בא עלינו באשמת חברת כל ישראל חברים. ועתה באה העת לדבר דבר ברור, כי לא רק בזאת חטאו ואשמו מנהליה כי לא עזרו ביום צרה וכי אספו כסף ויוציאו אותו לתהו ויעמדו כצרים על הדרך, אשר תקוה היתה נשקפה למצוא על ידו מקום מנוחה. כי אם גם י ד ה היתה ברוב הצרות האלה, ו ה ח ל ק היותר גדול מהן אך מידה באו לנו.

הנה כאשר אמרתי בחולה תדבק כל מחלה כן הוא בישראל, כל צרה שתעבור בארץ תפגע בהם בתחלה, ולא זאת בלבד, כי אם גם כל צרה, אשר בכל העמים תהיה רק צרת איש או בית או עיר אחת, תהיה בישראל למכת העם כלו. כנשיכת הנחש תביא רעל בכל העורקים והדם ירעל כרגע, כן אם ינשך היהודי בצפון תמחצנה השנים גם את כל היהודים בדרום ובכל קצוי ארץ, ולא לבד כי לא כמשפט כל העמים יֵעשה לו ולא רק החוטא בעונו ימות כי אם על כל בית ישראל יצא הקצף בגללו, כי אם גם על נפש אחת מישראל אשר נרצחה ואשר נחמסה יצא הקצף על כל העם, ואך לקחו מיהודי את נפשו או הונו כן יחל הנגף בכל העם, וכל שוטניהם יחד יפערו פיהם למצוא בו כל עון אשר חטא. ולא רק עמים גדולים ואמיצי כח יקומו ביהודים לאבדם, כי אם גם נבזים ושפלים נדכים וגולים אף המה נשאו נפשם על קהל ישראל ואף ידם תהיה בו. כן היתה ביהודים לרעה יד עם אחד מפֻזר ומפֹרד כמעט כמוהו, אשר גם מלכותו לֻקחה מידו ויהי נודד בארצות רבות ובכל מקום בואו נכרו עקבות חמס ורצח, כי העם הזה

זה היתה יד ישראל תקיפה מאד ויאמרו כי לעולם חסן. אך במסתרים לא נחו הלא עקשו שונאי המשפט וצוררי ישראל. שונאי המשפט מעבר מזה, הלא המה האצילים והכהנים, חרשו מזמות איך להכניע גאון ישראל בהבאֶרץ ויעשו אף המה כבני ישראל וייסדו אגודות ויצברו כסף וישלחו יד בכל דבר אשר זה לא כביר לו רמיה וגזל וחמס קראו. כזה לפני עשר שנים קראו האצילים והכהנים חמס על היהודים כי המה יאספו חיל זרים באגודותיהם ושטרותיהם, ועתה יעשו המה בעצמם כמוהם לכל משפטיהם וחקותיהם וייסדו אגודות נוצרים למען שבור זרוע היהודים, ועתה אם כי נגלתה תרמית רוב מיסדיהן ומנהליהן, בכל זאת יוסיפו לקחת את שבט המושלים בהבאֶרץ מבני ישראל. ולעמתם קמו המדברים בשם העם ועובדי העבודה והפועלים ואף חמתם נתכה כאש על היהודים יען כי על מפלגת האורחים יחשבו ויען כי בהם יוכל כל איש לעשות כחפצו באין מכלים. ויהי בטרם מצאו און בנפשם לשלוח יד בכסף האורחים בכלל, אשר לפי דברם גזל הוא אתם, הנה שלחו יד בכסף היהודים ובכבודם.

הדבר הזה היה בנו להשפיל שנית את כבודנו ולתתנו למשסה אנחנו היהודים נאמנה כי המלחמה הזאת לא עד מהרה תסוף. אהבת המשפט תסוף לאט לאט עוד הפעם, החפש לא יקח עוד לב, כי אם לכח הזרוע ישאפו היום כעם (פאלקספארטייא) ככהן וכאציל, ומה תקותנו כי ניחל? במקום כח הזרוע הן לא יקום יעקב כי קטן הוא!

בארץ הזאת השלוים והשקטים, יקרא עם הארץ מלחמה ולא ישיב אל לבו: מה חטאו אלה היושבים בארצנו לבטח עמנו אם המלך מהארץ אשר יצאו ממנה קרא עלינו מלחמה, או אם מלכנו קרא על ארצם מלחמה? — כזאת לא ישאלו, כי אם רוח המושל למלחמה אז נפש כל העם תרועת מלחמה. ומה זה יפלא עוד איפוא אם נראה מלחמת תמיד ושנאה כבושה לבני ישראל בכל הארצות, אם מאז ועד היום ברוב הארצות עוד אנשי חרמם ומלחמתם המה של רוב המלכים והשרים. בעת אשר שרי הממשלה פה האירו פנים להיהודים אז החזיקו עשרה אנשים בכנף איש יהודי לאמר: נלכה עמכם! כי השם יהודי היה לברכה בארץ (לא אגזום אף במה) ועתה כאשר שרי הממשלה בעלי בריתם של הכהנים המה נהפכה הברכה לקללה, וכן כל זמן אשר ביסמארק עמד לימין היהודים היו אף המה אהובים ורצוים, ואך הסתיר פניו מהם והנה חשך ישופם,

בניהם היו לחכמים, מורים ושופטים ומחוקקים. ואחרי כי להכסף נתנו עז ותעצומות כמו לפנים לכח הזרוע, כי בימים האלה לא עוד בחרבו יירש איש ארץ ולא בכח הזרוע ידכא שונאיו תחת רגליו, כי אם בכלי מות אשר חדשים לבקרים יולדו, ולמלחמה בזמן הזה דרוש כסף רב ולבנות מסלות ברזל הדרושות גם למלחמה גם לסחר הארץ דרוש כסף רב וכן לכל דבר דרוש כסף רב מאד מאד, והכסף הנגבה על ידי המסים אם כי כבדו מנשוא ועם הארץ יכרע תחת על סבלם בכל זאת לא יספיק לכל אלה, לכן היתה הבֶּרזע כמקור נאמן לכל משטרי הממלכה במלחמה ובשלום, כי אך ממנה יצא משפט הארץ, אם נתנה כסף — טוב! ואם אין — רע רע הוא! ועל כן נאלצו רוב שרי הממלכה לקרב את בעלי הבֶּרזע ולחיות עמהם באהבה, ואם יאירו שרי הממלכה פניהם לאחד או למפלגה אז הלא הוא נשא על כפים גם מאת כל פקידי הממשלה, וכל אלה אשר יבקשו למצוא חן בעיני הממשלה וגם כל העם יקדם פניו בתרועה [1], ובדבר

---

1) מי אשר התבונן לדרכי העמים הוא ראה ונוכח כי כלם כילדים המה, אשר מבלי כל בינה ומשפט יאמרו רע לכל אשר יאמרו הוריהם ומוריהם רע וטוב לאשר ימצאו מנהליהם בו חפץ, גם העמים אשר בשם נאורים וחכמים יקראו ואשר מנהליהם יריעו בקול כי המה יודעים את עתם ויבינו מה לקרב או לרחק. כן המה כלם יחד לפי רוח המושל יחנו ויסעו באהבתם ובשנאתם. כשנה אחרי המלחמה בין אשכנז ואויסטריא עברתי כמעט על פני כל הארצות האלה, והנה שמעתי תמיד את בני הארץ המנצחת ידברו בגובה וגאון כמו איש איש בחרבו עשה נפלאות ויירש ארץ, ועל דל לשון בני הארץ המנוצחת עברה אך קללה ונאצה. ובשמעי כל אלה האמנתי כי איבת עולם שמורה נצח בלב אלה השונאים איש את רעהו בנפש והנה כעבור אך שתים שלש שנים ופתאם לפתע נהפכה האיבה לאהבה כי שני הקיסרים נפגשו וישיש כל העם ויריע בתרועה גדולה, וכל מכתה״ע מחצצרים בחצוצרות על התמורה, ובכל שנה ושנה בפגוש שני הקיסרים האלה שמחת עולם לשני העמים, כמו הוסר עול המסים מעל שכמם וכמו אושר וברכה יבא לכלם בדבר הזה. וכן היא האהבה והשנאה בכל העמים, בין עם איטאליא ואויסטריא, בין אשכנז וצרפת וכן כל יתר העמים. ואם יקרא היום מלך ארץ אחת מלחמה על שונאו אז לא רק לקראת נשק יצא העם למלחמה נגד שונאו כַּחוֹבָה, כי אם גם על בני הארץ הנלחמת, הגרים

באשכנז וצרפת ילכו שלובי זרוע האצילים עם הפועלים ואיש את רעהו יעזרו להוריד את האורחים משאתם ולהפיל את המשפט ארצה. פה נראה ונשמע זאת יום יום כי יסירו לאחד אחד את כל המשפטים הצדיקים והחקים אשר תחיינה בהם כל מפלגות העם וישובו לימים מקדם להוסיף עצמה לבעל הכח. וכעבור עשר שנים אז אולי תפקחנה עיני הפועלים לראות, כי אך לנפשם כרו שוחה, כי בהפילם את האזרחים אשר היו כחומה בצורה להם אז יקברו גם המה תחת משואותיהם. עתה נתנו ידם לשונאיהם מאז, אלה מחסרון דעת ואלה בבגד בוגדים יען כי בכפם ידבק מאום ולארך ימים תהיה אחרי כן בכיתם על כי הרכיבו בעצמם אלופים לראשם. המה בקנאתם בהאזרחים אשר יעשו עשר בכספם ובעמלם, ובהתמרמרם בכח המשפט נגד המשפט, יתנו הכח לאלה אשר לא בכספם ולא בעמלם יקחו חיל זרים כי אם ב ש מ ם לבד. אולם עתה אין עוד בהם רואה נכוחות וכלם יחד יתנו יד להשטן המשחית ארץ, והמלחמה הזאת נצחה כיום ברוב ארצות איירופא ויקראו לה בשם „שאלת הפועלים״.

והמלחמה הזאת היא היתה לצור מכשול גם לעמנו בימים האלה. חק הוא אשר בחולה תדבק כל מחלה וכן הוא, כל רעה אשר תעבור בארץ מבני עמנו תחל.

בעת אשר המשפט גבר בארץ אז הרימו גם אחינו ראש, כי מלבד אשר רוח המשפט קרב לב בני העמים מבקשי משפט אל היהודים מורי המשפט והלוחמים על דגלו מני אז ומלבד כי המשפט הנאמן לא יכיר פנים לאיש ולא יפליא בין יהודי ללא-יהודי, מלבד כל אלה עוד זאת היתה להם, כי כל בני ישראל יחד על מפלגת האזרחים ימנו. בהם אין אצילים וכהנים וגם אכרים בהם אין ובעלי מלאכה לא רבים בהם, אחרי כי מאז הסכינו וכן למדום בעל כרחם לעשות אך מקנה וקנין בכספם, כי על כן כאשר הרימו האזרחים ראשם אז היתה אורה גם להיהודים, אחרי כי אף המה להאזרחים המה, היינו להכת התיכונה בין האצילים ובין הפועלים, או בין אלה אשר יזכו לחלק טוב ר ק בשמם ובין אלה אשר יהנו ר ק מיגיע כפם ולא יראו ברכה יותר מאשר יביאו בידיהם, ובכן זכו אף המה לגדולה כי גם

עוזר אשר לא פללו מעודם. העוזר הזה הוא מפלגת אלה אשר לא בכספם יחיו כי אם בעמל ידיהם, היינו בעלי המלאכה, ואליהם נספחו כל אלה אשר כסף אין להם וישאפו לחיל זרים.

בעת אשר הוציאו האזרחים את נפשם למרחב מתגרת יד האצילים והכהנים, הוציאו עמהם גם את העובדים והפועלים מעבדות לחרות, כי אחרי אשר משפט אחד שָׂמו בכל הארץ, הן גם להפועלים ובעלי המלאכה היה המשפט הזה, ובאמת יצאו עד מהרה לחרות אלפים ורבבות פועלים מעקת ידי בעלי המלאכה אשר נחשבו לכתה מיוחדת ומשפטים מיוחדים היו להם ולא נתנו להפועלים להרים ראש. בעלי החפש אשר הרימו את המשפט על כסא המה שברו גם בריחי ברזל אלה ויוציאו גם את הפועלים למרחב, והמה החלו לחיות כבני אדם ולהשמיע דעתם בקהל ובניהם אם חכם לבם מצאו דרך הכבוד והגדולה ככל יתר בני הארץ, אחרי כי לא ביחש משפחות ובכסף עלה איש לגדולה. אבל אלה מהרו שכחו כי האזרחים היו גואליהם והמה הוציאו אותם מעבדות לחרות, ולולא האזרחים מי קם להם עם הכהנים והאצילים, רק האזרחים בכח כספם דכאו כח מנגדיהם. כל אלה שכחו הפועלים עד מהרה ובראותם כי רבים מהאזרחים חיים חיי ענג בכספם והמה אך על פי פעלם ימצאו שכר, אז נצתה בהם אש הקנאה להאזרחים ותחת לראות נכוחות כי שונאיהם מעולם ועד היום המה רק האצילים והכהנים אשר יקחו כל חלקה טובה אך לנפשם ולא יתנו מאומה, ובעת אשר לא עלתה אף פעם אחת מחשבה על לבם לאמר לקחת כסף האצילים או הכהנים, הם חורשים כל היום מחשבות לקחת כסף האזרחים כאשר כן הוא דרך האדם לשום עינו אך בקרוב לו ולקנא אך באיש אשר דבר לו עמו תמיד ואשר על כן יחשבהו לאנוש כערכו, וכן שמו הפועלים עינם לרעה אך בהאזרחים אשר דבר להם עמם כי מהם יקחו עבודה ומידם יקבלו שכרם, והמה לא יתנשאו עליהם כהכהנים והאצילים. ומני אז קם שאון בין הפועלים ועובדי העבודה אשר לא ששו עוד בחלקם. והאצילים והכהנים בראותם זאת לא רק ישישו כי בשונאיהם יתגרו מלחמה מפנים ומאחור, כי אם גם יתנו יד בסתר למבקשי מדון אלה, עדי כי עתה ברור הדבר, כי פה באויסטריא וגם

יחד חשפו זרועם וילחמו לחפש ומשפט ואחוה, עד כי עלתה ידם על יד עושקיהם ויצליחו ויציבו בשער משפט אחד לכל בני הארץ. ובכח המשפט הזה הרימו האורחים (בירגער) את ראשם. למפלגת האזרחים יֵחשבו כל אלה אשר לא על חרבם יחיו ולא בעמל עבדיהם ישבעו ואף לא רק ממשרה וכהונה יאכלו חלקם, כי אם אלה אשר בכל חפץ ותבואת הארץ יעשו מקנה וקנין, אשר יכינו להם בתי חרשת המעשה ואשר בכספם יסחרו ומהם יצאו גם החכמים ומורי העם. אצילי הארצות חנכו את בניהם לאצילים ובעלי החרב לנושאי כלי קרב ורק האזרחים נתנו את בניהם לסחור וללמוד ויהיו אלה לחכמים, חכמי הרופאים ויודעי דת ודין ובכל חכמת חרשת המעשה, עד כי ברבות הימים היו האזרחים לעמוד התוך אשר הממשלה נשענת עליהם, כי מהם לקחו רוב המסים, לכספם דרשו ביום קרב ומלחמה, את בניהם בקשו כי יהיו המורים בבתי מדרש החכמות, ובדבר הזה עלו גם האזרחים לגדולה, כי אלה החכמים ואדירי הכסף והמסחר מצאו גם מסלות בתי המשפט ויהיו לשופטים בארץ וקולם נשמע בין בחירי העם. ובמדה אשר גדל כח המשפט וכבודו כן גדל כח האזרחים וכבודם. ובכן נשברה זרוע האצילים גם מטה יד הכהנים על ידי המשפט אשר יצא כנוגה ברוב ארצות איירופא כי משפט אחד לכל עם הארץ ולא נכר אציל בן אצילים לפני החובק אשפתות. הדבר הזה היה כעשן באף האצילים והכהנים, והמה לא שקטו ולא נחו להשיב את הגלגל אחורנית, להשיב להאצילים את כחם ולכהנים את ממשלתם, וכל יודע דברי הימים יודע את המלחמות בכל איירופא כלה בגלל הדבר הזה והוא בגלל המשפט האחד אשר נִתַּן לכל העם יחדו. דברים גדולים ונכבדים מאד יצאו מני אז אל הפעל, בתי אסף לעניים ואביונים, בתי מחסה לזקנים וילדים ולעורים וחרשים ואלמים, כי יד האזרחים נטויה תמיד להושיע. האצילים כאשר צברו חיל לא הוציאו אותו מאוצרם בלתי אם לתאותיהם אך לא למען הושיע לאביונים והכהנים אך לבתי התפלה יצברו כסף, לא כן האזרחים המה בראותם ברכה בעמלם יחוננו גם דל, כי לא רחוקים המה ממנו. אבל גם הדבר הזה היה כעשן באף הכהנים והאצילים ולא חדלו רגע מחבל מזמות איך להשיב הממשלה להם כבתחלה. והנה גם עוזר נִמְצא להם,

הארצות לא שעו למשפט עד הדורות האחרונים ועל כן אך אדונים ועבדים היו בכל הארצות, בעלי הזרוע בכח ידם או בכח שמם היו האדונים ויאכלו כל טוב הארץ מבלי כל עבודה, ובעלי העבודה אשר בזעת אפם הביאו לחם לכל הארץ היו לעבדים רעבים, וגם בכספו ירש איש ארץ, כי אם אך כביר מצאה ידו ויתן חלק לבעלי הזרוע או אז גם זרועו עמדה לו לכבוש חלשים ממנו לעבדים לו ויעביד את העניים והדלים בפרך ויעשוק את שכרם, אך לאט לאט נשתה כל גבורה וירפה כל כח מלבד כח הכהנים והאצילים אשר ידם בכל משלה, והמה הכריעו תחתיהם כל האילים ואף אילי הכסף היו משמעתם ויאנחו כלם תחת ממשלת אחרים.

בדורות האחרונים התעוררו פתאם העשוקים ויבקשו משפט. המה נלאו נשוא על הכהנים והשרים, אשר אכלו אותם מנפש ועד בשר, ויהמו ויתגעשו ויפרצו בכח הזרוע להשות קטן וגדול במשפט, וברבות הימים הצליח בידם להציב ברב ארצות איירופא בשער משפט. בעת אשר העבדים בני העבדים נשאו בעל מבלי התאונן כי כן הסכינו ולא עלתה מחשבה על לבם כי גם המה בני אדם המה ובצלם אחד נבראו יחד את מעניהם, ורבים היו בהם אשר גם אהבו את האדונים האכזרים עד להקריב נפשם בעבורם ולעשות כל רעה לאחיהם שארם ובשרם על פי פקודת המציק, הנה לא כן היה את לבב האורחים דבר, הלא המה אשר עשו חיל וידם מצאה אף המה לראות מנעמי החיים, אך הגדולים לא נתנום להרים ראשם וכאשר כשל כח הסבל הרימו ראש ואליהם נספחו גם רבים מהאצילים והכהנים אוהבי משפט ויעזרו על ידם וכלם

שהיו לפניו או לאחריו, כי אלה אשר באו בשם ה׳ וידברו להעמים אך במחזות אלהים המה אך דבר אלהים ואמונתו השמיעו להמאמינים בו ולא משפט אדם, והמחוקקים אשר משפט דברו, המה אך משפט אדם השמיעו, הלא הוא המשפט אשר נוסד על דרכי בני האדם, ומשה השמיע משפט אלהים, לא אמונת אלהים ולא משפטי בני אדם, כי אם משפט נעלה ונשגב, אשר אך טוב וישר היה לו התנהגו על פיו ואז היו כאלהים, אבל בטרם השמיע הוא את המשפט הזה לא ידע אנוש ערכו. ובספרי „עם עולם" אשר יצא בקרוב אקוה לדבר בדבר הזה ביתר באור.

בברית החדישה אשר שם נשמע תהלת העניים והאביונים נגד העשירים, שם נשמע גם בשפה ברורה דבר נגד המשפטים, נגד שלי ושלך ונגד השופטים אשר המה היו הפרושים שומרי משמרת המשפט. וזה הדבר אשר נראה בו שנאה כבושה להפרושים בכל צד וצד, ויקראם מעותי משפט, כאשר כן יקראו כל הקמים נגד המשפטים להשופטים והמשפטים, ומני אז ועד היום מלחמה היתה להיהודים בעבור המשפט. בכל הארצות נשנאו על בקשם משפט ועד הדורות האחרונים לא ידעו משפט בכל ארצות איירופא ולא חפצו בו. ולעמת שונאיהם גברו היהודים חיל בהתלמוד וישימו כל הגיונם אך במשפט, היהודי הנאמן עם רוח תורתו ישמח מאד בעשותו משפט וכאשר יעשה לו כמשפט, ובדבר הזה היה בזוי בעיני כל העמים, כי בבקשו משפט ראו בו אך מרך לב ורפיון רוח וידים, כי לפי דעתם כבוד לאיש לקחת בזרוע, או להכות גוזלו אחור בחזק הזרוע, ואם זרוע רמה אין לו, אז עליו לחריש ולגוע.

כן היה בכל העמים וגם הרומאים אשר כתבו ספרי משפטים כתבום לרוח כח הזרוע ולא לרוח המשפט להשות קטן וגדול[1]) וכל

1) כחקי הרומאים כן כל יתר כותבי חקים אספו רק את החקים על פי המושלים כפי אשר יצא דבר מפיהם ולפי מנהג המדינה, ואחרי כי לא היתה מדינה בתבל אשר התנהגה על פי חקים שוים לכל, ומה גם ברומא, אשר שם היה איש בכח זרועו למרום מראשון, לכן יהיו כמעט כל המשפטים האלה והבאים אחריהם והנסמכים אליהם משפטים המוסיפים עצמה רק לבעלי הכח, כי על עמודי דרכי החיים המה נשענים ודרכי החיים כן המה תמיד. לא כן משפטי דת משה, אשר המה לא על פי חקי המדינה או על פי רוח המושלים נכתבו, כי נכתבו עוד בטרם מלך מלך בישראל ובטרם היו להם מדינה וחקים, לכן כתב המחוקק את משפטו אך בחזון רוחו לפי משפט לבו אשר בקש כי כן יהי, ובחזון הלב נוכל לברוא עולמות חדשים ובני אדם חושים הרומים למלאכים, וכן בקש מחוקק ישראל לעשותם לעם נבחר מכל העמים אשר יפלס נתיב לו בחייו על פי המשפטים הצדיקים ולא כי יחוק לו חקים על פי דרכי חייו תנלוזים. אולם בגלל הדבר הזה לא נשתרשו החקים כל כך כי העם לא היה ראוי לכך ועד היום הזה עוד רחוקים המה כל בני האדם לפי דרכי חייהם גם להבין ולהשיג את מעלת החקים האלה, ובגלל הדבר הזה אך אולת היא מאין כמוה להשות תורת משה אל איזה תורה או דת מאלה

והדבר הזה חדש היה לא היה לעולמים. בכל העמים היה המלך או הכהן מקור המשפטים, דבר יצא מפי המלך לשבט או לחסד ויהי כדבר חק ומשפט, ויתר דברי המשפטים היו בידי איש הזרוע, כי רק כח הזרוע היה למשפט, או גם דברי כהן מדבר הות נפשו בשם אליל היו למשפט, אך כי יכתבו בספר כל המשפטים והחקים ורק על פיהו לא על פי המושל או הכהן יצא הדבר, זאת לא שערו בנפשם כל העמים וזאת לא מצאה גם חן בעיניהם, כי אמנם רק באמונת אל אחד יחיד ומיוחד אשר אין לו עזר כנגדו ולא שותפות במלכותו תכון תורת המשפטים, כי לפני האלהים האחד מזרות השמים וכסיליהם והשרץ אשר בבצה יהד נשתוו, כי על כן גם כל בני האדם יעברו לפניו בלי משוא פנים, לא כן אם אל מאל יאמץ והאל הזה יבחר בבחירו והשני יקים לו עם אחר, אז יחדל המשפט ויוום כח הזרוע בשם האליל ההוא. כי על כן הרבו נביאי ישראל לדבר משפט וכל חזיונותיהם חזו רק ליום אשר עד צדק ישוב משפט, ובעיני כל חכמי ישראל וגדוליו היה המשפט כראש מלכות שמים. משפט אמת היה לישראל ראש צדקותיו בשבתו בארצו על פי חוזיו ונביאיו, ודיני ישראל עד הדורות האחרונים הציבו משפט בשער, ובני ישראל למדו להטות בשחד את השופטים רק מעת אשר ראו כי אין משפט להם, כי גם בצדקם אך בכספם יקנו להם משפטם, ואם אין — אבוד יאבדו.

נגד רוח התורה הוא רוח המשפטים קמו כפעם בפעם המושלים והרוזנים והכהנים, כי להם היה המשפט לשכים בעיניהם, כי במה יודע כחם וגדולתם אם גם עני ודל יקריבם למשפט ויצדק בריבו? וברבות הימים כאשר הצליח בידי הגדולים בעם להטות משפט ויותרו רק יחידי סגולה המורים בעם אשר שמרו משמרת המשפט, אז קם גם העם להכשיל משפט. העם אשר לא הבין כי רק בכח המשפט יחיה ויעמוד ובאין משפט אז הוא נתן למשסה לאנשי הזרוע, העם הדל בראותו כי המשפט יסך לראש כל איש אשר בידו כסף או נחלה ובמכונו הביט והנה אין בידו מאומה, נואל להאמין כי המשפט זרוע הוא אך לבעלי הזרוע, ולא ידע כי אך מחסר משפט חסר יבואנו, ועל כן דמה כי אם יחדל משפט אז תמצא גם ידו לעשות ולהצליח.

מדברותיהם ויעוררו שנאת עולם וחמת נקם עד להשחית, ומכל עברים ישמע קול שעיר על רעהו יקרא מארץ אל ארץ ויחד יתחברו וגליונות און עפים על פני רוח כמו מן השמים יפלו: „אל תקנו מהיהודים“, „הכו את היהודים“, „זרו את היהודים הלאה“ וכאלה דברים נחומים. ולדאבון לב אלופינו וראשינו לא יבדילו אלה בין מחדשים ובין מחזיקי הדת, בין יראים ובין משכילים, ואף אלה אשר כל ימיהם הקדישו מלחמה על אמונתם ועל מנהגיה, אף המה ביהודים ימנו ואף עליהם תעבור כוס השנאה והלעג! ואיך לא ירפה רוחם ואיך לא יהמו כאשה מצרה? — המה אמנם מאמצים עוד לבם ויכזבו לנפשם כאשר כזבו עד כה ויאמרו: לא לנצח זעם ועוד מעט תכלה עברה ושב השלום על כנו — כן יביעו בשפתותיהם גם היום, אך אם גם המה לא יחזו מולם חזה כבר את הדבר כמו, ובהשמיעם במו פיהם שלום הנה ישמע כל שומע כי לבם לא כן יהגה, כי מגור ופחד וצרה בלבבם, רק ההרגל עוד יחזיקם בצפרניו החדות ולא יעזבם, ההרגל להשלות את נפשם ונפש שומעיהם במשאות שוא ובחזיונות שלום יתן בפיהם גם היום דברים ולא רוחם.

ואמנם כן הוא — עת השלום עברה לארך ימים, כי שנאה חדשה נלותה להשנאה הישנה והיא תתן עז ועצמה גם לה להחליף כח למען שים שמות בישראל.

רוח חדש עבר על אירופא כלה זה כמאה שנה וחפץ חדש לקח לב רוב העמים. והדבר אשר היה לישראל למוקש מעת היה לגוי ואשר הרבה שונאיו עוד בשבתו בארצו ואשר הגדיל מצמיתיו בכל דור ודור מעת אשר הלך בגולה, הוא היה פתאם לדבר חפץ לרוב עמי אירופא והדבר הזה הוא — ה מ ש פ ט.

לא רק על ידי האמונה הבדיל מחוקק ישראל את עמו מכל יתר העמים, לא רק כי נתן לו אל אחד תחת אלילים רבים כי אם גם בדבר הזה בהושיבו את ה מ ש פ ט לכסא ויתן לעמו ספר מ ש פ ט י ם. — כל ספר הדת יכיל בקרבו רק דברי ימי האבות ואשר קרה להיוצאים ממצרים ואך ראשי יסודי האמונה ויתר דברי הספר הזה המה משפטים אשר על פיהם לא נכר שוע לפני דל ומלך ועבד בעיניהם נשתוו.

רק היראים והחרדים חשודים לשתות דם הנוצרים. גם ברומעניא אם כי מנוחה היתה לישראל בימים מקדם, בכל זאת לא היו להם חקים, כי בטרם נוסדה הממשלה בארץ עוד לא היו לה חקים ורק כפלך מארץ תוגרמה נחשבה, ומעת אשר היתה לארץ וחקים בה, מני אז אין להיהודים כל חק וכל משפט ומני אז המה נרדפים, וכן בכל הארצות אשר שם הם נרדפים, שמה עוד לא נתנו להם משפט אדם בכלל, ועד הנה היה רק בידי החקים ושומרי משמרתם לחמוס הונם ולאכול מיגיעם וכיום הזה ישלח גם עם הארץ את ידו בבזה, ומה כל הרעש? אבל זה הדבר, בעת אשר בני ישראל רדפו בארצות האלה להשיג משפט דמו כי עוד מעט יגיעו עד המטרה ואם יגיעו שמה אז כל יד שונא עוד לא תבואם, ועתה נפקחו עיניהם לראות כי גם אחרי אשר נתנו להם החקים אשר אליהם כלתה נפשם ואשר בגללם הביאו לקרבן כל אשר היה בידם, גם עתה עוד לא בידם טובם כי החקים יוסרו כאשר ינתנו, וגם בטרם הוסרו לא יעצור כחם להשביח המון השנאה ולהשקיט את הקנאה והתאוה לממון ישראל, עד הנה שתו מכוס התקוה ועתה נפקחו עיניהם לראות כי היין הזה בוגד היה ועל כן נלאו חכמינו אלה עתה, פתאם רפו ידיהם ולא ידעו לשית עצות בנפשם, וכהלומי יין ידברו וישיחו הבל נדף וכל רוח חיים אין בדבריהם ועצותיהם, גם לא יבינו לדברי היועצים עצת אמת ודעת. אלופינו וראשינו אלה, אשר בלו ימיהם בשנוי הפנים, בשנוים בבתי התפלה ובאמונה בחשבם כי בהגיעם עד קץ חפצם אז יסורו יגון ואנחה לעולמים ולבניהם תהי הרוחה, אלופינו אלה השחו כיום ראשם בראותם כי כל עמלם וחזיון חייהם, כל תקותם ומשוש דרכם עלו פעם אחת בתהו ויאבדו; ועל זאת המה נאנחים, ועל זאת הנם כאובדי עצות, כי הסכינו מאז להשוב רק את האמונה כאוצר כל שנאה וריב ומשטמה ועל כן גמרו אמר ויחליטו כי בהפילם לארץ אשיות כל אמונה וכל דת ולא יצדק כל קדש אז ישבת נוגש וינוח להם וממקדשיהם המה החלו, ופתאם לפתע יראו לעת זקנותם את אשר לא פללו, כי גם אנשים אשר דבר אין להם עם האמונה, לא בשמה ידגלו וגם צוררים המה לה, גם אנשים כאלה יקומו נגד היהודים ולא רק פעם אחת למען לשבות שבי ולחמוס חמס, כי אם בבקר בבקר בלי חשך ובלי מרפא, בכל המקום אשר יבאו ישאו

הדבר אם כמשפט כל היצור, אשר הגבור יחזק על החלש ויכריענו, יֵעשה גם לנו? לו היה הדבר להפך כי אז היה לנו להתפלא הפלא ופלא, אך זאת תפלא בעיני כל מבין דבר למה זה רגשו פתאם כל אחינו והתגעשו לקראת הרדיפות בימינו? האִם לפתע פתאם נעשו? לו קרו כאלה בהוללאנד אנגליא וצרפת, אשר שם זה שנים רבות כבר יצא משפט ישראל אור ורבים בהם באמת אצילים בעם גם שרים ושופטים, כי אז היה הדבר לפלא בעינינו, אך באלה הארצות אשר שם יתגודדו כיום על אחינו שם עוד טרם יצא משפט ישראל או זה עתה יצא לאור ועל כן יתגעשו עמי הארצות ויאמרו: חלילה לנו מהוציא את עבדינו לחירות, היהודים עבדינו היו וכן יהיו. באשכנז עברו כעשר שנים מעת אשר נתנו חקי עם הארץ גם להיהודים ועוד טרם נשרשו על תלמי לבב העם ועוד טרם מצאה יד היהודים ליהנות מהם, כי אף אחד מהם לא הצליח למשרה נכבדה בין השופטים או שרי הצבא בגלל החקים האלה, ועד הנה היו תוצאות החקים האלה רק כי היהודים הרימו ראש על לא דבר ויאמרו בלבם כי המה אדוני הארץ וילבשו גאה וגאון וישכחו את מצבם, ולא זכרו כי חקי החיים אשר נתנו להם אך תמול המה ועוד לא הכו שרש בארץ, המה שכחו זאת וימרדו גם בהנותן להם את החקים; ושונאיהם חרדו מאד פן יבאו היהודים ויבזו את חלקם, רק זאת היתה תבואת החקים עד הנה ולא יותר. ומי זה יפלא אם יקומו כיום נגד החקים החדשים האלה? הן בכל עת ובכל זמן יקום העם כפעם בפעם נגד חקים חדשים עד אשר יסכון בהם. גם באונגרן עוד לא ארכו הימים מהעת אשר נתנו ליהודים חקי עם הארץ, ומני אז ועד עתה לא חדלו המלחמות גם בקרב היהודים בין המחדשים ומחזיקי הדת, ואלה ישאו על אלה חרפה בשפת הארץ מרבה להכיל, ולא אחת ולא שתים השמיעו המחדשים בפומבי כי מחזיקי הדת חשודים בעיניהם על גזל ורצח, שפיכות דמים ושבועת שוא, ולמה זה נתפלא אם גם נמצאו בעם הארץ אנשים אשר החלו לדבר לרוח המחדשים בהיהודים, ולאות על זה אשר רק דברי המחדשים המה נושאים על שפתותיהם, הן כעד נאמן יעידו דברי שוטני ישראל, כי המה יאמרו תמיד כי רק מחזיקי הדת החשודים בעיניהם, וגם במעשה טיסצא-עססלאר יאמרו כי

פנים לבל יכירום וכאלה רבות, אך אנחנו נראה ונדע כי כל אלה לא יועילו ולא יצילו, כי האהבה והחנינה לא בתפלה ובקשה תנתנה, כי גם להתרפס ולשום סתר פנים לא יועילו לארך ימים, כי אם עד אשר יסכינו בהם, עתה נראה ונדע כי אין הדבר תלוי אלא בנו, היינו לא כי נתקן את אשר לא עותנו להעמים אשר בקרבם הננו יושבים, כי אם להתאחד ולאזור כח ולעשות כל אשר בידנו להיטיב מצבנו, מבלי פנות אל דברת שונאינו את נמצא בדבר הזה חן בעיניהם או אין, ונוכל לבטוח כי במדה אשר נחדל להתרפס לפניהם ולבקש את האהבה, במדה ההיא נשיג אותה יותר, כי כאשר חק הוא אשר כל הרודף אחרי הכבוד הכבוד בורח ממנו כן הוא עוד הרבה יותר ברודף אחרי האהבה, וכל אשר נַראה יותר אותות אהבה כן יפנו לנו ערף וכל אשר נוסיף להשפיל כבודנו ולעשות מעשי תעתועים בעבורה כן נשפל וכן יבזונו עוד יותר; לא כן אם לא נרדוף לבקש את האהבה ולא נשח ראשנו ולא נשפיל גונו בעבורה כן אולי נמצאנה אחרי אשר יכבדונו יותר מעתה והנכבד הוא גם יֵאהב, ואם גם לשוא נבקש את האהבה כי גם בכל אלה לא נמצאנה הנה למצער לא יגרע מכבודנו. ומכל אלה יצא לנו המשפט כי אין שאלת החיים לישראל, כי שאלת החיים לא לנו לשאול אחרי כי אין בידנו למצוא לה פתרון ורק שאלת היהודים יש לנו, אם כי גם היא לא זאת היא אשר הסכינו לקרוא בשם הזה, כי אם השאלה איך לשוב ולעשות את היהודים כי יהיו יהודים, והשאלה הזאת היא היא לנו גם שאלת החיים שאין גדולה ממנה, כי בה תלוים חיינו וקיומנו.

אולם בטרם אשר נשמיע סוף דעתנו איך להוציא את כל הדברים אשר נאמרו עד הנה לפעולת ידים, עלינו להתבונן אל מצב השנאה לישראל ומקורה ותולדותיה בעת הזאת, כי היא אמנם נבדלת מהשנאה אשר שררה עד כה.

אם אמנם כדברי רוה יֵחשבו כל הדברים אשר ידברו על אדות מקור השנאה בכלל, כי לו גם לא הבדילונו האמונה והמשפחה ודרכי חיינו מכל העמים הנה די היה רק בדבר הזה כי רפי כח אנחנו כי יכרו עלינו המון אויבינו ויחצו את עמלנו ביניהם; ולמה זה יפלא

יאמרו חלילה כי נלבש גאון! החק הזה מחקי ההשכלה לבל נדבר טובות על עמנו הרע לנו מכל הרעות, כי הוא נתן גם בלב רוב בני ישראל מהדור הזה המחשבה כי אמנם אמת המה כל דברי צוררינו. אשר על כן אם אך נשלח יד להרים את המכשול הזה עלינו לשום לב לדבר הזה לדַבּר אמת ולבלתי כחד אותה תחת לשוננו מיראה פן יאמרו העמים. אמנם עלינו לירא מצוררינו, אך למען נעמוד על המשמר ולמען מצוא עצות ותחבולות איך לסוכך עלינו ביום עברה, אבל לא להחזיק במעשי תעתועים. כל העצות והתחבולות אשר נתנו לנו אבות ההשכלה לשמירה מפני האויבים הועילו לנו כההשבעות והשמירות מבעלי הקבלה ליוצאים בדרך מפני לסטים ומפני רוח רעה. הכסילים האמינו בהקמיעות ויצאו לדרכם בלי שמירה נאמנה ושם לטבח הכרעו, ואנחנו אשר נחכם מהם ונראה כי הקמיעות שוא המה, עלינו לבקש תחבולות אחרות איך להנצל מכף רע. והעצות והתחבולות האלה הנה כי נתאמץ בכל כחנו להרים מכשול תורת ההשכלה הזאת מקרב עמנו ולהפיץ הדעת הנאמנה בקרב כל אלה כי יראו וידעו ויבינו מי ומה המה באמת ובמה נחשבו ומה המה בעיני עם הארץ אשר בקרבו המה יושבים.

אולם לא לבד תחבולות ועצות אחרות עלינו לבקש, כי אם גם לא זה המקום אשר בו בקשו המה את התחבולות עלינו לבקש אותן. המה אשר חשבו כי אמנם בעונותינו ובעונות אבותינו הננו נתונים לשמצה ובחשבם כי אך אם נשנה פנינו ולא יכירונו מנדינו אז יונח לנו, על כן שמו כל לבם אך בדבר הזה לשנות הפנים, ואחרי אשר בתחלה הועיל מעט השנוי הזה, כי הצוררים השתאו לראות פתאם עם חדש בפנים חדשים ויניחו להם כמעט מעצבם ומרגזם ומהשנאה הקשה אשר סביב שתו עליהם, לכן חשבו המה כי לעולם יצלח בידם הפצם זה לשום אֵפֶר על פניהם, אבל אך הסכינו העמים בפנים החדשים והנה החלו לשקץ ולתעב את היהודי בפנים החדשים עוד יותר מאשר ישקצו את אלה אשר עוד פני יהודים להם. אבל אחרי כי אלה משַׁני הפנים לא ראו האותיות מראש לכן שמו כל מעינם אך בחוץ: לעורר אהבת העמים אליהם, לבקש מהם חנינה וחמלה, להתרפס לפניהם, לשום סתר

ואך תקוה אחת לגר והיא אם מתניו חגורות, צרורו על שכמו ומקלו בידו, ואוי אוי לו אם לא יבין זאת ויתן כל אלה בידי בעל בית המלון אשר ידע כי יחריש עליו רעה, כי בנוסו להמלט על נפשו ימות אחרי כן ברעב וצנים פחים יאכלו חצי בשרו, חלילה וחלילה לנו מהשלות נפשנו בדברי שוא ושקר!

המה כרו לנו אזן לשום כל האשמות אשר שמו עלינו שונאינו מאז ועד היום אך בראשנו ולהצדיק עלינו את הדין לכל צרה שתבא עלינו, ואנחנו נאמר כי גזל אחים וחמס ושוד הוא מאין כמהו להרשיע את העשוקים על לא חמס בכפיהם, כי שקר הדבר, לא מפשענו נגע לנו, לא מאשר כי נרשע יתר מכל העמים יפגעו בנו, כי אם יען כי יפגעו בנו לכן יבקשו עלילות להצדיק את מעשיהם רצח; ואלה מאחינו, אשר יעיזו מצח לדבר כאלה באזנינו ולאמר כי נרשע אל העמים המה רעים וחטאים, עוכרי עמם, וקשים המה לנו כספחת ועלינו להשפט בהם כאשר תמצא ידנו, כי גם המה לא לנו המה כי אם על עדת צוררינו ימנו, כי אמנם מי יתן ולא חטאנו לעמנו כאשר לא נחטא להעמים האחרים.

המה הטיפו לנו לבל נדבר טובות על נפשנו פן יאמרו שונאינו כי נתפאר במה שאין בנו. הוי על חסרי לב ורוח כאלה שתורה נכזבה כזאת ישמיעונו! הנה הפחד והיראה פן יאמרו שונאינו המה היו בכל רעתנו. אבל עלינו החובה לדבר טובות על נפשנו באזני אחינו. הן כל עם ועם יתנשא בקרבו וירום לבו על עמים אחרים ולא תֵחשב לו לחטאת, ואף כי לנו לעשות זאת אחרי כי באשמת מורינו אלה החלו גם אחינו להאמין בכל דבר שוא וכזב, ואחרי כי מהעמים שומע אין לנו וגם אם נוכיח להם ברור כשמש בצהרים את ישר לבנו ובר רוחנו גם אז אין פונה לצעקתנו, לכן עלינו לכל הפחות להשיב אלינו לב אחינו אשר נסוגו אחור ממנו באשמת המורים המכזבים האלה. ממה נירא וממי נירא בעשותנו כזאת? מחמת העמים? ומה יאמרו כאשר נכוף ראשנו ונאמר: לכם הצדקה ולנו בשת הפנים, האם אז יחדלו מריב? והאמנם חטאת הגאון היא החטאת הגדולה בכל האשמות אשר יטפלו עלינו? המה אומרים כי גוזלים וחומסים, אנשי מרמה ואון הננו כולנו, המה לאוכלי אדם יתנונו ואנחנו נירא פן גם

לב הבנים אל התורה, אחת היא אם ילמדו תורה או תלמוד או שפת עבר, אם אך ילמדו להבין בשפה אשר רק על ידה נוכל להביע רגשות רוחנו איש לרעהו. להמשכילים לא היה עוד חפץ בה כי המה דמו כי כלה זעם ואפס עריץ, ואנחנו אשר עינינו תראינה כידנו אנחנו הנה נבין כי עוד לנו לצעק ולבכות, על כן נלמד את בנינו שפה אשר בה יוכלו לתנות צרותיהם ואחיהם יבינו דבריהם.

המה הורו לבקש אך למצוא חן בעיני העמים, ועל כן להרחיק כל מעשה אשר לא ימצא חן בעיניהם, ואם גם טוב וישר יהיה הדבר לנו, ואם גם רבים יחזיקו בו וימאנו בעד כל כפר להקריבו לקרבן לזרים, לכל אלה לא נשים לבנו כי אם נרחיקנו בלי חמלה מאהלנו, כי האמינו אשר בזאת יקחו לב העמים. ואנחנו היודעים והרואים כי שוא כל עמלנו לבקש אהבה, ואם גם נביט באלף עינים על כל דרכינו הנה שונאינו בשחת יטבלונו, ואם היום שקצונו שלמותינו הנה מחר נחטא ונאשם כי לבשנו מלבוש חן ויקר, אנחנו נורה כי לנו לשום לב אך למצוא חן איש בעיני רעהו ולהרחיק כל דבר אשר ירע לכלל ישראל.

המה הרבו להבטיח כי לרגלי ההשכלה תבא לנו אהבת העמים וישלו את נפשנו בתקות שוא, ואנחנו אשר נדע כי שקר הדבר לא נוסיף להשלות את נפשנו במשאות שוא ומדוחים, כי בדבר הזה רק נכרה שוחה לנפשנו. לולא נתעו רבים מאחינו כצאן אובדות אחרי דברי המהבילים האלה, כי אז שמרו את נפשם ואת אחיהם מכל משמר, ולו הכינו נפשם ליום עברות כי או בלי ספק בקשו תחבולות ועצות לקדם פני הרעה ולבלתי תת להצרה לפרוץ פרץ כאשר היתה כיום, כי אחינו ישבו שקטים על שמריהם ויבטחו בדגל ההשכלה החופף עליהם ובישר המאה התשע עשרה, ובעת אשר אויביהם כבר הכינו כלי משחית לחבל אותם ישבו המה בטח ולא ראו חתת, כי רוח עועים נסכה עליהם ההשכלה, ועל כן עתה עלינו להורות ולהודיע ולהשמיע כי עלינו להעמיד צופים ולעמוד על המשמר יום וליל. אין לנו לבטוח בההשכלה והמשכילים, אין לנו לבטוח בחסד לאומים, אין לנו לבטוח בעזרת אחדים מקרבנו אשר זכו לשם ולכבוד, כי כל אלה אך יוסיפו לנו פצע על המכות ביום עברה, עלינו להבין כי לא תושבים כי אם גרים אנחנו,

בעינינו, החובה להחיות שפת עבר ולשימה בפי כל בני ישראל אשר יחפצו להיות בני ישראל. כי מלבד אשר היא היא החבל המרתק אותנו כלנו יחד, מלבד אשר היא היא מצבת הזכרון לכבוד אבותינו בימי קדם, מלבד אשר בה נשים תקותנו כי עוד תאחדנו בימים הבאים כאשר יצלח בידנו לבנות לנו בית, מלבד כל אלה נחוצה היא לנו מאד מאד בעת צרה להשמיע נגעי לבבנו אל אחינו. כמה צרה ויגון היה בידנו להרחיק מאהלינו לו הבינו כל אחינו עברית! לו הבינו לכל הפחות רועי ישראל ומוריו השפה הזאת, כי אז היה בידי העשוקים להשמיע דבריהם עד למרחוק לכל אחיהם בכל הארצות, בעת אשר עתה נמוגו ונמקו ודברם לא נכנס לאזני ראשי בני ישראל כי המה אך שפת ארצם יבינו. הדבר הרע הזה הכביד עלינו ידו עוד הרבה יתר מכל צוררינו, הדבר הנורא הזה כי שמו אלופים לראשינו ברב ארצות איירופא אנשים אשר לא יבינו עד מה בשפת אבותיהם ואזנם לא הקשיבה מעודם תורת אבותיהם, היה לנו לפח ולמוקש אשר עוד ירבו החללים לאלפים אשר יוקשו בהם. כי הנה לדבר הזה תסמר שערת בשר כל איש שופט ויודע ורוחו יסער בקרבו בזכרו כי עתותי העם הבזוז הזה מחוץ, נתנו בידי רועים מבית אשר לא ידעו ולא יבינו דבר בחפץ העם, רוחו זר להם וכל חפצו כאין בעיניהם וגם לא יחפצו דעת דרכיו, ובלבם יאמינו רֻבּם בכל דברי צוררנו, והיה אם נדבר לאחד מראשינו אלה ואף הוא יענה ויאמר לך כי כל האשמות אשר טפלו על התלמוד אמנם נמצאו בו, ולכל אשר שמעו מפי הצוררים יאמינו כי לא ידעו לשפוט. ואם יש תקוה כי העם האמלל הזה הנרדף מאלפי רודפים עוד יקום ויעמוד ויושיע לנפשו אם בהמלטו הביתה ונשכו הנחש מקרבו, הלא המה ראשיו ומנהיגיו ומדריכיו?! אך לא! כל עוד אשר ראשי קהלות ישראל יהיו אנשים אשר קנו להם שם רק בכספם או בחכמתם בשפת הארץ ותורת ישראל לא ידעו ובשפת אבותיהם תגעל נפשם, ירד העם ולא יעלה. ואך תרופה אחת יש למכתנו אם ירים כל העם את ראשו ויסיר על אדונים זרים מעל צוארו, כי אלה האדונים זרים המה לישראל, אבל מי יעשה זאת אם ברב הארצות זנח כבר גם העם את התורה והשפה? כי על כן עלינו להרים את המכשול הזה אם נחפוץ לקות ליום תשועה, להשיב

ימי חייו כגר נטה ללין ולא ישים לב להכין לבניו קן בל ימוט. עלינו לבקש זאת בכל לבנו ורוחנו ונפשנו. לא לנו לבקש חשבונות אם יצלח חפצנו בידנו, כי מלבד אשר כל חפץ יצא לפעל רק כאשר יעמלו בו, ואם נבקש להשיג את המטרה בטרם הרימונו פעמינו הנה לא נשיגנה עד עולם, מלבד זאת עלינו לבקש זאת. תפארת האדם וכבודו הוא כי יבקש כבוד, ואם יאמר איש: אחדל מבקש כבוד אנשים יען כי לא אדע אם אמצאנו או לא ימצאנו, אך האיש המבקש כבוד אנשים ישיגהו גם רק בהבקשה לבדה, כי יֵחשב בעבורה לאדם. אם נבקש לשוב ולהכין ביתנו תהיה זאת היום או מחר או לאחר זמן, אחת היא, כי החפץ בעצמו ירומם רוחנו ויתן לנו כבוד בעינינו. וכל אשר לא נבזה הוא בעיניו הוא לא יעשה מעשים זרים וגם על פני כל יודעיו יכּבד. לנו להחיות תקות הגאולה ולשננה לבנינו בכל עזוז רגשותינו, או אז יתרומם רוחנו ונשוב להחשב כבני אדם. ואשנה בדברי כי גם בהתקוה ובהחפץ לבדם כבר עשינו הרבה. אנשי מעשה למען הכלל המה מעטים בכל עם, אך אם כל העם יבקש דבר אחד או ימצאו אנשי מעשה אשר למען אהבת עמם או למען נחול כבוד ומשרה בעם יוציאוהו אל הפעל, אך באין חפץ נאמן בלב העם או גם כל מעשה ועושה אין, כי על כן אם יצלח בידנו להחיות את החפץ בלב כלנו, או לנו הצדקה לקות כי בימים יבאו יקומו גם אנשי מעשה מקרב החפצים ויוציאו את החפץ למעשה. את תקות הגאולה עלינו להרים על נס ואך המחזיקים בה לישראל המה, היינו לאלה החפצים לכונן את ביתו, והקמים נגדה המה כלם יחד אלה אשר להרוס בית ישראל מגמת פניהם.

המה עשו כל אשר בידם להשכיח שפת עבר ותורתנו מקרב לב העם באמרם כי אין לנו עוד חלק ונחלה בתוך יתר אחינו, כי אם איש לשפת ארצו ישים לב ושפה אחת לכל העם. הן היא היתה כמצבה חיה לזכרון ימים מקדם כי על כן נטו עליה ידה וישביתוה מקרב כל הארצות אשר שם הגיעו דבריהם. ועלינו אשר צרותינו פקחו את עינינו לראות כי לא תושבים הננו בארצות מושבותינו, וכי עוד ישַׁ לנו חפץ לדבֵּר אל לב יתר אחינו, עלינו אשר נראה זאת

יבינו את הדבר אשר עליו אנו נדונים. ההשכלה אך סלה מפשטה היא ונגדה לא נלחם, רק נגד התורה הנשחתה אשר הפיצו בקרב העם כהניה בשמה. בקראנו למלחמה לא נאמר לאיש: הדרך את בנך בדרך אחרת, כי אם הבן את אשר לפניך לבל תלך בעינים עצומות אחרי מורים כוזבים. לא את ההשכלה נריב, כי אם את החקים הרעים אשר חקקו בשמה, אותם נרחיק מעל אהלינו לטוב לנו. ומכלל לאו אתה שומע הן. עשרת הדברים השמיעו לנו כהני ההשכלה והמה היו בעוכרינו ועל כן עלינו לבער אחרי עשרת הדברים האלה והתוצאות אשר תצאנה מהם כאשר תבער האש עד תֻמה.

המה הורו כי אין לנו לעשות אחרת בלתי אם לבחר בדרכי העמים, לזאת לא נאבה ולא נשמע, כי אם נבחר בטוב לנו, בדרכים אשר יובילונו אל האחדות והאחוה, כי אך באחדותנו יגדל כחנו ובהחלק לבנו נפול לאחד אחד ולא נוסיף קום.

המה למדו לשנות פני כל אשר נחלנו מאבותינו לבל יכירו מראיהם, ואנחנו נסיר הרעה הזאת מקרבנו. אין לנו לשנות דבר כי בשנותנו אך נרפה כחנו ומאום לא נשא בעמלנו, כי אם גם נשנה יום יום גם אז כל מנהגינו יהיו לזעוה ולשמצה.

המה התאמצו להסיר כל מוסרות האהבה והאחוה בין הגוי למען יתבולל בעמים, ואנחנו אשר נראה ונדע כי כל אלה תקות שוא הנה, כי לא נתבולל בהם בלתי אם נקבל אמונתם בפעם אחת, אשר על כן כל אלה אשר ימאנו לעשות זאת יחדלו גם מעשות מעשים זרים כאלה אשר על ידיהם יהיה רוחנו זר לאחינו ומהעמים לא נפיק על ידו רצון.

המה הורו להסיר כל תקוה לשוב ולהיות אנשים ככל העמים נוחלי כבוד בשבתם על אדמתם בהבטיחם לנו אשר בדבר הזה נכין לנו בית בכל מקום שאנו בו, ואנחנו אשר נראה נכוחות כי כל אלה לא הועילו לנו ואך לשוא רדפנו לבקש את האהבה, כי כאשר הגענו עד האהובה ושלחנו את זרועותינו לחבקה באהבה הנה בעטה היא בנו ברגל גאוה ועוד נתגולל באשפה ונתבוסס בדמנו ותכסנו כלימתנו לארך ימים מכח הבעיטה ההיא, אנחנו נקרא: רק כלב אין לו בית וימאס בו, וככלב יֵחשב עד עולם גם האיש אשר יבחר להיות כל

ואם עוד לפלא יהיה אם גם ההמון אחז בההשכלה הזאת, אשר גם היא כמעשה פריעדלענדער לכל משפטיו?!

ג) הסבה היותר חזקה להשריש את ההשכלה הזאת בקרבנו ולעצום את עיני כלם גם החכמים לבלתי ראות נכוחות, היא כי היא הפיחה מלחמה, ובדבר הזה די היה למצוא מתנדבים בעם אשר יצאו חלוצים למלחמה. היראים והשלמים בישראל אם כי לא בחכמה וחשבון דברו נגד ההשכלה, אך בלבם חשו כי היא הבל ומאפע רק שוחה תכרה לבית ישראל ועל כן קמו נגדה בכל לבם, ואחרי כי מלחמה היתה להשכלה, והלוחמים בה לא ידעו להבדיל בין ההשכלה הזאת ובין חכמה בכלל ויתנו את כל לומד והוגה חכמה כמשכיל ברליני, לכן גבר כח ההשכלה ותהי גם כאם החכמות, אשר באמת לא כן הוא, כי תכליתה לא היתה ללמד דעה וחכמה, כי אם לגרש כל דעת וכל אמונה ורק לשנות פני העם היה חפץ כהניה, אבל ברבות הימים אחרי כי לכל חכם משכיל יאמר לכן נאלצו גם הישרים בלבותם לאגוד אגודה את אנשים אשר בסתר לבם רוחם זרה להם, רק יען כי נרחו מהקהל האחד לכן נטל עליהם לבקש מחסה ומסתור בהמחנה השני. ובכן נשרשה כל כך בקרבנו עד כי כמעט מן הנמנע הוא לעקרה מן השרש בלתי אם למחץ ולהכאיב. ועל כן קשה היה למצוא אזנים קשובות להלחם נגדה, כל עוד אשר רק בדבר שפתים בקש איש להראות נבלותה. אולם מקרי השנים האחרונות פקח לרבים את עיניהם ביד חזקה ובזרוע נטויה, הסח הראו לכל לדעת, כי שקר הנה בפי הנביאים להשכלה שאמרו כי ממנה לחיים לכבוד ולמנוחה תוצאות, עתה רבים המה אשר יבינו משפט כי המורה היותר נאמן, הוא המקרה, למד אותם להבין דבר לאשורו, עתה יש תקוה למצוא תלמידים מקשיבים, אשר יחלו במלאכה להסיר את המכשלה הזאת מקרבנו אולי נשוב ונבנה אם יעמלו בונים נאמנים בדבר הזה.

והנה לדבר הזה לא דרוש לא חכמה רבה ולא כח ידים נעלה כי אם חפץ נאמן ולב ישר. כי אך הבל הוא אשר ישאלו אחדים: ומה נעשה כיום אם נפנה ערף להשכלה? האם נשוב ונבנה חדרים לנו ובחורינו ירעו בישיבות עד שיסתאבו? כי כל השואלים האלה לא

אלה בכתב בית ישראל יכתב שם פריעדלענדער וכאחד מאבות ההשכלה יהֻלל שמו עד היום ולא אחד מרעיו וחבריו בקש חשבון ומשפט המעשה הזה, לא אחד שאל את נפשו למשל: לו בא איש לא מבני ישראל ויאמר כי יבקש לבא בברית אמונת ישראל אך בתנאי כי יתירו לו הרבנים למלוח את הבשר רק שלשה רביעי שעה ולשתות שלש כוסות בפסח ולשתות ולשכור בפורים לא עד דלא ידעי, הנה זאת נבין כי רבנינו דחו אותו בלי ספק כאשר דחה ועד הכהנים את פריעדלענדער, אך מה היה משפט האיש בעיני כל משכילינו? הלא אך משוגע לו יֵאמר! ואבי השכלת ברלין כן עשה ולו עוד יד ושם בחכמים ושמו יִקרא על כתבי קדשנו עד היום באין מכלים דבר

אהבתו לעמו ודתו הציתה בו להבת שלהבת לְהעלות על מוקד את האיש הנתעב והנאלח הזה, אשר עַל לבו עלה רעיון לחמיר דתו, וכן יעשה לו כי יפיץ עליו כל עברות אפו. והנה שככה כמעט המת השופט הנאמן הזה והנה יפנה אל בן-מנחם ויראה את כל אוהביו ורעיו, בניו ובנותיו, תלמידיו ושומעי בקולו יפנו לאחד אחד עֹרף אל אמונת אבותיהם, ולא רק לאמונתם כי אם גם לעמם יהפכו לאכזרים וידברו סרה בעמם ואמונתם כאשר לא דברו אף צורריהם, וזה האיש משה לא יריב בם חלילה, כי אם יוסיף לתמכם אהבה ובכל זאת נקי הנהו. כן יפנה הלאה ויראה את היינע אשר לא רק חשב להמיר את דתו כמיימון כי אם המירנה בלי מחשבה ואוהו יציג לנו החכם גראעץ השופט הנאמן כאדם המעלה. מיימון חשב ונדון בשרפה והיינה עשה ויהיה למרום מראשון. ולעמתם ראה את בארנע ויתנפל גם עליו ויתנהו לצורר ישראל, יען כי המיר את דתו. אולם למען יראו הקוראים עוד יותר את יושר משפט כותב דברי ימי עמנו הנה אעיר עוד על דבר אחד אשר ראוי לשום אליו לב. בחפשו חפש מחפש צדקות בהיינע חפש ומצא כי הוא בדברו על אדות שיילאָק לשעקספער למר זכות על ישראל, ובארנע לא כן עשה, כי על כן נתכה עליו כאש חמתו, אבל מה תאמרו הקוראים באשר אשמיע לכם איך התלוצץ בארנע בשופטו זה, כי הוא קדם הרפואה למכה ויכתוב מאמר נפלא על אדות שיילאָק, עוד בטרם כתב היינע את מאמרו, ואשר בהמאמר ההוא מלבד כי ישגיב ברוחו כדרכו להתרומם מאד מאד, הנה עוד יראה עוז אהבתו לישראל במאמר ההוא כאשר לא הראה היינע ואף גראעץ (במחילת כבודו) עמו. כמו צפה בארנע ברוח הקדש וירא כי גראעץ ידינהו ברותחין על הדבר הזה לכן מהר ויכתוב את המאמר ההוא שנים רבות לפני קום השופט הזה, אך גם זאת לא הועילה לו כי ה' גראעץ לא ראהו ואולי גם לא בקש לראותו.

דתם וגם בארנע והיינע לא אדוקים באמונה היו כידוע, ולמה זה פחד לב פריעדלענדער ויבקש רשות והתרה מאת ועד הכהנים? אבל הוא הדבר, לבו לא עצר כח לאמר בפעם אחת כי יעזוב אמונת אבותיו, הוא, אחד מאבות השכלת ישראל, הוא, הראש והגבאי לעדת ברלין, הן לא ימיר דתו כאחד המומרים הפשוטים, אשר אין להם כסף וכבוד ושם, ואשר רק למען מצוא כל אלה ייהלו לגאולה על ידי התמורה, הוא הן כל אלה הביא בידו ואם הוא יאמר להמיר דתו יעשה זאת רק אם יעשו לו מחיצה בפני עצמו ואז יאיר פניו לשני הצדדים ויאמר כי הוא עשה פשרה בין שתי המפלגות. וכיון שלא נשאו פניו וגם עליו נטלו לקבל הכל בלי כל תנאי והנחה אם לשבט או לחסד, שב לעמו וימשכם לאט לאט אל אשר בקש הוא ללכת[1]. ואחרי כל

1) ראה דברי הימים להחכם גרעטץ חלק י״א, כי אף הוא התעורר על הדבר הזה אף כי לא השמיע לאזניו מה שהוציא מפיו, כי בעת אשר יתן לשמצה כל אוהבי בן-מנחם וחבריו ועוזריו ותלמידיו ובניו ובנותיו וישפוך קיתון של בוז על פני כלם יחד, הנה יבדיל לו את בן-מנחם לבדו לטובה וכמלאך אלהים יעלהו על. ומי חכם יבאר את החידה הסתומה הזאת? איש אשר כל בניו ותלמידיו ואוהביו וחבריו ורעיו סרי סוררים המה יצדק הוא לבדו ויוסיף לאהוב אותם ולקרבם באהבה?! ואם צדיק הוא איך לא התעורר על הפושעים והזדים? ואם כסיל הוא אשר לא הבין זאת ויחשוב כל הבאתם ופשעם ומעלם לצדקה, איך יתנהו לחכם לב? לפי משפט גראטץ אשר חרץ על כל אבות השכלת ברלין היה בן-מנחם פושע כמוהם אך ידע להתעות את רואיו בשפת חנף, או פתי ובער אשר לא הבין למראה עיניו, ובכל זאת לא יפחד השופט הזה להרימו לאות לכל החכמים והצדיקים גם יחד. אולם גם בדבר הזה הוא הולך לשטתו – לדבר תהפוכות! על שלמה מימון אשר גבה בחכמתו על בן-מנחם וכל הנלוים אליו גם יחד, ישליך שקוצים מרבה להכיל, וכל קורא יראה כי נלאה לבקש עוד חרפות וגדופים ולא מצא, יען מה? יען כי זה האיש שלמה יודה בספרו „תולדות חייו" ולא יבוש, כי פעם אחת כאשר חי במצור ומצוק ויתגולל באשפה בחוצות ברלין רעב וצמא ונמוג מקור וקרח באין עוזר ומושיע מהיהודים (כי בן-מנחם בצדקת פזרונו רדף בעברה נוראה את כל חכם ספולין אשר בא שמה ולו היתה תקוה לעשות לו שם, כן עשה למיימון וכן לסאטאנוב וכן לר״ש דובנא ולרבים כמוהם), בעת הרעה ההיא עלה על לבו הרעיון להמיר דתו. ועל הדבר הנורא הזה התעורר ה' גראטץ בחמת אפו,

ותהי לגבירה שלטת ברוחו והיא תנחהו אל המטרה, אבל רוב בני האדם אשר לא באמונה ולא בדעת יגבר לבם, והמה נמשכים גם עד זקנה ושיבה כילדים אחרי האומן, המה לא יוכלו להגיע עד מרום קץ הרעיון וישישו על כל מנהל אשר יֵראה להם מקום לנוח בחצי הדרך. ומורי ההשכלה אף המה אומנים היו אשר ירט הדרך לנגדם, את האמונה זנחו ועד פסגת הדעת לא באו, ורגליהם אף המה כבר נלאו בחצי הדרך, כי על כן במקום עמדו לנוח שם נחה כל המחנה הגדולה אשר ברגליהם. ואם לאותות היינו צריכים או מלבד כל האותות והמופתים, אשר כל איש יחזם, הנה גם פריעדלענדר, רעו הנאמן ואיש בריתו של בן-מנחם, עוזרו בתרגום ובאור התורה וראש המשכילים ואביהם, אף הוא יוכיח. הוא גמר אמר להביא אותו ואת ביתו בברית החדשה, ומה עשה? האם הלך אל הכהן ויאמר בפה מלא: הֲזה עלינו מי-כפורים וְכפר בריתנו את עמנו ואבותינו? אך לא! לדבר הזה דרוש כח לב, ובו לא הצטיינו אף אחד מאבות ההשכלה, הוא כתב מכתב אל ועד הכהנים וישמיעם כי נכון הוא וביתו לבא בברית החדשה אך בתנאי כי לא יכפו עליו הר כגיגית לאחוז בכל חקי הדת החדשה כי אם יתירו לו למשוך ידו משנים שלשה דברים. אך ועד הכהנים השיב פניו בחרפה כי השתאה על עזות מצח היהודי הזה. הן לא די לו כי יקבלוהו באהבה תחת כנפי השכינה ויסירו מעליו חרפת עמו כי עוד יתנו לו להתנות תנאים! והמה צדקו מאד, כי אף אם בכל נפשם ובכל חפצם רדפו לשבות נשמה מישראל אך רק אז עשו זאת אם חשבו כי הנשמה הזאת לא להם תהיה אם לא ירדפו אחריה, אך נשמת איש כזה אשר יאמר בנפשו כי יבקש לבא בבריתם ורק תנאים יתנה, היא גם בלי כל תנאי כבר נתונה נתונה היא להם. כי על כן צדקו הכהנים, אבל פריעדלענדער שפקת היה בעיני כל רעיו ומה גם בעיני בן-מנחם מה ראה לשטות זו לבקש הנחה? האמנם רק יען כי הסכין כסוחר לבקש הנחה תמיד בכל מקנה וקנין עשה זאת גם הפעם בסחרו את אמונתו? אבל הן בידו היה להחזיק או לא להחזיק בדברים האלה כחפצו, הלא נדע כי בברלין לא היה אז סוד חבר כהנים מבקשי עונות ולא הביאו במשפט את איש אם שמר כל חקי דתם או אין, וכל יתר אוהבי בן-מנחם אשר המירו

אשר נהרס על ידו, ובאבן או בכפים ההוא יחזיק בכל עוזו אהבה וכבוד וישמרנו מכל משמר והוא יהיה תפארתו והודו אף ישתחוה ויתפלל אליו ויהיה לו כאלהים. כי בדבר הזה בקחתו משתי הקצוות גם יחר ישביח המון מעיו להישן אשר הסכין בו ותאותו להחדש אשר תחיה רוחו. וכן היה בכל עם ועם ובכל דור ודור. בעתים שונות קמו אנשי לב ורוח אשר היו כמאורי אור בארץ וינסו כחם להסיר את ההמון מדרך כסל ולהראותו באותות ומופתים איזה דרך ישכן אור, ולקולם לא הטה איש את אזנו, יען מה? יען כי גדל הדעה ההוא בקש להשמיד את כל השקוצים בפעם אחת ועל כן נבהלו נחפזו השומעים את דבריו וינוסו. לא כן אם קם איש יודע לב ההמון וחפציו ויורה לחדש פני הישן, להמיר דברים אחדים בחדשים, ותורתו היא לא לבער את הישן כי אם לערבב אותו בחדש ולעשות ממנו בריה בפני עצמה, אז אחריו ינהרו המונים המונים, והמה כלם לא יבקשו חשבונות אשר בעשותם בריה חדשה הן יזניחו את הישן וגם החדש אין עוד בידם, יען כי המה ישלו את נפשם כי עוד על אדמת אבותיהם עומדות רגליהם, אך כי חכמו מהם ויוסיפו לקחת לקח. כי על כן מצאו תמיד תלמידים מקשיבים רק אלה אשר לא שמו לבם להורות דבר באמת ומשפט כי אם לבלבל את הדעות ולסכסך ישן בחדש, המה היו למורים לדורם וגם הבאים אחריהם העריצו את שמם. וזאת נודע לכל מבין בדברי הימים, כי בכל עת ובכל זמן לקחו העמים בלכתם לדרוש אלהים חדשים גם אליליהם עמם... וזה הדבר אשר מטיפי השכלת ברלין מצאו אזנים קשובות. לו באו ודברו לא בסתר: הרוס נהרוס ולא נחמול כל ירושת פליטתנו למען נציב לנו יד בתבל, כי אז אולי אך אחד מאלף שמע לדבריהם, אחרי כי לאחוז ברעיון הלב ולהוציא לפעל ככל אשר יורה הרוח מבלי נטות ימין ושמאל, לדבר הזה דרושה אמונה רבה או בינה יתרה וגם כח לב. המאמין בכל לבו לא יסור ימין ושמאל מכל התורה אשר הורוהו, יען כי אין לפניו כל רעיון אחר וכל מחשבה אחרת לא תניד את לבו, הוא ישר ילך אל מחוז חפצו מבלי שום לב אם לחיים או למות ממנו תוצאות. גם גדל הדעה אשר הרבה לבקש חשבון ומשפט הוא יבא עד קץ דעה אחת, כי היא דכאה תחתיה את כל יתר המחשבות

השמעתי סבות רבות ושונות אשר הסבו את הדבר, ועל כלן הועילו שלש הסבות האלה לרומם קרן ההשכלה הזאת ולשאת את שמה וכבודה עד למרחקים.

א) אחרי כי מפי מטיפי ההשכלה יצא דבר כי בעונינו ובעון אבותינו הננו נמקים ואף בנו תלוי הקולר ובידינו להסיר אותו מעל צוארנו בכח ההשכלה, אשר על כן הראו באצבע על ההשכלה כמו על מקור חיים וישע, לכן לא לפלא הוא אם מהרו רבים אל המקור ההוא בתתם אמון בדברי המטיפים לה אשר נחשבו לחכמים ויודעים דרכי העמים, ויהיו בעיני ההמון כרופאים מומחים אשר השכילו להבין את החלי ומזורו, ואחרי כי המזור הזה לא ברב עמל יֻקח, כי אך בהמיר איש את בגדיו ומנהגיו ובהנזרו למראה עין מכל אחיו הנה כבר בא בסוד ההשכלה, לכן לא יפלא עוד אם רבו הנוהים אחריה, ואחרי אשר ראו כי אחד או שנים זכו לגדולה בעבורה (או בגלל אשר מכרו בסתר את אחיהם) לכן למד כל אחד גזרה שוה בעצמו ויחכה אף הוא להתשועה הגדולה אשר תקום לו מההשכלה, ואם כבר נוחלה תקותו לקחת אותה לו הנה לבנו ייעדנה ויחכה בלב נאמן כי כמשפט כל בני הארץ המשכילים יֵעשה גם לו. והדברים האלה ברורים לכל מבין ומתבונן בכל משך העת הזאת לדרכי אחינו וחפציהם. אמנם לא נפקוד עון על ההמון, אשר האמין בדברי מטיפי ההשכלה, ולא נלעג לו על כי נתעה כשה נדחה אחרי מתעיו, כי הן לא להמון להרבות מחשבות מקצר רוח ומעבודה קשה, ועל כן יט אזן קשבת לכל מורה, ואם המורה ההוא איש חכם וישר לב יהיה ויורהו דעה נאמנה ויחזיק בה, אשרהו, ואם מורה מתעה ילבש מעיל אמת וצדקה וימשכהו בחבלי שפתיו או יוָקש וגם בעמדו על עברי פי פחת עוד טרם יתבונן. רק המורים המתעים בשגגה ובזדון המה עונם ישאו, איש איש לפי עונו.

ב) כן דרך רוב בני האדם לאחוז בהפתגם: טוב לאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך. המלחמה בלב כל איש בין הכבוד אשר יתן להישן ובין האהבה להחדש היא תאלצהו תמיד לפסוח על שתי הסעיפים, ובעת אשר יהרוס בגאונו ארמון בנוי לתלפיות רק יען כי ישן הוא ומפני חדש יוציאנו, בעת ההיא יציל אבן מקיר או כפיס מעץ מהארמון ההוא

ביתם ונמצאו אנשים אשר נדו להעורים האלה, הנה בני הדור הזה אשר הרסו ולא חמלו הבית ואשר בו ורק בשמו עוד יקראו, המה יֵחשבו כמחרהרי ריב ומבקשי מצה ומדון על לא דבר, כי בעת אשר בבית יחרפו ויגדילו עקב על בית ישראל, הנה בחוץ יתיצבו כשומרים עליו ויגורו מלחמות... ועל כל העם יצא הקצף...

אשר על כן יבין כל איש כי לא על ההשכלה בכלל, אשר תפארת היא להאדם ואשר גם בטרם קמו מַטיפי השכלה בברלין בחרו בה חכמי עמנו בכל לבם וגם היום הזה יבחרו בה כל אנשי לב, עלינו לקרוא מלחמה, כי אם על ההשכלה הזאת אשר אלה המה הסמנים אשר על ידם נכיר אותה ולא נמירנה באחרת. ההשכלה הזאת תורה: א) כי אין לנו לעשות אחרת בלתי אם לבחר בדרכי העמים. ב) לשנות פני כל אשר נחלנו מאבותינו לבל יכירו מראיהם. ג) להסיר כל מוסרות האהבה והאחוה בין הגוי כלו למען יתבולל בעמים. ד) להסיר כל תקוה לשוב ולהיות אנשים ככל העמים נוחלי כבוד בשבתם על אדמתם, כי אם להיות נודדים דויים וסחופים עד עולם. ה) לבער עד חֵמה אחרי השפה העברית אחרי כי בה יוכלו להתאחד ולהשמיע צרות לבבו לרעהו עד קצוי ארץ. ו) לבקש אך למצוא חן בעיני העמים ולהרחיק כל אשר לא יישר בעיניהם, ולא לנו לשית לב אם גם נעשה על ידי הדבר הזה כתות ומפלגות בישראל. ז) להבטיח כי לרגלי ההשכלה תבא לנו אהבת העמים ובה נשגב ונחיה ככל בני הארץ. ח) להשלות נפשנו בתקות שוא ולדבר שלום בעת אשר אין שלום. ט) לשום כל האשמות אשר שמו עלינו אויבינו מאז ועד היום בראשנו ולהצדיק את הדין לכל צרה שתבא עלינו ותחת עצות להושיע נבקש רק לחפש דרכינו ולהיטיב את אשר לא עותנו. י) חלילה חלילה לבל נדבר טובות עלינו פן יאמרו שונאינו כי נתפאר במה שאין בנו. אלה המה עשרת הדברים אשר נתנה לנו ההשכלה הברלינית תחת התורה והדעת אשר גזלה ממנו, ובסמנים האלה יכירו אותה כל החפצים לשוב מדרכיה ולהרים המכשולים אשר שמה בדרכינו.

ובכל זאת למרות ההפכים אשר נראו לעין בדרך השכלת ברלין ולמרות ההבלים אשר עליהם נסמכו הדורכים בו, אחזו בו בכל לב רוב בני ישראל יושבי אירופא, אשר בקשו להשכיל, ויען מה? — כבר

נבין ולא נאמר לאחר מהם כי בשגעון ידבר או ינהג אחרי כי איש איש יבחר בדרכו ובדרך הזה יחזיק לא יטה ימין ושמאל. אך אם יקומו עוד אחדים מקרב העדה ויאמרו: אמת הדבר כי אין כל משפט לשכנינו לבקש ממנו כי נהרוס את בית אבותינו וכל דבריהם שקר המה כי לא מארת אלהים עליו תחול ולא שדים ומזיקים בו ינוחו, וחרפה היא לנו להרוס אותו ממסד עד הטפחות פעם אחת פן יגדילו עלינו עקב ויאמרו כי נצחו אותנו, אבל גם להעמיד את הבית על תלו לא טוב הוא, כי לא נוכל לריב ריב-תמיד את שכנינו, כי על כן עצתנו: נשליך את הגג ונשים תחתיו גג אחר כיתר הגגות, גם את העמודים והחלונות והדלתות נסיר ונשים אחרים תחתיהם ובכן נשנה את פני כל הבית עד כי יהיה ברבות הימים ככל יתר הבתים ולא ינכר במראהו ולבני בנינו יהיה שלום. דברי אלה היועצים הלא יהיו כדברי משוגעים וחסרי דעה בעינינו, כי המה לא בדרכי התמר ולא בדרכי הרוח יחזיקו ולא יביאו השלום ואף משפט לא יציבו, המה רק יהרסו ולא יבנו, כי את ביתם יעקרו לאט לאט משרש וחן לא ימצאו בדבר הזה בעיני שונאיהם אשר יניעו אחריהם ראש ויאמרו: מה קשה ערף האנשים האלה ומה עז מצחם, הן המה בעצמם יראו לכל כי ביתם לא יצלח, כי על כן המה משנים פניו, ואם כן הוא למה זה יוסיפו להעלות אפנו ולא יסירוהו פעם אחת ממקומו? הנה לא נפקוד על אלה אשר יחזיקו בקרנות ביתם ויאמרו כי הוא כליל יפי אם המה יקומו נגדנו, כי המה הֻכו בעורון ולא יראו נכוחות, אך עיני אלה האנשים נפקחו כבר לראות כי נגע בביתם ובכל זאת יוסיפו להמרות רוחנו, הנה אות הוא כי לבם רע ויבקשו אך ריב ומצה לכן כה יֵעשה להם.

ועתה יגיד כל איש אם לא זאת היתה עצת משכילי ברלין ואם לא יצדקו מריבינו כיום מהעמים בראותם כי הסירו כבר אבן מעל אבן מבית ישראל ואין עוד אף זכרון לא לרוח הלאֹם ולא למוסדות הדת ובכל זאת יקשו ערפם ויקראו בשם ישראל! עצת המשוגעים האלה היא היתה בנו להרוס את ביתנו ומשגב מעוזנו וגם להרבות עלינו קצף וחמת נקם, כי בעת אשר אבותינו נחשבו כעורים בהחזיקם בקרנות

שלום אמת בכל העיר, והבית הזה אשר נחלנו הוא כאבן נגף, כל העובר עליו ישום וישרוק וכל העיר תהיה בגללו לזועה. אמת הדבר כי שקר המה הדברים אשר המה מעבירים על הבית, אולם אחרי כי יפחדו מפניו ויבחלו בו שוא יהיה כל עמלנו לפקוח עיניהם לראות נכוחות, אמת היא כי ירושת פליטה הוא לנו מאבותינו, אך אבותינו מתו ואינם ואנחנו נבקש חיים ולא נוכל להקריב אשרנו ושלומנו בגלל זכרון מימים שעברו — את דברי האנשים האלה נבין, המה דברי חפצי-חיים, בעלי חמר אשר טוב בעיניהם תענוג אחד מתענוגי הגויה מכל חיי הרוח והמה הולכים לשטתם ועל פי שטתם יצדקו.

לעמתם קמו אחרים אשר אמרו בפה מלא: לא נאבה ולא נשמע. הבית הזה אשר נחלנו מאבותינו עומד על תלו זה ימים רבים ועוד בטרם יסדו אבן פנה לבתי יתר יושבי העיר כבר יצא לו שם בארץ, ואין כל צדקה ומשפט ליושבי העיר לשאול ממנו או לצות עלינו לעשות כזאת, וכאשר אנחנו לא נאמר להם כי המה יהרסו את בתיהם למעננו, הנה אין להם לצות עלינו. ושקר הדבר: ביתנו לא לזרא בעיני רואהו רק אם אך זאת יבקש לראות, וכן שקר המה כל דבריהם עליו, ואחרי כי אין להם כל צדקה לדבר כזאת הנה המה באים אך כמתנפלים ומבקשים תואנות ועל כן אין לנו לשמוע בקולם, כי בבית הזה נולדו ומתו אבותינו ואבות אבותינו ובו נחיה ונמות גם אנחנו וכל כפר לא יטנו לבגוד בזכרון אבותינו, ואם ירעו לנו ויציקונו הנה המה הרשעים ואנחנו נעמוד על נפשנו כל עוד רוח חיים באפנו ואם יכריעונו ונפול שדוד במלחמה, הנה נמות בלב בטוח כי מתנו מות גבורים ולא מות בוגדים — גם את הדברים האלה נבין לשפוט, המה דברי אנשי הרוח אשר ידעו כי החיים הנאמנים ומנעמיהם לא ממקור החמר כי אם מהרוח יצאו ועדיו ישובו.

אף את פעל אלה נבין אשר לא ידברו דבר ולא יוכחו, כי אם יברחו בהחבא לאחד אחד מהבית הזעום וימצאו מפלט למו בבתי יתר היושבים, המה אנשים אשר אין די אמץ בלבם להלחם בדבר שפתים פן לא יצלחו, גם כה אין בלבם לשאת ולסבול בגלל רעיון הלב כ, על כן ימלטו על נפשם. את דברי אלה השלשה ומעלות רוחם ומעשיהם

עשה המחכה לעזרה וישען ברב עמל על המשענת השניה. — השלך את השניה — נתן איש המופת צו וכן עשה הפסח וכל העם ראו והשתוממו כי הפסח אחרי אשר השליך שתי המשענות — נפל ולא הוסיף קום. כמופת הזה לכל משפטו עשו מורי ההשכלה הזאת, בתחלה צוו להשליך את משענת אהבת הלאום לכל משפטיה וכאשר הצליח בידם ובית ישראל עוד מתחזק בכל מאמצי כח להשען על עמוד הדת והנה הפילו גם אותו ובית ישראל נפל עד לבלי קום. הוא נפל פלאים ברוחו כי לא נשאר אף מה מכל הדברים אשר בעבורם נקרא בשם ישראל בעת אשר לא במוסרות הלאום ולא במוסרות הדת יחזיקו, ובנפול הרוח נפל לאט לאט גם החמר, כי במהרם לרוץ אורח לרדוף להשיג את העמים למען יחבקום באהבה ויהיו כמוהם, לא התבוננו כי האויב יגיח מאחוריהם וימטיר עליהם בלהות צלמות... ובכן באנו בעון המורים האלה עד עברי פי פחת ואולת יד מהושיע. ועל הדבר הזה עלינו לבכות ולהאנה בשברון מתנים ולבקש כל עצה ותחבולה לבערו מלב כל אחינו אולי יש תקוה כי נשוב ונבנה הריסותינו. לא את הדעת והחכמה נרחיק מאהלינו כי אם את האולת אשר התעטפה באדרת הדעת, את החנופה אשר לבשה בגד המשפט ואת השקר אשר ישב על כסא האמת. תורת השכלת ברלין היא אך אולת, חנופה ושקר.

נשער בנפשנו בית אחד נמצא בעיר אחת אשר לא כתאר יתר הבתים היה תארו ומנהגי יושביו שונים היו ממנהגי יושבי יתר הבתים, והנה נגשו ובאו יושבי יתר הבתים אל יושבי הבית הזה ויאמרו לאמר: הנה בעירנו תשבו וכאחד ממנו תבקשו פה לחם וחיים ולמה זה תבחרו לשבת בבית אשר מראהו זר והנהו כמפריע יפי העיר כלה? ורבים אומרים כי מארת אלהים תחול עליו ועל יושביו, ואיש לרעהו יספר כי שעירים ירקדו שם ויגזלו את עוללינו ושם הרגיעה לילית, הלא טוב טוב הוא כי תהרסו את ביתכם ותבנו לכם בית כבתינו ונהיה שלום כמוכם כמונו ואיש לא יזכור כי לפנים נבדלתם ממנו, ואם אין הלא תבינו כי ריב יהיה בינינו כל הימים. יושבי הבית הזה בשמעם כאלה נפל לבם ויתיעצו מה לעשות והנה השמיעו אחרים את דעתם לאמר: צדקו בני העיר בדברם כאלה, הן בעירם הננו יושבים, והמה יחפצו כי יהיה

התורה הזאת היו: בתחלה לעקר את העיקר היותר גדול והעמוד היותר חזק בבית ישראל והוא כי עם אנחנו, כי אם עם אנחנו הן לא נאבה ולא נשמע להם להתבולל בין העמים, ואחרי כן להסיר תקות הגאולה, כי כל עוד תקות הגאולה היתה חיה בקרבנו הנה בהכרח נחשבנו כעם, כי אחרי אשר לפנים היינו עם וארץ וממלכה היתה לנו ואחרי כי נחכה ליום אשר תשוב לנו הממלכה כמקדם הנה עם אנחנו, כאשר הסוחר סוחר הוא, אף אם לשעתו דרכי מסחרו אבלות, או המורה מורה הוא אף אם נדח לשעתו ממשמרתו בעונו או בעון שופטיו. ולמורי השכלת ברלין היה הדבר הזה לפח ולמוקש, כי איך יאמרו לישראל: זנח כל דרכיך ולך בעינים עצומות בדרכי העמים כל עוד אשר זכרון אבותיהם בעבר ותקותם לעתיד ימצאו מסלות בלבם? ועל כן הרימו ידם ויכריתו את עץ החיים הזה משרש ואחרי כן כאשר הצליחו להסיר את ישראל מגוי וללמדו לעשות כקוף כל מעשה אשר ראו עיניו וגאולתם עוד טרם באה, לכן נאלצו לשוב על קיאם ולנבא לימים הבאים, כאשר יתם כל כתם מישראל, כי התבוננו ויראו כי עוד לא רָחץ מצואתו בארצות אחרות ואת עון אחיהם אלה יסבלו המה, ועל כן עליהם לחכות עד אשר יֵערה רוח על כל ישראל לעשות כמעשיהם. בוש לא בושו והכלם לא ידעו נביאי ההשכלה האלה להשמיע כפעם בפעם בפומבי כי אך בעון יתר אחיהם בהארצות הקרובות להם, אשר עוד ימאסו בדרך השכלה, הנם נמקים, ובדבר הזה הציתו אש השנאה בקרב לב היהודים באשכנז לאחיהם, כי האמינו אמונה אֹמן כי אך כפשעם נגע למו. ואחרי אשר הפילו את שני העמודים החזקים מבית ישראל: את תקות הגאולה ואת האהבה והאחוה ליתר אחיהם בלמדם לשונם לדבר שקר כי אך הדת היא אבן הפנה בבית ישראל, הנה נפלה גם האבן הזאת מאליה ותתפוצץ לרסיסים, כי אלה הנושאים את שם הדת על שפתם הם המה בזו לה בשאט בנפש ויקוצו בכל מנהג וחק, כי הן לא כמנהג העמים וחקיהם המה. אמנם נפלאות עשו! כאשר יסֻפר נס גדול אשר עשה אחד הצדיקים בעל מופת בבוא אליו חגר בשתי רגליו והוא נשען על שתי משענות ויאמר: רבי הושיעה נא! — השלך את המשענה מתחת אציל ידך הימנית! — צוה בעל המופת וכן

כזאת; כי בכל מקום ובכל זמן לא מקרב היהודים יצאה השנאה כי אם אותם הדפו בעברת נקם, ואך שב אף שונאיהם רגע מעליהם הרבו תהלה ושבה למיטיביהם וכל בן עם אחר אשר אך לא הִכָּם לחי היה כרגע בפיהם לחסיד באומות העולם. אל כל אלה לא הביטו משכילי ברלין גם לא שמו לבם לראות כי ישנן ארצות אשר שם כבר הוסר כל מסך מבדיל בין עם הארץ ובין היהודים מבלי אשר הרבו היהודים בתהלה לכלות פשע ולהתם חטאת, ויצאו להורות להעשוקים כי יחדלו מעשק ידיהם, להנבזים לבל ידרכו ברגל גאוה ולהנרדפים כי ישובו וירחמו את רודפיהם. ההשכלה הנבערה הזאת אשר לא הבינה עד מה ותרבה לבקש עון וחטאת באלה אשר לא מפשעם נגע להם, היא בלבלה את הדעות גם בישראל גם בהעמים. בישראל בלבלה את הדעות כי למדה אותם לעזוב דרך רשע אשר לא דרכו בו ועל כן עזבו את הדרך הנאמן והישר אשר אלה העורים חשבוהו לדרך רשע; כי עוררה את רוחם לבקש את הכבוד בתתם את נפשם לנבזים ושפלים ועל כן שפלו עוד יותר; כי דברה על לבם להכיר טובה לשונאיהם ומציקיהם ובזאת הרכיבו אף המה אלופים חדשים לראשם. ובעמים למדה לעַוֵת משפט כי מצאו בדברי אלה אבות ההשכלה סמך לדבריהם, ובכל האשמות אשר טפלו על ראש ישראל מצאו מקור להם בדברי הוזי ההשכלה האלה, אשר נשאו אף המה חרפה על קהל ישראל.

ההשכלה הזאת לא אמרה די בעוררה את העם ללמוד ולבקש דעת, באלה לא חפצה, רק דבר אחד היה לה לקו ואותו שמה כתורת אלהים לפני כל העם והוא היה: „לעשות רק כמעשה העמים", זה הוא עמוד התוך אשר עליו נשענה השכלת ברלין, לעשות כמעשי העמים אם טובים ואם רעים בכלל, אם טובים ואם רעים בפרט לנו, אם נוכל או לא נוכל לעשותם, לכל אלה לא לנו לשית לב כי אם חפץ אחד יחיה רוחנו והוא לעזוב כל דרכינו ולמאס בכל מעשינו ומחשבותינו ולעשות כמעשי העמים בבית ובחוץ, בבית ה' ובביתנו ובכל מקום. ובגלל הדבר הגדול הזה הבטיחונו המורים הישרים והחכמים האלה כי בנינו או בני בנינו או בניהם אחריהם יֵחשבו כבני הארץ. ותוצאות

ולא תבונה לה יֵאמר כי אם „השכלת ברלין" — ואמנם מי פתי יקום ויאמר: שוא לכם בעלי הדעה המשכימים קום ומאחרי שבת לשאול ולדרוש בכל חכמה ודעת?! הכל יודעים והכל מודים כי החכמה תחַיה ותעז לחכם יותר מעשרה כלי קרב. ומי הוא היהודי אשר דברי ימי עמו לא נצפנו מנגד עיניו אשר יוציא משפט מעֻקל כזה? בכל העתים ובכל הזמנים דרשו בני ישראל חכמות ובהן התפארו, וגם אלה אשר מעט מן המעט טעמו מעץ הדעת גם המה נתנו לבם כלב חכמי עולם ויתפארו בחכמתם, ובכל עת נרדפו על רדפם דעת. אולם הדעת אשר בחרו בה אבותינו, הדעת היקרה בעיני כל מביניה, הדעת אשר תתן לאדם צלם אלהים, הדעת אשר בלי ספק החזיקו בה גם בני הדור הזה לפי רוח העת, רחוקה רחוקה היא מהשכלת ברלין כרחוק החיים מהמות.

בשאתי על שפתי השכלת ברלין כונתי תמיד לזאת התורה הנשחתה אשר יצאה משם, לא לבקש דעת למען הדעת כי אם לגרש את היהדות מפני ההשכלה, כאשר עשו מטיפיה וכהניה, אלה אשר חמסו תורה וישליכו שקוצים על כל ירושת פליטתנו, אלה חסרי הדעה אשר לא הבינו לא אל העבר ולא העתיד וגם ההוה נכחד מעיניהם ויצאו להורות הלכה זרה ונבערה, כי כל עמלנו ועניָנו ולחצנו באו לנו על כי נמאס בהשכלה ואם אך נחזיק בה ונשימנה כחותם על לבנו אז תזרח לנו שמש צדקה. ובגלל הדבר הזה, יען כי לא ראו נכוחות ולא התבוננו להדברים כמו שהם, לכן עוו משפט ויתעו בתהו את ההמון הרב. המה לא השכילו לראות כי לא היהודים במערות וכפים יתחבאו ויברחו בהחבא בראותם יד שלוחה אליהם לקבלם באהבה, כי אם כל יד שלוחה היתה בהם להֻמם ולאבדם ולכלוא אותם בבתי כלאים ולהחביא אותם בחורים לבל יראו אור ושמש; כי לא היהודים סגרו מבית דלתות שערי רחוב היהודים כי אם מחוץ הציבו עליהם שומרים; כי לא היהודים מאסו בחכמה כי אם החכמים מאסו בהם ולא נתנו להם ידים לבא לבתי החכמות, והחכמה אשר קנו להם בדמם וחייהם בבתיהם היתה נסרחה בעיני כלם; כי לא היהודים מאנו לחרוש ולקצור ולזרוע כי אם בחזקת היד לא נתנום לעשות

אף על זאת פקחתי עיני הקוראים במאמר ההוא ובמאמרים רבים ושונים, כי כל העמל והיגון אשר באו לנו הורתם ולידתם בהשכלת ברלין, כי היא דכאה בתחלה רוחנו ואחרי כן השחה גם ראשנו עד כי כיום לעפר מות תשפתנו. אולם בעת ההיא עוד לא רבים הבינו זאת, כי אז עוד טרם נתכה עלינו חמת אויבינו ואחינו ברוב מקומות מושבותיהם התנשאו וירם לבבם ויאמר מי יֵחת עלינו, כי על כן אספוק מאד אם יזכרו עוד רבים את אשר דברתי השכם ודבר זה יותר מעשר שנים, על כן אשמיע כיום תמצית הדברים ופרושם לאלה אשר לא הבינו אותם כמו, בטרם אגש אל פתרון שאלת היהודים, היינו השאלה הרוחנית אשר היא גם יסוד מוסד להמצב החמרי.

ראשית משפטי היתה כי הדעה כי לא עם אנהנו הכחידה קימנו ויתר מוסדות אגודתנו אכלה אש קנאת ההשכלה. ההשכלה הזאת אשר קראתי לה תמיד בשם „ההשכלה הברלינית" היא היתה בעוכרינו לערער יסודות בית ישראל ואחרי כן גם להֵשים גוינו ולהביא עלינו חמת אויבים ובלהות צלמות, ואת הדבר הזה לא הֵבינו רבים כמו. אחדים שאלו: מה עול נמצא בההשכלה הברלינית, הן היא מולדת העת היא, ואם לא מברלין יצאה כי אז צצה ממקום אחר, וסוף סוף העת והמקום והחיים גרמו שתשתכח תורה מישראל ויראת שדי יעזוב. ואחרים שאלו: ואם כן מה לנו לעשות? לשוב על דרכי אבותינו הראשונים ולשבת כלואים במבואות צרים סגורים ומסוגפים ולדבר בשפה בלולה ולברוח מפני רואי השמש? וכאלה רבות שאלו, ואף כי כבר עניתי על כל אלה בשפה ברורה, בכל זאת נטל עלי פה לשוב ולהשמיע הדברים ביתר באור.

בדברי עתק על ההשכלה לא שכחתי אף פעם אחת מהוסיף עליה „השכלת ברלין", לאמר: היא בריה בפני עצמה, לא דעת

בראש ובראותם באר צרה ישטו ויעברו חמה ולצאן מרעיתם תחי שם קבורתם, אך אחרי כל אלה חלילה אל יאבד חזון מחוזה נכוחות, ואל תאלמנה שפתי אמת יען כי השקר יתן במרום קולו אחרי כי מרומים ישב, כי אולי הועילו הצרות והמצוקות לפקוח עינים ולכרות אזנים וקול הדובר אליהם באמת ובלב שלם לא עוד יסוף עד מהרה כאשר היה עד כה.

שאלת היהודים — שאלת החיים.

מאמר שני.

בהמאמר הראשון[1]) הוצאתי המשפט כי שאלת היהודים כשאלת החיים לא לנו לשאול, כי אין בידנו למצוא לה פתרון וקצרה ידנו מהרים מכשול, כי כל המכשולים הפרושים על דרכי חיינו לא מידינו המה כי אם מידי צוררינו, ועל כן כל השואלים את השאלה הזאת אך שונאי ישראל המה — אשר רק עלילות יבקשו, לא למצוא פשר להשכיל להיטיב לנו סגמת פניהם כי אם להבאיש ריחנו ולתתנו כבריה בפני עצמה, כחיה נוראה, אשר נטל על בני האדם להנֵעֵץ ולשאול שאלות ולבקש תחבולות איך לשום חחים בלחייה — או חסרי דעת אשר לא יבינו עד מה ויחליפו המסובב בהסבה ויבקשו לכלות מישראל פֶשע אשר לא פָשע ולהיטיב דרכיו בטרם עִוה אותם.

1) המאמר הזה נדפס בהשחר שנה עשירית חוברות ב׳ ג׳ וד׳ כשנה לפני קום השאון בעמנו, בעת אשר רבים חשבו כי במשכנות מבטחים יתלוננו וכל יד שודד לא תבואם. ואז עוררתי רוח אחינו להתבונן ולראות כי על פי באר צרה תעמודנה רגליהם וכי עת היא לבקש עצות ותחבולות להנצל מכף רע, ואהי בעיניהם כאיש הרות משוגע, אשר יחזה לו מחזות נוראים ומבהילים ויחלום בהקיץ, וגם הגדולים והטובים בהסופרים הניעו אחרי המאמר ההוא ראשם באמרם: למה יניא זה את לב העם מאחרי כל מחשבה ועצת איך לרשת ארץ, וגם עצת עבודת האדמה לא זכה בעיניו,—אבל לא ארכו הימים ודברי הנבואה נראו לא עוד בחזון כי אם בפועל נורא מאד, ועתה אם כי כבד מאד לתת עצה אשר נקל יהיה להחזיק בה ולהוציאה אור, כי הרעות דכאו הרוח ותרפינה הידים ותב׳אנה שממון ומורך בלב רבים, בכל זאת לא בני חורין אנו להפטר מהדבר הזה ועלינו להעמיק חקור אולי יש תקוה. אמת הדבר כי כל הרעה באה עלינו רק יען כי גבה לב העם מאד ובעת אשר ידיו מצאו לעשות תושיה מאס בגאונו בכל עצה והושיה, גם זאת אמת היא כי עד היום הזה עוד רבים בנו ערלי לב וטמאי רוח, אשר יראו רעה ולא יתבוננו וכל חכמתם היא להסב את עיניהם אחורנית לבל יראו ולנקר עיני האנשים הרואים כי ימאנו לראות, ועל הרוב הם המה רועי העם, המה מנהליו ומדריכיו, יועציו וראשיו הקופצים תמיד

כחפצו ועל פי כשרונו אז תחדל מקרבו שאלת החיים, ואם לא יתנוהו לחיות על פי דרכו אז אך שוא היא השאלה הזאת אחרי כי פותר אין אותה, והיה כאשר נוכח ונראה נכוחות כי אך למותר הוא לשאול השאלה הזאת אז אולי נבין כי השאלה האחת אשר עלינו לשאול ולמצוא לה פתרון ואשר בידנו לעשות זאת, היא שאלת היהודים.

וישנם דברים רבים אשר גם ראשי גדולי ישראל ילאו למצוא תשובה עליהם, ולאשרנו בטלו הוכוחים, והנה זה יאמר ה׳ צ״ב להחיות את הנחש הזה ולשלות אותו בנו! לפלא הוא בעיני כל איש רואה נכוחה איך יעלה רעיון כזה על לב איש, מבלי אשר נקרא לא מקהל ולא מעדה לעשות כזאת, ולא ישיב אל לבו לו גם הצליח הפעם בהוכוח, אך הדבר הזה יהיה אחרי כן ליסוד מוסד לקרוא לוכוחים ומה נעשה כאשר לא ימצאו בקרבנו אנשי לשון כה׳ צ״ב ואז הלא אבדנו. ואם אמנם לא נספוק כי אך כבוד עמו בקש ה׳ צ״ב ויחשוב לעשות טובה גדולה לעמו, אמנם אם לנפשו יעשה איש דבר מבלי בקש חשבונות אז הוא עונו ישא, אך אם להכלל יאמר איש להיטיב אז עליו לחשוב הרבה מאד בטרם יעשה. טובה כזאת היא כהטובה אשר עשו אבותינו לבניהם כי הביאום בחפה וקדושין מבלי שאול את פיהם, והמה ששו ויאכלו וישתו וירקדו יום אחד ובניהם בכו בכיה לדורות. ואקוה כי גם ה׳ צ״ב בעצמו כאיש אוהב אמת יראה ויכיר כי נכונים הדברים האלה, וכן בכל הדברים אשר למען הכלל נעשה עלינו להזהר מאד לבל משרש נחש יצא צפע.

כי מכל הדברים האלה יראה הקורא את דעתי בעבודת האדמה בכל זאת אשנה בדברי כי לא על החברה ברוסיא כוננתי דברי, אחרי כי להחברה ההיא מטרות שונות ועוד לא יצאה אל הפעל ועוד תבא עת לדבר בה. ועתה דברתי רק במצב ישראל בארצות אשר שם הונח לו ובארצות אשר יחקו חקים לרע לו והעירותי כי בכל מלאכה ומעשה וחכמה ישלח היהודי ידו, ואם יתנוהו לחיות

האשה את האחד לטובה ואת השני לרעה. ואם במקרה יהיה הבן להאשה החיה נופל מאחיו הבכור אז יהי חלק היתום משנה שברון כי גם הקנאה תלוה אל השנאה... ואם נשוה את הדבר הזה לנגדנו תמיד אז נראה עד כמה עלינו להזהר בדברינו ומעשינו וכמה רעות צפונות לנו בהתהרותנו לעשות כמעשה בני הארץ ולהעבירם. ואחד מהדברים האלה הוא גם רעיון עבודת האדמה, אשר מי יודע אם לא נזרע כיוב שרש פורה ראש ולענה לאחינו בימים הבאים. הן למה זה נכחד? לא בני עליון הננו כי נלמד בפעם אחת את אשר לא למדנו אותו מעודנו אנחנו ואבותינו, גם רוחנו המבקש תנועה, כי כן הסכננו באלפי שנות גלותנו, לא יוכל על נקלה לסכון במנוחה כמנוחת מות, והיה כאשר יוסדו הקולוניות וידי אחינו לא תעשינה תושיה עד מהרה, אז יצא קצף חדש על אחינו, שונאינו ימאנו לחכות לדור יבא אולי ישכיל הוא בעבודתו, כי אם כרגע יוציאו משפט כי איש ישראל גבר לא יצלח הוא למלאכה כ ש ר ה, ולמראית עין תהיה להם הצרקה לחרף ולגדף, וידי אחינו תהיינה במעל הזה.

כרעיון הזה אשר לבנו נוקפנו פן מרה תהיה אחריתו עלה זה לא כביר על לב החכם צ״ב להתגרות ברעה ולחתות גחלים מבלי התבונן כי הוא קורא לשדי שחת, אשר אם יקומו לקול הקריאה אז תקצר ידו להשיבם שאולה. פתאום עלה רעיון על לבו לקרוא את הצורר לישראל הנודע למלחמת דבר שפתים ויחשוב בלבבו כי גדולות עשה לישראל וכי קדש שם שמים ושם ישראל במפעלו זה, אולם לאשרנו לא מהר השוטן לקול הקריאה ונקוה כי גם ה׳ צ״ב לא יוסיף לקרוא קריאה בזאת וישוה נגד עיניו אחרית קריאה כזאת. לאשרנו עברו העתים אשר שונאינו הכבידו עלינו אכפם לצאת לוכוחים ועל הרוב ממקום הוכוח למקום ההרגה. כי הוכוחים האלה אך תואנה היו, זאת הבין כל איש, ואם גם בחכמה מאין כמוה דבר היהודי אם לא עמד ראש הכהנים על ידו להצילו אז אחת היתה דתו להשרף, ואם אמנם אז בעת הוכוחים הרשות היתה נתונה ל כ ל א י ש ל ד ב ר כ כ ל ה ע ו ל ה ע ל ר ו ח ו, ובכל זאת רבו רעות הוכוחים, ואף כי עתה אשר רבים המה במכה״ע שוטנינו ומקטריגינו, ואף אם כנביא אל ידבר המתוכח גם אז יהפכו דבריו לרעה, ואף כי אחרי אשר נביא אל אין בקרבנו

לסגת אחור? — ידעתי כי כל אשר יקרא את הדברים האלה יענה בהשקט ובבטחה: אין אף אחד בנו אשר יבער ויכסל לדבר כאלה! — ובכל זאת לא מעט מספר אלה שיאמרו כזאת והמה כל אלה אשר אמרו לעשות את בני ישראל לעובדי אדמה! בעת אשר הצלחת הדבר הזה עוד בערפל חתולתו ולא נדע מה ילד יום, ובמסחר ולמודים נחזה בעינינו את אחינו בני ישראל עושים חיל ובכל אשר יעשו יצליחו בכל מקומותם למושבותם. הוא אשר אמרתי כי אולי ראשית רעיון עבודת אדמה לישראל יצא מלב שונאי ישראל אשר אך תנואות בקשו וימצאו כי בעבודת האדמה לא ישלחו בני ישראל את ידיהם וכאן מצא בעל חוב לגבות את חובו. ואלה מאחינו אשר לא הסכינו להעמיק חקור אם אמת בפי השטנה או אין, מהרו ויחליטו כי אמנם עלינו החובה להסיר מעלינו את האשמה הזאת, ולא השיבו אל לבם כי לא לזכות אותנו יחפצו משטינינו כי אם רעה עינם בנו והיה כי יראו כי במלאכה ומסחר ודעת נמצא לחם תצר עינם ויבקשו כי נשלח ידנו במלאכה אשר לא נמצא ידינו ורגלינו בה[1]. אמנם אף

1) על דבר אחר ראיתי לדבר פה דברים אחרים והדבר הזה נכבד מאד מאד וראוי לשים אליו לב. הנה כבר מרגלא בפומנו „מהרסינו ומחריבינו ממנו יצאו" אבל לא בכל עת נבין מי המה המהרסים והמחריבים ועל הרוב לא נראה כי אנחנו בידינו נתן מקל חובלים בידי שונאינו לדוש את גבנו בו. אנחנו לא נזהר בדברינו ומעשינו והדברים והמעשים האלה יהיו למקור משחת לשוטנינו לשאוב ממנו ולהשליך עלינו שקוצים, ואמנם עלינו להזהר מאד מאד בדברינו הרבה יותר מאשר יזהר כל איש, אחרי כי לנו תחשב גם צדקתנו לא לעתים רחוקות לחטאת. נשוה לנגד עינינו כי יהיו לאיש שנים בנים, האחד מאשתו הראשונה שמתה והשני מאשתו החיה, אז נדע נאמנה כי בן האשה המתה לכסיל יחשב ובן החיה יהיה לחכם משמח לב. וגם הדבר אשר יחשב לזה לסכלות יחשב להשני להכמה, זאת מורעת היא. ומה יעשה הבן היתום ברצותו לנחול כבוד אדם? אז ישמר ויזהר מאד מאד לבל יגש בטרם קראוהו, לבל יחל במלאכה בלתי אם צוו עליו, כי גם חפץ לבו הטוב יהפך לרעה בעיני אשת אביו. למשל אם יחל בן האם החיה במלאכה אשר כבדה ממנו אז ישמח לב אמו ותקרא: ראו את בני, חפץ לבו טוב וגם באשר רב מכחו ישלח ידו! — ואם כזאת הבן היתום יעשה אז עליו תריע: הוי בער למה תשלח ידך בדבר אשר לא תוכל עש"הו וקצרה בינתך מהבין את כחך! וכן יהיה בכל דבר תבדיל

בני ישראל למדו כתוב וקרוא ועוד בטרם אשר חרצו הממלכות משפט ויקבעו לחובה על כל האבות כי ישלחו את בניהם לבתי הספר, גם אז היתה החובה והמצוה על כל איש ישראל ללמד את בנו תורה; ואם כן לא דבר זר היה להיהודים ללמד את בניהם, ואם לא למדו שפות העמים גם בזה לא אשמו כי לא מצאו חפץ בהן, ובמקומות אשר מצאו חפץ בהן שם למדו אותן, ובכל זאת מהרו רבים ויחליטו כי אמנם הצדקה לאלה מהעמים אשר יטפלו חטאת שנאת הדעת על ישראל ויצאו רבים מאחינו להכות באגרוף על חזה אחיהם ולקרוא בחזקה: אשמתם בגדתם גזלתם, כי לא תשנו את בגדיכם ושפתכם! וכל העם רואים את הקולות ולאט לאט החלו להקשיב ולעשות כדבריהם.

נשער בנפשנו לו קם איש בימים האלה בעת מלחמת ההשכלה ואמר לאחיו: אחי, למה זה הבל תהבלו? האמנם תדמו כי אך אמת יהגה חכם של שונאינו אלה האומרים כי רק בעון בגדינו ושפתנו הננו נמקים, וכאשר תסירו את המכשול הזה אז לא תקום פעמים צרה, אבל התבוננו הן אך תנואות עליכם ימצאו, והיה כי תשמעו בקולם לעשות כאשר יצוו אתכם היום יבאו מחר בעקיפין וימצאו עונות חדשים לשנוא — לו דבר כזאת איש בימים ההם כי אז לו מורד אור ושונא השכלה קראו. ואם נשוב ונביט בעין פקוחה על כל התמורות והחליפות אשר עברו בימים האחרונים הלא נראה כי אמנם כן היה, כי עתה ראשית הטאת היא לנו כי נשלח את בנינו לבתי הספר וכי נקח חלק בראש בכל חכמה ומדע, כי רוב הכותבים במכ"ע לישראל המה, ומי לא ידע בכל האלפא ביתא של החטאים אשר מנו בבית המחוקקים בפרוסיא זה לא כביר ובארצות אחרות בכל יום ויום. ומה זה יחפצו עתה שונאינו? כי נחדל מלמוד ומהשכיל את בנינו? כי לא נכתוב בשפת הארץ? כי לא נקח חלק במשרה ובכל עבודה בארץ? רק זאת יבקשו ממנו! ואנחנו? האם נמהר לעשות כדבריהם למען השלום? האם נחלץ חושים כרגע להלחם עתה מלחמת תנופה נגד הדעת כאשר לחמנו זה לא כביר מלחמת הדעת? האמנם אך הבל ורעות רוח הוא ועל לב איש לא יעלה הרעיון לעשות כזאת? האמנם לא ימצאו בקרבנו אנשים אשר בלבם החל למצוא מסלות הרעיון: מי יודע אם לא צדקו אלה ועלינו

מספר מאחינו לעובדי אדמה גם אז לא עשינו מאומה כי אם נביא חשבון ונבקש משפט צדק מי הוליד רעיון כזה, אז נראה כי אך השנאה להיהודים הולידה אותו. שונאינו אשר יקנאו בנו בראותם כי נצליח במסחר ובלמודים התנכלו למצוא לנו עון כי נמאס בעבודת האדמה ולא נצליח לה. אולם לו גם אמת היה בפיהם האם בעבור זאת עלינו לזנוח דרכנו ולבקש דרך אחר אשר לא נדע אותו? הן במסחר ובלמודים נשגה חיל, זאת יודו גם שונאינו גם אוהבינו; כי אין בנו כשרון לעבודת האדמה יעידו שונאינו ואף אוהבינו בעל כרחם יענו אמן, כאשר למשל אם יאמר איש היום כי אני הכותב לא אדע לרקד על החבל, אז בעל כרחי אענה: כן הוא כי לא למדתי, ולו גם לחכמה גדולה מאין כמוה נחשבה המלאכה לרקד על החבל גם או לסכלות מאין כמוה נחשבה לי לו אמרתי לעזוב את מלאכתי ולהחל לרקד על החבל. וכדבר הזה הוא ללמד את אחינו עבודת האדמה כמו ללמדם לרקד על החבל, כי הדור הזה ימק בעניו וברכה לא יראה בעמלו, והדור הבא אחריו לא ימצא עוד חפץ בו, כי ישתנו העתים ועבודת האדמה תהיה להם למותר, או שונאינו ישנו את דרכם ויקראו בחזקה: היהודים כבשו את האדמה ויהיו לאזרחים בארץ בעת אשר עליהם המצוה להיות נעים ונדים בארצות! או האמנם תדמו כי לא יהיה כדבר הזה, כי שונאינו לא יתהפכו בתחבולותיהם לשוב ולמצוא עונות גם בדברים אשר בהם מצאו חפץ לפנים? אבל אם קצרי עינים אתם ולא תראו, הבה אעביר לפניכם מחזה אשר כלכם בעיניכם ראיתם ובאזניכם שמעתם אותו. עוד לא רב מספר השנים אשר עברו מעת אשר מכל עברים נשמע אך קול אחד קורא להשכלה, וכל פה דבר נבלה על ישראל כי מואסי הדעת ומורדי אור המה, ולו הסירו את ערלת לבם, לו הסירו את שלמותיהם אשר יתעבום ושפתם הנשחתה ולמדו את בניהם לדבר כן וללמוד דעת, כי אז הלא כרגע זרח אור להם וכל העמים יריעו לקראתם ויחבקום באהבה ואחוה ושלום על כל בני האדם לנצח נצחים. והנה אם אמנם כל אשר רעיון בלבו היה יכול להוכיח כי שקר בכל הדברים האלה, כי כל צדקה לא היתה להאשים את היהודים כי מואסי דעת ומורדי אור המה, כי אמנם כל

תקוה לעניים האלה להושע בארצם בלתי אם יפתחו לפניהם כל שערי הארץ ויתנום לחיות כחפצם ואז יושיעו לנפשם, או כי יחושו גם אחיהם אשר כבר ראו ברכה רבה בארצות מושבותיהם לעזרת אלה אשר עוד בשפל ישבו. אבל הדבר הראשון לא בידנו הוא להוציאו לאור, ומי יודע עד מתי יארכו ימי הרעה לרוב אחינו? והדבר השני אתנו היה אך שלחנו אותו מידינו, כי העת הטובה ההיא אשר אז חשו כל בני ישראל כי אחים המה ובצרת האחד צר גם לרעהו, העת ההיא אשר איש את רעהו עזרו מבלי הבט אל הארץ אשר נולד בה, העת ההיא חלפה עברה, כי חוזי ההשכלה גרשוה ברוח פיהם, ועתה גם דרך התשועה הזאת רחק ממנו, אשר על כן בצדק נוכל לגזור אמר ולהחליט, כי כל תקוה להושע רחקה מאחינו הנתונים בצרה ועל כן כל שאלות החיים ליהודים הבל ותשובותיהם מאפע, כי לא יועילו ולא יצילו את איש רק יבלבלו את הדעות וירחיקו ישע מהאובדים הפורשים כפיהם לעזרה ועוזר אין. כל עוד אשר לא יכירו וידעו כלם שאלת היהודים מה היא, כל עוד אשר לא תצלח בידנו לשוב ולחדש את ברית עמנו, כל עוד אשר לא תמצא ידנו להשיב את אחינו אלה אל אלה ולחדש את האהבה והאחוה — נרד ולא נעלה, כי אחת היא אשר יאמר כל יודע משפט: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים ואין גוע בעניו מקים נפשו מעפר בלתי אם בעזרת עוזרים וסומכי נפשו.

והנה אחשוב לא למותר להעיר את אזן הקורא אשר בכל הדברים האלה לא על החברה ליסד קולוניות בארץ רוסיא כוננתי אמרי. כי אף אמנם לא אכחד אשר לפי דעתי רעיון כזה להפוך את בני ישראל לעובדי אדמה בארץ רוסיא דבר גדול הוא לאחינו היושבים שם באשר הארץ גדולה ורחבת ידים, ובני רמי המעלה עומדים בראש לפקח על הענין הגדול הזה. הן אמנם מי יודע אם גם שם תביא לנו הצלחה עבודת האדמה מהטעמים אשר אמרתי פה וב„עת לטעת" והראיתי לדעת כי עד ארגיעה הרעיון הזה ומי יודע אם לא ברבות הימים כאשר יעשו העובדים באדמה ולא יצליחו, אשר נוכל לדעת זאת מראש, אז יהיה גם הדבר הזה למכשול עון לכל ישראל ויוסיפו שונאינו פשע חדש על כל פשעינו הרבים. ואף עוד זאת לו גם נשקפה תקוה טובה להפוך

להיהודים אות הוא כי עוד אין משפט אף לעם הארץ, ובארצות כאלה מצב ישראל נורא מאד, רע ומר מגורל עם הארץ, אחרי כי להם לא יתנו לאחוז באשר תמצא ידם ומכשולים פרושים על כל מדרך כף רגלם, ועם הארץ ידמה בלבו כי לו המשפט לגזול ולחמוס את העם אשר זעם המשפטים ישא ככל אַוַת נפשו. זאת נראה במאראקקא, פרס ורומעניא, כי עני ישראל נורא מאד מאד, ואם גם נראה בהם עשירים גדולים, אשר עשו אוצרות אשר עליהם ישמו רבים, בכל זאת מצב כלם רע ומר הוא. אף אמנם לא יחדל עשיר מקרב בני ישראל גם במקומות אשר שם מבקר לערב יֻכּתו, והסבה לזאת היא יען כי ביד היהודי בכשרונו לעלות על ידי המסחר למעלה למעלה, ואם כן אף כאשר ישנאו את בני ישראל בכלל בכל זאת ימצאו אצילים או עשירים גדולים מעם הארץ או גם משרי הממלכה, אשר ימצאו חפץ בהאחד וימלאו ידיו לעבוד בעדם והאחד הזה ישגה ויעשה חיל ויהיה עד מהרה לאיש אוצרות, כי האחד הזה יאכל חלק אלף מאחיו, כי לו היו כל אחיו חפשים במעשיהם, כי אז אולי עשו אלפים את אשר האחד עושה, והאצילים לא בחרו רק באחד לכלי מעשיהם, כי אם רבים סחרו בכספו או בתבואת אדמתו וכלם מצאו לחם, אך אחרי כי דרכי הכלל סכו בסירים לכן יבחרו להם את האחד וימלאו ידיו ואיש לא יוכל להדוף אותו ממצבו או לחלק אתו, אחרי כי היהודי האחד אשר עשה והצליח הוא ידע לתקוע יתד במקום נאמן ולא ימישוהו ממקומו, והשני אשר עוד לא הצליח לא יוכל להגיע למקומו רק במקרה [1]), אשר על כן אם גם ימצאו בקרב ישראל עשירים גדולים אך המה לא יוכלו להושיע לעמם כי אם גם יפזרו את כל אשר אצרו להם גם אז לא יוכלו להושיע להאלפים והרבבות אשר יגועו ברעב ורק קללה יוכלו אלה להביא לעמם, כי האחדים האלה המה לצנינים בעיני שוטניהם ועל כל ישראל יצא הקצף כי יעשו עשר בן-לילה ויגזלו לשד הארץ, וברכה קצרה ידם מהביא כי אין הקומץ משביע את הארי, ועל כן אין כל

1) בעיני ראיתי אחדים מהעשירים ברומעניא אשר כל חפצם כי לא יתנו להיהודים משפטים צדיקים מיראה פן יהדפום ממצבם, וכן הוא ברוב הארצות אשר משפט היהודים נגזל יפחדו איש איש רק לנפשו.

אדמה, ואלה מהם אשר יאחזו בעבודת האדמה ירדו פלאים, אם נחשוב כל זאת אז הלא מצאנו תשובה מספקת להשאלה: מדוע ישלחו היהודים בכל מלאכה ומעשה ידיהם ורק לא בעבודת האדמה, כי אז נראה כי גם בני עם הארץ לא יבחרו מחפץ נפשם בהעבודה הזאת, רק אלה אשר נולדו בשדה המה יותרו שם [1]) ויתרם יטושו כלם אל עיר מושב ואף כי בני ישראל אשר להם לא תוכל עבודת האדמה להביא ברכה בארצות ההן. ומה גם אחרי אשר בכל הארצות האלה היהודים שולחים בכל דבר ידיהם ויראו ברכה בעמלם, יען כי לא ישימו מכשול בדרכם וימצאו חפץ בכל משלח כפיהם ואף כי במסחרם אשר בו הסכינו זה מאות שנים, עד כי כמעט כלם ימצאו מחיה וגם עשירים גדולים רבים בהם אשר לעת מצוא יוכלו להושיע גם לאחיהם בעת צרה. זה הוא חלק היהודים היושבים בארצות אשר בהן כבר חדל ישראל מהיות מטרה למשפטים רעים להם.

לא כן בארצות אשר שם נבדלו היהודים בני ישראל מיתר העמים לרע להם. ברוב הארצות האלה גם מצב עם הארץ בכלל לא טוב, ואם נשים עין על כל הארצות אשר שם משפט היהודים נבדל נוכח עד מהרה כי כן הוא, כי עני ומחסור גם מנת עם הארץ, ואם גם לא נחרוץ את המשפט אשר כבר חרצו חכמים רבים גם לא מבני ישראל, כי היהודים כאשר יתנו אותם לסחר כחפצם אז יפיחו רוח חיים בקרב כל הארץ וירוממו למעלה ראש את המסחר, אבן פנת כל משלח יד ומוצא לכל מחיה, ויעשירו את כל הארץ, אם גם לא נחרוץ את המשפט הזה, אשר אולי נוסד על האמת, גם אז לא נוכל לכחד כי הדבר הזה נכון וקים הוא, כי אמנם משפט היהודים הוא אבן בחן למשפטי הארץ. הארץ אשר בה יצא משפט היהודים לאור שם כבר יצא בצדק משפט כל העמים בתחלה, כי בטרם אשר הכירו העמים ארחות משפט האדם ובטרם הסכינו לחיות על פי חקים צדיקים אשר יתנו לאיש איש את חלקו, הן לא יבינו כי ראוי לתת להיהודים משפטים צדיקים רק באשר המה בני אדם, ואם כן במקום אשר אין משפט

1) ואם גם נראה אשכנזים וגם מיתר העמים יעזבו את מקומם ויבקשו להם עבודת האדמה בארצות אחרות, אבל אלה היו עובדי אדמה גם בארצם ויבקשו אך להיטיב מצבם בארץ אחרת אשר בה יקוו למצוא שכר יתר לעמלם.

האדמה לקנא בבעל מלאכה אחרת, כי אם באיש כמהו יקנא. ואם כן לא לפלא הוא אם נראה גם עובדי אדמה ששים בחלקם, אך לא נראה אף אחד אשר לא נולד על ברכי עבודת האדמה כי יניח את מלאכתו או מסחרו וילך לבקש לו עבודת האדמה, כזאת לא נראה אף בעם הארץ. מלבד אלה אשר לא יצלחו לכל מלאכה והנם נאלצים לבקש לחם בעמל כפיהם באשר ימצאו וגם עבודת עבד מתוקה להם אם רק ימצאו למלא בטנם. ואם לפלא יהיה הדבר בעינינו אם בני ישראל לא יבחרו בעבודת האדמה בחפץ לבם? בני ישראל אשר לא הסכינו בעבודה הזאת מעודם, איכה יבחרו במלאכה כזאת? כל אחד מהם ימצא מלאכה נקיה וקלה ממנה, כל אחד מהם אף העני יבקש לחנך את בניו, ואף הסנדלר יתאוה לגדל את בנו לתורה או לחכמה, וכלם הסכינו לחיות בחיי החברה בתוך קהל ועדה, ואיכה יעלה פתאם רעיון על לבם להקבר חיים עם בניהם וצאצאיהם אחריהם, אשר גם כל תקוה תרחק מלבם לראות את בניהם עולים מעלה? ומי יבחר בעבודה הזאת? האיש אשר כסף בידו לקנות לו ככר ארץ, הוא הן ימצא מקום להשתכר בכסף הזה גם בהעיר אשר בה ישב ולמה לו לעזוב את דרכו ואת רעיו ואת כל אשר הסכין בו מעודו ולהקריב את כל תקותיו וחפציו בעד עבודה אשר ידע מראש כי לא תעשירהו, כי אך לחמו לנפשו ימצא בה בעבודה רבה? וזה אשר כסף אין בידו ועליו להתמכר לעבודת עבד, לו הלא טוב טוב לעבוד עבודה בעיר מאשר בשדה, כי בעיר עוד תקוה נשקפת תמיד לכל איש להיטיב את מצבו, לא כן עובד בשדה ממנו כל תקוה רחוקה. מלבד כי לעבודת האדמה דרוש כשרון וכח ידים וגם דעת הארץ וטבעה ולא פתאם ילמד איש כל אלה ולא בן-לילה ירכש לו איש כח ידים. ואם נחשוב כל אלה לאחד אחד: כי בעבודת האדמה לא יבחר איש בחפצו, כי מעבודת האדמה לא יצא איש חפשי, והאב עם בניו ובני בניו נתונים אך לה, כי עבודת האדמה תסתיר מעיני עובדיה את החיים ומנעמיהם, כי לה דרוש כח ידים וכאלה, כי כל איש יחפוץ אך לעלות ולא לרדת ועבודת האדמה ירידה היא, ומה גם לבני ישראל אשר נעלים המה כיום בדרכיהם ודעתם וכשרונם כלם יחד בעשיר כעני על כל עובדי

האדמה, אשר בה לא ישלחו יד אף כי אין מוחה בידם. ואף אחד (בלעדי אלה אשר אך תנואות יבקשו עלינו וכל אשר נעשה רע בעיניהם) לא ישאל את השאלה; מדוע ישלחו אחינו בכל מלאכת-יד ידיהם וימשכו ידיהם מעבודת האדמה? כי הכל יודעים כי התשובה בצדה: עבודת האדמה היא לא מלאכה כיתר המלאכות אשר אם ילמד איש אותה וידע למצוא בה לחם, אז חפשי הנהו לבקש לו מחיתו באשר ימצא, ואם לא ימצאנה במקומה יבקשנה במקום אחר עדי ימצאנה, לא כן העובד אדמתו עבד הוא לאדמתו וממקומו לא יוכל עוד למוש. וזאת שנית בכל מלאכה יוכל איש לבחר ולא בעבודת האדמה. אב לשלשה בנים יוכל ללמד את האחד חכמה ואת השני מלאכה ואת השלישי יתן לסחר את הארץ וכלם ימצאו מחיתם; לא כן העובד אדמתו, אם שלשה בנים לו עליו לחנך את כלם בעבודת האדמה, ולחנכם במלאכה או במשלח יד אחר קצרה ידו, כי הן בכפר מושבו ושם לא ימצא בתי מדרש לחכמה ולא בתי מסחר אף לא בתי חרשת המעשה אשר יוכל לשלוח שמה בניו, ולשלחם אל העיר הן קצרה ידו. ואם כן כל עובד אדמה משועבד הוא ובניו ובני ביתו אחריו אל האדמה אשר עבד הוא לה. ואם נתאר לפנינו כי אלהים ברא חדשה בארץ והכין תבל חדשה ויקרא לכל בני דורנו, היודעים את החיים וצרכיהם ומנעמיהם עם תלאותיהם, ויאמר להם: בחרו לכם מקור מחיה כטוב בעיניכם, אז לא נספוק אף רגע כי כלם יבחרו במקור מחיה במקום אשר שם המון אדם ושאון החיים ולא בשדה הרחק מאדם ומתשואות קריה, אשר על כן נוכל לגזור אֹמר ולהחליט כי לא בבחירה ורצון יקח לו איש את עבודת האדמה למחיה כי אם בהכרה.

כל אלה אשר אבותיהם ואבות אבותיהם היו עובדי אדמה המה יחזיקו במעשה אבותיהם ולהם גם תנעם העבודה הזאת, אחרי כי לא הסכינו בחיים אחרים ולא יחפצו בהם, כי כל חפץ איש וכל מאויי לבו המה אך להרחיב ולהגדיל את מלאכתו אשר הסכין בה, וכאשר לא יעלה על לב סנדלר לבקש להיות. חַיָט אף כי יראה כי החיט ישתכר הרבה יותר ממנו, כי אם בסנדלר חברו העשיר ממנו יקנא ויחפוץ להיות כמהו, כן לא יעלה על לב האיש אשר הסכין מימי נעוריו בעבודת

עתה כאשר יקיץ אחד מתרדמתו ויפקח את עיניו לראות כי אך חזון שוא לקח את לבו, אז יתעורר ויחוש כי נפשו ריקה וזה כל הפצו למלא בטנו, אך עוד טרם יחוש את מחסורו הנאמן, לא יבין כי בעת התרדמה הגדולה בלה עתו בהבל ולא עשו ידיו תושיה, ועתה עליו למלא את החסרון בעבודתו, אחרי כי עוד חזיונות החלומות מרחפים נגד עיניו ולא יתנוהו לחשוב נכוחות.

כל אלה אשר החלו כעת להתעורר ולשאול שאלות בדבר היהודים ומצבם יחושו רק כי נפשם ריקה. כי עֹני ומחסור ידכאו את העם ויבקשו תחבולות אך למלא את הבטן ויאמינו כי בקראם קריאה גדולה ובהשמיעם נדבות וכאשר תמצא ידם לאסוף כסף אז יושעו אחיהם תשועת עולמים. אבל גם זה אך חלום שוא הוא, כי אמנם אין בידינו להחיש ארוכה ומרפא לשבר אחינו בלתי אם כאשר נקיץ את כלם משנתם ונעורים יחד לעבודה ומעשה להכלל כלו, ולא בעזרת איזה נדיבי לב תעלה ארוכה לארך ימים, באחת יען כי המחסור החמרי תלוי גם הוא בהמחסור הרוחני וכל עוד אשר לא נרפא את המחלה הראשית לא תעלה בידנו להעלות ארוכה ליתר המחלות בנותיה, וזאת שנית כי אין הבור מתמלא מחוליתו והכסף אשר יקבצו במקום המחסור לא ימלא את המחסור לעולם. רק אז נוכל לקות להעלות ארוכה שלמה, אז כאשר כל ישראל יחד יקומו איש לעזרת אחיו והמאושרים יעמדו לימין האמללים, לא כמו שהוא עתה אשר איש רק לארצו יפנה ועניו ירחם.

כל קהלות אחינו בכלל יתחלקו לשתי מחלקות: א) אלה אשר מצאו מקום להן בארצות אשר שם לא נִכּר יהודי לפני אינו יהודי וחלק כחלק יחלקו בכל טוב הארץ ומשפטיה. ב) ואלה אשר נבדלו במקומות מושבותיהן מיתר העמים על ידי חקים מבדילים ביניהם ובין יושבי הארץ. והנה הראשונים בכלל לא ידעו מחסור יתר מיושבי הארץ, ולהפך כי על הרוב בם עשירים גדולים מאד והעניים לא רבים המה, כי אחרי אשר בידם לאכול מטוב הארץ ימצאו דרך להם להכין ביתם, וזאת נראה בעינינו כי אחינו לא יזנחו כל דרך חיים אם אך יוביל אל המחיה, ובארצות האלה נראה כי אחינו יקחו חלק בכל עבודה ומלאכה וכשרון המעשה וחכמה אשר תחיה את בעליה, מלבד עבודת

כהני היהודים היו להפך בכל העת ההיא כהני התורה ולא התפלה ובה שגבו חיל, כי על כן כאשר נלאו הנבערים מתורה נשוא את עול כהניהם אלה, קמו נגד התורה וישאו את התפלה על נס. כן עשה הבעש"ט וסיעתו וכן עשתה שטת בן-מנחם והנוהים אחריו, רק כי בעוד הבעש"ט ותלמידיו הורו לתלמידיהם בלבב שלם לאחוז בתפלה כי גם המה התפללו בלב נאמן ויאמינו אמונה אֹמן כי התפלה נבחרה מתורה ועל כן לא לבנות כמו רמים בתי תפלה היה חפצם כי אם להרים את התפלה בעצמה ולעשותה כארמון נשגב, הנה תלמידי בן-מנחם אשר דברו דבר ולבם בל עמם, המה בקשו לרומם את התפלה בעיני העם בעת אשר בלבבם היתה גם התורה גם התפלה תועבה ונאלצו לעשות חדשות להטיף לעם כי יתהדרו בבתי תפלותיהם ויביאו ממזר בקהל ישראל, כי התקונים אשר עשו אך ממזר המה, חצים להקטוליקים וחצים להפראסטאנטים: לתת פאר לבתי התפלה לקחו מאת הקטוליקים ולהטיף בקהל מאת הפראטעסטאנטים ובדרכם הסירו את התורה אך גם התפלה לא הקימו, כי אם את כסף הקהלות אכלו בכל פה לבל ישאר מאומה למעשה הצדקה והחסד אשר בהם התפארו בני ישראל. והדבר הזה נשתרש בישראל כל כך עד כי אין מתבונן עוד לכל הרעה אשר הביא לכלנו, ועוד יחרו יחזיקו רבים בדבר הזה, כל עוד אשר לא הצליח לעדה לבנות היכל ולהעמיד מטיף, בסוד קהלות משכילות לא תבא, ולא לפלא הוא כי כה יעשו, כי אין ענין אחר לבני ישראל לענות בו, והן לא מתו כל החפצים להיות גבאים וראשים ומנהלים, ואיפה תמצא ידם להשביע תאותם למשרה אם לא בהיכל? ועל מה יריבו ויקם שאון בקהל אם לא על דבר מטיף וחזן? הלא בתי תלמוד תורה וישיבות נשבתו ואין עוד מקום אחר למשרה וריב ומצה בלתי אם ההיכל.

ואם כן הלא יבין כל איש כי המהלה הזאת מחלה נושנה היא כיום ולא באפס יד תרפא, אולם אל ירף לבנו ואל ימס רוחנו בגלל הדבר הזה, כי עלינו לעשות ולא עלינו לגמור, ויש אשר המטרה לא רחוקה היא כאשר תֵראה לנו בתחלה.

תרדמה עזה כמות הפילה השכלת ברלין על אחינו והמה היו נרדמים ויחלמו חלומות שוא ותפל ויראו עולם חדש וחיים חדשים. וגם

ומי הרבה הרע להעם כלו אם בעלי התורה או בעלי התפלה?

אני אכנה את המתקנים והמשכילים בשם בעלי תפלה לא בדרך לעג, אף לא כמו שאומרים לעור סגי נהור, כי אם באמת ומשפט. מראש ומקדם כאשר נתבונן למעשי הדורות שחלפו עד היום נראה כי מלחמה להתורה את התפלה. התורה היא שרש הדעת והתפלה יסוד האמונה; התורה תעורר את הלב והמחשבה והתפלה תפיל תרדמה על המחשבה לבל תבא מחשבה זרה ותבטלה, התורה תמשך כנהר ותלך קדימה והתפלה על עמדה תעמוד ולא תזוז ממנה, התורה מעוז היא להחכמים ומחִתה לאשר לא ידעוה והתפלה תעוז לנבער מדעת, התורה היא דגל החפש והתפלה תהי לנס העבדים, כי על כן בהרו כל הכהנים בזבח או בתפלה והחכמים בתורה. בישראל היו בעלי התורה כידוע ככהנים וכבחירי ה׳ והמה הרימו תמיד את התורה אל על. ואם גם קמו זעיר שם זעיר שם אנשים אשר בעינם נבחרה תפלה מתורה הנה על הרוב היתה יד בעלי התורה תקיפה [1], וראשי כהני הקטוליציזמוס אשר השביתו כל תורה וכל דעת מקרב העם גם קרוא מקרא בכתבי הקדש אסרו להעם, המה הרימו את התפלה למעלה ראש בדעתם כי בה ישלטו בממשלה בלי מצרים ברוח חעם ויהי פתגמם להפך מפתגם היהודים, כי בעת אשר חכמי היהודים אמרו „תורה עם מלאכה" היה פתגם הכהנים תפלה ומלאכה (ora et labora) ובכה התפלה עשו מה שלבם הפץ, כי על כן פארו מקומות התפלה בכל פאר ויעשו להם כלי שיר ויעמידו תמונות ופסילים אשר יקחו עין ולב ויישנו את המתפלל בשֵנה נעימה לבל יחוש את סבל העבדות אשר שמו עליו בשנה המתוקה ההיא. המחדשים אשר קמו נגד כהני הקטוליציזמוס ראו זאת ויבחרו בתורה, כי הקימו מטיפים לעם וילמדו את כתבי הקדש ויסירו כל פאר והדר מבתי התפלה עד כי נקראו המלחמות הרבות אשר נלחמו בעלי שתי האמונות האלה בצרפת בשם „הדרשה והתפלה" (le prêche et la messe) ובזה פלסו נתיב לחפש העמים אשר החל מהעת ההיא להגלות.

1) בלי ספק מויכוח כזה נולד הפסוק „מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה".

העמים כי אם הכין ישיבה להחזיק בידי מספר מלומדי תורה, ומימי בן-מנחם נשמו ארחות התורה ולומדיה ובתיה ועל משואותיהם נבנו כמו רמים בתי תפלה אשר יאכלו כל כסף התרומה והנדבה אשר יביאו נדיבי לב, וכל אלה משטת בן-מנחם יצאו. ואל יאמר איש כי הוא לא עשה דבר קטן או גדול רק כל הנעשה נקרא על שמו, כי לא כן הוא, כי כל אלה נמצאו כתובים בתורתו, הוא הורה אמונה לעמו ולא תורה ועל דבר האמונה התעורר כפעם בפעם, אף על זאת התעורר מאד כי יבקשו בני ישראל אהבה מהעמים ויבחרו לעשות כמוהם, כי יתהדרו לפניהם בבית תפלה נאה, בחזן נאה ובמטיף נאה למען ישמחו העמים אלי גיל בבואם אל בית תפלת ישראל וראו כי לא כבן אזיא יתפלל כי אם כבן איירופא. הן נצחון גדול הוא לאלהים ולכל בני האדם להתפלל כבן אירופי, ותפלת בן אירופא היוצאת מהיכל הן תנשא על ידי המכונה המובילה את הקול שם ישר נוכח כסא הכבוד ותפלת בן אזיא על דבשת גמלים תנשא ופניה לא יהיו לה עוד בבואה למחוז חפצה.

הן אם נביא את כל המעשים והתקונים האלה במשפט ונביט אליהם בעין בוחנת מבלי כל אהבה ושנאה להצד האחד או שכנגדו, הלא כמעשה משוגעים הראוים לירד בשלשלאות אל בית המשוגעים יראו בעינינו כל התקונים האלה. להוציא כסף רב ולעבוד עבודה רבה וכל אלה בעד מה? בעד התפלה! והתפלה מה היא? איש יחפוץ לשפוך שיחו או להודות לאלהיו, טוב הדבר! יעשה זאת כל איש כחפצו, יעשו זאת במקהלות, אך העבודה הזאת מה לכם? נשכח ולא נזכור כי לכל אלה המתקנים לא היה חפץ בתפלה והמה בעצמם כרובם לא התפללו, אף זאת לא נעלה על לב כי רובי המטיפים והחזנים לא יתפללו, ומה כל הרעש הזה? אך לו גם התפללו כלם מקרב לב עמוק, גם אז אך למותר המה כל אלה ההבלים, ולמי תביא תועלת כל העבודה הרבה הזאת? הן לא לישראל ולא לעמים! ובכל זאת רק העבודה הזאת היא כיום אבן פנת ישראל ואם נסיר אותה אז לא נשאר אף זכר לישראל בארצות האלה. ועתה יאמר ישראל מי הסכיל עשה: אם החכמים הראשונים או האחרונים?

תפלה בנוים לתלפיות וחזנים עם מקהלות ומטיפים אשר יבלעו כשאול כסף העדה ומאומה לא יעשו. ובדבר הזה לבדו הצליח בידם להכות כל בית ישראל לרסיסים, באחת כי הסירו את עין העם מהתבונן לחפציו וצרכיו ויובילוהו אחרי הבל ותעתועים, וזאת שנית כי הכבידו אבן מעמסה על שכם הקהל ולא ימצא עוד ידים לעשות חסד וצדקה כאשר עשו אבותינו. אמת הדבר כי לחם צר ומים לחץ אכלו הרבנים והחזנים לפנים ובית התפלה לא הדור היה בבית ובחוץ, אך קופת הקהל היתה פתוחה תמיד לגר ליתום ולאלמנה ואיש איש בעדה ידע את חובתו לעשות חסד לאחיו אשר ענייהם רבו תמיד, יען כי לא ימצאו ידים להשתכר כיתר בני הארץ, כי אבני מכשול נכונים לרגליהם בכל מקום שילכו, ובטוב להאחד דאג לרעהו הדל, ועתה אין עוזר ואין סומך לדל, ואם ימות איש ברעב בראש חוצות לא ימצא עוזר לו. אני לא אגזם בדברי ואשנה עוד הפעם כי פה בוִיען וכן ביתר הערים הגדולות אם תתם הפרוטה מן הכיס אז ימות ברעב אם לא ימהר לשום קץ לחיו, ואיש לא ישים אליו את לבו אף כי מס יושם מאת העדה על איש ישראל יושב העיר, מס יושם עליו ואם יחפוץ או ימאן מעמו ישלמנו בחזקה, ובכל הכסף הרב הזה אין די לכלכלת העדה, היינו להחזיק בבתי התפלה המפוארים, בהחזנים והמקהלות והמטיפים ויתר משמשי העדה אשר לא מעט מספרם, וכאלה דברים אשר רק להעדה המה וזר לא יקח חלק בהם ולהכלל לא ייטיבו כי אם ירעו.

זאת היא פעולת השכלת ברלין והמתקנים, זה הוא הפרי הטוב אשר הביאו לנו מאת השנים האחרונות; ובכל זאת נשמע דבר כפעם בפעם: מה הועילו החכמים בהתלמוד ובהפוסקים ובכל הספרים הרבים והתקונים העצומים והגזרות והדינים להעם? ואיש לא ישאל: מה היא הברכה אשר הביאו לנו חכמי המאה הזאת בספריהם ותקוניהם ושאלותיהם ותשובותיהם. אמת היא כי בחרו בדרך חדשה, בדרך אשר היא הפוכה מהדרך בה דרכו ראשונים. עד ימי בן-מנחם היתה התורה העיקר והתפלה טפלה לה, כל עמל ישראל היה להחזיק בידי התורה ולומדיה ואל בתי התפלה איש לא שם את לבו ולא עלה על לב איש ישראל להתהדר לבנות כמו רמים בית תפלה מכספו כאשר יעשו יתר

עשו רק אשר בכחם, ומזה נראה כי כחם לא גדול הוא כאשר פללנו יען כי אחרי כל אלה אף כי רבים המה בחבורה בכל זאת כאחדים נחשבו לעמת ההמון הרב אשר יחכה לעזרה, ומאשר כי לא על עמודים חזקים אשר לא ימוטו חצבה עמודיה. אמת היא כי מטרת החבורה היא לאחד את לב בני ישראל ולו עלה בידה חפצה כי אז השגיאה פעלה, אך חפצה לא יעלה בידה כל עוד אשר אבני הנגף לא הוסרו מעל דרכי האחוה. הן לא בפעם אחת יתנערו מתרדמתם כל אלה, אשר רוח תרדמה נסכו עליהם חוזי ההשכלה להסיר כל רגש אחוה מלבם, ויצאו לפעל בנפש חפצה למען עמם אשר חדל מהֵחשב כעם בעיניהם, אחרי אשר גם מוסרות האמונה נִתקו ולא יִתאחדו לעולם, ומה תועיל הקריאה הגדולה לנרדמים בתרדמה עזה כמות? בתחלה עלינו להקיצם מתרדמתם ואחרי כן נקרא באוניהם את הקריאה אז אולי ישמעו.

להעיר את הנרדמים האלה לא דבר קטן וקל הוא, זאת יבין כל איש; זה כמאה שנים נרדמו והתרדמה הלכה וגברה מיום ליום; כל אשר היה בידי המשכילים לעשות להפריד בין אחים עשו, לא הפילו דבר ארצה. את לב העם הסירו בחזקת היד מזכרון אבותיו ומתורתו ואחדותו ויורו אותו דבר כי איש לארצו ישראל ואין חלק ונחלה לבני ישראל היושבים בארץ אחרת בקרבם. אך בכל זאת אולי לא הצליח חפצם בידם לעקור את האחוה מן השרש, כי עוד נמצאו רבים אשר לבם נהה אחרי עמם, כי על כן נתנו חוזי ההשכלה ומטיפיה ענין לאחיהם לענות בו לבל ישובו עוד אל כלל ישראל. כחמשים שנה בלו בשאלות ותשובות ותקנות וגזרות על דבר התפלות והפיוטים ודרכי בית התפלה וההזנים והמטיפים ומלבושיהם ועמידתם ואיזה מקום ייסדו להבימה וכאלה שאלות גדולות ועצומות, אשר אשר הגוי כלו תלוי בהם. האנשים האלה אשר בזו לעגו בשאט נפש לבעלי התלמוד על כי בלו ימיהם בשאלות ותשובות שאין בהן מועיל להחיים וצרכיהם, האנשים החכמים האלה אשר טעמו מעץ הדעת ויתפארו בחכמתם חכמת החיים לא מצאו דבר טוב לענות בו נפשם ונפש אחיהם בלתי אם במלחמות תנופה על דבר התפלות ובתי התפלה, כמו מהתפלות ובֵתי התפלה תֵצא הצלחה לכל העם, כמו אשר העם תלוי אך בבתֵי

ביד רמה, לא יענשו כחק, רק דבר אחד הוא אשר עוד יעמוד לישראל והוא כי מנהלי הממשלות בימינו יפחדו לתת יד לכהנים ויגורו גם מפני שונאי היהודים החדשים אשר רֻבם המה מחברת משוי קטן וגדול, והממשלות לא תתנה להם יד מיראה פן כאשר יפרצו בהיהודים כן ילכו ויפרצו הלאה. אבל חפצי מנהלי הממשלות ישנו פניהם לרגעים וזה לא כביר עוד נאמן היה רוח ביסמארק את הסאציאליסטים מריביו כיום, ומי ישים בטוחות לשלות עמנו? ובכל זאת אין רואה ואין מתבונן, כי שאלה גדולה עלינו לשאול ותשובה מספקת עלינו להשיב בטרם נאחר המועד, בטרם יבא עלינו חרון אף אויבינו, ואנחנו נטושים על פני כל הארץ באין עבותות אחוה, ובאין חפץ להלחם איש בעד רעהו. השאלה הזאת היא שאלת היהודים אשר על כל איש יהודי לשום אליה לב, וכל יתר השאלות, אם גם נִתַּן להן צדק, אך בה נכללו.

כל השאלות אשר ישאלו בדבר מצב היהודים איך להיטיבו, כל השאלות אשר בשם שאלות החיים יכנו אותן השואלים, נכללו בשאלה הגדולה והעצומה הזאת, בשאלת היהודים, היינו בהשאלה איך נחזיק מוסרות אגודתנו ונחדש ברית אחוָתנו למען נהיה כאיש אחד ערוך למלחמה ביום צר, למען יחוש כל קהל ישראל בנגוע הרעה באחד מאבריו, ביושבי ארץ אחת, כי אם לֹא תצלח בידנו לעשות זאת אז הבל ומעשה תעתועים יהיה כל עמל אלה אשר יאמרו להושיע להכלל או גם להפרט, כי בטרם אשר תתפשט אהבת הלאום כלו בקרב לב כל בני ישראל לא ידעו האחדים המבקשים להיטיב מה עליהם לעשות גם לא ימצאו עוזרים ותומכים בידיהם. ואף עוד זאת כי תקצר ידם מעשות מאומה כי לא צפור אחד יבנה בית להמון אחיו. ובעינינו ראינו זה לא כביר כי גם עמל אנשים חכמים וידועים, אנשי השם והמעלה, אשר להם הכסף והזהב ואשר אמרנו כי כל יוכלו, גם עמל האנשים האלה עלה בתהו. זאת ראינו זה עתה בקום חברת כל ישראל חברים לעזרת אחינו ברומעניא, ולא נוכל להאשים אותם כי לא באמונה עשו מעשיהם, כי אכנם הרבה עמלו ויעשו כל אשר בכחם, אך המה

ישראל מאסו או אשר שלמו נשך לאיש יהודי ויפקדו העון על כל ישראל, הנה עתה ירבו השונאים גם בגלל אמונה גם בגלל נשך ותרבית, גם בגלל מקום נכבד בבית המשחק אשר קדם היהודי לקנותו בכסף מלא, גם בגלל מרכבה וסוסים וארמונות ופלגשים, ואלה יספחו לאט לאט על קהל השונאים והיה אם אך רגע תמצא הממשלה חפץ בקהל הזה כי יעזר לה להוציא אחד מחפציה אל הפעל ואז תבא עת צרה ליעקב.

חוזינו הזוים שוכבים ויוכלו לנבוח רק הות לבם, ולהיות צופים לעמם לזאת לא נבחרו ולא נקראו, וחוזים כאלה אם יקראו במקרה דברים כאלה יניעו ראש ויאמרו: מה ינבא זה לרוח? שלום שלום לנו ולא נירא! אבל כבר נודע מה הביאו על עמנו המנבאים לשלום. הנה זאת ידע כל אשר יבין אם גם מעט בדברי הימים ובאשר יֵעשה לעינינו, כי דרכי מנהלי הממשלות נסתרו מעיני יתר בני האדם, להם נתכנו עלילות אחרות, להם גם חקים אחרים ומשפטים אשר על פיהם יצאו לפעלם מבלי פנות אל משפטי יתר בני האדם ודרכיהם. רואים אנחנו את ארץ בריטאניא ארץ החפש נותנת יד למואסי החפש כי דרך הממשלה הוא. ברומעניען יאכלו את ישראל ויפרו כל חק וברית אשר כרתו לעיני צירי כל הממלכות ומפגיע אין, פה לא יתנער גלאדסטאן כארי מסבכו לבקש משפט הנעלבים והנדכאים כאשר יעשה למאנטענעגרא ויון, ומדוע? יען כי כה הוא משפט מנהלי הממלכה. במאראקקא ישפכו דם היהודים בראש כל חוצות וצעקת ההרוגים תשמע עד למרחקים ויתעוררו מנהלי הממשלות וישלחו שלוחיהם למאראקקא, וכל העם יחכה בכליון עינים לראות מה יעשו הצירים את השלטן הדל והקטן הזה, אשר גדוד אחד מגדודי צרפת, אשכנז או בריטניא הפך אותו ואת ארצו על פניו, והצירים האלה גדולות עָשו, כי הודו להשלטן האכזר ובשתיקה כהודאה נתנו לו רשות לשפוך דם ישראל כאשר עשה עד כה. שַמה תאחז כל איש אשר עוד לא מת בקרבו כל זיק יושר בראותו חנופה נוראה כזאת, והיא תראנו כי בני ישראל נתונים גם היום למרמס כטיט חוצות ואיש לא יתעורר לקום בעדם. ואם יקומו היום עדת מרעים לגזול את היהודים

הכובע אשר יחבוש האשכנזי, לא על הכובע חרה אפו כי אם על הראש אשר תחתיו, כן לא בבגדינו נחרו שונאינו כי אם בלובשיהם. נפשם לא כלתה לאכול ולשתות עמנו, כי אם אשמה בקשו עלינו ומצאוה כי ננזר מהם, וגם עתה ימצאו אשמה בבגדינו כי נלבש פאר לפי דבריהם, וכי נרבה לאכול ולשתות עמהם וייקר פדיון בשר החזיר, ועל כל העונות תרב האשמה כי כל בנינו למודי בתי מדרש החכמות ובכל מקום אשר יבאו ימצאו יד היהודים באמצע. התבוננו מעל ספרי שטאֶקער וטרייטשקע וכל חבריהם בכל הארצות וקראו אחת מהאשמות האלה לא נעדרה. ההשכלה וחסרון האמונה המה עתה לנו לראשית חטאת, ומה הועילו משכילינו? ואל יאמר איש כי אך דבר שפתים הוא הבל פיהם של השונאים האלה ושומע אין להם, אל יאמר איש כזאת, כי ראשית מדון היא כפטר מים אשר לאט לאט יהי לנחל שוטף. אמת הדבר כי עתה עוד יד ישראל תקיפה באשכנז, עוד יחסו בצל החקים וביסמארק אשר עד כה היה למחסה להם לא יֵהפך בפעם אחת לשונא להם, אך מי יודע מה ילד יום? השנאה תגדל ותשלח שלוחותיה בסתר ותעבור מארץ לארץ, ומי יודע מה דמות נערוך להפרי אשר יצמח ממנה? אחינו קצרי העינים לא יחזו או ימאנו להזות נכוחות וידמו כי שלום להם, כי לא תקום עוד צרה במאה התשע עשרה, כי יד שונאיהם מלפנים נשברה, יד הכהנים לא תעשה עוד חיל והממשלות נתנו חקים צדיקים לישראל ומבלעדי הכהנים מי יפירם? אבל חלום שוא הוא! יד הכהנים אולי לא רוממה היא עוד כאשר היתה לפנים ולא יעשו חפצם לעין השמש בזעומי נפשם, אך להם עוד נתכנו עלילות כי עוד לב רבים מבעלי הזרוע בידיהם. ומלבד זאת אל נשכח כי השנאה הזאת חדשה היא מקרוב באה. שנים על שנים חלפו עד אשר מצאה יד הכהנים צוררי ישראל בגלל האמונה לעשות רעה בישראל ואף הצליח בידם פעם אחת לשלוח מגפותם אל לבם כן לא שבו אחור ויכלו כל הציהם בם. והאויבים החדשים שוטניהם בגלל ההשכלה קמו זה עתה וכעת אין כחם אלא בפיהם, אך מי זה לידנו יתקע כי לא ירבה מספר קהלם וכי לא ינהו אחריהם לאחד אחד כל שונאי ישראל אשר מספרם לא מעט הוא, ותחת אשר לפנים היו שונאיהם רק אלה אשר באמונה

תחתה את התורה ולא תוסיף קום ולא אף אחד מהמשכילים האלה למד או לִמד לבנו מלאכה; ברעם ורעש דבריהם נשמעים נגד פזרון הכסף וכאלה, והמה ובניהם ונשיהם וכל אשר להם העוה נלאו במומתם, וכאלה נשמע עד היום מפי כהני ההשכלה בכתב או בעל פה מעל הבמה כי יטיפו לעזוב ארחות עקלקלות אשר המה בעצמם ילכו בהם ולא ידעו בשת לדבר כאלה קבל עם, בעת אשר הכל יודעים כי הקורה בין עיניהם. והחנופה הזאת היתה לאבן הפנה להשכלה והיא היתה לאמת המדה לָמד בה יושבי ארץ וארץ לדעת כמה גדול כחם בהשכלה. ובגאוה וגדל לבב יביטו אחינו בני אשכנז על יתר אחיהם אשר עוד לא הגיעו למקומם בהשכלה, ואליהם יביטו גם בפולין ורוסיא ודומיהם בכבוד וקנאה כי יכירו את מקומם. אבל הודות לאל גומר עלינו יעלו גם אחינו ברוסיא ופולין במעלות ההשכלה הזאת מיום ליום; גם שם יזנחו התורה, גם שם תרב החנופה ותרים ראשה. האח מה שפרה נחלתנו! הן אך לזאת התפללו חוזינו אבות ההשכלה! לא כי יגדל ישראל בכח, לא כי ירבה שלומו בקרבו, לא כי איש את רעהו יעזרו בעת צר ומצוק, לא כי יחזיק בהמדות הטובות אשר היו כמגן ומחסה לו בעת צרה וצוקה, הן לזאת יתפלל גם חסיד גם שומר תורה, אך לזאת התפלל חוזה ההשכלה, כי יגדל כחה ותנשא מלכותה וְתַרְדְּ לפניה התורה וכל זכרונות ישראל וברבות הימים יהיה כלא היה ושלמו ימי אבל העם הזה ולכל העמים יהיו ימי שמחה וששון.

אולם אך חנופה היא ובידה להוליך שולל אך נעוי לב אשר לא יבינו לאחריתם, ובעינינו נראה כי שקר בפיהם, שקר אשר אין לו רגלים. לפנים האמינו רבים אמונה אמֵן כי אך זאת יבקשו העמים ממנו, כי נהיה כמוהם, כי נאכל ונשתה עמהם, כי נדבר בשפתם, כי נשכיל ונלמד כמוהם ואז כאחים יקרבונו, לפנים האמינו כזאת ולא נפקוד עון על אלה אשר זנחו את עמם כי תקות שוא לקחה את לבם ופתתה אותם כי יעלו ויבאו למחוז חפצם לשבת שקט ושאנן בגוים, המה האמינו אמונה אמֵן כי אך בגדי היהודים המה לגעל נפש להעמים ולא היהודים אשר בתוכם, אבל ברבות הימים כבר הָראינו לדעת כי לא זאת יבקשו אויבינו ממנו. כאשר אם יכה בן באֶהמען באגרוף או באבן על

מימי בן-מנחם עד היום הזה. והמה לא ידעו ולא הבינו כי לא זה הדרך לישראל אשר כבר הסכין בדרכו זה אלפי שנים, ואם יעזוב דרכו מאז אז יתעה כשה אובד וברבות הימים יעלה בתהו ויאבד, כי לו דרושה מאד מאד הרפואה אשר הסכין בה, ודי הוא אם נורהו אשר אך אם שלובת יד תלך את הטבע אז תצלח. והעם הזה הפכפך וקל הדעת כדרכו מעודו ועד היום הזה לא שמע בקול היועצים בצדק ומגידים מישרים, אשר יעצו לאחד את הרפואה עם הטבע, כי אם כאשר שתו לפנים מבאר התורה עד אשר יצאה מאפס, כן מאסו בה פתאם בפעם אחת וישליכו שקוצים אל הבאר אשר שתו ממנה, ויהיו כילד הולה אשר הרופא יאמר לו כי יחדל משתות סמי מרפא אשר לא ינעמו לחכו, אך גם יזהר מכל מאכל לבל ימלא בטנו במאכלים רעים, והילד יחדל משתות את המרפא אך לא ימשוך ידו ממטתקים כאשר תמצא ידו. כן ההלו בני ישראל לעשות מיום קמה ההשכלה בברלין; בסם התורה מאסו על פי עצת הרופאים, אך תחת זאת מלאו כרסם בכל מאכל אשר ממנו הבטן כאובות תבקע. המה זנחו התורה אך האם למען לכת בחקות הטבע? אך לא! המה זנחו התורה למען הרבות תאוה, למען פזר כסף, למען אסוף אוצרות ברמיה ותמצא ידם ללכת אחרי שרירות לבם ויגזרו לכל תאוה ובשת, ועד היום הזה כן עושים רוב בני ישראל אשר בהשכלת ברלין מלאו כרסם וישתבחו כי גדולות עשו. ומזאת יצאה רעה נוראה כלל העם, כי עתה רבו שונאיו מבית ומחוץ; העמים לא חדלו רגז ולהפך כי הרבו כעשם בעם הזעום הזה בראותם כי רבים מבני ישראל אשר זה לא כביר גרשו מן גו יעמדו במקום גדולים ויתחרו לעשות כמעשיהם אף יעבירום בתענוגות החיים; ובבית רבו עוד יותר שונאיו, הלא המה אחיו המשכילים אשר לא נלאו משאת על עמם חרפה כל היום, ואם במאזנים נעלה כל עלילות שונאי היהודים אל דבות היהודים האלה אשר הוציאו דבה בעצמם בפה ובכתב על עמם, אז אולי תכבד דבת היהודים שונאי עמם מדבת שונאיהם מעמים אחרים. ולא זאת בלבד כי אם גם חנופה ושקר שתלו על אדמת ישראל ויעלו כיונקים וישגשגו מאד. ראשית תורת המשכילים האלה היתה להרים את המלאכה על נס למען הכריע

שמש ארצם וממלכתם לערוב ויהיו למס עובד או הלכו שבי לפני צר, או לא ארכו הימים ובמתים נחשבו, כי הרעה נגעה עד נפשם ולא יכלו עוד להאריך ימים, אך לישראל אם גם רע ומר היה לו לעזוב ארץ המדתו צבי תפארתו וללכת בגולה אל עמים זרים צוררי נפשו אשר מבשרו לא שבעו, בכל זאת לא נגעה הרעה עד נפשו ויהי אך חולה אשר לו דרושים רופאים ורפואות להחלימו ולהעמידו על רגליו, ורופאים כאלה נמצאו לו אשר השקוהו סם חיים, את מי התורה השקוהו לרויה ועל דעת הרופאים ועל דעת הקהל אז היה די כח בהרפואות האלה להסיר כל נגע ומחלה כרגע, והיה אך שתה איש כוס אחת ממעין הרפואה ושב ורפא לו, וכה שתו וכה נרפאו ימים רבים מכל נגע ומחלה, וכל נגע וכל פגע לא עצרו כח נגד רפואת תעלה זאת, כי היא השיבה להחולים לא רק את כחם כי אם גם ששון ישע ותקוה ובטחון נתנה להם וכמעט לא נודעה יד התחלואים אשר חלו בם צורריהם.

אכן גם בעת ההיא נמצאו רופאים חכמים אשר ידעו והכירו כי רפואה לבדה לא סם חיים היא והיא תועיל אך להטבע אשר יחדש בכל יום מעשיו, ואם לא נקח את הטבע לעזר לה, או להפך אם לא נשים את הרפואה לעזר כנגד הטבע או לא תעלה ארוכה שלמה; ובכן הורו כי יפה תורה עם דרך ארץ, לאהוב את המלאכה ולשנוא את הרבנות, כי כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וכאלה רבות, אף המה חשבו את התורה לסם היים ולשקוי מרפא, אך גם להטבע נשאו עיניהם, ולהמלאכה ודרך הארץ, אשר הנה תתנה כח ועצמה לעם כמו לאיש ואיש. ולא נתפלא איפו אם רב העם הלך אחרי הרופאים אשר שמו רק בהתורה מעוזם, כאשר לא נתפלא אם עד היום הזה ישים העם מבטחו רק ברפואות וימאן לשמוע בקול היועצים לבחר בדרך הטבע. אמנם פתאם קמו מתפרצים תרבות אנשים בוגדים לעמם אשר הרימו כשופר קולם כי אין כל חפץ בהרפואות, כי המה לא יועילו וגם יזיקו ובכל כחם קראו בחזקה: אהב את המלאכה ושנא התורה, טוב דרך ארץ רק בלי תורה, כי כל מלאכה שיש עמה תורה סופה בטלה וכאלה וכאלה, כידוע לכל אשר קרא ספרי שפת עבר

מזור, ולדעת במה יזכה איש את ארחו בעיני הטבע לבל יחטא ואשם לו ולא יעלה עליו אפו. ובזה הגדילו תושיה לגלות חדשות ונצורות לבני האדם ויורום את הדרך ילכו בה למען ישמרו נפשם מחלי ומדוה אשר יפגעו בעקש על דרכו, והפליאו עצה לבני האדם איך יתנהגו את ילדיהם מיום גיחם מרחם, יחנכום לאט לאט בצנים ופחים למען יחזקו ולא יהיו כמטרה לחץ סער וקרה וכהמה נגעי בני אדם, ובלי ספק תצמח טובה רבה וישועה נאמנה לדור יבא מתורת המורים האלה. אולם כדרך בני האדם לעבור כל גבול במצאם דרך חדשה או בדמותם כי דרך חדשה היא אשר לא שערוה ההולכים לפניהם ואך תפארתם תהיה עליה, כן עברו חק גם בדבר הזה, אחדים בהם יפרצו דרך ויצאו ללמד כי הרפואות לא רק לא יפדו ממות נפש החולה, כי אם לא יועילו ולא יצילו מאומה, וכי אך בדרך אחת רפואה תמצא והיא דרך ההיגיענע: לרפאות את החולים על פי הדרך אשר יחנכו בו את הבנים לבל יפחדו ממחלה, ולכן יצוו גם על אלה אשר עליהם אבד כלה ביראה ופחד מקור וכפור ואשר גם רוח קל עת נשב בהם הביא להם מחלת לב, לאלה יצוו כי יעזבו דרכם אשר בה הלכו כל ימי חייהם וכילד קטן יבחרו דרך על פי תורתם החדשה! היצלחו? לא יצלחו! תורה הדשה טובה היא לאיש חדש אשר יוכל להתנהג על פיה בכל ימי חייו עד כי תהיה לו כרוחו ונשמתו ולא ידע אחרת, אך לאיש אשר כבר עבר בדרכי החיים זמן רב ויסכין בדרכו, לו לא תועיל התורה החדשה כי אם תזיק, כי לחיות על פיה יקצר כחו ורק להמית עצמו עליה תמצא ידו, כי על כן לא יועילו הרופאים האלה אף לנפשם, כי עליהם ישחקו רבים ושומע כמעט אין להם.

וככל הדבר הזה ראינו ונראה ברפואת ישראל, מעת אשר חלה את חליו עד היום הזה אשר יתהלך כידוע-חלי בכל הארצות ובכל העמים. חולה הוא ישראל ומחלתו אגושה מעת אשר גלה מארצו. כי מה הוא חולה? איש אשר לא יוכל לחיות ולעבוד לטוב לו, אם מחסרון כח היד להוציא הפצו לפעולת אדם או מחסרון כח המחשבה להכין את החפץ במחשבה תחלה. חולה היה ישראל, חולה אנוש, אבל גם במחלתו נכר כחו הרב. עמים רבים כאשר הגיעו למקומו, כאשר נטה

שפת עבר מתה היא לכל החכמות והמדעים אשר נולדו אחריה, וחיה היא לישראל למען יביע רוחו בה. וכאשר יבינו זאת כל הסופרים בשפת עבר אז בצדק להם סופרים יֵאמר ואז אך למותר יהיה כל דבר שפתים למשוך את לבב העם אחרי שפת עבר, כי אלה אשר ישארו נאמנים בברית רוחם המה יכירו וידעו את מעבדי אנשי הרוח אשר מהם פנה מהם יתד לקיום העם כלו בדור יבא, ולא אוכל לכחד תחת לשוני כי בימים האחרונים האלה החלו סופרים רבים לחוש זאת אם כי לא יבינו עוד זאת בידיעה ברורה ויקדישו את עטם בשפת עבר אך לשאלת היהודים. ואם יצדקו או אין בשאלותיהם ותשובותיהם אך בזאת יצדקו מאד בעשותם בשפת עבר את אשר נטל עליהם לעשות.

רוב המחלות אשר תבאנה עלינו לֹא בידי הרופאים והרפואות תרפאנה, כי אם הטבע אשר חָלה בנו הוא ישוב וירפא בידיו את תחלואיו, והרופאים אך יעזרו לו להאריך נפש החולה, לעצור בעד המחלה לבל תפרוץ ותדכא את החולה בפעם אחת, עד כי תגבר יד הטבע ותהלימהו. לפנים לא ידעו זאת הרופאים ויתנו לבם כלב אלהים וירמו כי בידם אוצר חיים ובשקוייהם יגרשו כל נגע וכל מחלה, כי על כן לא השכילו במעשיהם וירבה מספר חלליהם מאד. לא כן מעת אשר נודע להרופאים כי ידם קצרה מאד, כי אך עוזרים המה להטבע לכלכל המחלה, כי רק לפעמים תצלח בידם לעמוד לשטן בפני המחלה לבל תתפרץ ותשים שמות בפעם אחת, וישנן גם מחלות רבות אשר גם לעצרן בדרכן תקצר יד הרופאים, מעת אשר נגלה להם מה צר כחם ללחום את פגעי הזמן, מני אז שמו לבם לחקור יותר ויותר להטבע בעל בריתם, אשר ממנו יחכו כל עזר ותשועה והמה אך כעוזרים ומפנים לו דרך יֵחשבו בעיניהם, לגלות מצפוניו במה כחו גדול להבוש ולגהות

ומשכיליה, כי פתגמם היה „שפת עבר היא אך המעבר להשכלה" ואם כן אך לאלה אשר עוד מעבר השני לנהר ההשכלה יעמדו להם תועיל להעבירם, לא כן אלה אשר כבר עברו על הנהר ועל התורה והדת, להם אין חפץ עוד במעבר ועל כן אך לזאת תכון בעיניהם למען הטעים על ידה את הנערים שלא טעמו טעם השכלה כף אחת מקערת המדעים, וכיון שקראו בספר בשפה חיה אז יצאו להירות לעולם משפת עבר ואסור להם להסתכל בספר כתוב עברית.

היתה ניבו מראשית היותו, ואלה אשר ישאו את רוחנו וישתלוהו על אדמה נכריה המה יזרעו רוח וסופתה יקצורו. חכמת ישראל ותורתו לא יוכלו להכתב ואינם ראוים להכתב רק בשפת עבר ולא בשפה אחרת, ורבות רבות חטאו נגד ישראל ונגד רוחו אלה אשר משכו ידם משפת עבר וישימו את רוח ישראל בכלוב שפה זרה וישביתו מטהרו.

אך לעמתם כן חטאו ופשעו להשפה גם אלה אשר בקשו לטעת זמורת זר על אדמת שפת עבר. כאשר חטאו אלה שקברו את רוח ישראל בקבר שפה זרה כן פשעו אלה שהשביתו את שפת עבר מטהרה בהביאם בנים זרים וישליכום אל חיקה כמו לו הרתה וילדה אותם. — למען חזק את רוח ישראל נחוץ מאד כי נדבר אליו בהשפה אשר בה הסכין רוחו ובהשפה הזאת לדבר רק את אשר לישראל ורוחו הוא [1].

1) הדבר הזה היה נוכח פני בראשית יסרי את תשחר כי יהיה אך לרוח ישראל ולא לבנים זרים וזאת היא מחשבתי גם היום, וכל פעלי המעתיקים חכמות לשפת עבר מאפע המה בעיני. לא לבד יען כי כמעט כלם אך הבל וריק ידברו בדברים אשר לא למדו ולא יבינו בהם וגם קצרה ידם מהבינם לאחרים, לא רק בעבור זאת, כי אם גם יען בזאת יוסיפו להסיר את הקוראים מאחרי שפת עבר. אם יקרא איש ספר טוב הנוגע לעם ישראל בקורות ימיו או במצבו, יהיה ספר דברי הימים או ספור ושיר המתאר חיין, לא יעלה על לבו רעיון לאמר: יש לאל ידי לקרוא בשפה חיה ספרים טובים מאלה, כי החפץ בדברים הנוגעים לעם ישראל הוא לא יבקשם בשפה אחרת כי אם בשפת עבר. רק כאשר תקצר ידו למצוא אותם בשפת עבר יבקשם גם מעל שפה אחרת. לא כן אם יקרא חכמת התכונה או ההנדסה והטבע ובאלה בשפת עבר אז יאמר טוב טוב לי לקרוא אותם בשפה אשר נכתבו בה, כי סוף סוף כל אלה אך העתקות הנה וריחן נמר כאשר היקו אותן מכלי אל כלי. ואחרי כן תבחל נפשו בכל ספרי שפת עבר. ואם כי נטיתי גם אני מהמסלה ונתתי ספר „תורת החיים" בהשחר, הוא רק יען שהשעה צריכה לכך לפי חפץ הקוראים, וגם זאת עשיתי כי הבאתי דבר טוב באמת לא העתקה ולכל הפחות אם גם לא על פי דרכי הוא הנה טוב ויפה הוא, אך חלילה לי מכחד כי על פי דרכי וחפצי יכתבו בשפת עבר רק דברים הנוגעים בנחלת ישראל, ומכבד אני פרק אחד מדברי ימי ישראל, או ספור אחד או שיר אחד המתאר חיי עמנו יותר מכל ספרי החכמה אשר נעתקו ואשר יעתיקו עוד, כי לאהבת השפה לא רק לא יועילו כי אם גם יזיקו, והחכמות לא ילמד איש מהם, כי לא בסדר ומשטר נכתבו אשר הלומד יתנהג בהם בדרך סלולה, וזאת היא החטאת אשר רבצה מאז בהשכלת ברלין

תוכל ממלכה כזאת להוסד בארץ, ובבחרו בעם כי יהיה כלי חפץ למעשהו להכין ממלכה כזאת למען יצא הרעיון הזה לפעולות אדם, ידע והכיר כי לא לארך ימים תקום ממלכה כזאת, כי צורריה עליה מסביב יתחברו להכחיד וכרה, וגם בקרבה אך מעטים מאד יהיו, אחד מרבבה, אשר יבין את הרעיון הנעלה הזה, כי על כן קדם פני הרעה ויטע על תלמי לבבם, מטע התורה, את רוחו שם בקרבם על ידי התורה, והרוח הזה הכה שרשיו עמוק על תלמי לבבם, והרוח הזה היה ברבות הימים למרום ונשא, עד כי איש הרוח גבר בארץ גם על המלך והשופט. ולאט לאט כאשר קצרה יד בני ישראל מהציב להם יד בארץ, כן התרומם רוחם למעלה ויחזק מאד, אך כל עוד אשר גם בכח ידם גברו בארץ לא נכר הרוח הזה ופעולתו, לא כן כאשר פור התפוררו כל עמודי ממשלתו אז נשאר הרוח הזה לבדו להעם ועל כן נראה עד מהרה בכל עזו והדרו. והרוח הזה רוח תורת משה הנחה את העם מאז ועד היום ולא נתנהו לפול גם אם אלפי מעקשים שמו לרגליו, וברוח הזה הוא חי גם היום ובצדק נוכל לאמר כי חיים הננו, אבל חיים על פי רוחנו ודרכנו, ולא יפלא איפוא אם בעיני כל אלה אשר לא יבינו אל פעולת הרוח ואל החיים אשר יצרור בכנפיו, כי בעיני כל אלה כרפאים נחשבנו. וכגורלנו כן הוא גם גורל שפתנו. ביום הולדה כבר הטיפה מדברותיה ותשא דעה למרחוק. לא ככל השפות, אשר ראשית ניבן הוא להג ילדים אין הבין, המשוררים הראשונים ימללו דברי הבל ותפל, היתה שפתנו, ראשית ניבה הוא גם נבחר נאומה, על גפי מרומי הרוח בנתה ביתה, חצבה עמודיה ותפתח פיה לפקוח עינים בדבריה לכל התבל והאדם עליה. ספרה הראשון הוא הראשון והאחרון לכל בני האדם, עליו חיו קדמונים ועליו ישמו אחרונים, ומאז ועד היום היתה השפה לישראל אשר חי אך ברוחו לשפת הרוח, אשר בה הביע רוחו דור לדור ובה נשארו חיי ישראל ספונים עד היום, ואך בה ועמה נוכל להחיות רוחנו לדור יבא. רוחנו אשר על ברכי השפה הזאת גֻדל יחיה בנעימים אך בחברתה וכל אומנת אחרת אשר נִתֵּן לו לא תדע להתהלך עמו. רוחנו רוח התורה והדעת אשר הוא נשמת ישראל יביע אמריו אך בשפת עבר אשר היא

שונאיו קראו פה אחד: הנה בא היום שבלענוהו ולא ישוב לראות אור! — והנה זה פתאום עלה כיונק ועד ארגיעה גדל וישגה עד כי היה כענק בגבהו, רוחו קבץ אלפי חכמים לישיבות ובתי תלמוד, דברו יצא עד למרחוק ותורתו אשר נשרפה עמו ביום שבות זרים כבודו עלתה כלהבת שלהבת מתוך האפר ותהי לאור עמים. על כפים נשאוה מבשרי ישועה לקצות עמים רבים, ואלפי חכמים בנו מגדל אשר ראשו יגיע עד שחקים, את התלמוד, אוצר חכמה ודעת ומשפט ומוסר, ואת אלה הוליד וגדל העם אשר זה עתה כמת נחשב! חידה היא ותהי לחידה! אך רק לאלה אשר לא יבינו מה הוא ישראל וידמו כי חיי כל העמים חייו וכמות כל גוי כן ימות ויגוע אף הוא. אולם משגה הוא!

חיי העם היו מאז ומקדם, מיום אשר נבחר לעם[1] אשר ממנו תורה תצא לכל העמים, חיי הרוח; זה האדם הגדול אשר לפניו לא היה כמהו במחוקקים ואחריו לא יהיה, משה, ביסדו ממלכה חדשה על פי הקים חדשים אשר לא שערום כל המחוקקים ושופטי הארצות, בחר לו גם עם אשר קוה כי הוא יבין למחשבתו ויוציא מחשבתו לפעולות ידים. אבל ממלכה כהממלכה הזאת לא יכלה קום, כי עוד אלפי שנים תעבורנה בטרם אשר יבינו בני האדם את רוב הטוב הצפון בהממלכה הזאת אשר בה לא נִכַּר שוע לפני דל ועוד אלפי שנים תעבורנה בטרם

1) לא אפחד לשאת על עטי את המלה אשר תתן מורא ומורך בלב כל משכיל. „אתה בחרתנו" היתה לזועה להם וכל אשר יזכיר אותה יפחד פן יפקדו עליו עון הגאוה, כי ירום לבו מעל כל העמים, ולא ישיבו אל לבם כי אמנם במשפט ובצדק יוכל ישראל לאמר כזאת, וכל איש אשר אם גם לא לישראל הוא אם אך זיק אמת בלבו יודה כי כן הוא. האם לא בצדק נאמר לגן אשר בו נמצאו עצים אחדים אשר לא נמצאו כמוהם בכל הארץ, אשר מפרים השביעו בעת רעבון לכל הארץ, כי הגן הזה גן נבחר הוא? האם לא נאמר לבאר אשר מימיה שתו כל בני האדם ותאורנה עיניהם כי הבאר הזאת נבחרה היא? ואיך לא יאמרו לעם ישראל עם נבחר אם מקרבו יצאו כל מורי האמונות והדעות, וכל החכמות אשר בהם יתפארו גם יחד כל בני דורנו? הן גם אלה האומרים כי האמונה החדשה הביאה אור לאירופא כלה ולכל העמים ההולכים בחשך, הלא יודו כי האמונה החדשה עם מיסדה מקרב ישראל יצאו ולא מקדב עם אחר, ואיך יתעקש איש לאמר כי לא בצדק יוכל ישראל להתפאר כי עם נבחר הוא?

משפטיה וחקותיה לא יוכיחו מאומה, כי משפט שקר לא יהי משפט אמת אף אם נחפוץ בכל לב כי אמת יהיה. כאשר עם אונגארן לא העם הגדול הגבור והנורא הוא בתבל כלה אף כי כל בן אונגארן יוכיחך ויערוך לפניך כי כן הוא, וכאשר שפת הבאֶהמים לא תהיה לשפה שלטת בארץ אף כי שרי הממלכה יתנו לה תעצומות ועז, כן לא נוכל לעשות את שפת עבר לשפה חיה, אחרי אשר מתה היא ולא יְדֻבר בה. ואם גם נעתיק מכל השפות כל החכמות וכל המליצות והשירים, וכל ההעתקות תהיינה טובות ויפות (אשר באמת מקרה הוא לאחד ממאה) גם אז לא שפה חיה תהיה, ובחפצנו לעשות את אשר לא נוכל הנה נאבד גם את המפעל אשר להוציאו לאור תמצא ידנו.

שפת עבר מתה היא, ובכל זאת טובה היא לנו משפה חיה, כי גם אנחנו הגוי כלו האם גוי חי הננו? האם נחיה בחיי לאום חי אשר על חרבו ומשפטיו וארצו יחיה? הלא לפי משפט כל העמים בדבר עם חי ועם מת גם אנחנו במתים נחשבנו, ובכל זאת יחושו גם כל אלה אשר כבר נתנו את רפאים קברנו כי חיים אנחנו, והעד כי יחבלו מזמות ויחקו חקים ויתגרו בעז מתניהם לקים נגדנו באמרם כי אנחנו נוריש ארץ והמה לא יוכלו קום נגדנו. והחיים יפחדו ויגורו מפני המתים אשר בכל מקום שיבואו יֵראו לכל עקבות דרכם. ואם כן יאלץ כל איש להודות כי חיים ולא מתים אנחנו, חיים גם כי בחיים מיוחדים ונבדלים מחיי כל יתר העמים. ואף אמנם כן הוא! חיים אנחנו, אף כי במקומות רבים נבחר לנו מות מחיים, חיים אנחנו אף כי כמתים באשמנים יושיבונו, חיים אנחנו אף כי יחסרו לנו ארחות חיים כאשר לכל עם וגוי, חיים אנחנו אף כי גם מקרבנו יצאו הוללים אשר יבקשו להוכיחנו על פנינו כי לא בחיים חלקנו, חיים היינו וחיים הננו ועוד נהיה בחיים כל עוד אשר לא יסוף מקרבנו רוח החיים אשר החיה אותנו אלפי שנים.

כל כותבי קורות הדורות השתוממו על העם הזה עם ישראל, אשר אחרי מותו שב ויחי ויעמוד על רגליו וכחידה נפלאה היתה זאת בעיניהם. הנה זה עתה הרסו את ארצו; את מבחר בניו הכריעו לטבח, כל עמלו וקנינו נפלו בידי זרים, ונשאר בארץ אך שמה ושאיה, ואך פליטים כנבלי חרש מתוך המהפכה נשא הסער אל קצות הארץ וכל

ימותו לשחת מגדופי שונאיהם, העם אשר חיים וכח בקרבו לחיות יחיה על אף שוטניו ואשר כשל כחו ונטה שמשו לערוב לא תועיל לו כל תהנה ותפלה כי נפול יפול; וכן הוא בשפה. כל עוד אשר כח בה להצמיח פרי טוב, כל עוד אשר המדברים בשמה ידעו למצוא מסלות בלבב קוראי דבריהם, כל עוד אשר מספר קוראים ימצאו חפץ ותועלת בדברי הסופרים אז הבל יהמיון השוטנים להסיר לבם מאהריה, כי לא על פי דברי שונא ישליך איש מידו את הנעים או המועיל לו, איש לפי רוחו כאשר יבחר בנעים או במועיל. ואם דברי הסופרים לעו, יצפצפו ויהגו מלים אין רוח בם, ישירו שירים כקול הסירים וינאמו נאֻם בלי טעם ודעת, אז שוא יהיה עמל המליצים והמדברים טוב על השפה למצוא לה אוהבים רק למען שמה הגדול, או למען עשות חסד עמה. עוד לא אהב איש רק מאהבת חסד ולא מאס רק מרוע לב, כי את האהוב לו יאהב גם אם משחת לבו, וכל יושר וחסד לא יוכלו להכביד אכפם על איש לאהוב את הנמאס בעיניו, יושר והסד ישימו רק עבותות על ידי האיש אשר מצאו קן בלבו, לבל יעשה רעה גם לזעום נפשו, אך לא על הלב כי ימיר רגשותיו.

לו היתה שפת עבר, מעת אשר חדשו נעוריה, ככלי חפץ בידי השומרים משמרתה, לו ראו ההפצים ביקרה נכוחות והבינו במה ירבו תפארתה, כי אז הניחו רוב הסופרים עטם מידם ותחשב להם לצדקה, כי בזה הגדילו כבוד השפה אשר בשמה התימרו הרבה יתר מאשר בשיריהם וקינותיהם, והמעטים אשר רוח השפה ורוח הדעת תפעמם שלחו ידם לכתוב אך דברים אשר יניחו רוח הקוראים ועסקו אך בדברים הנוגעים באמת בנהלת עמם, ואז לא פנו לאט לאט גם הקוראים ערף להשפה אשר דברים בטעם ודעת נאמרו בה, אך בעורת המקוננים והלוחמים לשפת עבר גרשו לאחד אחד המחזיקים בה, כי נלאו נשוא, לא את השפה המתה כי אם את העורבים אשר מר צרחו על מפלתה. וכן יהי כל עוד אשר לא תהפך להסופרים שפה ברורה להבין ולהכיר מה העם דורש מהם ומה חפץ לו בשפה אשר במתים נחשבה.

כל החפץ להוכיח הרבה לא יוכיח אף מעט וכל אלה אשר יחפצו להוכיח אותנו כי שפת עבר שפה חיה היא לכל

והועיל לא יועילו. כי אם אמנם יש בידנו להושיע לאחדים אבל להושיע להכלל קצרה כל יד כל עוד אשר לא יוכל להושיע לנפשו.

אך לא כשאלה הזאת שאלת החיים, אשר היא שאלה חמרית, שאלת היהודים היא. השאלה הזאת אמנם חדשה היא ועלינו לשום עליה לב ועין פקוחה. השאלה הזאת כפי אשר נבינה אנחנו היא שאלה רוחנית: איך להחזיק בְסכּת רוח היהודים לבל תפול לבלי קום, מה עלינו לעשות למען היהודים כי יותרו יהודים ולא יאבד שמם בעמים. והשאלה הזאת חדשה היא. כי בטרם יצאה שטת בן-מנחם והשכלת ברלין לערער יסודי אחדותנו אז לא היתה כל שאלה; עד לפני מאה שנים ידעו כל היהודים כי יהודים המה אך עתה ירד רוח ישראל מיום ליום ולא יעלה. השכלת ברלין אשר לא רק הסירה את התורה כי אם גרשה אותה מגו בחזקת היד ותשליך עליה שקוצים, השכלת ברלין אשר הקימה מטיפים לישראל תחת הרבנים, והמה כְרבּם לא לישראל ורוחו עיניהם, כי אם לגרש ולשרש כל שרש וענף מזכרון ישראל, השכלת ברלין אשר לקחה את שבט המושלים על ישראל מידי יודעי התורה ותתנהו בידי אנשים אשר לא ידעו את התורה ועל כן ימאסו בה ובהמחזיקים בה, ההשכלה הזאת היתה בנו להפריד בינינו ולהכות את בית ישראל לבקיעים. ועל כן עלינו עתה לשאול שאלה ולהשיב תשובה איך תמצא ידנו לרפא את ההרוס ולחזק את הסֻכּה הנופלת? השאלה הזאת שאלת היהודים באמת היא כי עלינו למצוא עליה תשובה ובידנו להוציא מחשבתנו אל הפֹעַל כאשר נדע אל נכון מה לנו לעשות וכל איש אשר לב לו לשפוט מישרים יבין כי אך לזאת תִכּוֹן שפת עבר: לשאול ולדרוש בענינים הנוגעים אך לרוח ישראל, ואם כזאת יעשו הסופרים אז יהיו צירים נאמנים להשפה המדברת מתוך גרונם, ואם אין יתעו בדרכם ומעשיהם יהיו מעשי הוללות וסכלות.

כקינות המקוננים על שפת עבר, השפה היפה, השכולה הגלמודה, העזובה מבניה, כן גדופי אלה שיאמרו: הבל היא ואין בה מועיל, כי דל כחה ואין בידה להשמיע בשערים הכמה, הבל המה יחד. כי כשפה כעם לא ישובו ויהיו כאשר יעוררו עליהם קינים והגה והי, אף לא

אשר בא למקום אשר לא יתנוהו לחיות במחשו: לך והיה סנדלר כי חייט לא תוכל להיות במקום הזה, וכל איש הלא יבין כי לאולת גדולה תחשב עצה כזאת, כי אם חייט הוא ולא יתנוהו לחיות במחשו אז עליו ללכת למקום אשר יוכל לחיות בכשרונותיו ולא יעזוב את מלאכתו מפני המקום, ואם אולת ידו מעזוב את מקומו אז יאבד בעניו ותשועה רחוקה ממנו כי המרצע אשר לא הסכין בה לא תחיהו. וכעצה הזאת היא עצת כל אלה אשר יאמרו למצוא תשועת ישראל בעבודת האדמה וכאלה עבודות אשר לא הסכינו בהן [1]). וזאת שנית מי זה ליד החייט יתקע כי אז אחרי אשר ישליך נפשו מנגד ויעזוב מלאכתו אשר למד אותה מנער ויחזיק במרצע ויבלה ימים רבים במחסור ועני למען ילמד כל תורת הסנדלר, מי זה לידו יתקע אם לא יאמרו לו אז: סנדלר אתה ולא יכירך מקומך פה ואם תחפוץ להיות חרש ברזל אז תשב לבטח תחתיך? ואם כן נוכל בצדק ומשפט לאמר כי אין כל שאלת החיים לישראל, היינו השאלה הזאת לא לישראל היא לפתרה כי קצרה ידו, כי אם לאחרים. והשאלה הזאת לא חדשה היא כי אם ישנה מאד כימי ישראל מעת לכתו בגולה ומעת אשר לא לפי רוחו כי אם לפי הרוח אשר יעלה עליו יצא לפעולתו. היו עוד ימים רעים מאלה לישראל, אשר בכל הארצות נדחו ויגרשו מגו ולא מצאו להם תקומה ובנפשם הביאו לחמם ומחסור ועני לווּם על כל דרכיהם כשני מלאכי עברה ותמיד כל היום חשבו מחשבות למצוא טרף ובכל עת מצאו תשובה להשאלה כפי אשר הורום המקום והזמן, אך לא נואלו לבקש למצוא תשובה מספקת לארך ימים, בדעתם כי לאיש אשר לא חפשי הנהו לא נתכנו עלילות להציב לו יד אחרי כי הוא ומעשהו גם יחד כמוץ יסער רגע. וכן יהיה כל עוד אשר לא בידו יהיו עתותיו, וכל דברי השואלים והמשיבים בדבר הזה ישאם רוח

---

1) בדבר עבודת האדמה כבר אמרתי כי לא נגד הפרט אדבר כי אם נגד הכלל, אמת היא כי לאלה אשר לא למדו כל מלאכה ואין בידם כל מוצא למחיה, כי להם ייטב אם ימצאו אף דבר מה לענות את נפשם, ואם גם לא יועיל לא יזיק, ואם נציל אף נפשות אחדות משני העוני והמחסור דיינו, אך לחשוב את הדבר הזה כתשועת ישראל הוא הבל ורעות רוח.

שאלת היהודים לא שאלת החיים ושאלת החיים לא שאלת היהודים היא; שאלת החיים היא שאלה אשר איש איש ישאל, כיהודי כאינו יהודי, וכל איש אשר יחסר לחמו יבקש למצוא דרך החיים, והשאלה הזאת עצמה מאד בימים האלה כאשר גדל המחסור על ידי אשר רב כח החפץ בלב כל איש, ועל ידי החפש אשר הביא בלב איש ואיש את הדעה כי איש לרעהו ישוה בחיים, ואם כן גם בחפציהם ותאותיהם ידמו וישוו יחד וכרבות החפץ והתאוה כן יגדל המחסור. ואם גם בישראל תגדל השאלה הזאת עוד יותר, בארצות אחדות אשר שם ננעלו לפניהם דלתות החיים ולא יתנום לחיות על פי כשרונם וחפצם, ולולא סכו דרכיהם בסירים כי אז אולי כבר סרה כל שאלה, אך אחרי כל אלה לא שאלת היהודים היא, כי השאלה הזאת לא פנימית כי אם חיצונה הוא, היינו לא בתוך העם המכשלה אשר נוכל להראות עליה הנה זאת היא המכשלה ועליכם להסיר את אבן הנגף מקרבכם, כי אם המכשלה הזאת היא תחת יד שונאיהם אשר ימאנו להשליכה מידם ויוסיפו לעשותה למקל חובלים כל עוד אשר יהיה בידם הכח. ואך שוא נעמול למצוא בדבר הזה פתרונים ולהורות לבני ישראל את הדרך ילכו בה כי לו היתה הדרך כבושה לפניהם כי אז הלכו בה בעצמם בלי מעורר, ואם התחתים פרושים עליה אשר אין בידם להרימם מדרכם אז לא נועיל כי נפגע בהם לאמר: זה הדרך לכו בה. ואין לך אולת גדולה מדברי אלה המבקשים להסיר עני מישראל על ידי אשר יבקשו להם דרכים חדשים ועבודות חדשות אשר לא הסכינו בהם. בארצות אשר שם משפט ישראל יצא לאור, שם לא יגדל עני בני ישראל מעני יתר יושבי הארץ ותהי להפך, כי די כשרון להם למצוא חית ידם בכל מקום שהם, ובארצות אשר לא זכו למשפטי הארץ כרומעניא נראה עין בעין כי אך חסרון משפט הוא בעוכריהם, יען כי לא יתנו להם לחיות על פי דרכם אשר הסכינו בו ולהם אך הבל נפצה פינו להורותם ארחות חיים. באחת כי אך הבל הוא לאמר לחיט

יחשוב האסיר אל בור מחשבות איך להרבות מסהרו בעוד אשר סגור הוא על מסגר?

מספר המ״ע בשפת עבר, אשר בלי קוראים וחותמים הן לא יוכלו לראות אור, המה יתנו עדיהם כי רב מספר אלה אשר לישראל המה, ואם גם מת ישראל ושפתו במקום אחד הנה שב ויחי במקום אחר.

אולם אחרי כל אלה לא נוכל לעשות שקר בנפשנו ולאמר כי לדברי השואלים והמשיבים כשהם לעצמם יש יסוד נכון וקים, וכי יש בידם לפקוח עינים ולהורות נכוחה. המה רק כקול הקורא להקיץ ישנים לצאת לפעלם, אך אם לפני המתעוררים אין פעל ועבודה, אז גם עמל הקורא והמקיץ יעלה בתהו, כי הנרדמים יוסיפו שבת בחבוק ידים בלי מעשה, ולא טוב הוא היושב בטל ועיניו פקוחות מהשוכב על מטתו ונרדם בתרדמה עזה.

שאלות רבות נשאלו אך הפתרונים איפה המה? אמת היא כי רבים יגעו למצוא גם תשובות להשאלות אך אם נחקור ונתבונן בהם היטב נראה כי כמעט כלם יגעו בדי ריק, כי את כלם ישא רוח, כי גם בשאלם עוד לא באו עד תכלית השאלה ואיכה ידעו להשיב דבר?

הכל רואים ויודעים כי באה העת אשר עלינו לעשות דבר מה לישראל, כי מחסוריו רבים, כי עזב דרכו מאז ודרך סלולה עוד לא נמצאה לפניו, הכל שומעים את הקולות כי רעה נשקפה מפה וצרה משם ועת לעשות היא, אבל מה היא הרעה ומה היא התשועה עוד לא נדע על נכון. ובכן יבלבלו שאלה בשאלה ותשובה בתשובה עד כי לא ישמע האחד את שפת רעהו. והיה כי יריב האחד בעמו על כי זנח דרכי אבותיו ובא רעהו וחקרו בשאלת החיים, האחד יקרא לרוח ורעהו יצעק לעמתו ללחם. כן בלבלו שתי שאלות שונות והפוכות אשה מרעותה הלא הנה שאלת היהודים ושאלת החיים ויעשוה לשאלה אחת, וישיבו על האחת וידמו למצוא פתרון להשנית אף כי שונות הנה אשה מרעותה בתכלית [1].

1) ה׳ נ. סאקאלאיו, אשר חביר את משפטי בכלל על אדות ישראל, התפלא ב„המגיד״ על כי חרצתי משפט כי אין שאלה לישראל ואף הוא בלבל את שתי השאלות האלה יחד ואני ב„עת לטעת״ דברתי בשפה ברורה כי אין שאלה לישראל בדבר מצבו אחרי כי אין בידו להושיע לנפשו ומי זה יכזיב משפטי זה? היאמר איש כי משפט מעוקל הוא אם נאמר אשר שוא

שאלת היהודים — שאלת החיים.

מאמר ראשון.

כאשר זאת היא דרך אחינו מאז להתרחק בדרכיהם ומעשיהם מהקצה אל הקצה כן הם עושים גם היום בני אחינו השואלים ודורשים בשאלת היהודים—בשאלת החיים.

לא היתה עת לישראל אשר בה רבו סופרים בשפת עבר כהיום הזה, והסופרים לא שמו מעולם לב למצב ישראל ותקונו כאשר הם עושים היום. מכתבי עת פרצו לרוב ועל שדותיהם צצו סופרים כעשב השדה וכלם אלו לאלו שואלים ואלו לאלו משיבים וכל אחד יתברך בלבבו כי מפיו תצא תורה אשר יקבעוה להלכה וכל העם יקרא נעשה ונשמע ובדבר שפתיו יהיה לגואל ומושיע לישראל. אמנם לא נוכל לכחד כי בדבר הזה יושיעו הרבה לישראל אם כי לא איש איש לבדו כי אם כלם יחד בשאלותיהם ודבריהם וגם בוכוחיהם ודברי ריבותם, כי בזה יפיחו רוח בעם לחשוב על אדותו וכל החושב מחשבות איש חי הוא ואם כן יפיחו בדבריהם רוח חיים בלב העם אשר כמעט מת בקרבו כל רגש חיים — חיי העם, כי אף אלה אשר עוד לא סר לבבם מאחרי ישראל ושפתו אף המה שמו כל מעינם עד הנה להתעסק אך במתים, בימים ובדברים אשר כבר מתו, ואל ההוה והעתיד, אל המצב הרוחני והחיים איש לא שם את לבו, ובני הנעורים, אשר לא ראו עוד בכבוד התורה והאמונה, כאשר יצאו לפעלם כבני אדם ישכחו את עמם וגם זכרונו לא יעלה על לבם, כי לא הסכינו לחשוב מחשבות על אדותו, ויהי ישראל כמת נכבד בעיניהם אשר אם גם לא ישליכו שקוצים על קברו, אך גם להתלונן בחברתו לא לנחת רוח היה להם. והסופרים בשאלותיהם נתנו רוח חיים בעם ישראל ועניין לענות בו לאלה אשר יאבו לפעול ולעשות למען עמם. וזאת לא נוכל לכחד כי כן הוא, כי

שאלות התנועה הלאומית

I.

תכן הכרך השלישי

פרץ בן משה סמולנסקין

מאמרים

כרך שלישי

הוצאת „קרן סמולנסקין, ירושלם".

ירושלם

תרפ"ו.

קואופרטיב דפוס הפועלים, ירושלם.